

Biblioteka

JUGOSLOVENSKA KRIZA

Dokumenta

Izdavač
INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU

Odgovorni urednik
Prof. dr Momčilo Pavlović

Recenzenti
Dr Kosta Nikolić
Dr Bojan B. Dimitrijević

Priredivač
Dr Vladimir Petrović

Lektor
Branka Kosanović

Likovno-grafički urednik
Mladen Acković

ISBN 978-86-7403-159-9

Štampanje knjige sufinansiralo je Ministarstvo prosvete i nauke
Republike Srbije

SRPSKE POLITIČKE ELITE I VENS-OVENOV PLAN

Tom II

Stenografske beleške sa zasedanja
Narodne skupštine Republike Srpske

Priredio
Dr Vladimir Petrović

Beograd 2011

SADRŽAJ

Uvodne napomene.....	7
Izveštaji generalnog sekretara UN o pregovorima februar-mart 1993.	11
Nacrt Mirovnog plana predložen 25. marta 1993.	40
Izveštaji generalnog sekretara UN o pregovorima, april–maj 1993.	60
Od Ženeve do Pala. Podvajanje srpskih elita oko usvajanja Vens-Ovenovog plana.....	73
Izveštavanje <i>Politike</i> o pregovorima u Atini.....	87
STENOGRAFSKE BELEŠKE SA 30. ZASEDANJA NARODNE SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE.....	101
Odluke sa 32. zasedanja Narodne skupštine Republike Srpske.....	243
Izveštavanje <i>Politike</i> o odbijanju Vens-Ovenovog plana.....	247
Epilog: Krah Vens-Ovenovog plana u sećanjima protagonista	259
Hronologija mirovnih pregovora o Bosni i Hercegovini.....	279
Biografski registar.....	287
Skraćenice.....	297
Summary.....	299
Beleška o priređivaču	301

UVODNE NAPOMENE

Ovaj tom zaokružuje tematsku zbirku dokumenata *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan* edicije „Jugoslovenska kriza“ Instituta za savremenu istoriju.* Okosnicu prvog toma činile su *Stenografske beleške sa proširenih sednica Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici* iz januara 1993, koje predstavljaju svojevrsan prolog za raspravu srpskih političkih elita o mirovnom planu za Bosnu i Hercegovinu predloženog od međunarodnih pregovarača, lorda Dejvida Ovena i Sajrusa Vensa. Rasprava je vođena tokom čitavog proleća 1993, da bi se okončala odbijanjem Narodne skupštine Republike Srpske da ratifikuje potpis koji je na ovaj plan u Atini stavio Radovan Karadžić.

Materijal je u knjizi raspoređen tako da dokumentuje najvažnije faze ovih pregovora. Priloženim izveštajima generalnog sekretara Ujedinjenih nacija upućenim Savetu bezbednosti, koji se bave napretkom u pregovorima od početka februara do početka maja, pridođat je modifikovan nacrt mirovnog plana. Uz izveštaje su priloženi i izvodi iz dnevničkih zabeležaka Ratka Mladića, Biljane Plavšić i Vladislava Jovanovića.¹ Zatim sledi uvodna studija *Od Ženeve do Pala: Podvajanja srpskih političkih elita oko usvajanja Vens-Ovenovog plana*, u kojoj se posebna pažnja posvećuje identifikovanju razlika u stavovima srpskih političara, koje su uticale na oblikovanje konačne odluke da se Vens-Ovenov plan odbije, a rat u Bosni i Hercegovini nastavi.

* Knjiga je deo projekta *Srpsko društvo u jugoslovenskoj državi u 20. veku: između demokratije o diktature* (177016) koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije.

¹ Izveštaji generalnog sekretara Ujedinjenih nacija Savetu bezbednosti za 1993: S/25221 (2. februar), S/25248 (8. februar), S/25403 (12. mart), S/25479 (26. mart), S/26708 (30. april), S/25709 (3. maj) dostupni su na: University of Liverpool, Special Collections and Archives, *The Balkan Odyssey Digital Archive*, <http://archives.liv.ac.uk/ead/search/?operation=full&recid=gb141boda>

Težište ovog toma čini transkript sednice Narodne skupštine Republike Srpske na kojoj je Vens-Ovenov plan definitivno sahranjen. Održana u noći 5/6. maja, u hotelu Rajska Dolina na Jahorini kraj Pala, ona je predstavljala istinsku arenu u kojoj se vojno i političko rukovodstvo bosanskih Srba sučelilo sa predstavnicima Savezne Republike Jugoslavije, Srbije i Crne Gore na pitanju usvajanja plana. Tok sednice rekonstruisan je na osnovu stenograma magnetofonskih snimaka koji su uvedeni kao dokazni materijal u Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju, u predmetima Milošević i Krajišnik.² Ova izlaganja nisu naknadno autorizovana, u njima ima nedovršenih misli, kao i gramatičkih grešaka, nehotičnih, ali i namernih (na primer, često pisanje reči Musliman malim početnim slovom). Zarad očuvanja autentičnosti vršene su tek minimalne lektorske intervencije, tako da istupanja dokumentuju dramatične okolnosti pod kojima je doneta odluka da se Karadžićev potpis ne osnaži, već da se o planu na referendumu izjasni stanovništvo Republike Srpske. Rezultati referenduma se takođe objavljuju, kao i izvodi iz beogradske štampe koji ilustruju atmosferu u kojoj je doneta ova odluka.

Kao i prethodni, i ovaj tom je zaokružen sećanjima učesnika (svedočenje Dejvida Ovena na suđenju Slobodanu Miloševiću, izvodi iz dnevnika Dobrice Ćosića i Nikole Koljevića, fragmenti memoara Biljane Plavšić i Momira Bulatovića) na ovaj neuspeli pokušaj obustavljanja rata. Među ovim izvorima jedan zaslužuje posebnu pažnju. Reč je o ratnom dnevniku komandanta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, generala Ratka Mladića. U ovom tomu se objavljuju beleške koje je general Mladić hvatao na razgovorima sa lordom Ovenom, vojnim rukovodstvom SRJ i sopstvenim oficirima.³ Ti se zapisi reprodukuju po autografu, sa minimalnim korekcijama datim u zagradama, kojima se dešifruju imena ili skraćenice.

² Ujedinjene nacije (UN), Sudski spisi Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), Predmet Milošević, Dokazni predmet P538.9.1, www.icr.icty.org

³ Izvodi iz višetomnih beleški koje je Ratko Mladić vodio između 1992. i 1995. dostupni su na UN, Sudski spisi MKSJ, Ratni dnevnik Ratka Mladića, P01483, www.icr.icty.org

Uzeta zajedno, ova dva toma posvećena su ne samo postavljanju srpske političke elite prema Vens-Ovenovom planu, već i dokumentovanju složenih odnosa između kreatora ratnog projekta, njihovom političkom diletantizmu i brutalnosti, ali i analizi značajnih razlika u stavovima, procenama i namerama koje su se prvi put jasno i javno ukazale tokom ove faze pregovora o završetku rata u Bosni i Hercegovini.

Novinar Srpske radio-televizije Risto Đogo simulira samoubistvo tokom Dnevnika emitovanog 4. maja 1993, između Karadžićevog potpisa i sednice Skupštine: „Prevarili ste se. Stavljanjem potpisa na Vens-Ovenov plan Srbi nisu izvršili samoubistvo. Srbi su ovim potpisom samo pokazali svijetu da će ostati i opstati na svojoj teritoriji, na teritoriji Republike Srpske, a parlament će reći svoju riječ.“

(<http://www.youtube.com/watch?v=Fur58Sj7ad4>)

IZVEŠTAJI GENERALNOG SEKRETARA UJEDINJENIH NACIJA O PREGOVORIMA februar – mart 1993.

S/25248, 8. februar 1993.

UVOD

1. U izveštaju Savetu bezbednosti od 2. februara (S/25221) opisao sam napore kopredsedavajućih Nadzornog tela Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji. Podržao sam mirovni paket koji su predložili kopredsedavajući kao pravedno i održivo rešenje za sve strane.
2. Kopredsedavajući Sajrus Vens i lord Oven¹ su odlučili da narednu rundu mirovnih pregovora održe u Njujorku, bliže članicama Saveta bezbednosti, da bi bili u prilici da se koriste njihovim dobrim uslugama u cilju prevladavanja ogromnih razlika među trima stranama. Shodno tome, od dolaska u Njujork 1. februara, kopredsedavajući su imali ekstenzivne razgovore sa predstavnicima Saveta bezbednosti, grupne sastanke i intenzivne pregovore sa tri strane tokom petka, subote i nedelje (5–7. februar).

¹ Sajrus Vens (Cyrus Roberts Vance, 1917–2002), zamenik sekretara odbrane u administraciji Lindona Džonsona, državni sekretar u administraciji Džimija Kartera. Kao specijalni izaslanik generalnog sekretara UN osmislio je Sporazum o planu mirovnih operacija u Jugoslaviji – tzv. Vensov plan, kao i plan za Bosnu i Hercegovinu, posle čijeg odbijanja je ostupio, a zamenio ga je Tornvald Stoltenberg. Dejvid Oven (David Anthony Llewellyn, Lord Owen, 1938), britanski političar. Ministar inostranih poslova u vladi Džejmisa Kalahana (1977–1979). Posle lorda Karingtona, posrednik Evropske zajednice, kopredsedavajući Konferencije o bivšoj Jugoslaviji (1992–1995) i koautor Vens-Ovenovog plana. Po odbijanju plana i ostavci Sajrusa Vensa, koautor novog mirovnog plana sa Tornvaldom Stoltenbergom. Pomogao je u izradi plana Kontakt grupe, napustio poziciju kopredsedavajućeg Konferencije maja 1995, na kojoj ga nasleđuje Karl Bilt.

I. DISKUSIJE SA ČLANICAMA SAVETA BEZBEDNOSTI

3. Kopredsedavajući su se sastali sa predsednikom Saveta bezbednosti 2. februara. Istog dana su se sreli sa pet stalnih članica Saveta. Narednog dana, sreli su se sa nesvrstanim članicama Saveta i takođe sa pet preostalih članova.
4. Kopredsedavajući su opisali proces koji je doveo do ovakvog mirovnog paketa i faktore koji su uticali na sadržaj tog paketa. Takođe su izvestili o stavovima tri strane koje učestvuju u pregovorima.
5. Kopredsedavajući su naglasili članicama Saveta bezbednosti važnost odbacivanja politike etničkog čišćenja, i založili su se da poštovanje ljudskih prava i fundamentalnih sloboda ostane deo mirovnog paketa. Insistirali su da Bosna i Hercegovina mora ostati suverena, nezavisna, integralna i multietnička država u kojoj svi delovi stanovništva mogu živeti u miru i saglasnosti sa svojom kulturom i tradicijom.
6. Kopredsedavajući su dalje objasnili da je njihov prioritet zaustavljanje konflikta, izrada Ustava BiH u saglasnosti sa ustavnim principima² koje su tri strane potpisale i razvijanje prelaznih aranžmana do održavanja izbora po novom Ustavu – a da sve to bude konzistentno sa principima koje je Savet bezbednosti izneo na Londonskoj sednici Međunarodne konferencije.³ Kopredsedavajući su takođe predočili svoju zabri-

² Ustavne principe za BiH potpisale su sve tri strane u Ženevi, 30. januara 1993. Videti: Vladimir Petrović (prir.), *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, knj. I, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2009, 180–184.

³ Londonska konferencija o bivšoj SFR Jugoslaviji održana je pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija i Evropske zajednice 26–28. avgusta 1992. sa ciljem ponovnog pokretanja mirovnog procesa. Dokumenta sa londonskog zasedanja objavio je B. G. Ramcharan (ed.), *The International Conference on the former Yugoslavia: official papers I–II*, Kluwer Law, The Hague, 1997.

nutost zbog opasnosti širenja konflikta. U tom smislu, kopredsedavajući su mišljenja da selektivno podizanje embarga na oružje ne bi bilo u interesu mira i ljudskih prava, već bi umesto toga vodilo razornom sukobu na čitavom balkanskom prostoru.

7. Kopredsedavajući su članicama Saveta bezbednosti preneli svoje ocene da se mirovni paket koji su predložili može sprovesti. Po njihovoj proceni, bilo bi potrebno 15.000–25.000 vojnika UN da bi se implementirao paket za Bosnu i Hercegovinu.
8. Kopredsedavajući su ponovo i snažno zahtevali od članica Saveta bezbednosti uspostavljanje Međunarodnog krivičnog suda koji bi sudio osobama optuženim za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji.⁴
9. Kopredsedavajući su se takođe sreli sa Kontakt grupom Organizacije Islamske konferencije i izneli slične teze. Tokom vikenda 6–7. februara 1993, kopredsedavajući su razgovarali sa ministrom inostranih poslova SRJ Ilijom Đukićem⁵ i obavestili ga o svojim nastojanjima. On je rekao da on i njegova vlada nastavljaju da daju punu podršku kopredsedavajućima i njihovom planu.

II. SASTANCI SA TRI BOSANSKE STRANE

10. Kopredsedavajući su imali nekoliko rundi diskusija sa svakom od tri bosanske strane.

⁴ Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (Haški sud) osnovan je Rezolucijom Saveta bezbednosti 827, usvojenom 25. maja 1993.

⁵ Ilija Đukić (1930–2002), jugoslovenski diplomata, ambasador i ministar inostranih poslova Savezne Republike Jugoslavije 1992–1993.

A. Bosanska vlada

11. Bosanska vlada je tokom čitave njujorške runde razgovora stajala na stanovištu da nije voljna da raspravlja ni o granicama provincija niti o prelaznim upravnim aranžmanima. Takođe je odbila da se susretne sa druge dve strane. Delegacija je insistirala na pitanju nesprovođenja dogovora postignutih na londonskoj sesiji Međunarodne konferencije i ranijih odluka Saveta bezbednosti. Delegacija je sugerisala da bi rad trebalo da se fokusira na nacrt novog Ustava za Bosnu i Hercegovinu. Kopredsedavajući su rekli delegaciji da bi po najoptimističnijoj proceni za to trebalo tri meseca.
12. U pogledu prelaznih aranžmana, bosanska vlada nastoji da se oni implementiraju kroz postojeće vlasti. Ponovo je unela u diskusiju komentare koje je ranije iznela na preliminarnu verziju prelaznih rešenja. Kopredsedavajući su objasnili da je najveći broj zamerki koji su iznesene u tom podnesku već uključen i objasnili su zašto neke nisu.
13. Delegacija vlade je predložila da srpska teška artiljerija odmah bude stavljena pod međunarodnu kontrolu kojoj bi se i sama podvrgla. Kopredsedavajući su rekli delegaciji da se to može brzo uraditi samo ako se usvoji celokupno mirovno rešenje. U pogledu ostalih mera oko teškog naoružanja, kopredsedavajući su objasnili da bi u slučaju prekida neprijateljstva bila potrebna efektivna zabrana letenja i da su se informisali kod UNPROFOR-a za mogućnost da u sprovođenju ove mere avioni takođe mogu biti ovlašćeni da dejstvuju protiv teškog naoružanja koje nije prijavljeno UNPROFOR-u ili koje krši primirje.
14. Kopredsedavajući su raspravljali o onim elementima za koje su se nadali da će biti uključeni u buduću rezoluciju Saveta

bezbednosti kojom se podržava mirovni paket. Posebno su naglasili da će UNPROFOR-u i drugim agencijama Ujedinjenih nacija biti potrebno odobrenje za neometan pristup na celokupnoj teritoriji Bosne i Hercegovine.

15. U tim diskusijama, kopredsedavajući su ocenili da će autoritet predložene Međunarodne komisije o ljudskim pravima za Bosnu i Hercegovinu biti uvećan ako se Savetu bezbednosti direktno preporuči njeno osnivanje i ako se pitanje ljudskih prava bude tretiralo sa posebnom pažnjom prema merama za zaštitu izbeglica i raseljenih lica koja žele da se vrate svojim domovima.
16. Kopredsedavajući su takođe naglasili da će osnivanje Međunarodnog krivičnog suda koji će se baviti osobama optuženim za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji uveriti ljude da će čak i posle obustavljanja neprijateljstava, biti moguće privedi počinioce ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti licu pravde.

B. Strana bosanskih Srba

17. Strana bosanskih Srba je nastavila da zauzima poziciju da su na predloženim mapama teritorije pretežno naseljene Srbima izostavljene iz provincija u kojima su Srbi većina. Zadržala je stav da su spremni da prihvate i potpišu mape samo ako se konsultuje stanovništvo na spornim teritorijama. Kopredsedavajući su ponovo odbili taj zahtev, budući da je, kao što je u prethodnom izveštaju navedeno, bilo toliko etničkog čišćenja i razmeštanja stanovništva u BiH da bi bilo nepraktično upuštati se u demokratske konsultacije stanovništva.
18. Strana bosanskih Srba je takođe predala kopredsedavajućima mapu, predlažući temeljne promene provincijskih granica.

Kopredsedavajući su rekli da se druge dve strane verovatno neće saglasiti, ali su pristali da ponovo pokrenu sa delegacijom bosanske vlade pitanje koji se pojavilo prvi put u Ženevi: da se naprave dve provincije na istočnoj granici. Od posebnog značaja je povećanje provincije 4, koja bi verovatno imala većinu Muslimana i uključivala gradove poput Brčka i Janje gde su Muslimani bili u većini, dok bi u provinciji 4, kako su je predložili kopredsedavajući, Srbi bili većina.⁶

19. U pogledu prelaznih aranžmana, bosanski Srbi su izjavili da ne mogu prihvatiti nikakve aranžmane koji su zasnovani na premisi da je postojeći Ustav BiH validan ili da će prelazna vlada biti produžetak sadašnjeg Predsedništva. Nastavili su da preferiraju da je ne zovu prelaznom centralnom vladom, već je radije nazivaju „centralno koordinaciono telo“.

C. Strana bosanskih Hrvata

20. Podsećam da je strana bosanskih Hrvata već potpisala ustavne principe, mapu predloženih granica provincija i dogovor koji se odnosi na vojna i bezbednosna pitanja.
21. U raspravama sa stranom bosanskih Hrvata, kopredsedavajući su nastojali da istraže da li se mogu izvršiti bilo kakve korekcije predloženih provincijskih granica da bi one postale prihvatljivije drugim dvema stranama. Hrvatska strana je nagovestila kako je spremna da uzme u obzir određene promene. Dala je niz predloga, posebno u istočnim granicama travničke provincije (br. 10) i zapadnim granicama provincije Posavina (3).

⁶ Predložene mape provincija priložene su u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 49.

III. MIROVNI PAKET

22. Kopredsedavajući su nagovestili stranama svoju nameru da se uspostavi Komisija za granice, uz učešće sve tri strane, koja bi utvrdila preciznu delijenciju provincija na osnovu predložene mape, što bi dodatno pomoglo stranama u pregovorima da dosegnu moguća prilagođavanja.
23. Iz ovog opisa njujorške runde pregovora vidi se da su mogućnosti dolaženja do rešenja između sve tri bosanske strane umanjene odbijanjem delegacije bosanske vlade da se sastane sa drugim stranama ili da raspravlja o granicama provincija. U takvim okolnostima, kopredsedavajućima je ostalo ili da nastave da zagovaraju mirovni paket u formi u kojoj je već predstavljen Savetu bezbednosti, ili da ga modifikuju koliko god je to moguće da bi odražavao više puta pominjane brige dve strane koje još nisu prihvatile mape provincijskih granica.
24. Procena kopredsedavajućih je bila da, imajući u vidu posao koji je obavljen na njujorškoj rundi mirovnih pregovora, postoje modifikacije provincijskih granica koje bi bile prihvatljive svim stranama. Shodno tome, predali su strani bosanskih Hrvata revidiranu mapu provincijskih granica. Mapa je potom predstavljena bosanskim Srbima koji su je odbili i ponovili svoj stav o mapi koju su izneli kopredsedavajući. Kopija revidirane mape data je i bosanskoj vladi, ali budući da nije bilo saglasnosti sve tri strane, kopredsedavajući su nastavili da podržavaju prvobitno rešenje.

IZVEŠTAJ GENERALNOG SEKRETARA UJEDINJENIH NACIJA O AKTIVNOSTIMA MEĐUNARODNE KONFERENCIJE O BIVŠOJ JUGOSLAVIJI

S/25403, 12. mart 1993.

UVOD

1. U poslednjem izveštaju od 8. februara 1993. informisao sam Savet bezbednosti o rundi pregovora o Bosni i Hercegovini održanoj u Njujorku od 3. do 8. februara 1993. Od tada, kopredsedavajući Nadzornog tela Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji Sajrus Vens i lord Oven su ostali u Njujorku i nastavili da rade na dogovoru o celovitom mirovnom paketu. Ova nastavljena runda mirovnih pregovora trajala je od 1. do 6. marta 1993.
2. Skorašnja nastojanja kopredsedavajućih fokusirala su se na tri elementa mirovnog plana i na dodatnu komponentu prelaznih aranžmana: prvo, izgradnja upravnih principa za Bosnu i Hercegovinu; drugo, utvrđivanje granica provincija u oblastima gde nije postignut dogovor između bosanske vlade i strane bosanskih Srba; treće, insistiranje na pitanjima zbog kojih bosanska strana nije potpisala vojni ugovor. Tome treba dodati i promovisanje aranžmana između tri bosanske strane o dogovoru o formiranju vlasti u prelaznom periodu između potpisivanja mirovnog ugovora i održavanja izbora po novom Ustavu.

I. USTAVNA PITANJA

3. Kao što je članicama Saveta bezbednosti dobro poznato, tri strane u BiH su 30. januara 1993. potpisale 9 ustavnih principa na bazi kojih će biti skiciran novi ustav u Bosni i Hercegovini.⁷

II. GRANICE PROVINCIJA

4. U izveštaju od 2. februara poslao sam Savetu mapu provincija koju su kopredsedavajući stavili pred tri strane. Bosanska strana je mapu potpisala 30. januara 1993.⁸
5. U svom izveštaju od 8. februara 1993, preneo sam Savetu revidiranu mapu koju su kopredsedavajući predložili trima stranama. Bosanska hrvatska strana je potpisala revidiranu mapu 7. februara.⁹
6. Bosanska vlada i strana bosanskih Srba nisu potpisale mapu tokom produžene runde pregovora koja je završena 6. marta. U pogledu celokupnog mirovnog paketa, bosanska vlada je u izjavi po okončanju ove runde pregovora 5. marta iznela: „Ima napretka i predsednik Izetbegović se raduje povratku u SAD krajem sledeće nedelje sa ciljem da se diskusija uspešno okonča ... nastavićemo naš put ka miru sa najboljim namerama. Pozivamo sve ostale učesnike u procesu da urade isto“. Kopredsedavajući su razjasnili trima stranama da je provizorna mapa osnova za implementaciju svih privremenih aranžmana, dok se finalna ne napravi.

⁷ *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, I, 180–184.

⁸ Isto, 251.

⁹ *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 49, 69.

7. Tokom pregovaračke runde od 1. do 6. marta, svi aspekti problema su ekstenzivno diskutovani i pojavio se niz novih predloga. U svetlu diskusija sa tri strane kopredsedavajući su sugerisali osnivanje Komisije za granice, koju bi uspostavio generalni sekretar u konsultacijama sa kopredsedavajućima. Komisija bi primila i ako je potrebno saslušala dokaze od onih koje osporavaju predložene granice provincija i dala savete o demarkaciji provincija koji bi bili uključeni u novi Ustav. Komisiju za granice činilo bi pet osoba: po jedna koju bi predložile tri strane, i dve od kojih bi jedna predsedavala, koju bi predložili kopredsedavajući. Komisija bi odlučivala konsenzusom.

III. VOJNA I DRUGA PITANJA

8. U izveštaju od 2. februara 1993, informisao sam Savet da su 30. januara kopredsedavajući pozvali tri strane da potpišu Sporazum o miru u Bosni i Hercegovini koji se odnosio na prestanak neprijateljstava; obnovu infrastrukture; demilitarizaciju Sarajeva; nadziranje granica i povratak snaga u određene provincije. Bosanski Hrvati i bosanski Srbi su potpisali sporazum 30. januara. Bosanska vlada je 30. januara izjavila da neće potpisati sporazum, jer joj aranžmani o kontroli teškog naoružanja ne izgledaju dovoljno snažni. Kopredsedavajući su pozvali predsednika Izetbegovića da se konsultuje sa komandantom UNPROFOR-a da bi se dobila razjašnjenja za koja su kopredsedavajući verovali da će ga rasteretiti i uticati na njega da potpiše sporazum.
9. Sporazum o miru je formulisan u vreme kada su kopredsedavajući tražili dodatne resurse da bi se mogla garantovati implementacija sporazuma, omogućiti fizička kontrola teškog naoružanja i obezbediti dovoljno trupa za fizičko razdvajanje suprotstavljenih strana. U međuvremenu je došlo do važnog razvoja događaja:

- a. Kanadski bataljon je sada smešten u Sarajevu i pozicioniran blizu aerodroma.
 - b. Pojedine zemlje su naznačile da bi u slučaju postignutog mirovnog aranžmana bile spremne da pomognu Ujedinjenim nacijama u implementaciji aranžmana. Na primer, državni sekretar SAD Voren Kristofer¹⁰ izjavio je 10. februara 1993, da je „predsednik preduzeo korake da razjasni svim zainteresovanima da su SAD spremne da urade svoj deo da bi se implementirao i sproveo dogovor koji je prihvatljiv svim stranama. Ukoliko postoji održiv dogovor koji ima odredbe za sprovođenje, SAD su spremne da se pridruže UN, NATO i drugima u implementaciji, uključujući i moguće vojno učešće SAD. Ovo je zajednički problem i mora biti i zajednički teret.“
 - c. Bilo je diskusija u kojima su učestvovali Odeljenje za održavanje mira Operacija sekretarijata UN, komandant UNPROFOR-a i njegove kolege i predstavnici glavnog štaba NATO i Glavne komande savezničkih snaga u Evropi (SHAPE).
10. Dalje, general Nambijar¹¹ je u pismu kopredsedavajućima od 2. marta naveo da će se moći u potpunosti posvetiti brigama bosanske vlade i bosanskih Srba kada u Bosnu i Hercegovinu stigne dovoljno trupa. On je smatrao da se može sprovesti fizička kontrola teškog naoružanja i time dati garancije bosanskoj vladi, kao i da se može doći do adekvatnog pozicioniranja trupa na terenu, što će umiriti bosanske Srbe.

¹⁰ Voren Kristofer (Warren Christopher, 1925), američki diplomata. Državni sekretar u administraciji Bila Klintona 1993–1997.

¹¹ Satiš Nambijar (1936), indijski general. Prvi komandant UNPROFOR-a u bivšoj Jugoslaviji, od marta 1992. do marta 1993. Koordinator grupe za vojna pitanja Konferencije o bivšoj Jugoslaviji.

11. U svetlu ovog razvoja, bosanska vlada se saglasila i potpisala vojni sporazum 3. marta.

IV. PRELAZNI ARANŽMANI

12. U svom izveštaju od 2. februara 1993, informisao sam Savet bezbednosti o raspravama koje su kopredsedavajući imali sa tri bosanske strane o prelaznim institucionalnim aranžmanima. Primitio sam da je kopredsedavajući predao nacrt o ovoj temi i pozvao strane da daju komentar.
13. Poslednja runda diskusija se nastavila na bazi predloga da do stupanja na snagu novog Ustava i održavanja izbora, postojeći ustav Bosne i Hercegovine treba da ostane na snazi, sa izuzetkom onoga što je potrebno za implementaciju stavki IV-a i IV-b. Takođe, trenutna ovlašćenja opština će nastaviti da važe, kao i njihove granice, osim tamo gde je potrebno usklađivanje sa dogovorenim granicama provincija, ili tamo gde do promene dođe konsenzusom.
 - A. Ljudska prava i potiranje etničkog čišćenja
14. Tokom prelaznog perioda, sve osobe u Bosni i Hercegovini treba da uživaju sva prava koja obezbeđuju postojeći Ustav i važeće zakonodavstvo, kao i sva prava koja obezbeđuju međunarodni instrumenti o ljudskim pravima. Gde god ima razmimoilaženja, biće upotrebljene one odredbe koje garantuju veći stepen zaštite ljudskih prava. Sve izjave ili obaveze date pod pritiskom, posebno one koje se odnose na odricanje od zemlje ili imovine, biće tretirane kao ništavne.
15. Implementacija navedenih ljudskih prava biće osigurana kroz:
 - a. sudove Bosne i Hercegovine, kojima će sve osobe imati slobodan pristup,

- b. prelazni Sud ljudskih prava BiH, na liniji predloga kopredsedavajućih o donošenju novog Ustava,
 - c. da se institucija četiri ombudsmana predložena od strane kopredsedavajućih uključi u nacrt Ustava, sa adekvatnim osobljem i prostorijama.
16. Dodatno je dogovoreno da se osnuje Međunarodna misija za ljudska prava, koju će ustanoviti generalni sekretar UN i kojom će rukovoditi Kancelarija privremenog komesara za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu, koja će biti bazirana u Sarajevu. Zamenici komesara bi bili locirani u raznim krajevima zemlje. Komesare bi podržavali međunarodni posmatrači ljudskih prava, smešteni širom zemlje a posebno u krajevima pogođenim „etničkim čišćenjem“. Oni bi nadzirali stanje ljudskih prava širom Bosne i Hercegovine i intervenisali kod Privremenog predsedništva i provincijskih vlasti, da sa UNPROFOR-om obezbede zaštitu u hitnim slučajevima u saradnji sa ombudsmanom i drugim agencijama za zaštitu ljudskih prava ukoliko je potrebno. Saradivali bi blisko sa Visokom komesarijatom UN za izbeglice (UNHCR), Međunarodnim komitetom Crvenog krsta i drugim humanitarnim organizacijama. Komesar bi davao periodičan izveštaj generalnom sekretaru, koji bi o tome obavestavao Savet bezbednosti i druga međunarodna tela, uključujući Komisiju UN za ljudska prava i njenog specijalnog izvestioca.
17. Centralne i druge vlasti bi trebalo da privremenom komesaru za ljudska prava, zamenicima komesara i posmatračima zaštite ljudskih prava, kao i UNHCR, ICRRRC i drugim međunarodnim humanitarnim organizacijama omoguće pun pristup u pogledu relevantnih osoba i mesta.
18. Takođe je predviđeno da se kao deo UNPROFOR-ovog stationiranja u Bosni i Hercegovini oformi i dovoljno velika

Civilna policija Ujedinjenih nacija – UNCIVPOL čiji bi zadaci bili da: patrolira u delovima zemlje u kojima je etnički sastav izmešan; da sprečava represiju nad pripadnicima manjinskih etničkih grupa; da pozitivno doprinosi potiranju etničkog čišćenja kroz zaštitu povratnika; da sprovodi presude suda, pre svega Suda ljudskih prava; da pomaže privremenom komesaru za ljudska prava, zamenicima komesara i drugim posmatračima ljudskih prava.

19. Bosanska vlada je pokrenula pitanje ratne odštete, ali se nije došlo do zaključka.

B. Upravni aranžmani

20. Tokom perioda između stupanja na snagu mirovnog aranžmana i održavanja slobodnih i fer izbora, postoji potreba za prelaznim institucionalnim mehanizmom koji bi obezbedio da zemlja efikasno funkcioniše. Skiciranje novog Ustava Republike Bosne i Hercegovine trajaće mesecima. Takođe, vrlo je verovatno da će biti potrebno više od godinu dana da se mnoge izbeglice i raseljena lica vrate u svoje domove. Bez obzira na to, slobodni i fer izbori se moraju održati u roku od dve godine. Datum izbora odrediće Prelazno predsedništvo u konsultacijama sa kopredsedavajućima.
21. U vreme opštih izbora u Bosni i Hercegovini novembra 1990, Ustav je predvideo izbor kolektivnog Predsedništva od dva predstavnika svakog od konstitutivnih naroda, zajedno sa „drugima“. Dva muslimanska člana iz SDA bili su Fikret Abdić i Alija Izetbegović, dva srpska člana iz SDS-a Nikola Koljević i Biljana Plavšić, a dva hrvatska člana iz HDZ-a Franjo Boras i Stjepan Kuljić. Sedmi član Predsedništva, Ejup Ganić, bio je izabran kao kategorija „drugog“ ili „Jugoslovena“.

22. Ustav je predviđao da pozicija predsjednika Predsedništva rotira među tri konstitutivna naroda i da član Predsedništva označen kao predsjednik bude na toj dužnosti godinu dana, sa mogućnošću produženja na drugu godinu. Decembra 1991. SDA je imenovala Aliju Izetbegovića za prvog predsjednika, a Predsedništvo je potvrdilo imenovanje. Decembra 1991, Predsedništvo je produžilo mandat predsjedniku Izetbegoviću na još godinu dana.
23. Početkom 1992, dva srpska predstavnika Predsedništva, Nikola Koljević i Biljana Plavšić, povukli su se iz protesta zbog odluke da se održi referendum o secesiji republike BiH iz SFRJ. Srpski predsjednik bosanskog parlamenta, Momčilo Krajišnik, takođe se povukao. Bosanski Srbi su zatim odbili da učestvuju na referendumu održanom 29. februara i 1. marta.
24. Po izbijanju neprijateljstva u BiH aprila 1992, ostatak Predsedništva je aktivirao ustavnu odredbu po kojoj je moguće tokom ratnog stanja proširiti sedmočlano Predsedništvo tako da uključi premijera, predsjednika parlamenta i načelnika generalštaba. Po istoj odluci, kolektivno Predsedništvo je preuzelo i ovlaštenja parlamenta.

2. Privremeno predsedništvo

25. Ustavni princip broj 5, koji su tri strane potpisale 30. januara 1993, previđa da će „Predsedništvo (će) biti sačinjeno od tri izabrana predstavnika svakog od tri konstitutivna naroda. Prve izbore će nadzirati Ujedinjene nacije / Evropska zajednica / Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji.“ Budući da ova devetočlana struktura treba da radi pod novim Ustavom, kopredsedavajući su pokušali da primene dogovorenu strukturu na aranžmane u prelaznom periodu. Tokom sastanka u Zagrebu, 17. decembra 1992, predsjednik Izetbegović

i g. Boban su se posebno složili o devetočlanoj strukturi u prelaznom periodu.

26. Imajući ove faktore u vidu, kopredsedavajući su razmatrali ideju da tri strane već treba da imenuju predstavnike za rad u Prelaznom predsedništvu. Pozicija predsednika koji će biti izabran od strane Privremenog predsedništva bila bi rotirajuća. Predsednik bi obavljao dužnost šefa države. Privremeno predsedništvo bi bilo locirano u Sarajevu. Od njega bi se očekivalo da deluje tako da obezbeđuje poštovanja ljudskih prava u saradnji sa Međunarodnom misijom za nadgledanje ljudskih prava. Takođe bi se očekivalo da radi na osnivanju i funkcionisanju Međunarodnog ureda za pristup, Narodne banke, pošte, telegrafa i komunikacija, elektroprivrede, nezavisne nacionalne civilne avijacije. Uz ove odgovornosti na nacionalnom nivou, privremena centralna vlada bi upravljala prestonicom.
27. Kopredsedavajući su takođe razmatrali sa tri strane prelazne upravne aranžmane u provincijama. Oni su predložili da tokom prelaznog perioda svaka provincija ima prelaznu provincijsku vladu koja bi se sastojala od guvernera, viceguvernera i 10 drugih članova. Oni bi bili imenovani od strana na bazi sastava populacije provincije, s tim što bi svaki od tri konstitutivna naroda bio predstavljen u svakoj provinciji. Da bi se ovi procenti ustanovili, koristiće se popis iz 1991. Shodno tome, prelazna provincijska vlast bi bila uspostavljena prostom većinom, osim što bi usvajanje provincijskih ustava i određivanje granica opština moralo biti doneseno konsenzusom.
28. Glavne funkcije privremenih provincijskih vlasti biće onakve kakve su naznačene u dokumentu S/25221, aneks 5, sekcija 2. Od njih će se, naravno, očekivati da obezbede poštovanje ljudskih prava u saradnji sa Međunarodnom misijom za nad-

gledanje ljudskih prava. Vojni oficiri za vezu UNPROFOR-a kao i oficiri za vezu UNCIVPOL-a biće priključeni osoblju svake provincijske vlade da pomognu u sprovođenju ovih funkcija.

29. U svetlu ideja o prelaznom upravnom aranžmanu koji su tri- ma stranama predložili kopredsedavajući, predsednik Izetbe- gović, ministar inostranih poslova Silajdžić, g. Boban i pre- mijer Akmadžić potpisali su 3. marta 1993. dogovor koji je sadržao sledeće relevantne odredbe:
 - a. Odgovornosti Predsedništva i Vlade republike BiH, kao i provincija, biće u skladu sa rečju i duhom ustavnih principa oko kojih su se strane dogovorile i koje su potpisale.
 - b. Institucija Predsedništva biće očuvana tokom prelaznog peri- oda. U Prelaznom predsedništvu biće 9 članova, sa tri pred- stavnika svaka tri konstitutivna naroda. Budući da će repu- blica BiH biti demilitarizovana, načelnik Generalštaba oru- žanih snaga neće nastaviti sa radom u Prelaznom predse- dništvu.
 - c. Devet članova Prelaznog predsedništva odrediće jednog čla- na za predsednika Predsedništva. Predsednik će vršiti ulogu šefa države. Pozicija predsednika će rotirati na po šest mese- ci među tri konstitutivna naroda, u skladu sa postojećim sle- dom rotacije (Musliman, Hrvat, Srbin).
 - d. Prelazno predsedništvo će donositi odluke konsenzusom de- vetorice, kvalifikovanom većinom sedmorice ili prostom ve- ćinom petorice, u skladu sa tim da li se odluke odnose na ustavne principe, posebno važna pitanja ili uobičajeni rad Predsedništva. Ako članovi Prelaznog predsedništva nisu u stanju da se dogovore o potrebnoj većini, konsultovaće ko- predsedavajuće, čija će odluka biti obavezujuća.

- e. Dve strane su predale svoja tri imena kopredsedavajućima za članove Prelaznog predsedništva. Kopredsedavajući su zamoljeni da pitaju bosanske Srbe da predlože svoja tri predstavnika za rad u Prelaznom predsedništvu.
30. Kopredsedavajući su dalje pojasnili da će u prelaznom periodu, tokom kojeg bi konsenzus između tri konstitutivna naroda posle obustave neprijateljstava bio veoma poželjan, uloga prelaznog predsedništva i prelazne vlade neizbežno biti nalik na koalicionu vladu. Ovaj aranžman ne bi prejudicirao pregovore o novom Ustavu, kada će uloga Predsedništva i demokratski izabranog parlamenta i vlade nužno biti drukčija i adekvatnije odražavati želje naroda. Čak i tada, Predsedništvo će morati da zadrži važna ovlašćenja da bi očuvalo prava konstitutivnih naroda.
31. Kopredsedavajući su objasnili da će Prelazno predsedništvo biti odgovorno za postavljanje ministara u privremenoj centralnoj vladi i određivanje uloge tih ministarstava. Glavne odgovornosti Prelaznog predsedništva i prelazne centralne vlade biće sledeće:
1. Pripreme za održavanje slobodnih i fer izbora, na bazi novog Ustava, pod međunarodnom supervizijom.
 2. Odnosi sa Međunarodnom konferencijom za bivšu Jugoslaviju, mešovitom vojnom komisijom, UNPROFOR-om, uključujući UNCIVPOL i Evropskom mešovitom komisijom za monitoring EZ.
 3. Koordinacija sa komesarom za ljudska prava, zame-nicima komesara i posmatračima ljudskih prava.
 4. Koordinacija sa UNHCR, ICRC, WHO i drugim relevantnim agencijama za povratak i rehabilitaciju izbeglica i raseljenih lica.

5. Spoljni poslovi (uključujući članstvo u međunarodnim organizacijama)
 6. Međunarodna trgovina (carine i kvote)
 7. Državljanstvo
 8. Podizanje poreza zarad ispunjenja funkcija
 9. Koordinacija rada policije u provincijama
 10. Koordinacija saradnje u tehničkim funkcijama
 11. Koordinacija sa međunarodnim i stranim policijskim vlastima.
32. Bilo je diskusije o organizaciji i strukturi policije u budućnosti. Kopredsedavajući su u svojim ustavnim predlozima od 27. oktobra 1992. predložili da sva uniformisana lica kontrolišu provincije ili lokalne vlasti pod njima. Sve policijske snage treba da budu potpuno integrisane. Na nacionalnom nivou ne bi trebalo da bude uniformisane, naoružane policije, ali mora da postoji koordinacija tela da bi se pomoglo provincijskim policijama u održavanju kontakata sa međunarodnim i stranim policijskim vlastima (npr. Interpolom).
33. Razvila se diskusija o aranžmanima za upravu provincijama tokom prelaznog perioda na bazi predloga iz radnog papira koji su dali kopredsedavajući i na bazi pretpostavke da će Prelazno predsedništvo uvesti te preporuke u život.
34. U pogledu upravljanja provincijom Sarajevo, bosanska hrvatska strana je prihvatila kompromisno rešenje kopredsedavajućih da ovom provincijom upravljaju tri predstavnika sva tri konstitutivna naroda. Nije bilo saglasnosti dela bosanske vlade i bosanske srpske strane, koje su predložile drukčije alternative. Kopredsedavajućima je bilo očigledno da ovo pitanje zahteva naknadno proučavanje. Kopredsedavajući su rekli da bi bilo moguće da se celokupno pitanje buduće vlade

Sarajeva preseli na Komisiju za granice, ali da bi, i ako se tako nešto uradi, prelazna provincijska vlast i dalje morala biti uspostavljena.

V. ZAVRŠNE NAPOMENE

35. Na poslednjoj rundi mirovnih pregovora ostvaren je značajan napredak. Sa potpisom bosanske vlade na vojni aranžman, pribavljeno je sedam od devet potpisa potrebnih za zaključnje mirovnog sporazuma. Pri tome, predsednik Izetbegović je uverio kopredsedavajuće da će se za nekoliko dana vratiti u Njujork sa namerom da se uspešno zakluče mirovni pregovori. Posle šest meseci intenzivnog pregovaranja, tokom kojih su kopredsedavajući uporno radili na pravednom i trajnom rešenju, sada je ključno da se bosanska vlada i bosanski Srbi saglase i potpišu mape provincija što je pre moguće, da bi mogla početi implementacija. Saglasnost za mirovni plan i njegovu brzu i temeljnu implementaciju nudi najbolju perspektivu za poboljšanje situacije u Bosni i Hercegovini.

IZVEŠTAJ GENERALNOG SEKRETARA
UJEDINJENIH NACIJA O AKTIVNOSTIMA
MEĐUNARODNE KONFERENCIJE
O BIVŠOJ JUGOSLAVIJI

S/25479, 26. mart 1993.

1. Ovaj izveštaj se odnosi samo na napore kopredsedavajućih Nadzornog tela Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji koji se odnose na Bosnu i Hercegovinu, bez ulaženja u druga pitanja iz nadležnosti Konferencije.
2. Kopredsedavajući Nadzornog tela Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, Sajrus Vens i lord Oven, dali su sve od sebe tokom sedam meseci da donesu pravedan mir uz poštovanje ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Oni su sa svojim kolegama danonoćno radili da pomognu stranama u konfliktu da dođu do časnog i trajnog rešenja. U svojim ranijim izveštajima Savetu bezbednosti dao sam ekstenzivne informacije o naporima kopredsedavajućih.
3. U svom poslednjem izveštaju od 12. marta (S/25403) primećio sam da se skorašnji napori kopredsedavajućih fokusiraju na sledeće elemente mirovnog paketa: prvo, izgradnja ustavnih principa za Bosnu i Hercegovinu; drugo, dogovor o granicama provincija u oblastima gde još nema sporazuma između vlade i strane bosanskih Srba; treće, napredovanje prema implementaciji vojnog sporazuma; i četvrto, promovisanje aranžmana između tri bosanske strane o dogovorima za upravljanje zemljom u prelaznom periodu između potpisivanja mirovnog plana i održavanja izbora po novom Ustavu. Kopredsedavajući su konzistentno nastojali da unaprede sporazum o paketu u celini, jer smatraju da bi se parcijalna reše-

nja koristila za postizanje partijskih poena. Samo celovit pristup može dovesti do trajnog mira.

4. Od objavljivanja mog poslednjeg izveštaja, kopredsedavajući su održali još jednu rundu mirovnih pregovora sa tri strane. Poslednja runda je trajala od 16. do 25. marta. Napori kopredsedavajućih i pozicije tri strane izloženi su u daljem tekstu.

I. PRELAZNI ARANŽMANI

5. Na svim sastancima koje su kopredsedavajući imali sa bosanskom vladom, kao i na sastancima sa srpskom stranom tokom poslednjih nekoliko meseci, neprestano se pojavljivala fundamentalna razlika oko pitanja legitimnosti države Bosne i Hercegovine. Vladina strana insistira da, budući da je BiH nezavisna, suverena država priznata kao takva od Ujedinjenih nacija, postojeći ustavni poredak, vladu i vladine institucije treba očuvati i prigrлити u svakom mirovnom planu od svih strana. Strana bosanskih Srba smatra da građanski rat divlja zbog okolnosti koje su pratile stvaranje Bosne i Hercegovine. Uporno tvrde da se ne mogu vratiti u sistem koji je po njima izazvao rat i bio razlog njihovog povlačenja iz Skupštine, Vlade, Predsedništva i odluke bosanskih Srba da bojkotuju referendum. Po kopredsedavajućima, jedini način da se postigne saglasnost jeste da se sve strane koncentrišu na specifične aranžmane za prelazni period.
6. U pokušaju da se nosi sa ovim temeljnim tačkama, kopredsedavajući su organizovali sastanak tokom prethodne runde pregovora između bosanske vlade i strane bosanskih Hrvata da bi se promovisao dogovor. Ovi sastanci su doveli do potpisivanja dogovora o prelaznim upravnim aranžmanima između bosanske vlade i strane bosanskih Hrvata. Relevantne tačke tog aranžmana, kao i diskusija koja se odnosi na prela-

zne upravne aranžmane sažeti su u mom prethodnom izveštaju Savetu bezbednosti S/25403.

7. Tokom poslednje runde pregovora, kopredsedavajući je održao sastanak bosanskih Srba i bosanskih Hrvata u pokušaju da se postigne saglasnost oko prelaznih upravnih aranžmana. Sastanci u ovu svrhu organizovani su i između bosanske vlade i bosanskih Hrvata.
8. U svetlu stavova koji su izloženi, kopredsedavajući su organizovali naredni sastanak između bosanske vlade i strane bosanskih Hrvata 24. marta 1993, da bi se raspravljalo o nacrtu prelaznih upravnih aranžmana.
9. Posle petočasnog sastanka, dve strane su postigle dogovor, koji su potpisale 25. marta 1993. Kao deo tog dogovora potpisale su istom prilikom i revidiranu mapu provincijskih granica.

II. SARAJEVO

10. U pogledu aranžmana za upravljanje Sarajevom, iz diskusije je proizišlo da bi se napredak mogao ostvariti ukoliko bi se sarajevska provincija uvećala tako da grad njome manje dominira i da više nalikuje na ostalih devet provincija. I bosanska vlada i strana bosanskih Hrvata su mišljenja da bi dodavanje najvećeg dela opštine Kiseljak i Kreševo, kao na prvobitnoj mapi, uključivanje čitavih opština Breza i Vareš kao i male pogranične oblasti Kakanj napravilo bolje izbalansiranu provinciju. Oni veruju takođe da bi se u okviru provincije Sarajevo mogao definisati i prestonički distrikt koji bi bio otvoren i nepodeljen kao što su ranije i predložili kopredsedavajući, ali koji bi bio nešto veći nego prestonička opština o kojoj se govori u mom prethodnom izveštaju. Obe strane su uverene da bi u tom slučaju sarajevska provincija mogla biti

u prelaznom periodu upravljana po istoj proporcionalnoj formuli koju smo sugerisali u ostalih devet provincija. Samim gradom Sarajevom upravljali bi prelazni izvršni gradonačelnik i Prelazno izvršno veće, pod nominalnom supervizijom Predsedništva. Ove ideje su diskutovane sa bosanskim Srbima, a zatim detaljno sa bosanskim Hrvatima, zajedno sa bosanskom vladom, i poslednje dve strane su ih prihvatile i izrazile spremnost da na toj bazi potpišu revidiranu mapu.

11. Pozicije tri stane o drugim pitanjima su naznačene u daljem tekstu:

III. BOSANSKA VLADA

12. Strana bosanske vlade, koju predvodi predsednik Alija Izetbegović, sastala se sa kopredsedavajućima u Njujorku 18. marta 1993. Glavna tema diskusije bila je potreba za obnovom rada Skupštine koja je suspendovana od početka rata i čija je ovlašćenja preuzelo Predsedništvo, da bi se reaktivirala tokom prelaznog perioda. Kopredsedavajući su ukazali da ni bosanski Hrvati ni bosanski Srbi nisu spremni na to da Skupština igra neku ulogu u prelaznom periodu.
13. Dana 19. marta 1993, kopredsedavajući su imali dalje diskusije o Prelaznom predsedništvu i njegovom odnosu prema Vladi. Kopredsedavajući su objasnili da u decentralizovanoj državi neće biti potrebe za velikim brojem dosadašnjih ministara i ministarskih funkcija, pa je diskutovano o manjem broju ministarstava. Zatim je o ovoj listi diskutovano odvojeno, a potom zajedno sa bosanskim Hrvatima i bosanskim Srbima. Ishod ovih diskusija predstavlja pomenuti dogovor o prelaznim aranžmanima.

IV. BOSANSKI SRBI

14. Strana bosanskih Srba, koja ostaje uključena u razgovore o prelaznim upravnim aranžmanima i revidiranoj mapi provincijskih granica, pozvana je da potpiše ove dokumente na plenarnoj sednici održanoj 25. marta, ali je odbila da to uradi. Izjavila je, međutim, da će radije podneti ova dokumenta svojoj Skupštini na razmatranje i odluku. Kopredsedavajući su je ohrabрили da to uradi i da brzo deluje.
15. Strana bosanskih Srba tvrdi da želi mir i tvrdi da je primorana da se bori zbog specifičnih napada bosanske vlade, bilo u prostoru Sarajeva ili istočne Bosne. Na poslednjoj rundi mirovnih pregovora predložila je kopredsedavajućima da se sve tri strane saglase o prestanku rata, i da je ona sa svoje strane spremna da javno izjavi da status quo neće uticati na konačno određivanje teritorija. Kopredsedavajući su smatrali da, imajući u vidu situaciju na terenu, nema smisla povoditi se za praznim deklaracijama i da se ne može izbeći potreba za povlačenjem oružanih snaga bosanskih Srba iz onih delova teritorije Bosne i Hercegovine na koje oni trenutno imaju pretenzije a koje leže van tri provincije date na mapi u kojima Srbi mogu očekivati većinu u provincijskim vlastima. Iz sličnih razloga kopredsedavajući su odbili predlog bosanskih Srba da snage UN budu pozvane na teritoriju koju trenutno okupiraju, a sa koje treba da se povuku. Kopredsedavajući su приметили da teritorije po dogovoru ostaju pod upravom i kontrolom bosanskih Srba sa srpskom policijom na terenu.
16. U pogledu upravljanja Sarajevom, bosanski Srbi su otvoreno priznali kopredsedavajućima da što se njih tiče nezavisna država Bosna i Hercegovina niti postoji niti je ikada postojala. Nisu krili da smatraju da ih međunarodna zajednica prisiljava da žive u Bosni i Hercegovini protiv njihove volje. Budući da je tako, oni žele da sačuvaju što više od postojeće

„Republike Srpske“ i da ograniče funkcije centralnih upravnih institucija Bosne i Hercegovine na minimum. Iako su potpisali 9 ustavnih principa 30. januara 1993, nastavili su da se zalažu za podelu Bosne i Hercegovine u tri de facto odvojene države. Smatraju da su Ustavni principi relevantni samo za nacrt novog Ustava i ne mogu se primeniti na prelazni period. Njihova pozicija u praksi znači strategiju produžavanja „Republike Srpske“ spajanjem tri provincije u kojima imaju većinu i za koje smatraju da na mapi treba da se naslanjaju i da budu povezane u svim upravnim aspektima.

17. Raspravljajući sa kopredsedavajućima o zakonima koje treba primeniti u prelaznom periodu u tri provincije gde su Srbi većina, strana bosanskih Srba je insistirala na kontinuitetu onoga za šta tvrde da je 700 legislativnih akata koje je usvojila njihova „Republika Srpska“. Kopredsedavajući su uredili da se pravni savetnici sastanu da ispituju detaljno ove akte. Pošto je predviđeno da će provincije imati slobodu da donose zakone, ukoliko nisu inkompatibilni sa Ustavom Bosne i Hercegovine, nešto od tog zakonodavstva bi moglo biti primenjivo na ove tri provincije u prelaznom periodu ukoliko se ne kosi sa legislativom za čitavu Bosnu i Hercegovinu u prelaznom periodu.
18. U pogledu strukture centralne vladi u prelaznom periodu, bosanski Srbi su rekli da nisu spremni da prihvate položaj prelaznog predsednika kao šefa države, niti vide potrebu za Predsedništvom, pa ni za bilo kakvim oblikom prelazne centralne vlasti. Oni su se umesto toga zalagali za centralno koordinaciono telo, koje bi imalo što je manje funkcija moguće, uključujući i koordinaciju između tri prelazne strukture konstitutivnih naroda. Nisu spremni da prihvate ni prelazno ministarstvo niti ministra spoljnih poslova. Kopredsedavajući su rekli da je takva pozicija sasvim inkompatibilna sa Ustavnim principima koje su potpisali i da bi na svaku neu-

tralnu osobu ostavila utisak da nemaju nameru da žive u jednoj državi Bosni i Hercegovini ni u prelaznom periodu, a i da bi opstruirali razgovor za stvaranje Ustava na bazi principa sa kojima su se saglasili.

19. Strana bosanskih Srba je međutim podržala ideje kopredsedavajućih, koje su prihvatile i sve druge strane, da se uspostavi međunarodna misija za nadgledanje ljudskih prava u Bosni i Hercegovini sa slobodnim pristupom svim provincijama. Bosanski Srbi nisu bili ubeđeni u potrebu za stvaranjem institucije ombudsmana na nacionalnom nivou i smatraju da svaka od tri strane treba da imenuje četiri ombudsmana za svaku od konstitutivnih struktura. Smatraju, takođe, da bi svaki Sud ljudskih prava morao da funkcioniše slično u sve tri konstitutivne strukture. Kopredsedavajući su razjasnili da su provincije odvojeni konstitutivni entiteti sa sopstvenim provincijskim ustavima i parlamentima koji se ne mogu spojiti u jedan parlament.
20. Kopredsedavajućima je bilo jasno da su pozicije bosanskih Srba u mnogim političkim aspektima ukupnog rešenja značajno očvrstle u odnosu na ženevsku rundu pregovora.

V. BOSANSKI HRVATI

21. Strana bosanskih Hrvata je potpisala sve elemente mirovnog paketa koji su predložili kopredsedavajući: ustavne principe, mapu provincijskih granica, vojni aranžman i prelazne aranžmane.
23. Kao i u ranijim rundama mirovnih pregovora, bosanski Hrvati, predvođeni Matom Bobanom i premijerom Bosne i Hercegovine Milom Akmadžićem, nastavili su da podržavaju mirovni plan i da pritiskaju druge dve strane da potpišu celoku-

pan mirovni paket, da bi implementacija mogla da počne što pre i da bi se rat zaustavio.

24. Međutim, bosanski Hrvati su odbili sugestiju delegacije bosanske vlade da treba ponovo okupiti postojeći parlament, budući da smatraju da je parlament bio institucija koja je delila zemlju i jedan od glavnih uzorka izbijanja konflikta. Takođe su smatrali da tri konstitutivna naroda predstavljena u Prelaznom predsedništvu treba da imaju kontrolu kroz glavne izvršne funkcije koje treba da izvrši Prelazna vlada, mada mnoge od tih funkcija mogu da se ukinu imajući u vidu uvećanu moć koje će imati provincije tokom prelaznog perioda.

VI. PROCENA

25. Kopredsedavajući smatraju da dokument o prelaznim aranžmanima treba da predstavlja deo paketa zajedno sa Ustavnim principima, mapom i vojnim dogovorom i stavili su ovaj paket na finalni potpis stranama na plenarnom sastanku održanom 25. marta 1993, kao fer kompromis između njihovih složenih i suprotstavljenih zahteva.
26. Na završnoj plenarnoj sesiji ove runde plenarnih razgovora, 25. marta 1993, kopredsedavajući su podstakli sve tri strane da nastave putem kojim su do sada išli i da očuvaju napredak koji je do sada postignut, okončaju sukob, donesu predah njegovim nevinim žrtvama i postave zemlju na druge osnove. Kopredsedavajući su zamolili sve tri strane da se maksimalno uzdrže i da učine sve da se osigura poštovanje normi međunarodnog humanitarnog prava.
27. U takvim okolnostima, kopredsedavajući su zaključili da planirane akcije, uključujući preporuku za uvođenje zone zabrane leta, poštovanje sankcija, postavljanje posmatračke voj-

ne misije UN na granice BiH sa Hrvatskom i SRJ, sada treba da budu praćene neogranićenom podrškom Saveta bezbednosti mirovnom planu.

28. Preporučujem hitno uspostavljanje Međunarodne komisije za nadzor ljudskih prava, kao što je opisano i u mom prethodnom izveštaju, koju se sve tri strane izričito prihvatile. Po preporukama kopredsedavajućih, nastavljaju se diskusije usmerene ka implementaciji mirovnog plana koji bi mogao, jednom kada sve tri strane usvoje čitav paket, da bude prihvaćen od Saveta bezbednost. Dalje, kopredsedavajući predlažu uspostavljanje Granične komisije koja se pominje u prethodnom izveštaju generalnog sekretara.

VII. ZAVRŠNE PRIMEDBE

29. Došao je trenutak da međunarodna zajednica uđe u proces koji su podstakli kopredsedavajući i u njemu postigli rezultate. Posle sedam meseci intenzivnih pregovora, 10 od 12 potpisa je dobijeno. Samo jedna strana – bosanski Srbi – nije potpisala provincijske mape i dogovor o prelaznim aranžmanima.

30. Mirovni paket kopredsedavajućih je jedini dostupan mehanizam za ponovno uspostavljanje pravednog mira uz poštovanje ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Konačan dogovor o mirovnom planu i njegova brza i odlučna implementacija nude najbolje šanse za poboljšanje situacije u Bosni i Hercegovini. Snažno podstičem Savet bezbednosti da odobri čitav mirovni paket i da pozove bosanske Srbe da potpišu preostala dva dela da bi se pažnja dalje mogla koncentrisati na implementaciju plana.

NACRT MIROVNOG PLANA

PREDLOŽEN 25. MARTA 1993.

SPORAZUM KOJI SE ODNOSI NA BOSNU I HERCEGOVINU

Dolepotpisani,

Rukovođeni principima Povelje Ujedinjenih nacija, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i Deklaracije o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, verskih i jezičkih manjina,

Pozivajući se na Izjavu o principima i Izjavu o Bosni prihvaćenu od Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji na zasedanju u Londonu i Akcioni program o humanitarnim pitanjima koji je na tom zasedanju dogovoren,

S obzirom na odluku Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija koje se odnose na bivšu Jugoslaviju,

Ponovo potvrđujući svoju opredeljenost za mir i bezbednost među državama bivše Jugoslavije,

Ovim se saglašavaju kako sledi:

I. Ustavni okvir za Bosnu i Hercegovinu

Tripartitni pregovori će se odvijati na kontinuiranoj bazi u Ženevi, pod pokroviteljstvom Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, kako bi se finalizirao Ustav za Bosnu i Hercegovinu u skladu sa sledećim principima:

1. Bosna i Hercegovina biće decentralizovana država, Ustav će priznavati tri konstitutivna naroda, kao i grupe drugih, s tim što će vladine funkcije obavljati njene provincije.
2. Provincije neće imati nikakav međunarodnopravni subjektivitet i neće moći sklapati sporazume sa stranim državama ili međunarodnim organizacijama.
3. Kroz celu Bosnu i Hercegovinu biće dozvoljena puna sloboda kretanja što bi delom bilo osigurano održavanjem puteva pod međunarodnom kontrolom.

4. Sva pitanja od vitalnog značaja za bilo koji konstitutivni narod regulisaće se Ustavom, koji u tom pogledu može biti dopunjavan i menjan samo konsenzusom svih konstitutivnih naroda. Nijedna grupa neće moći da stavi veto na redovne poslove vlade.

5. Provincije i centralna vlast imaće demokratski izabrana zakonodavna tela i demokratski odabrane izvršne rukovodioce i nezavisno sudstvo. Predsedništvo će sačinjavati tri izabrana predstavnika, po jedan za svaki konstitutivni narod. Prve izbore će nadzirati Ujedinjene nacije / Evropska zajednica / Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji.

6. Ustavni sud, sa članom iz svake grupe i većinom nebosanskih članova koje će prvi put postaviti Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji, razrešavaće sporove između centralne vlade i bilo koje provincije i između organa vlade.

7. Bosna i Hercegovina treba progresivno da se demilitarizuje pod nadzorom Ujedinjenih nacija / Evropske zajednice.

8. Najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava biće zajamčen Ustavom, koji će takođe jamčiti njihovu primenu kroz domaće i međunarodne mehanizme.

9. Ustav će propisati jedan broj međunarodnih mehanizama za praćenje i kontrolu, koji će se primenjivati barem dok se tri konstitutivna naroda konsenzusom ne saglase da ih ukinu.

II. Saradnja u humanitarnim naporima

1. Visokom komesaru za izbeglice, Međunarodnom komitetu Crvenog krsta, Zaštitnim snagama Ujedinjenih nacija, posmatračkim misijama Evropske zajednice i drugim humanitarnim organizacijama koje rade na obezbeđivanju pomoći izbeglicama i raseljenim licima pružaće se maksimalna saradnja.

2. Puna saradnja će se takođe održavati sa visokim komesarom za izbeglice u izradi i sprovođenju programa za povratak izbeglica i raseljenih lica u njihove domove.

ALIJA IZETBEGOVIĆ RADOVAN KARADŽIĆ MATE BOBAN

Svedoci: SAJRUS VENS

DEJVID OVEN

PRIVREMENI ARANŽMANI ZA BOSNU I HERCEGOVINU

Uvod

Bosanski parlament je 1990. usvojio amandman LXXIII na Ustav Republike Bosne i Hercegovine. Posle izbijanja neprijateljstva 1992. ova ustavna odredba je aktivirana i Predsedništvo je prošireno sa 7 na 10 članova, tako da uključi premijera, predsednika Skupštine i načelnika Generalštaba oružanih snaga. Ovlašćenja parlamenta su preneti na Predsedništvo. Posle potpisivanja mirovnog sporazuma i njegovog prihvatanja od strane Ujedinjenih nacija, predloženo je da sve tri strane predstavljene na Konferenciji imenuju tri predstavnika za prelaznu centralnu vladu. Izbor ovih devet predstavnika potvrđuje kopredsedavajući Nadzornog tela Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji. Kada sastav privremene centralne vlade bude potvrđen, predlaže se da Predsedništvo u okviru svojih ovlašćenja pod amandmanom LXXIII prebaci svoje moći i autoritet na privremenu centralnu vladu. Ovi aspekti postojećeg ustava koji se odnose na Predsedništvo biće zatim suspendovani. Koliko je moguće, druge odredbe postojećeg Ustava Bosne i Hercegovine primenjivaće se i dalje, posebno one koje se odnose na sud i pravni sistem. Tokom prelaznog perioda, koji je definisan kao period između prenošenja ovlašćenja prelazne centralne vlasti i održavanja slobodnih i fer izbora, novi Ustav za BiH će biti skiciran od strana uz pomoć kopredsedavajućih. U svakoj provinciji postojaće privremena provincijska vlada koja će se sastojati od guvernera, viceguvernera i drugih 10 članova. Tokom prelaznog perioda, opštinske vlasti će zadržati svoja postojeća ovlašćenja. Granice opština će se poklapati sa postojećim izuzev tamo gde ih presecaju provincijske granice ili gde su granice promenjene dogovorom pod okriljem Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji. Ovaj dokument sadrži predlog za funkcionisanje Međunarodnog ureda za pristup, nacionalnog tela za električnu energiju, nacionalne banke, pošte i telegrafa i telekomunikacija Bosne i Hercegovine i nezavisne nacionalne civilne avijacije.

I. Prelazna centralna vlada

U prelaznom periodu će postojati devetočlana centralna vlada

1. Svaka strana će u nju imenovati po tri predstavnika. Ova imenovanja će zatim potvrditi kopredsedavajući.
2. Privremena centralna vlada će donositi odluke konsenzusom. U slučaju da konsenzusa nema, odluka će biti prosleđena kopredsedavajućima na hitno razmatranje.
3. Prelazna centralna vlada biće locirana u Sarajevu, u opštini koja je određena kao prestonica. Kao dodatak svim nacionalnim odgovornostima, prelazna centralna vlada će upravljati prestonicom i biće odgovorna za njenu policiju.
4. Položaj predsednika centralne vlade će rotirati svaka četiri meseca među predstavnicima strana. Predsednik prelazne centralne vlade obavljaće ulogu šefa države.

Glavne odgovornosti prelazne centralne vlade biće sledeće:

1. Pripreme za održavanje slobodnih i poštenih izbora na bazi novog Ustava pod međunarodnim nadzorom
2. Odnosi sa mešovitom vojnom radnom grupom, UNPROFOR-om uključujući i UNCP, ECMM i ICFZ
3. Koordinacija sa Uredom visokog predstavnika za izbeglice UN, MMKCK, SZP i drugih relevantnih agencija za povratak i rehabilitaciju izbeglica i raseljenih lica
4. Spoljni poslovi, uključujući članstvo u međunarodnim organizacijama
5. Međunarodna trgovina (carine i kvote)
6. Državljanstvo
7. Ubiranje poreza potrebnih da bi se izvršile ove funkcije.

Prelazna centralna vlast će biti odgovorna za imenovanje ministara i utvrđivanje uloge ovih ministara kada se ukaže potreba.

Kopredsedavajući će zajedno sa stranama biti uključeni u pripremu Ustava Bosne i Hercegovine i takođe će pomagati centralnim vlastima i njihovom radu.

II. Privremene provincijske vlasti

Tokom prelaznog perioda, svaka provincija će imati privremene provincijske vlasti koje će se sastojati od guvernera, viceguvernera i 10 drugih članova. Guverner, viceguverner i 10 drugih članova će biti imenovani od strana prema sastavu stanovništva te provincije, ali tako da nijedan od tri konstitutivna naroda ne ostane nepredstavljen ni u jednoj provinciji. Privremene provincijske vlasti će biti postavljene kao što je navedeno u aneksu A.

Odluke će se uglavnom donositi prostom većinom, sem pri donošenju provincijskih ustava i utvrđivanju granica opština, što će biti rešavano konsenzusom.

Glavne funkcije privremenih provincijskih vlasti biće:

1. Skiciranje provincijskih ustava u skladu sa novim Ustavom Bosne i Hercegovine.
2. Priprema slobodnih i poštenih izbora, koje treba održati što je pre moguće, na bazi proporcionalne zastupljenosti i pod međunarodnom supervizijom.
3. Odnosi sa mešovitom vojnom radnom grupom, UNPROFOR-om uključujući i UNCP, ECMM i ICFZ.
4. Koordinacija sa Uredom visokog predstavnika za izbeglice UN, MMKCK, SZP i drugih relevantnih agencija za povratak i rehabilitaciju izbeglica i raseljenih lica.
5. Nadgledanje policije
6. Obnova infrastrukture
7. Ubiranje poreza neophodnih za izvršavanje ovih funkcija.

Osoblju svakog provincijskog guvernera biće priključen vojni oficir za vezu UNPROFOR-a, zajedno sa UNCP oficirom za vezu, da pomogne u izvršenju navedenih zadataka.

III. Privremeni sporazumi za zaštitu ljudskih prava

Tri strane su prihvatile 8. princip Ustavnog okvira za Bosnu i Hercegovinu koji naglašava da će u Ustavu biti obezbeđen najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava. Međunarodna zajednica je u više navrata osudila etničko čišćenje i zahtevala poništenje njegovih rezultata. Da bi odredbe 8. principa bile implementirane u prelaznom periodu, preduzeće se sledeće mere, sa posebnim akcentom na potiranje etničkog čišćenja tamo gde se dogodilo:

1. Sve izjave ili obaveze preuzete pod pritiskom, a posebno one koje se odnose na odricanje od zemlje i svojine proglašavaju se ništavnim.
2. Kopredsedavajući će odmah postaviti četiri ombudsmana, kao u paragrafu VI. B. 2 predložene ustavne strukture za Bosnu i Hercegovinu
3. Svi građani će preko svojih predstavnika imati prava da zahtevaju međunarodni nadzor u oblastima za koje veruju da je u njima bilo, ima ili će biti povreda ljudskih prava. Ovo može uključiti nadgledanje zone preko UNCP ili drugih adekvatnih tela poput ECMM, sa ili bez asistencije UNPROFOR vojnog osoblja. Na isti način će moći da imaju predstavnike u Mešovitoj vojnoj radnoj grupi i da zahtevaju razmeštanje vojnih snaga u svojim oblastima.

IV. Postavljanje predstavnika kopredsedavajućih za Bosnu i Hercegovinu

Kopredsedavajući će postaviti predstavnika u Bosni i Hercegovini, koji će biti u Sarajevu i biti na raspolaganju po potrebi privremenim centralnim vlastima i privremenim provincijskim vlastima.

V. Uspostavljanje Međunarodnog ureda za pristup

Treći princip ustavnog okvira za Bosnu i Hercegovinu kaže da će „puna sloboda kretanja biti dozvoljena kroz Bosnu i Hercegovinu, delimično osigurana održavanjem međunarodno kontrolisanih ruta“. Da bi se ovaj princip implementirao, osnovaće se Međunarodni ured za pristup pri predstavnicima privremenih centralnih vlasti i privremenih provincijskih vlada, koji će:

1. Jedini imati odgovornost za sve železničke linije u Bosni i Hercegovini i one puteve koji se odrede kao međunarodno kontrolisane komunikacije.
2. Regulisaće aktivnost lučkih postrojenja na reci Savi.

Glavna uloga ovog tela biće garantovanje pune slobode kretanja između i unutar provincija Bosne i Hercegovine i iz i u provincije u Hrvatsku i Srbiju.

Namera je da ovo telo postane operativno što je pre moguće tokom prelaznog perioda. Posle usvajanja Sporazuma o miru u Bosni i Hercegovini od strane Saveta bezbednosti UN, svi određeni kanali komunikacije postaće deo preklapajuće odgovornosti UNPROFOR-a. Tokom perioda preklapanja UNPROFOR će imati odgovornost i za Međunarodni ured za pristup. U istom periodu UNPROFOR će vršiti svoju ulogu po fazama, a odgovornosti će postepeno preuzimati saobraćajna policija koju će organizovati Međunarodni ured za pristup. Ovaj transfer odgovornosti će se regulisati ugovorom svih involviranih u Međunarodni ured za pristup.

VI. Funkcionisanje nacionalnog tela za električnu energiju

Prelazna centralna vlast i prelazne provincijske vlasti postaviće Odbor direktora da upravlja Elektroprivredom, postojećim nacionalnim energetske sistemom koji će biti odgovoran za proizvodnju i distribuciju električne energije u Bosni i Hercegovini. Odbor će biti odgovoran za osiguravanje nesmetanog dotoka električne energije u čitavoj zemlji i odgovarajućih veza sa susjednim zemljama.

1. Prelazna centralna vlada i svaka od prelaznih provincijskih vlada će imenovati jednog predstavnika u veće direktora Elektroprivrede.
2. Sedište Elektroprivrede će ostati locirano u Sarajevu.

VII. Funkcionisanje Narodne banke Bosne i Hercegovine

Funkcije guvernera i veća Narodne banke BiH preuzeće Odbor guvernera. Narodna banka će i dalje, između ostalog, imati odgovornost za štampanje monete i kontrolu regulatornih funkcija i provincijskih banaka, kao i za odnose sa međunarodnim finansijskim institucijama.

1. Prelazna centralna vlada i svaka od prelaznih provincijskih vlada imenovaće svog predstavnika u Veće guvernera Narodne banke
2. Narodna banka će ostati locirana u Sarajevu.

VIII. Funkcionisanje nacionalne pošte, telegrafa i telekomunikacija

Imenovaće se Odbor direktora od strane prelazne centralne vlasti i prelaznih provincijskih vlasti da upravlja nacionalnom poštom, telegrafom i telekomunikacijama u celoj BiH i

neophodnim međunarodnim vezama. On će takođe biti odgovoran za distribuciju radijskih i televizijskih frekvencija u Bosni i Hercegovini.

1. Prelazna centralna vlada i svaka od prelaznih provincijskih vlada će imenovati jednog predstavnika u Odbor direktora pošte.
2. Biće locirana u Sarajevu.

VIII. Uspostavljanje nezavisnog tela za Nacionalnu civilnu avijaciju

Nezavisno telo za upravljanje Nacionalnom civilnom avijacijom biće uspostavljeno u što kraćem roku, od prelaznih centralnih vlasti i prelaznih provincijskih vlasti. Ovo telo će kada to bude moguće preuzeti odgovornost za kontrolu celokupnog civilnog saobraćaja u vazдушnom prostoru Bosne i Hercegovine, kao i za odnose sa Organizacijom međunarodne civilne avijacije i sa drugim relevantnim međunarodnim telima. U početku će se odgovornosti UNPROFOR-a preklapati sa NCA.

UNPROFOR će nastaviti da upravlja Sarajevskim aerodromom i da ga kontroliše dok se ne sklope drugi dogovori.

1. Privremena centralna vlada i svaka od privremenih provincijskih vlada imenovaće jednog predstavnika u telo direktora NCA.
2. NCA će imati centralu u Sarajevu.

ANEKS A

STRUKTURA PRIVREMENIH PROVINCIJSKIH VLADA

Za potrebe ovog aneksa, strane će biti određene „STRANA A, STRANA B i STRANA C“, da označe delegacije koje predvode Mate Boban, Alija Izetbegović i Radovan Karadžić

Provincija / Glavni grad	Guverner Viceguverner	Sastav provincijske vlade
1 / Bihać	nominuje B nominuje C	7 nominuje B 2 nominuje C 1 nominuje A
2 / Banja Luka	Nominuje C Nominuje B	7 nominuje C 2 Nominuje B 1 nominuje A
3 / Bosanski Brod	Nominuje A Nominuje C	5 nominuje A 3 nominuje C 2 nominuje B
4 / Bijeljina	Nominuje C Nominuje B	5 nominuje C 4 nominuje B 1 nominuje A
5 / Tuzla	nominuje B nominuje C	5 nominuje B 3 nominuje C 2 nominuje A
6 / Nevesinje	nominuje C nominuje B	7 nominuje C 2 nominuje B 1 nominuje A
7 / Sarajevo	Poseban status	Poseban status
8 / Mostar	nominuje A nominuje B	6 nominuje A 3 nominuje B 1 nominuje C
9 / Zenica	nominuje B nominuje A	6 nominuje B 2 nominuje A 2 nominuje C
10 / Travnik	nominuje A nominuje B	5 nominuje B 4 nominuje A 1 nominuje C

Zbog specijalnog položaja prestonice, predlaže se da svaka strana imenuje tri člana u prelazne provincijske vlasti. Opština Sarajevo će odmah preći u nadzor komiteta u kojem će svaka strana imenovati člana. Komitet će se sastajati u Sarajevu pod predsjedanjem predstavnika kopredsedavajućih koji će arbitrirati u slučaju razlika. Predviđeno je da se jedna od opština nazove Prestonička opština, koja će obuhvatati zgrade vlade, istorijske zgrade, univerzitet, bolnicu, električnu stanicu i sportske ustanove i biti pod administracijom prelazne centralne vlade.

ANEKS B
RUTE POD NADZOROM MEĐUNARODNOG UREDA
ZA PRISTUP

- Deo puta od Bihaća od Livna koji prolazi kroz provinciju Banja Luka
- Deo puta od Bihaća od Jajca koji prolazi kroz provinciju Banja Luka
- Deo puta od Banja Luke do Brčkog koji prolazi kroz provinciju Posavina
- Delovi puta od Tuzle do Orašja i od Tuzle do Brčkog koji prolaze kroz provincije Posavina i Bijeljina
- Delovi puta od Han Pijeska do Šehovića i od Šehovića do Zvornika koji prolaze kroz provinciju Tuzla
- Putevi od Pala do Kalinovika koji prolaze kroz provinciju Sarajevo
- Delovi puta od Foče do Sarajeva koji prolaze kroz provinciju Istočna Hercegovina
- Delovi puta od Sarajeva do Mostara i do hrvatske granice prema Splitu
- Delovi puta od Ljubinja do Neuma koji prolaze kroz provinciju Mostar

Međunarodni putni granični prelazi pod nadzorom Međunarodnog ureda za pristup:

- Provincija Bihać: Velika Kladuša prema Karlovcu i Zagrebu
- Provincija Banja Luka: Bosanska Gradiška, prema autoputu Zagreb–Beograd
- Provincija Posavina: Orašje prema autoputu Zagreb–Beograd
- Provincija Bijeljina: Sremska Rača prema autoputu Zagreb–Beograd
- Provincija Tuzla: Zvornik prema autoputu Zagreb–Beograd
- Provincija Mostar: Osoje prema Splitu.

SPORAZUM O MIRU U BOSNI I HERCEGOVINI

Dolepotpisani,

Pozdravljajući poziv kopredsednika Nadzornog tela Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji za učešće u razgovorima za ponovno uspostavljanje mira u Bosni i Hercegovini;

Uzimajući u obzir konstruktivnu atmosferu mirovnih pregovora održanih u Ženevi od 2. do 5. januara i uz pomoć komandanta Zaštitnih snaga Ujedinjenih nacija, generala Satiša Nambijara;

Vodeći računa o principima Međunarodne konferencije i rezolucija Saveza bezbednosti Ujedinjenih nacija, posebno rezolucija 752 (1992) i 787 (1992) koje se odnose na povlačenje svih spoljnih snaga iz Bosne i Hercegovine;

U želji da okončaju sukob u Bosni i Hercegovini bez ikakvih daljih odlaganja i da ponovo uspostave mir u celoj zemlji;

U želji da izrade aranžmane za postizanje poštovanja obustave neprijateljstava i njeno praćenje kako bi se obezbedilo da bude efikasna i trajna

Ovim se saglašavaju kako sledi:

1. Mere za postizanje bezuslovne obustave neprijateljstava širom Bosne i Hercegovine, kako je izneto u aneksu I uz ovaj sporazum

2. Mere za ponovno uspostavljanje infrastrukture u Bosni i Hercegovini, kako je izneto u aneksu II uz ovaj sporazum

3. Mere za otvaranje puteva, kako je izneto u aneksu III uz ovaj sporazum

4. Aranžman za razdvajanje snaga, kako je izneto u aneksu IV uz ovaj sporazum

5. Mere za demilitarizaciju Sarajeva, kako je izneto u aneksu V uz ovaj sporazum

6. Mere za posmatranje granica Bosne i Hercegovine, kako je izneto u aneksu VI uz ovaj sporazum

7. Vraćanje snaga u određene provincije, kako je izneto u aneksu VII uz ovaj sporazum.

Aneks I: OBUSTAVA NEPRIJATELJSTAVA

Opšti principi

Sve strane se slažu da podrže opšte principe potrebne za podršku obustave neprijateljstava. Ovi široki opšti principi biće sprovedeni u konkretnu akciju kroz dodatne diskusije u okviru mešovite vojne radne grupe. Nekoliko principa biće obrađeno na pojedinačnoj osnovi, mada ostaju sastavni deo ukupnih okvira obustave neprijateljstava.

Opšti principi su:

Obustava vatre mora odmah stupiti na snagu i ostati na snazi. Ovo treba sprovести 72 časa od ponoći (njujorško vreme) od dana kada je Savet bezbednosti podržao ovaj plan.

Potrebno je usvojiti mere praćenja i kontrole kako bi se obezbedilo poštovanje principa, koji treba da uključuje kao minimum:

- veze između komandanata u oblastima sukoba (vruće linije)
- obezbeđivanje veze i posmatrača Zaštitnih snaga UN / posmatračkih misija Evropske zajednice
- ustanovljavanje zajedničkih kriznih timova
- otvaranje prolaznih punktova na liniji sukoba za korišćenje samo Zaštitnih snaga UN i posmatračkih službi.

Potrebno je postići razdvajanje snaga. Potrebno je otvoriti puteve koji održavaju slobodu kretanja ljudi, trgovine i humanitarne pomoći. Uspostavljanje infrastrukture odvijaće se kao prioritet. Ovo uspostavljanje neće biti povezano ni sa kakvim pregovorima.

Osnovni elementi

- Savet bezbednosti podržava plan – pokreće sve prateće akcije (D-3). 72 časa za informisanje
- Obustava neprijateljstava stupa na snagu (dan D)
- Deklaracija snaga (D+1), koja uključuje:
 - Broj i lokaciju celokupnog teškog naoružanja
 - Detaljnu dokumentaciju minskih polja

- Lokaciju linija fronta (trase)
- Odbrambena utvrđenja i položaje
- Utvrđivanje demarkacione linije
- Pokret UNPROFOR-a radi uspostavljanja bezbednosti:
 - Posmatranje linija sukoba
 - Posmatranje teškog naoružanja
 - Sistem izveštavanja
- Povlačenje teškog naoružanja kalibra preko 12,7 mm 5 dana za Sarajevo, 15 dana za ostale oblasti
- Lokacije koje treba utvrditi na osnovu efektivnog dometa sistema naoružanja
- Sva ovakva povlačenja nadziraće Zaštitne snage UN a kasnije pratiti na određenim lokacijama kako bi se sprečilo njihovo korišćenje.
- Razdvajanje snaga:
 - Napuštanje odbrambenih utvrđenja na liniji sukoba
 - Dogovoriti oblast razdvajanja
 - Razdaljina na kojoj nisu dozvoljene nikakve snage osim policije
 - Razdaljina na kojoj neće biti ljudstva u odbrambenim utvrđenjima.
- Razdvajanje snaga i povlačenje teškog naoružanja treba da budu povezani. Ustanovljava se Mešovita vojna komisija koja će raditi na svim razjašnjenima i prekršajima obustave neprijateljstava.

Aneks II: USPOSTAVLJANJE INFRASTRUKTURE

Sve strane su saglasne da je sprečavanje korišćenja ili korišćenje komunalnih službi kao oružja rata neprihvatljivo, i sve potvrđuju svoju opredeljenost za puno uspostavljanje komunalne infrastrukture širom Bosne i Hercegovine, a posebno u Sarajevu.

Obezbeđivanje humanitarne pomoći ne može se povezivati ni na koji način sa vojnim koracima procesa demilitarizacije ili obustave neprijateljstava. S obzirom na to da je humanitarna po karakteru, njen prioritet strogo rukovodi sposobnošću sve tri strane da podrže njenu realizaciju.

Ponovno uspostavljanje normalnog stanja biće najviši prioritet. Stoga se moraju uložiti neposredni naponi u ponovnom uspostavljanju infrastrukture. Ovo je podjednako primenljivo na grad Sarajevo, kao i na ostali deo Bosne i Hercegovine. Tamo gde je to primenljivo, uključuje:

Energetsku mrežu, elektrane, mostove, gas, telekomunikacije, železničke linije, puteve, vodosnabdevanje.

Tražiće se garancije bezbednosti koje moraju biti date, dok će zaraćene strane u potpunosti podržati ponovno uspostavljanje snabdevanja energijom – vodom – grejanjem. U Sarajevu već postoji mešoviti komitet. Rad ovog komiteta treba olakšati sa trenutnim stupanjem na snagu kako bi se omogućilo što ranije uspostavljanje komunalne infrastrukture u Sarajevu.

Pomoć će se obezbeđivati kroz odgovarajuće agencije, uključujući Ujedinjene nacije i civilne vlasti. Međutim, u okviru Bosne i Hercegovine, zajednička komisija sastavljena od predstavnika svih strana treba da identifikuje prioritete, definiše potrebe i izvrši radove u sprezi sa civilnim vlastima. U tom cilju identifikovaće se vitalna postrojenja sa zajedničkom komisijom za Bosnu i Hercegovinu:

- Garantovaće se pristup posle izrade lokalnih aranžmana
- Snage će se povući sa položaja, u skladu sa bezbednošću
- Zaraćene strane će obezbediti vezu timovima za opravku kada to bude potrebno
- Pomoć će biti pružena građevinskim službama / radnicima.

Strane će raditi na ponovnom uspostavljanju infrastrukture, uključujući i železnicu / energetske mreže / vodosnabdevanje, preko granica sa susednim republikama.

Potrebno je razviti uvažavanje za infrastrukturne kapacitete i oni moraju biti pošteđeni napada ili upotrebe kao odbrambenih objekata. Sve strane su saglasne da se izrade zajednička uputstva za prenošenje komandnih instanci kako bi se pokazala jednaka podrška.

Aneks III: OTVARANJE PUTEVA

Otvaranje puteva je direktno povezano sa političkim pitanjima koja se tiču slobode kretanja svih ljudi u kontekstu ustavnih principa. Ovo se podjednako odnosi na Sarajevo, kao i na sve ostale oblasti Bosne i Hercegovine.

Treba ostvariti sledeće:

- Garanciju bezbednosti sve tri strane kako bi se osigurali nemešanje i zaštita osoblja i materijala koji se kreću putevima
- Nemešanje na putevima
- Kontrolni punktovi, patrole i praćenje od strane Zaštitnih snaga UN / Posmatračke misije / Evropske zajednice prema potrebi
- Inspekcija sa nadzorom na tačkama ulaza
- Apsolutna sloboda kretanja snaga Ujedinjenih nacija.

Uz ovo je priložen koncept plavih ruta za Sarajevo. Ovaj model je primenjiv na sve druge slične rute u Bosni i Hercegovini. Dodatne rute se mogu odrediti na pregovorima pod pokroviteljstvom Mešovite vojne radne grupe.

Apendiks: Sarajevski koncept „plavih ruta“

Strane su se dogovorile da uspostave tri slobodne rute

Aneks IV: RAZDVAJANJE SNAGA

Strane su se dogovorile da je razdvajanje snaga jedan od elemenata opšteg prekida neprijateljstava. Sporazum će se zasnivati na koracima i merama kontrole i na redosledu događaja koji se ovde navode:

KORACI

Konkretni koraci koji se predviđaju u ovom procesu su sledeći:

- Apsolutan prekid vatre
- Privremeno zamrzavanje vojne situacije, u očekivanju sporazuma i povratka snaga u za njih utvrđene provincije
- Bez frontalnih raspoređivanja ili ofanzivnih akcija

- Nikakvo kretanje dodatnih snaga, eksploziva i oružja neće biti dozvoljeno. Rotiranje na pojedinačnoj osnovi je prihvatljivo.
- Povlačenje teškog naoružanja (za neposredno i posredno gađanje) svih strana iz oblasti sukoba do oblasti van dometa vatre, o čemu odlučuju strane u zajednici sa Zaštitnim snagama
 - Fizičko razdvajanje strana u sukobu
 - Bezbednost i posmatranje demilitarizovane zone.

MERE KONTROLE

- Mere kontrole koje se zahtevaju obuhvataju:
- Obaveštenje o postojećim snagama, uključujući lokaciju minskih polja
 - Osmatranje linija fronta
 - Obaveštenje o teškom naoružanju u područjima razdvajanja
 - Uspostavljanje dogovorenih linija na koje se snage mogu locirati
 - Plansko povlačenje snaga koje bi trebalo da kulminira njihovim preseljenjem u označene provincije.

REDOSLED DOGAĐAJA

- Prekid vatre pod okriljem opšteg prekida neprijateljstava
- Uspostavljanje i patroliranje po demarkacionoj liniji osoblja Zaštitnih snaga UN
 - Rukovođenje zajedničkim patrolama i patrolama isključivo Zaštitnih snaga UN u okviru oblasti. O sastavu patrola pregovaraće se u Mešovitoj vojnoj radnoj grupi.

KONCEPCIJA UNPROFOR U POGLEDU KONTROLE TEŠKOG NAORUŽANJA

- Obuhvata celokupno teško naoružanje od 12,7 mm i iznad
- Ovo naoružanje biće povučeno iz dometa dejstva u područja o kojima će odlučiti Zaštitne snage UN i strane

- Povlačenje će kontrolisati Zaštitne snage UN
- Kada se nađe na odgovarajućoj lokaciji, naoružanje će biti stavljeno pod kontrolu da bi se osiguralo da se neće koristiti
- Zaštitne snage UN neće fizički preuzeti naoružanje
- Kada se na terenu kao što su gradovi predviđa pomeranje naoružanja van dometa, ono će se sakupiti na dogovorenim lokacijama pod kontrolom Zaštitnih snaga UN kako bi se obezbedilo da se neće koristiti.

Aneks V: DEMILITARIZACIJA SARAJEVA

Demilitarizacija Sarajeva zasniva se na jednom uslovu: delotvornom prekidu neprijateljstava.

Drugi elementi su:

- Uspostavljanje kontrole po označenoj liniji
- Obnavljanje civilnih ustanova
- Kopneni pravci i sloboda kretanja
- Razdvajanje snaga duž linija sukoba.

Mere kontrole obuhvataju:

- Patroliranje i kontrolu demarkacione linije
 - Kontrolne tačke na većim raskrsnicama do ponovnog uspostavljanja poverenja
 - Mešovite patrole u demilitarizovanoj zoni.
- Vojno-civilna zajednička komisija, kako je ranije predloženo, treba da nadgleda sprovođenje sporazuma.

Aneks VI: POSMATRANJE GRANICA

U skladu sa Rezolucijom 787 /1992. Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija stav 5, da bi sprečile mešanje sa strane, van Republike Bosne i Hercegovine, Zaštitne snage UN / Posmatračke misije Evropske zajednice vršiče osmatranje granica sa susednim republikama.

Principi

Zaštitne snage UN / Posmatračke misije EZ osmatraće prelaze kako bi sprečili unošenje oružja, municije, ulazak vojnog osoblja ili neregularnih snaga.

Osmatraće se i granice sa susednim republikama.

Akciju Zaštitnih snaga UN na osmatranju, pretraživanju i izveštavanju olakšaće vlasti Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije.

Aneks VII: POVRATAK SNAGA NA NAZNAČENE TERITORIJE

Da bi se omogućio proces povratka na normalne uslove i kao posledica direktnog sleda događaja posle prekida neprijateljstava i razdvajanja snaga, sprovedeće se povratak snaga u naznačene provincije. Povratak može da započne kao deo povlačenja teškog naoružanja, ali je zbog zimskih vremenskih uslova teško utvrditi konačan datum za završetak procesa. Međutim, trebalo bi da nam cilj bude povratak snaga u roku od 45 dana.

Ova faza će biti koordinirana sa dogovorenom demobilizacijom snaga u praksi.

Zaštitne snage UN / Posmatračka misija EZ pratiće povlačenje snaga zajedno sa nacionalnim vlastima i vlastima provincija.

Mešovita vojna radna grupa biće telo za tehničke pregovore.

ALIJA IZETBEGOVIĆ RADOVAN KARADŽIĆ MATE BOBAN

Svedoci: SAJRUS VENS

DEJVID OVEN

IZVEŠTAJI GENERALNOG SEKRETARA UJEDINJENIH NACIJA O PREGOVORIMA april – maj 1993.

S/25708, 30. april 1993.

UVOD

1. Ovaj izveštaj se bavi aktivnostima kopredsedavajućih Nadzornog tela Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji posle objavljivanja izveštaja generalnog sekretara S/25479 od 26. marta 1993.

I. SITUACIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

2. Nastavljen je napor da se olakša humanitarna situacija u Bosni i Hercegovini; da se ubede bosanski Srbi da potpišu dva preostala dokumenta mirovnog plana; i da se pripremi implementacija mirovnog plana po završetku potpisivanja.
3. Između 21. i 25. aprila lord Oven je u pratnji specijalnog savetnika g. Vensa predvodio delegaciju u ime kopredsedavajućih na prostoru bivše Jugoslavije. U sredu 21. aprila, lord Oven je na zagrebačkom aerodromu imao jednočasovni sastanak sa hrvatskim ministrom odbrane Gojkom Šuškom. Razgovori su fokusirani na borbe u centralnoj Bosni i Hercegovini između bosanskih Hrvata i trupa bosanske vlade.
4. Lord Oven je otišao u Beograd istog dana na dvočasovni sastanak sa predsednikom SRJ Dobricom Ćosićem. Detaljno je

diskutovano o konceptu koridora.¹² Lord Owen se zatim sreo sa predsednikom Slobodanom Miloševićem, sa kojim se posebno fokusirao na pitanje mapa i Severnog koridora. Sa svojim vojnim savetnikom i vojnim savetnikom UNPROFOR-a, Owen je imao tročasovni susret sa generalom Ratkom Mladićem.¹³

¹² O ovim razgovorima videti u: Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, Filip Višnjić, Beograd 2004, 360–364.

¹³ O ovom razgovoru Ratko Mladić je napravio sledeću dnevničku zabelešku:

Sastanak sa lordom Owenom, Beograd 21. 04. 1993, 17 h

OVEN: Razlog zbog kojeg sam želeo da Vas vidim je što smo imali loše razgovore u Njujorku. Stvar se širi. Nije to stvar BiH, Hr(vatske).

- U Americi je administracija neiskusna. Smatraju da su predlozi koje smo V(ens) i ja uputili dosta prosrpski.

- V(ensa) i mene su optužili, pominju Minhen i Čembrlena. Minhen se desio pre rata.

- Osećam obavezu da sa Vama direktno razgovoram. Vi mi se sviđate.

- Pred(sednici) Mil(ošević) i Ćosić kažu da Vi morate imati koridor, možda se mislim o tome može razgovarati ako se Vi odreknete Rudog, Čajniča, ja bih razgovarao sa A(lijom) I(zetbegovićem). Rudo i Čajniče Vam je možda bitno radi Sandžaka da se Hercegovina naslanja i na Srbiju.

- Da li ste spremni Rudo i Čajniče razmeniti za Koridor?

- Bez ovoga ne vredi raspravljati, Amerikanci se ne bi složili.

- Ne možete potpisati, a zauzima se kurs oštar.

- Lupao sam glavom da nađem neko novo rešenje.

- Biću 5–6 dana u regionu, idem u Mak(edoniju), Gr(čku), A(lija I(zetbegović), F(ranjo) T(udman), Bulatović.

- Ne morate sa odgovorom žuriti, možete u nedelju.

- Organizovao bih sast(anak) T(udman) – M(ilošević). Bolje bi bilo da izađemo van BiH.

- Doneo sam mape da razgovaramo o Posavini. Predložili bi dem(ilitarizovanu zonu). 5 km sa obe strane, mogli bi se dogovoriti za vojsku iz UN koja bi to kontrolisala. Možemo to zvati ovako-onako, ali ne bi Srpska teritorija (...) Imaće ekon(ske) kontakte..

- Ovo je najbolje što sam mogao da smislim. ...

- Treba imati mašte i stvari postaviti u širu ravan.

- Ako imate neke primedbe mi bi ih saslušali. Ne tvrdim da je ovo perfektno.

Kako će svet reagovati (...) vaša reakcija može biti: „baš me briga“.

5. Kasnije te večeri lord Owen je imao novi sastanak sa predsjednicima Čosićem i Miloševićem, kojima se pridružio Radovan Karadžić, lider bosanskih Srba.

- Baš me briga.... Kod C(me) G(ore) biće tot(alna) blokada, neće nijedan tanker moći ući u Bar, Dunav će biti kontrolisan. Zemlje u susjed(stvu), M(ađarska), R(umunija), Mak(edonija) i Bugar(ska) su nešto varale, biće im pon(uđena) kompenzacija. Muslimani su spremni da diktiraju svet(skim) medijima dizanje embarga na oružje.

- Lično mislim da će doći do dizanja sankcija, za uvoz oružja.

Rusi i Engl(ezi) će zadrž(ati) visok moralni nivo, a Francuzi će se prikloniti SAD (...) Borbe će se razbuktati. (...) Rusi nisu u poziciji da bilo šta učine.... Situacija je dosta haotična i u narednih nek. dana treba da odlučimo šta da se uradi. Sa vaše tačke, očistiti Goražde. Možete igrati na kartu čekanja, da se muslimani (sic!) i hrvati (sic!) međusobno tuku (...) Ako želite da Vam pokvarim popodne i večeru onda bi se to proširilo na Kosovo (...)

- Vi Srbi ste neverovatni ljudi, ali nemate moći da se suprotstavite svetu... Moći ćete zadržati svoj identitet.... Nije sve što Vi želite, no ne bi bilo Mus(limanske) dominacije ... O svemu sam razgovarao sa Karadžićem, Kraj(išnikom), Koj(levićem), oni nisu bili ozbiljni pregovarači, bili su izvučeni iz ovog procesa. Ne znam da li iz kukavičluka ili nisu bili spremni da izađu pred narod.

- Osećao sam da Vam ovo kažem, Vi ste K(omandant) pobedničke vojske, bili biste nepromišljeni ako ovo ne prihvatite.

UN, Sudski spisi MKSJ, Ratni dnevnik Ratka Mladića, P01483, www.icr.icty.org

6. U četvrtak, 22. aprila, program lorda Ovena se fokusirao na situaciju između Grčke i bivše jugoslovenske republike Makedonije, na sastanku sa predsednikom Gligorovim u Skoplju i premijerom Micotakisom u Grčkoj. U petak, 23. aprila, leteo je ponovo u Skoplje da se vidi sa predsednikom Gligorovim, pa u Crnu Goru na sastanak sa predsednikom Bulatovićem. Kasnije se susreo sa predsednikom Miloševićem.
7. U subotu, 24. aprila lord Oven se sastao sa bosanskim Srbima na sesiji koja je trajala preko tri sta, na kojoj su sa srpske strane učestvovali dr Karadžić, predsednik srpske „Skupštine“ Momčilo Krajišnik i general Mladić.¹⁴ Nakon toga, ponovo se susreo sa predsednicima Ćosićem i Miloševićem.

¹⁴ I o ovom sastanku piše Dobrica Ćosić, *nav. delo*, 364, dok je Ratko Mladić hvatao teze tokom rasprave:

Pregovori sa lordom Ovenom, 24. 4. 1993.

OVEN: Ja sam zahvalan za sastanak. Polazimo u 13.30 jer imamo sastanak sa F(ranjom) T(uđmanom) i A(lijom) I(zetbegovićem). Plan se odnosi i na njih, i oni moraju rešiti svoje probleme. Ako ikada uspe da se zaokruži mirovna misija biće najteže u rejonu Travnik–Zenice. Uspio sam da obezbedim 2,5% ter. na račun Hrvata. Svi smo se složili da su Hrvati dobro prošli. M(ate) Boban tvrdi da je Travnik njegova provincija, što nije tačno.

– Spreman sam porazgovarati sa Hrvatima u vezi spornih teritorija. Plašim se da otvorim razgovore o mapama sa A(lijom) I(zetbegovićem). Od SAD ne bih dobio nikakvu podršku ako bi oduzeli ter(itorije). Muslimanima...

– Kupres – nema dileme je Srpski (sic!)

– Popovo Polje je vrlo osetljivo. – Još nismo stigli da sagledamo čija su koja sela ... Komisija za razgraničenje će biti spremna da reši masu ovih pitanja. Možda bi mogli da ih stavimo pod zaštitu UN dok komisija ne nađe rešenje ...

- 30 sati sam razgovarao o R(udu), Čajniču...

- Što se tiče Knina tu će se morati razgovarati o davanju autonomije. –

- Znam da bi se dogovorili za deset minuta kada bi Vam dali sve što je plavo -

U zaključku gosp. Oven je istakao:

- Moguće su manje izmene u rejonu Popova Polja

- Oko verskih mesta u dol(ini). Neretve moglo bi se nešto učiniti preko UNESK-a

- O Mostaru ne može biti govora

- Problem je istočne Bosne

8. Lord Owen je napustio Beograd u subotu popodne i stigao u Zagreb oko 3 popodne. Zatim je imao seriju sastanaka, prvi sa hrvatskim ministrom odbrane Gojkom Šuškom i liderom bosanskih Hrvata Matom Bobanom. Raspravljalo se o problemu centralne Bosne, kao i mogućnosti stvaranja vojnog aranžmana koji bi umanjio tenzije između dve savezničke snage.

9. Lord Owen se u 5 popodne susreo sa predsednikom Bosne i Hercegovine, Alijom Izetbegovićem. Lord Owen je nastavio do rezidencije predsednika Hrvatske Franje Tuđmana, gde je imao grupni razgovor sa g. Tuđmanom, g. Bobanom, hrvatskim ministrom odbrane i drugim ministrima. Druga runda razgovora je održana oko 9 uveče u prisustvu predsednika

Problem je Bjeljina, Zvornik i Vi bi morali povući snage iz toga reiona, a da tamo dođu snage UN. –

– Problem reiona Drine je vrlo kompleksan, Istočnom granicom imate plavi put Pale – Zvornik koji bi bio demil(itarizovan) po 1 km sa obe strane puta –

- Osetljiva je demil(itarizacija) puta Goražde–Čajniče po 5 km sa obe strane.

Poći ćemo do pred. Čosića i Miloševića...

– U ovom trenutku nismo spremni ponuditi konferenciju u Atini, jer bi Vi verovatno tražili još neka rešenja i ustupke –

– U Posavini se možete dogovoriti sa Hrvatima oko naseljavanja.

– Predložio bi da potpišete međusporazum, da zadržavate rezerve prema mapama, da se založim ja za Atinsku konferenciju i da ponudite međusobne razgovore Hrvatima a ja bi preporučio i Muslimanima ... Vi da razmotrite Severni koridor i imali bi šta da ponudimo svetu kao pozitivno rešenje.

- Možemo se vratiti da razgovaramo o onim mestima iz kojih bi se trebala povući VRS, a da tamo dođe vojska UN i milicija UN, a posle bi sa provincijskim vlastima razgovarali o sastavu milicijskih snaga. Onda bi se o tome razgovaralo sa prov(incijskim) vlastima. Primera radi u prov(inciji) Una gdje bi guverner bio Musliman, a zamenik Srbin.

(SRPSKA DELEGACIJA): Šta bi tu bila vlast?

OVEN: Sve što smo odbili da pripada centralnoj vlasti.

(SRPSKA DELEGACIJA): Čiji bi tu vladali zakoni? Sada tu kontrolišu vlast Srbi?

OVEN: U međuvremenu Prijedor bi zadržao svoju postojeću vlast. Zadržavaju se zakoni. Bio bih spreman da razmotrim vaš predlog ako vi razmotrite Severni koridor.

UN, Sudski spisi MKSJ, Ratni dnevnik Ratka Mladića, P01483, www.icr. icty.org

Izetbegovića. Ova sesija je dovela do dogovora o primirju oko 1 ujutro, uključujući i sporazum između dva vojna lidera o koordinaciji napora da se izbegne konflikt između njihovih snaga u centralnoj Bosni.

10. U nedelju ujutro, 25. aprila, lord Owen se susreo sa komandantom UNPROFOR-a general-majorom Larsom Erikom Valgrenom, u dvočasovnom sastanku na kojem je razmatrana implementacija Vens-Ovenovog plana.
11. Sredinom dana u nedelju, lord Owen se vratio u Beograd na zahtev predsednika Čosića i predsednika Miloševića. Predsednik Bulatović se takođe pridružio grupi na sastanku koji je trajao više od šest sati. Na pola sastanka grupi su se pridružili dr Karadžić i g. Krajišnik, čija „Skupština“ bosanskih Srba je trebalo da razmatra plan i glasa o njemu. Lord Owen je prenoćio u Beogradu, i te su noći predsednici Čosić, Milošević i Bulatović napisali pismo bosanskim Srbima nagovarajući ih da prihvate mirovni plan.¹⁵ U 6 ujutro u ponedeljak

¹⁵ Uručilac ovog pisma Vladislav Jovanović piše o tome u svojim memoarima: „O sastanku trojice predsednika i njihovoj nameri da Skupštini Republike Srpske upute ultimativno pismo nisam bio uopšte konsultovan niti je na bilo koji način pre toga naznačavano da predstoji veliko zaoštavanje prema Republici Srpskoj. Zašto su tri predsednika imali potrebu za mnom, a ne za nekim drugim da pismo odnese u cik zore i pročita bez ikakvih objašnjenja ili komentara, ni sada mi nije poznato. Možda su želeli da međunarodnoj zajednici stave do znanja da Republiku Srpsku smatraju inostranstvom i da se time jače zaštite od napada da SRJ gaji neke teritorijalne pretenzije prema susednoj BiH (...) Prenerazili su me oština i grubost reči u pismu. Tako se ne obraća ni neprijatelju, a kamoli svojoj braći“. – Vladislav Jovanović, *Rat koji se mogao izbeći*, Nolit, Beograd 2008, 140–141. O ovoj epizodi Jovanović je svedočio i na suđenju Slobodanu Miloševiću, u: Sonja Biserko (prir.), *Kovanje antijugoslovenske zavere*, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd 2006, II, 485–489.

Reakciju poslanika na ovo pismo opisuje Biljana Plavšić: „U prvom redu sedi meni nekoliko nepoznatih ljudi i među njima ministar inostranih poslova Jugoslavije, Vladislav Jovanović. Eto koga smo čekali i zašto smo se preselili u Bijeljinu. Jovanović se odmah obratio Skupštini i pročitao pismo sa potpisima (ja ih nisam videla) Čosića, Miloševića i Momira Bulatovića. Odmah iza Jovanovića izašla sam za govornicu. Meni više nije bio važan sporazum, biće onako kako poslanici odluče.

26. aprila „Skupština“ nije prihvatila mirovni plan već je odlučila da odluku stavi na referendum. Lord Owen je posetio Bon, Kopenhagen, London i Pariz pre povratka u Njujork, 28. aprila.

12. Kopredsedavajući su zatim nastavili sa naporima da ubede bosanske Srbe da potpišu dva preostala dokumenta mirovnog plana. U četvrtak, 29. aprila informisani su da je odluka o raspisivanju referenduma zamenjena odlukom da se održi još jedno zasedanje u sredu, 5. maja. Takođe su informisani o odluci srpskog i crnogorskog parlamenta da podrže tri predsednika. U svetlu ovog razvoja, kopredsedavajući Sajrus Vens i lord Owen su odlučili da pripreme sastanak u nedelju, 1. maja u Atini, uz velikodušno gostoprimstvo premijera Mitotakisa. Sastanku su odlučili da prisustvuju:

Predsednik Alija Izetbegović (BiH)
Predsednik Franjo Tuđman (Hrvatska)
Predsednik Dobrica Ćosić (SRJ – Srbija i Crna Gora)
Predsednik Slobodan Milošević (Srbija)
Predsednik Momir Bulatović (Crna Gora)
g. Mate Boban
Dr Radovan Karadžić

Sastanak će početi u subotu uveče, 1. maja i kopredsedavajući će izvestiti odvojeno o njemu.

Mene je brinulo kako uopšte funkcionišu institucije Republike Srpske i zašto one služe. Zašto postoje predsednik, Skupština, Vlada, ako se sve rešava u kabinetu Miloševića? I postavila sam pitanje Karadžiću: „Ko mi je, ko nam je predsednik? Ako je onaj u Beogradu, ja odmah dajem ostavku.“ A onda sam se obratila Jovanoviću: „Ja sam mislila da ste vi ministar vanjskih poslova, a vi ste upotrebljeni kao poštar.“ – Biljana Plavšić, *Svedočim*, Trioprint, Banja Luka 2005, 218–220.

IZVEŠTAJ GENERALNOG SEKRETARA
UJEDINJENIH NACIJA O AKTIVNOSTIMA
MEĐUNARODNE KONFERENCIJE
O BIVŠOJ JUGOSLAVIJI

Mirovni pregovori, Atina, 1 – 2. maj 1993.

S/25709, 3. maj 1993.

UVOD

1. U svom prethodnom izveštaju (S/25708) informisao sam Savet bezbednosti da su kopredsedavajući Nadzornog tela, Sajrus Vens i lord Oven, zajedno sa budućim kopredsedavajućim Tornvaldom Stoltenbergom odlučili 29. aprila 1993. da zakažu rundu mirovnih pregovora u Atini 1. i 2. maja uz dobrodošlicu premijera Micotakisa i grčke vlade. Uz g. Vensa, lorda Ovena i g. Stoltenberga, sledeći lideri su predvodili delegacije na pregovorima:

Predsednik Alija Izetbegović (BiH)
Predsednik Franjo Tuđman (Hrvatska)
Predsednik Dobrica Ćosić (SRJ – Srbija i Crna Gora)
Predsednik Slobodan Milošević (Srbija)
Predsednik Momir Bulatović (Crna Gora)
g. Mate Boban
Dr Radovan Karadžić

Bili su prisutni i sledeći posmatrači:

Posmatrač zemlje-domaćina: E. Karagianis
Posmatrač iz Evropske zajednice: B. Veber
Specijalni izaslanik: R. Batolomju (SAD)
Specijalni izaslanik: V. Čurkin (RF)

I. OBRAĆANJE PREMIJERA KONSTANTINA MICOTAKISA

2. U subotu uveče 1. maja, grčki premijer g. Micotakis se obratio učesnicima snažnim apelom da donesu mir Bosni i Hercegovini. Apelovao je na hrabrost i odvažnost političkih lidera.

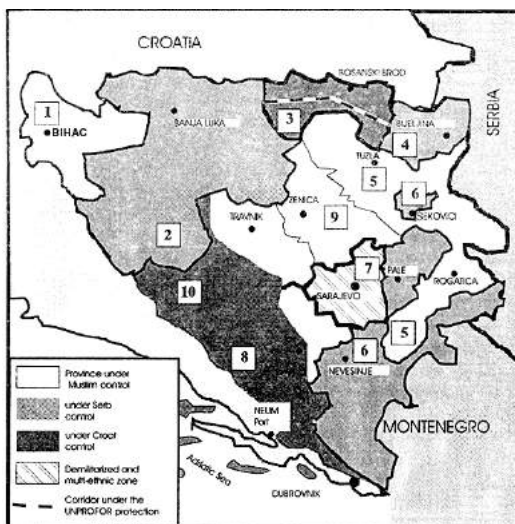
II. UVODNE NAPOMENE SAJRUSA VENSA

3. Posle obraćanja premijera Micotakisa, g. Vens je pozdravio učesnike i izrazio zahvalnost kopredsedavajućih premijeru Micotakisu i grčkoj vladi na gostoprimstvu. Podvukao je kritičnu važnost pozitivnog ishoda ovih razgovora i izjavio: „Poslednji je čas da se odlučno dela na uvođenju mira u Bosni i Hercegovini. I da se počne sa rekonstrukcijom u bivšoj Jugoslaviji. Ono što nam hitno treba jeste da ovaj plan stupi na snagu. Da bi se to učinilo, dr Karadžić treba da potpiše dva preostala dokumenta: privremene mape provincija i dogovor o prelaznim aranžmanima.“ On je primetio da su kopredsedavajući dali objašnjenja o nizu pitanja koja su postavljena i izjavio: „U svetlu datih odgovora, ubeđeni smo da nema razumnog osnova za dalje odlaganje u okončanju potpisivanja mirovnog plana.“

III. FAKTORI RELEVANTNI ZA IMPLEMENTACIJU MIROVNOG PLANA

4. Lord Owen je zatim dao izjavu u kojoj je istakao da su tokom skorašnjih diskusija sa svim stranama kopredsedavajući dali objašnjenje raznih aspekata mirovnog plana.

Na drugoj sesiji mirovnih razgovora, održanoj u nedelju, 2. maja, g. Vens je u ime kopredsedavajućih dao dodatna objašnjenja koncepta Severnog koridora.

Revidirana mapa Vens-Ovenovog plana sa ucrtanim Severnim koridorom

5. Drugog maja kopredsedavajući su uputili pismo predsedniku Izetbegoviću, g. Bobanu i dr Karadžiću o statusu gorenavedenih objašnjenja.

IV. POTPISIVANJE MIROVNOG PLANA

6. Dr Karadžić je 2. maja potpisao Dogovor o prelaznim aranžmanima i provizorne mape provincija. U vreme potpisivanja dao je i potpisao izjavu čiji se tekst reprodukuje u aneksu.
7. Posle Karadžićevog potpisivanja gorenavedenih dokumenata, kopredsedavajući su pozvali učesnike da učine sve za implementaciju plana. Apelovali su na maksimalnu vojnu uzdr-

žanost i pozvali strane da primene potpunu obustavu neprijateljstva širom Bosne i Hercegovine.

8. Učesnici su toplo zahvalili Sajrusu Vensu na ogromnom doprinosu u potrazi za mirom u bivšoj Jugoslaviji.

ZAKLJUČNE PRIMEDBE

9. Okončanje prikupljanja potpisa na plan predstavlja odlučujući momenat u naporima da se zaustavi konflikt u Bosni i Hercegovini. Sada se mora uraditi sve što je moguće da se mirovni plan sprovede u delo.

ANEKS
IZJAVA Dr KARADŽIĆA

Stavljajući potpis na Vens-Ovenov mirovni plan (njegovih devet principa, vojni sporazum, mape predloženih pokrajina i dokument koji se odnosi na prelazno razdoblje) delegacija Republike Srpske saopštava sledeće:

1. Naš potpis na predložene dokumente izgubiće valjanost i smatraće se ništavnim i nevažećim, ukoliko se ne ispuni sledeći uslov:

da Skupština Republike Srpske na svom sastanku u sredu,
5. maja ne podrži odluku svoje delegacije donetu ovde,
u Atini, 2. maja 1993.

2. Posle sastanka Skupštine Republike Srpske i ukoliko ona podrži Mirovni plan, bićemo spremni da imenujemo tri člana koja će sedeti u Koordinacionom telu i raditi sa ostalima u duhu Mirovnog plana. Postoji izvestan broj pitanja koje ćemo želeći da pokrenemo, uključujući ona vezana za provizornu mapu provincija, kao i rad Komisije za međe.

3. Izdajemo ovo saopštenje istovremeno sa današnjim stavljanjem svog potpisa na dokumenta i dajemo ga u ruke Međunarodnoj komisiji o bivšoj Jugoslaviji, uz zahtev da bude uključen i pridodat zvaničnim dokumentima Konferencije.

U Atini, 2. maja 1993.

Delegacija Vlade Republike Srpske
Radovan Karadžić, predsednik Republike Srpske

U svojstvu svedoka:

Sajrus Vens Dejvid Oven Tornvald Stoltenberg

САОПШТЕЊЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Conference on the Former Yugoslavia with the request that it included and attached with the official documents of the Conference.

Athens, May 2, 1993

Delegation for the Government
of the Republic of Srpska

Radovan Karadzic
President of the Republic of
Srpska

Radovan Karadzic

Witnessed By

Clayton Vance
Clayton Vance

David Owen
David Owen

Thorvald Stoltenberg
Thorvald Stoltenberg

Факсимил саопштења потписаног у Атини на крају самита

Стављајући потпис на Венс-Овенов мировни план (његових девет принципа, војни споразум, мапе предложених провинција и документ који се односи на прелазно раздобље), делегација Републике Српске саопштава следеће:

1) Наш потпис на предложене документе изгубиће ваљаност и сматраће се ништавним и неважећим уколико се не испуни следећи услов:

да Скупштина Републике Српске на свом састанку у среду, 5. маја, не подржи одлуку своје делегације донету овде, у Атини, 2. маја 1993.

2) После састанка Скупштине Републике Српске и уколико она подржи Мировни план, бићемо спремни да именујемо три члана који ће седети у Координационом телу и радити са осталима у духу Мировног плана. Постоји изврстан број питања која ћемо желети да покренемо, укључујући она везана за провизорну мапу провинција, као и рад Комисије за међе.

3) Издајемо ово саопштење истовремено с данашњим стављањем свог потписа на документа и дајемо га у руке Међународној комисији о бившој Југославији, уз захтев да буде укључен и придодат званичним документима Конференције.

У Атини, 2. маја 1993.

Делегација владе
Републике Српске
Радован Караџић
председник Републике
Српске

У својству сведока:

Сајмс Венс. Лејвил Овен. Торвалд Столтенберг

OD ŽENEVE DO PALA: PODVAJANJE SRPSKIH POLITIČKIH ELITA OKO USVAJANJA VENS-OVENOVOG PLANA

Postojeće podele unutar srpskih političkih elita u pogledu držanja prema Vens-Ovenovom mirovnom planu za Bosnu i Hercegovinu produbljuju se tokom proleća 1993. Napetosti koje su se ocrtavale za vreme ženevske etape pregovora samo su potisnute uslovnim potpisom lidera bosanskih Srba na deo ovog dokumenta sa početka godine.¹ One su se ponovo razbuktale u promenjenim okolnostima početkom februara, posle prenošenja pregovora iz Ženeve u Njujork. Dok su srpska i muslimanska strana i dalje odbijale da stave svoj potpis na mape, nova predsednička administracija Sjedinjenih Američkih Država je takođe gubila interesovanje za ovaj plan i najavljivala odlučnije poteze usmerene ka okončanju rata.² Pod njenim uticajem, bosanska i hrvatska strana tokom marta približavaju stavove. Do kraja meseca one ne samo što prihvataju plan u celosti, već se obavezuju i na formiranje zajedničkih oružanih snaga.³ U isto vreme Vojska Republike Srpske nastavlja sa ofanzivom u istočnoj Bosni, pa tako srpska strana ponovo postaje jedini kočničar mirovnog procesa. Generalni sekretar UN poziva bosanske Srbe da okončaju rat potpisom na sporazum, mirovni pregovarači Sajrus Vens i Dejvid Oven povećavaju pritisak, a nova strategija SAD se nagoveštava kroz pretnje pooštavanjem sankcija protiv SR Jugoslavije i najave politike *lift and strike* – ukidanja embarga uvoza oružja u BiH, po potrebi i vazdušnih udara.

¹ Ove napetosti dokumentovane su u: Vladimir Petrović (prir.), *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan I. Stenografske beleške sa sednica Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 2010.

² O ovoj promeni više u: Živorad Kovačević, *Amerika i raspad Jugoslavije*, Filip Višnjić, Beograd 2007, 103–112.

³ Sporazum o privremenom uređenju, *Večernji list*, 27. mart 1993.

*

Pod takvim međunarodnim pritiskom razmimoilaženje srpskih političkih rukovodstava postalo je očiglednije. Ohrabreni trome-sečnim izvrđavanjem potpisivanja mirovnog paketa, nedotaknuti pretnjama, pa i podstaknuti mogućnošću da politika pritisa utera SRJ u otvoreniji vojni angažman, rukovodioci bosanskih Srba su podrivali svaki sporazum usmeren ka očuvanju međunarodnog subjektiviteta Bosne i Hercegovine. Sa svoje strane, vrh SRJ procenjuje da se uloga međunarodnog faktora ubrzano menja i da postojeći plan može biti zamenjen za srpsku stranu nepovoljnijim aranžmanom, ako ne i neposrednom intervencijom. Otuda i pritisak na bosanske Srbe da prihvate sporazum dok je još uvek na stolu.

U ovom okviru izdvajaju se interesantne nijanse. Srpski predsednik Slobodan Milošević nastoji da profiliše spoljnopolitički imidž „poštenog posrednika“. Istovremeno se boreći da zadrži kontrolu nad buntovnim bosanskim Srbima, Milošević sve agresivnije zahteva potpise na Vens-Ovenovom planu, u čemu ga bezrezervno podržava crnogorski kolega Momir Bulatović: „Iskreno smo željeli mir i bili spremni na svaki razuman kompromis i ustupak da bi se taj cilj ostvario. Rukovodstvo Republike Srpske nije delilo naše mišljenje ... u jugoslovenskom državnom vrhu rađala se sve veća nervoza.“⁴ Naravno, nije pacifizam motivisao dvojicu predsednika, koliko potreba za rasterećenjem od međunarodnog pritiska, ukidanjem sankcija i daljim učvršćenjem vlasti. Sama Srbija je naime bila rastrzana između podrške Vens-Ovenovom planu koju zagovaraju Srpski pokret obnove i Demokratska stranka, i stava Srpske radikalne stranke da je njegovo prihvatanje ravno izdaji. Lavirajući između ove dve pozicije, Milošević je dezorijentisao i svoje partijsko utvrđenje, Socijalističku partiju Srbije, koja se na ovom pitanju, istina jedva primetno raslojava na pristalice produženja, odnosno okončanja rata.⁵ Retorika neučestvovanja u ratu postala je prazna fraza – Miloševićeva baza je bila ugrožena.

⁴ Momir Bulatović, *Pravila čutanja*, Zograf, Niš 2005, 158–159.

⁵ Borisav Jović, *Knjiga o Miloševiću*, Beograd 2001, 106–128.

Predsednik Savezne Republike Jugoslavije, Dobrica Ćosić, nije brinuo takve brige. U otvorenom unutrašnjem sukobu sa Miloševićem od uklanjanja premijera Milana Panića krajem 1992, Ćosić se nalazio u sve većoj izolaciji u pitanjima dnevne politike. Srpska radikalna stranka je već rutinski pokretala pitanje njegovog opoziva u Saveznoj skupštini SRJ, a iza ove inicijative nazirala se Miloševićeva namera da se otarasi potencijalnog konkurenta. „Osećanje da su moji napori besmisleni sve je gušće. Šešelji i Miloševići ljudi klevetaju me i nipodaštavaju“.⁶ Zauzvrat, Ćosić se distancira od politike srpskog predsednika sa kojim je i definitivno politički raskrstio, oslanjajući se na svoje „specijalne veze“ kako sa srpskom opozicijom tako i sa bosanskim Srbima. Zamerajući Miloševiću na bahatosti u odnosu i prema jednima i prema drugima, Ćosić je uzaludno pokušavao da se izdigne iznad situacije.

Otuda raste i njegova neodlučnost spram Vens-Ovenovog plana, za čije se prihvatanje deklarativno zalagao na januarskim sednicama Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici. Međutim, 19. marta 1993. Ćosić beleži: „Kad bih bio siguran da bismo se spasli, predložio bih Karadžiću da potpiše Vens-Ovenov plan u ovoj njujorškoj, američkoj verziji. Ali znam da Karadžić i drugovi to ne mogu; njihova vojska i narod ucenili su ih slobodom, pravom i pravdom. I nas u SR Jugoslaviji. Svi smo mi u bezizlazu.“⁷ Ipak, dva dana docnije zaključuje da „ne možemo da odolimo pritiscima spoljnih činilaca. Primorani smo da popustimo, a ja moram da ponesem odgovornost za te sudbonosne odluke; moram ih prvi izgovoriti.“⁸ Intimno zgađen mirovnim predlogom, Ćosić je bio prinuđen da igra ulogu njegovog nevoljnog advokata. U tom smislu, nastoji da iskoristi svoj autoritet kod bosanskih Srba i da ih privoli na prihvatanje mirovnog sporazuma argumentima manje brutalnim od Miloševićevih.

⁶ Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, Filip Višnjić, Beograd 2002, 303. O eroziji odnosa Ćosića i Miloševića u: Slavoljub Đukić, *Lovljenje vetra. Politička ispovest Dobrice Ćosića*, B92, Beograd 2001, 223–226.

⁷ Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, 302.

⁸ Isto, 306.

Pitanje je u kojoj su meri rukovodioci bosanskih Srba shvatali, ili želeli da shvate ove kontradiktorne poruke iz „matice“. Njihova je politika bila mnogo jasnija. Kontrolišući preko dve trećine teritorije Bosne i Hercegovine, bili su uvereni da je pretnja vojnom intervencijom nerealna, nezainteresovani za ekonomske probleme koje su donele sankcije, a politički prezainteresovani da nikada ponovo ne postanu deo Bosne i Hercegovine. Vens-Ovenov plan, koji je predviđao decentralizovanu državu sa tri teritorijalno razdvojene provincije pod srpskom kontrolom, za njih je bio neprihvatljiv korak nazad. U pregovorima su učestvovali da bi izbegli teret potpune odgovornosti za produžavanje rata, a još više zbog pritisaka iz Savezne Republike Jugoslavije, na čijoj je materijalnoj podršci počivao njihov vojni uspeh.

Nejedinstva ni u ovom rukovodstvu nije manjkalo, ali se ono nije odnosilo na ratne ciljeve koliko na personalna pitanja, korupciju i borbu za moć. Radovan Karadžić, šef samoproklamovane države i glavni pregovarač srpske strane, izazivao je veliki animozitet svojim vladarskim stilom. Uz njega je stajao predsednik Narodne skupštine, Momčilo Krajišnik, izmiritelj protivrečnih poslaničkih interesa i gospodar pljačkaške ratne ekonomije. Njihov manir je otvoreno kritikovala potpredsednica Republike Srpske, Biljana Plavšić, a na njenoj dugoj listi kritika bila je i zamerka da prečesto odlaze „po pamet“ u Beograd.⁹ Njen kolega Nikola Koljević nastojao je da igra, uglavnom bez uspeha, ulogu pomiritelja u sferi „unutrašnje politike, odnosno spora ko će imati vlast, u ovom slučaju finansijsku“.¹⁰ Iza ove nesložne grupacije nazirao se sve veći i važniji uticaj Vojske Republike Srpske i njenog načelnika Generalštaba, generala Ratka Mladića, koji nije krio prezir prema političkom vrhu Republike Srpske, koji bio upućen na neprekidnu komunikaciju sa vojnim vrhom SRJ, koji je (makar ustavno) bio pod vrhovnom komandom Dobrice Ćosića, što je dodatno činilo odnos snaga unutar srpskih političkih elita nepoznanicom čak i za njih same.

⁹ Biljana Plavšić, *Svedočim*, Trioprint, Banja Luka, 2007, knj. II, 10–25.

¹⁰ Nikola Koljević, *Svaranje Republike Srpske. Dnevnik 1993–1995*, knj. I, Službeni glasnik, Beograd 2008, 212.

U skladu sa svojim ciljevima, bosanski Srbi ni krajem marta u Njujorku ne odstupaju od stavova izraženih u Ženevi. Međutim, ovoga puta Alija Izetbegović potpisuje čitav mirovni plan, a srpska strana ostaje izolovana i izložena međunarodnom pritisku. „Oni su čvrsto stajali na svojim pozicijama“, priseća se Vladislav Jovanović stavova bosanskih Srba. „Nisu mogli da zamisle da ostanu bez teritorijalnog naslona na Srbiju. Moji pokušaji da ih privolim na veću diplomatsku lukavost i savitljivu taktiku nisu uspjeli. Za neki veći pritisak nisam bio ovlašćen, niti bi on bio plodan i da sam bio. Karadžić, Krajišnik i ostali iz rukovodstva nisu jednostavno bili mentalno spremni za prihvatanje neizmenjene mape. Verujem da je i Milošević bio svestan njene nesavršenosti i glavne strategijske mane, ali on je bio realniji i svestan da se iz postojeće situacije nije moglo više dobiti. Njujorška runda razgovora završena je punim fijaskom. Nije se naziralo šta može da usledi. Svi akteri u komadu: lord Owen i Vens, Karadžić i rukovodstvo Republike Srpske, Milošević i ja ostali su u zamračenoj atmosferi.“¹¹

U tako nejasnoj situaciji počinje odmeravanje snaga, a jedno od glavnih njegovih poprišta predstavljala su zasedanja Narodne skupštine Republike Srpske (NSRS). Naime, pregovaračka pozicija bosanskih Srba u ovoj fazi mirovnog procesa počivala je na stavu da svaku odluku pregovaračkog tima mora da potvrdi parlament. Taj stav je sa jedne strane pružao pseudodemokratski paravan, a sa druge je omogućavao delegaciji širi manevarski prostor u Ženevi i Njujorku, da odoli kako međunarodnim pritiscima, tako i onima koji su stizali iz SRJ. Ova strategija je već dala određene plodove tokom pregovaračke runde u januaru 1993, kada je Narodna skupština na 25. zasedanju isprva dezavuisala pregovaračku delegaciju, pa zatim podržala usvajanje unekoliko promenjenih ustavnih principa koji su na posletku ušli u tekst mirovnog predloga.¹² Posle kraha njujorške pregovaračke faze sa kraja marta i nagoveštaja vojne intervencije, naredno zasedanje Narodne skupštine Republike Srpske zakazano je za 3. april u Bileći.

¹¹ V. Jovanović, *Rat koji se mogao izbeći*, Nolit, Beograd 2008, 139.

¹² Videti: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, I, 183–184.

*

Narodna skupština Republike Srpske razvila se iz nastojanja Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine da formira sopstvene paralelne državne institucije. Srpski poslanici se tako izdvajaju 24. oktobra 1991. iz Skupštine BiH i konstituišu Skupštinu srpskog naroda Bosne i Hercegovine sa sedištem u Sarajevu. Njom, kao i Skupštinom BiH, predsedava Momčilo Krajišnik. Skupština je organizovala plebiscit srpskog naroda za ostanak u Jugoslaviji 9. i 10. novembra, koji je bio svojevrsan pandan referendumu o nezavisnosti BiH. Skupština je 9. januara usvojila *Deklaraciju o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine*, a 28. februara je takođe donela Ustav Republike Srpske i veliki broj pratećih akata čime su SAO (srpske autonomne oblasti) u Bosni i Hercegovini dobile obeležja državnosti.¹³ Sa erozijom bezbednosne situacije u Sarajevu, poslanici se izmeštaju na Pale, mada će se sednice održavati u različitim gradovima BiH pod srpskom kontrolom.

Skupština spremno dočekuje međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine, i na 16. sednici od 12. maja 1992. formira Vojsku Srpske republike Bosne i Hercegovine, bira ratno Predsedništvo, čiji predsednik postaje Radovan Karadžić a potpredsednici Biljana Plavšić i Nikola Koljević i donosi *Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*, koja zaslužuje da se citira integralno:

„Strateški ciljevi, odnosno prioriteti srpskog naroda u Bosni i Hercegovini su:

1. Državno razgraničenje od druge dve nacionalne zajednice
2. Koridor između Semberije i Krajine
3. Uspostavljanje koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država
4. Uspostavljanje granice na rekama Uni i Neretvi
5. Podela grada Sarajeva na srpski i muslimanski deo i uspostavljanje u svakom od delova efektivne državne vlasti
6. Izlaz Republike Srpske na more.“¹⁴

¹³ Detalji u: Kosta Nikolić (prir.), *BiH u vreme raspada SFRJ*, Beograd 2011, 25.

¹⁴ *Službeni glasnik Republike Srpske*, 26. novembar 1993, br. 22, 866.

Sa rasplamsavanjem rata uloga Skupštine se smanjuje i ona se do kraja 1992. sastaje još samo sedam puta.¹⁵ Međutim, na 23. zasedanju od 17. decembra, Skupština *usvaja Deklaraciju o završetku rata*, čime se nagoveštava njena nova funkcija u pregovaračkom procesu. Zahvaljujući Karadžićevom insistiranju, svaki važniji pomak u mirovnim pregovorima morala je ratifikovati većina ratnog skupštinskog saziva. On se sastojao od 82 poslanika, umesto 120 koliko je bilo predviđeno. Od njih, velika većina (73) bili su članovi Srpske demokratske stranke. Otud je i sudbina mirovnog sporazuma formalno rešavana na sednicama Narodne skupštine, koja posle gotovo tromesečne pauze u aprilu održava ravno četiri zasedanja posvećena mirovnim pregovorima (26. i 27. zasedanje, Bileća, 2–3. april; 28. zasedanje, Novi Grad/Bosanski Novi, 23. april; 29. zasedanje, 26. april, Bijeljina).¹⁶

Skupštinska zasedanja izazivaju veliku pažnju domaće i međunarodne javnosti. U Bileći poslanici odbacuju plan, predlažu primirje uz nastavak pregovora, osuđuju politiku međunarodnih pritisaka i prete potpunim povlačenjem iz pregovaračkog procesa ukoliko se oni nastave. Automatski je usledila serija jakih pritisaka na jugoslovensko i srpsko rukovodstvo – Savet bezbednosti je izradio nacrt rezolucije kojom su se pooštravale sankcije, američka administracija je pripremala još oštrije mere, Evropska zajednica je pretila potpunom izolacijom SRJ. U Beograd su doputovali grčki premijer Konstantin Micotakis (6. aprila) i zamenik ruskog ministra inostranih poslova Vitalij Čurkin (7. aprila), da u ime vlada Grčke i Rusije predstavljaju ozbiljnost situacije svojim partnerima. Istovremeno, Karadžić, Krajišnik i Koljević sreću se u Beogradu sa Miloševićem, Bulatovićem, Kontićem, Jovanovićem i Ćosićem, koji posle sastanka zaključuje: „Ovoj zemlji sa sadašnjim vođstvom i odnosima u njemu, ođista, nema spasa.“¹⁷

¹⁵ Patrick Treanor, *Rukovodstvo bosanskih Srba, Izveštaj o istraživanju u predmetu Krajišnik i Plavšić*, u: Sonja Biserko (prir.), Bosna i Hercegovina. Jezgro velikosrpskog projekta, HOLJP, Beograd 2006, 301–314.

¹⁶ Zapisnici sednica dostupni su na ICTY, Court Records, <http://icr.icty.org/>

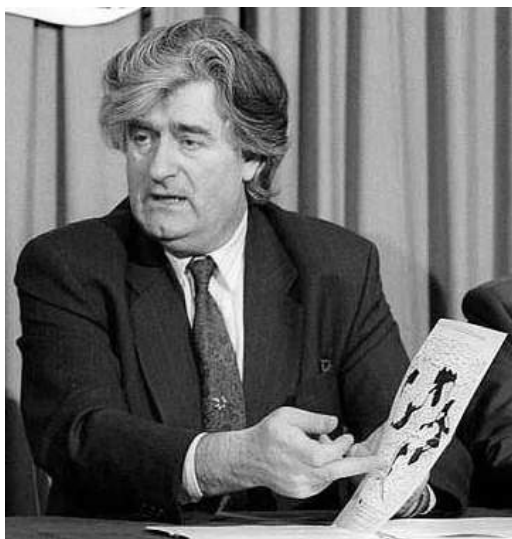
¹⁷ Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, 315–317.

Tokom sastanka, Ćosić i Milošević bezuspešno nastoje da bosanskim Srbima predoče mračnu perspektivu. Predsednik NSRS Momčilo Krajišnik saziva novu skupštinsku sednicu, ali na njenom dnevnom redu nije usvajanje Vens-Ovenovog plana već plan o ujedinjenju Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. Narednih dana kriza dostiže novi vrhunac. Dejvid Oven nagoveštava mogućnost vojne akcije sa ciljem prekida snabdevanja Vojske Republike Srpske iz Savezne Republike Jugoslavije, kao reakciju na nastavak ofanzivnih operacija oko Srebrenice, a Savet bezbednosti 17. aprila ovu oblast proglašava zaštićenom zonom Rezolucijom 819, čime je srpsko napredovanje zaustavljeno, a tako i olakšana teška humanitarna kriza u ovom gradu prenatrpanom izbeglicama. Dan kasnije, Savet bezbednosti Rezolucijom 820 maksimalno pooštrava sankcije protiv SRJ.¹⁸ Izvršenje ove odluke, od koje su se uzdržale Kina i Rusija, odloženo je do 26. aprila, a njeno povlačenje uslovljeno je pristankom na Vens-Ovenov plan.

Dok ovaj rok ističe, Dobrica Ćosić saziva proširenu sednicu Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici, u Beogradu 20. aprila. Ovaj sastanak, međutim, više otkriva nejedinstvo u stavovima pregovarača no njihovu spremnost da zajednički nastupaju. Ćosić, u dogovoru sa Slobodanom Miloševićem, otvara sednicu izlaganjem svih mana Vens-Ovenovog plana, ali i nabrojanjem razloga zbog kojih je njegovo usvajanje neminovno. Radoje Kontić i Života Panić ukazuju na težinu ekonomske, odnosno vojne situacije. Vladislav Jovanović je rezervisan, smatra da je moguće odugovlačiti i tako doći do boljeg aranžmana. Milošević, Bulatović i Đukanović insistiraju na pragmatizmu, ističu listu konkretnih ustupaka koji se mogu dobiti pre stavljanja definitivnog potpisa. Međutim, Radovan Karadžić insistira da srpska strana, koja kontroliše preko 65% teritorije, ne može da pristane na mape kojima bi se ova teritorija svela na nešto više od 40%.¹⁹

¹⁸ Rezolucije Saveta bezbednosti UN 819 (17. april) i 820 (18. april) <http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm>

¹⁹ Detaljni izvodi sa ovog sastanka Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici u: Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, 343–357.

Radovan Karadžić pokazuje teritorije koje po Vens-Ovenovom planu Srbi treba da napuste

Ovaj stav Karadžić ponavlja i lordu Ovenu na pregovorima 24–25. aprila, tokom kojih jugoslovensko rukovodstvo čitave noći nastoji da ga ubedi da potpiše plan. U međuvremenu, NSRS zaseda u Novom Gradu od 23. aprila, pa u Bijeljini 26. aprila. U Beogradu lideri bosanskih Srba istovremeno konferišu sa jugoslovenskim i srpskim rukovodstvom i međunarodnim posrednicima, ali ostaju nepopustljivi. Trojica predsednika zatim menjaju strategiju – nastoje da apeluju direktno na poslanike NSRS zajedničkim pismom koje je iz SRJ na Skupštinu u Bijeljini doneo Vladislav Jovanović. O odijumu koji je ova intervencija izazvala svedoči Biljana Plavšić: „Sednica je trajala, sa čestim prekidima, od dvanaest časova jednog dana do ranih jutarnjih časova sledećeg. Uglavnom se govorilo o mapi sporazuma i ne mogu da se setim nekih afirmativnih diskusija. Poslanici su smatrali da više nema o čemu da se raspravlja i da je vreme za izjaš-

njavanje. Takva je situacija bila oko dvadeset časova. A Momo, predsednik Skupštine, nešto se lukavi, oteže i umara nas pauzama, onako kako samo on to zna kada mu treba. A očito je da mu je tada trebalo. Poslanici negoduju, jer vide da je neka igra u pitanju. Mrzovoljni su i pitaju se: „Što se ovaj obrvan lukavi sa nama?“ „Šta se čeka, što se ne glasa?“ Pauza je trajala duže od četiri časa. Svima je bilo jasno da se sve dešava na daljini većoj od dvesta kilometara od ove sale, u Miloševićevom kabinetu. A ova dvojica naših, Momo i Radovan, kao poslušni kunići sede u pauzama kod telefona i primaju naredbe. Sve je postalo jasno, pa i ova seoba Skupštine, i oni mladi ošišani ljudi koji su se onako bahato ponašali po hodnicima. Mislila sam: to su neki Slobini specijalci. Verovatno je tu noć Bijeljina bila puna takvih tipova koji su spremni na sve. Tako se „demokratski“ odlučuje, tako je to radio Tata, kako su ga zvali Radovan, Momo, Koljević i Buha.²⁰ Revoltirana, Plavšićka je uticala na poslanike da ignorišu intervenciju jugoslovenskog, srpskog i crnogorskog predsednika.

Skupštinskim zaključkom odbačen je zahtev za potpisivanje Vens-Ovenovog mirovnog plana, umesto kojeg se upućuje *Proglas srpskom narodu*: „U trenutku kada donosimo sudbonosnu odluku koja znači dostojanstvo (...) treba nepokolebljivo stati na branik otadžbine, zbiti redove i dovesti borbu do kraja. Srpski narode, otpisuju te, a ti ćeš svojim ponosom i pravoslavnim duhom odbraniti svoje biće i očuvati svoje mesto u istoriji i prostoru, kao stari evropski pravoslavni narod. Tvoja sudbina je u tvojim rukama.“²¹ Izglasava se i odluka o referendumskom izjašnjavanju o Vens-Ovenovom planu na teritoriji Republike Srpske, koje se zakazuje za 15. maj. Pooštren režim sankcija prema SRJ stupa na snagu.

Odluka NSRS od 26. aprila pretila je da prelije čašu, jer je plan otvoreno uvodio Srbe u Bosni u rat do kraja, a Saveznu Repu-

²⁰ Biljana Plavšić, *Svedočim*, Trioprint, Banja Luka 2005, 218–220; O ovoj epizodi Jovanović je svedočio i na suđenju Slobodanu Miloševiću, u Sonja Biserko (prir.), *Kovanje antijugoslovenske zavere*, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd 2006, knj. II, 485–489.

²¹ *Večernje novosti*, 27. april 1993.

bliku Jugoslaviju u konflikt sa čitavim svetom. Ruski ministar inostranih poslova Andrej Kozirjev je tvrdio da će se Rusija držati pooštrenog režima sankcija, a Boris Jelcin je osudio skupštinsku odluku i izrazio nadu da će narod na referendumu odabrati drukčije rešenje. Sjedinjene Američke Države su uveliko dizale ruke od plana i ponovo stavile u izgled vojnu intervenciju. Ni političke posledice ove odluke u Srbiji nisu bile manje burne. Odlukom NSRS bila je zadovoljna samo Srpska radikalna stranka, dok ju je Srpski pokret obnove označio kao samoubilačku. Demokratska stranka se zalagala za potpisivanje plana, dok je Demokratska stranka Srbije apelovala na tri predsednika da zajedno sa bosanskim Srbima formulišu minimalne uslove za potpisivanje plana.²² Sa druge strane, mitropolit Amfilohije je smatrao da „U ovom trenutku, našu dušu, kao što je naš jezik čuvao i sačuvao Vuk Karadžić, jedan njegov prezimenjak sa Plavšićkom, novom kosovkom devojkom, sa Krajišnikom – čuvaju nas i našu dušu, jer su ove noći krenuli svetolazarskim putem. Opredelili su se, kao i car Lazar ... za carstvo nebesko.“²³ U međuvremenu, zapadna štampa je objavila potencijalnu listu meta za NATO avione na srpskim položajima.

U takvoj situaciji, kopredsedavajući Mirovne konferencije, Sajrus Vens i Dejvid Oven, odlučuju se za poslednji pokušaj, i u dogovoru sa grčkom vladom zakazuju završnu rundu pregovora o planu u Atini, u kojoj 1. maja delegacije predvođe Ćosić, Milošević, Bulatović, Karadžić, Tuđman, Izetbegović i Boban. Pored kopredsedavajućih, dočekuju ih premijer Konstantin Micotakis, Vensov naslednik Tornvald Stoltenberg i specijalni izaslanici SAD i Rusije, Redžinland Bartolomju i Vitalij Ćurkin. Daljim razrađivanjem Severnog koridora učinjeni su poslednji naponi da se izade u susret težnjama bosanskih Srba, i ostalo je na delegacijama iz SRJ da privole Karadžića da potpiše celovit mirovni plan.²⁴ Vreme je isticalo.

²² Saopštenja političkih stranaka u *Politika*, 1, 2. i 3. maj 1993, 6.

²³ *Borba*, 30. april 1993.

²⁴ Izveštaj generalnog sekretara UN o aktivnostima Međunarodne konferencije u bivšoj Jugoslaviji, S/25709, u ovom tomu, 67–71. Videti i: David Owen, *Balkan Odyssey*, Indigo, London 1996, 157–164.

Dobrica Ćosić tvrdi: „Bila je to prava politička drama. Najmanje deset časova u mom apartmanu mučili smo jedni druge istim argumentima. Milošević, Bulatović i ja bili smo čvrsto rešeni da primoramo Karadžića, Koljevića, Krajišnika i Buhu da potpišu Vens-Ovenov plan. Bosanci su se junački opirali (...) Milošević je bio okrutan i neverovatno uporan da slomi Karadžića i njegove drugove; kao ris je kružio oko stola u tpezariji ... Karadžić, Koljević, Buha, Krajišnik – bleđi i unezvereni, ko zna da li su spavali, očajnički uporni (...) Do početka konferencije ostalo je još samo dvadesetak minuta, Micotakis nam je saopštio da će Izetbegović i Tuđman napustiti hotel i Atinu ako konferencija ne počne tačno u trinaest časova. Stao je iznad Karadžića, izvadio svoje zlatno naliv-pero i spustio ga pred njega, čekajući potpis. I Karadžić je izvadio svoje naliv-pero i stavio ga na „papir“, ali nije potpisivao. Sagao je glavu i ćutao (...) Nas trojica, Milošević, Bulatović i ja, u horu smo vikali: „Potpiši, Radovane! Potpiši!“. Radovan je ćutao, zagledan u „papir“, nepomičan, natušen. Onda je muklo progovorio: „Potpisaću ga, ali uz uslov da ga odobri naša Skupština“. I svojim perom potpisao je Vens-Ovenov plan.“²⁵

Srpske delegacije na pregovorima u Atini, 1. maj 1993.

²⁵ Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, 369–370.

Karadžićev potpis, međutim, nije bio bezuslovan. Služeći se već oprobanom strategijom, on je uslovio pristanak na mirovni sporazum ratifikacijom svog parafa na sednici Narodne skupštine Republike Srpske, unapred zakazane za 5. maj. Atinska konferencija se zatvara na brzu ruku, a počinje intenzivan medijski rad na pripremi terena za ratifikaciju ovog potpisa. *Politika* još u svom uskršnjem četvorbroju jasno stavlja čitaocima do znanja da dolazi do velikog prestrojavanja na političkoj sceni Srbije na kojoj samo radikali i dalje zagovaraju odbijanje plana.²⁶ Da se ništa ne prepusti slučaju, isti list izdaje i vanredno izdanje pod naslovom „Preokret u Atini u rešavanju bosanske krize“.²⁷ U lobiranje za prihvatanje plana uključila se putem Drugog dnevnika i državna televizija koja se „u tom poslu odrekla ljutih komentatora. Vidljiva je bila iznenadna zainteresovanost za posledica sankcija (...) Za masovno pretrčavanje od rata do mira bilo je većini u Srbiji potrebno tek nekoliko dana ili sati.“²⁸

Iza ovog medijskog paravana nastavlja se koordinirani pritisak na rukovodstvo bosanskih Srba, u koji se uključuje i vojni vrh SRJ, nastojeći da iskoristi svoj uticaj na generala Mladića. Sa njim se 4. maja sastaju Momir Bulatović, načelnik Generalštaba VJ Života Panić i generali Vojvodić i Simonović. Panić upozorava: „Danas sam razgovarao sa Čosićem i Miloševićem. Plan je potpisan u poslednjem momentu, i svi strahuju da Skupština ne donese neku odluku koja bi bila od velike štete po srpski narod. Svi smo za to da Skupština prihvati potpis. Ako si ti spreman da podržiš, posle Karadžića ti da uzmeš reč jer se ona mnogo sluša. Bitno je da se dobije u vremenu. Mi više uslova za rat nemamo, moramo uzeti predah! (...) Ako se ne usvoji plan, odoste vi, ode Jugoslavija, a Srbija ode na Beogradski pašaluk.“ U laskanju i pritiscima Paniću se pridružuje i Momir Bulatović: „General Mladić je ličnost bez hipoteke i od najvećeg je uticaja na srpski narod, veći i od Karadžića. Klinton je sve potpisao, samo treba da kaže kreni sa intervencijom.“²⁹

²⁶ *Politika*, 30. april, 1, 2. i 3. maj 1993.

²⁷ *Politika*, 3. maj 1993.

²⁸ „Otvoreni dnevnik: Posao za generalnog“, *Borba*, 3. maj 1993; Vreme (ne)uspelog pretrčavanja, *Borba*, 9. maj 1993.

²⁹ UN, Sudski spisi MKSJ, Ratni dnevnik Ratka Mladića, P01483, *Sastanak 4. 5. 1993*, www.icr.icty.org

Mladić se ne izjašnjava. Na sastanak dolazi pravo sa referisanja o stanju na frontu, tokom kojeg je od svojih oficira mogao da čuje da „ima reagovanja u vezi potpisivanja V-O plana“ (kapetan Jovo Rožić). Obavešten je i da „pripadnici Korpusa pozdravljaju odluku Skupštine RS o odbijanju Plana V-O“, referiše mu se o „zabrinutosti boraca posle potpisivanja V-O plana“ (pukovnik Radivoje Tomanović), kao i da „borci komentarišu konferenciju u Atini i ističu da nema nikakvog povlačenja“ (pukovnik Jovo Blažanović).³⁰ Njegov stav će za neko vreme ostati nepoznanica, kao i stav političkog rukovodstva Republike Srpske. „Dajem novinarima optimističke izjave, nadam se miru i oslobođenju od sankcija“, piše Dobrica Ćosić, „a znam: 5. maja na Palama, o Vens-Ovenovom planu odlučuje Skupština Republike Srpske. I odlučice po svome.“³¹

I tako su ponovo sve oči uprte na Jahorinu, gde se od jutra 5. maja okupljaju poslanici i rukovodstvo Narodne skupštine Republike Srpske. Dolazi i Mladić sa delom vojnog rukovodstva, kao i predsednici opština, te pojedini crkveni velikodostojnici i brojni novinari. Tako hitaju i predsednici SRJ, Srbije i Crne Gore sa svojom svitom, pa i grčki premijer Micotakis, u nameri da utiču na skupštinsku odluku.

Vladimir Petrović

³⁰ UN, Sudski spisi MKSJ, Ratni dnevnik Ratka Mladića, P01483, *Referisanje organa GŠ VRS*, 3. 5. 1993, www.icr.icty.org

³¹ Dobrica Ćosić, *nav. delo*, 371.

РЕАГОВАЊА НА ПОТПИСИВАЊЕ ВЕНС-ОВЕНОГ ПЛАНА

Пробуђена нада за мирно решење у БиХ

Шта о перспекти у Агени меду угледним јавним радницима и страначким првацима

Из Агени у Београду, аутоматски, вест о потписивању Краљевине Српске о Венском плану, изазвала је велику пажњу. Многи су се изразили да Србија, решивши да оди напред, неће се одрећи своје независности, али да ће бити спремна да се придружи међународној заједници. Неки су и изразили наде да ће се у будућности успети постићи мирно решење у БиХ, али да ће то бити само у случају да се неће догодiti неки велики инцидент.

Ивица Дачић: Доказ да је српски народ за мир

Ивица Дачић, председник Српске народне странке, изјавio је да је српски народ спреman за мир. Он је rekao да је српски narod uvek bio miran i da ne želi rat. Dacic je dodao da je srpski narod spreman da se pridruži međunarodnoj zajednici i da će biti spreman da se pridruži Venском плану.

Предраг Палавостра: Победа мудрости

Предраг Палавостра, председник Српске народне странке, изјавio је да је победа мудрости. Он је rekao da je pobeda mudrosti i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану. Palavestra je dodao da je srpski narod spreman da se pridruži međunarodnoj zajednici i da će biti spreman da se pridruži Venском плану.

Вук Драшковић: Зашто либи неће потписати 26. припис

Вук Драшковић, председник Српске народне странке, изјавio је да либи неће потписати 26. припис. Он је rekao da li bi ne bi potpisao 26. припис и да је српски narod spreman da se pridruži Venском плану.

Томица Раичевић: Очекујемо ублажавање и скидање санкција

Томица Раичевић, председник Српске народне странке, изјавio је да очекујемо ублажавање и скидање санкција. Он је rekao da se očekuje ublažavanje i skinjanje sankcija i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

Ово је позва на мирно решење у БиХ. Србија је спремна да се придружи међународној заједници и да се придружи Венском плану. Србија је спремна да се придружи међународној заједници и да се придружи Венском плану.

Милан Новаковић: Нови мандат. Милан Новаковић, председник Српске народне странке, изјавio је да је добио нови мандат. Он је rekao da je dobio novi mandat i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

Милан Бабић: Сликост са планом за Крајину. Милан Бабић, председник Српске народне странке, изјавio је да је сликост са планом за Крајину. Он је rekao da je slikost sa planom za Krajinu i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

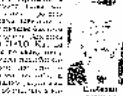
Драгољуб Мићуновић: Потпис – знак политичког реализма

Драгољуб Мићуновић, председник Српске народне странке, изјавio је да је потпис – знак политичког реализма. Он је rekao da je potpis znak političkog realizma i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

Константин Обрадовић: Самачни одлици Скупштине РС. Константин Обрадовић, председник Српске народне странке, изјавio је да је самачни одлици Скупштине РС. Он је rekao da je samачni odlici Skupštine RS i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

Слободан Ракић: Предстоји стрпљиво преговарање

Слободан Ракић, председник Српске народне странке, изјавio је да предстоји стрпљиво преговарање. Он је rekao da predstoji strpljivo pregovaranje i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

Миролас Војнић: Поздрављам светли потез. Миролас Војнић, председник Српске народне странке, изјавio је да поздравља светли потез. Он је rekao da pozdravljam svetli potez i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

Миролас Војнић: Поздрављам светли потез. Миролас Војнић, председник Српске народне странке, изјавio је да поздравља светли потез. Он је rekao da pozdravljam svetli potez i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

Момчило Трајковић: Једини разуман потез

Момчило Трајковић, председник Српске народне странке, изјавio је да је једини разуман потез. Он је rekao da je jedini razuman potez i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

Миролас Војнић: Поздрављам светли потез. Миролас Војнић, председник Српске народне странке, изјавio је да поздравља светли потез. Он је rekao da pozdravljam svetli potez i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

Миролас Војнић: Поздрављам светли потез. Миролас Војнић, председник Српске народне странке, изјавio је да поздравља светли потез. Он је rekao da pozdravljam svetli potez i da je srpski narod spreman da se pridruži Venском плану.

У години 2024. ПЛИНИК

БЕОБАНКА

УВЕН СА ВАМА

• БЕБЕ ЧИСТЕ, БЕЗ ПУСКИХ НЕПРЕКОЛА
• БЕБЕ ЈАКЕ И ДОБРЕ НАСТАВЉАЈУ ШКОЛСКИ ПОТРЕБНИЦИ
• БЕБЕ ПРАВИЛНО ПИЈУ ВОДУ

• БЕБЕ ПРАВИЛНО ПИЈУ ВОДУ
• БЕБЕ ПРАВИЛНО ПИЈУ ВОДУ
• БЕБЕ ПРАВИЛНО ПИЈУ ВОДУ

БЕОБАНКА
највећа, прослављена банка

ПОЛИТИКА

ВЛАДИСЛАВ РИШНИКАР, ОСНИВАЧ
ДРУШТВА ЗА ПРАВОСЛАВЉА
Д-Р СЛОБОДАН РИШНИКАР, ДИРЕКТОР
ДРУШТВА ЗА ПРАВОСЛАВЉА
ВЛАДИСЛАВ С. РИШНИКАР, ДИРЕКТОР
ДРУШТВА ЗА ПРАВОСЛАВЉА

Први број "Политике" изашао 25. јануара 1993. године

ПРИМЕРИ ОДО ДИЈАРА
30 СТИ. 600 ДИЈА

ИСТИ ИЛИЛИ СВАКО ДАНА - ПРИМЕРИ
ОДО СЕ НЕ ПЛАЊА - ПРИСТАВА ЗА ИЛИ
ОДО СТИ. МЕДИЈА. 21.000. 7000.
СРЕЊА 600 ДИЈА. ПОТГОДИШЊА 1.020.000

БЕОГРАД, УТОРАК 4. МАЈ 1993.
Број 28377 - Година X.C

Циркулација 320.000, 283.700. Средањење 220.000. До
краја године 283.700. Наградна цена 220.000.
Платење: 283.700. Преплатење - не, а број 283.770.
Платење: 220.000, 283.400. Телефон: 11.491, 11.492.

ПОЛИТИКА
МАЈКОСКО

ЗАОКРЕТ У РЕШАВАЊУ КРИЗЕ У БИВШОЈ ЈУГОСЛАВИЈИ

Осмех после осам месеци

— осаме је изаша у Атини да се са БСК - Заокреп на свом прогласивању црква Грчке као поздрав. — Митохон највероватније на изјавишта РС

У овом броју:
НОВИ ОДО ДИЈАРА НА ЦИРКОМ ТИМОТИЈУ
Марка око 100.000 динара
шта се догађа у ОИСКОМ ПОЧЕТУ ОСИМЕ
Ракитић није више потпредседник СНО
Цирко сечење за један неуставни изјави
Бивајемски Црк Турбоци је изјави хирургију
Иницијал весту на "демографи"
Александар доволно

на скупштину Турбоцима Српске. —
Александар доволно је изјавио да се
не може да се прогласивање, јави
на иницијату да се прогласивање, јави
на иницијату да се прогласивање, јави

О аспирису српског премијера
— Јакош Караџић је изјавио да се
не може да се прогласивање, јави
на иницијату да се прогласивање, јави

ПРЕД ОТАУШНЕ ЗАСЕДАЊЕ СТОПШИНЕ РС
Караџић: Већина ће гласати
за јој потпис

Српски, Јакош Караџић је изјавио да се
не може да се прогласивање, јави
на иницијату да се прогласивање, јави

10-15.V.1993.
Odeljenje Vas na
MAJSKI
DANI
TEHNIKE

Пут ка миру у Босни и укидању санкција

Караџићев потписивање мировног плана Митохон и Освај проинвоитаријали на походу мира и српски даш за Балкан. — Прогласивање српски

— Јакош Караџић је изјавио да се не може да се прогласивање, јави на иницијату да се прогласивање, јави

Караџић у приватној Министарства иностраних послова Босне - Уочи и Напомена на београдском састанку на походу мира

— Јакош Караџић је изјавио да се не може да се прогласивање, јави на иницијату да се прогласивање, јави

— Јакош Караџић је изјавио да се не може да се прогласивање, јави на иницијату да се прогласивање, јави

НЕЗАВИСНА ДРАЖА КОЈИМА КРОЗ ПОСАВЊИЈУ (Аутор: Јанко А. Ђукић)

Видео број
"Политике"
распродај за
неколико часова

АТИНСКИ ДОГОВОР О БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНА ДОНЕЛА СА СУМЊАМА И НАДАМА

Могу ли за мир да гласају ратници

Од привремених одлука босанских Срба зависиће судбина и уједињених и босанских муслиманских Хрстофорја домова у Риму, а ватнички министар одбране отпутовао у Вашингтон

Од неких српских држављана... Рат, 3. маја... Иако је ватнички министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Иако се привремено могу ослонити на привремене одлуке... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

О уједињују сајмцима - још ратне

Према изјави министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Привремено међународно право

Други изјавио је да не може да се... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

ПАРИЗ: ДОБРА ВЕСТ ИЗ АТИНЕ

Час истине - у среду

Ален Жипс хвали улогу Францусе - Како организати 'снага мира' у Босни - Борис Кристофор долази у Париз

Од неких српских држављана... Рат, 3. маја... Иако је ватнички министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Према изјави министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Од неких српских држављана... Рат, 3. маја... Иако је ватнички министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Договори са привременом влашћу у Босни на конференцији за медијере, у Ослу и Атини

Иако се привремено могу ослонити на привремене одлуке... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Према изјави министар одбране

Према изјави министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Привремено међународно право

Други изјавио је да не може да се... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

ФРАНКУСА ПОТРЕБНА САМОУПРЕДНОМ ВИНШЕТ ПРЕЈМЕРУ

Берегова је „експлодирао“

Три месеца да се самоубије...

Од неких српских држављана... Рат, 3. маја... Иако је ватнички министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Лична прилика која одржава и традицију француске левице

У једној од најважнијих... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

МУСКИ И ЈУГОСЛОВЕНСКИ РАТ

Козивр чека Кристофора

Од неких српских држављана... Рат, 3. маја... Иако је ватнички министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Према изјави министар одбране

Према изјави министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Југославина

Суспензија од Светског здравственог...

ЈУГОСЛОВЕНСКА ДРЖАВА ТУРИМА ФРАНЦИСКИ НЕДЕЉНИ МЕСТ

„Глоб“ проповеда мржњу и дискриминацију

Од неких српских држављана... Рат, 3. маја... Иако је ватнички министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Према изјави министар одбране

Према изјави министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Привремено међународно право

Други изјавио је да не може да се... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Према изјави министар одбране

Према изјави министар одбране... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

Привремено међународно право

Други изјавио је да не може да се... Српски држављани који се налазе у иностранству... Српски држављани који се налазе у иностранству...

STENOGRAFSKE BELEŠKE SA 30. ZASEDANJA NARODNE SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE održane 5. i 6. maja 1993. godine

PREDSJEDAVALA magistar Momčilo Krajišnik¹: Dame i gospodo, poštovani poslanici, dragi gosti, otvaram 30. sjednicu Narodne skupštine Republike Srpske.

Našoj današnjoj sjednici prisustvuju predsjednik i potpredsjednici Republike Srpske, predsjednik Vlade i ministri u Vladi Republike. Na sjednicu su, kao što je i običaj, pozvani predstavnici Vojске, predstavnici Srpske pravoslavne crkve, predstavnici Sindikata i Privredne komore Republike.

Našoj današnjoj skupštini prisustvuju i izuzetni gosti, pa dozvolite da ih u vaše i u svoje ime srdačno pozdravim. Sa posebnim zadovoljstvom pozdravljam:

- predsjednika Vlade države Grčke, g. Konstantina Micotakisa,²
- predsjednika SR Jugoslavije g. Dobricu Ćosića,³
- predsjednika Republike Srbije, g. Slobodana Miloševića,⁴

¹ Momčilo Krajišnik (1945–), srpski političar iz Bosne i Hercegovine. Predsjednik Narodne skupštine Republike Srpske (1991–1996). U Ženevi je bio član srpskog pregovaračkog tima, a u svojstvu predsjednika NSRS predsjedavao je svim skupštinskim sednicama na kojima se raspravljalo o Vens-Ovenovom planu. Posle rata, član je Predsedništva BiH (1996–1998). Optužen za ratne zločine, uhapšen je 2000, a 2006. Haški tribunal mu je izrekao kaznu od 20 godina zatvora, koju sada izdržava.

² Konstantin Micotakis, (1918–), grčki političar, lider Nove demokratije, premijer Grčke 1990–1993. Uzeo učešća u poslednjoj fazi pregovora o Vens-Ovenovom planu kao domaćin sastanka u Atini 1–2. maja 1993.

³ Dobrica Ćosić (1921–), srpski političar, književnik i ideolog. Odvojio se od Saveza komunista Jugoslavije 1968. U vreme pregovora o Vens-Ovenovom planu bio je predsednik SRJ (1992–1993).

⁴ Slobodan Milošević (1941–2006), predsednik Srbije (1989–1997) i Savezne Republike Jugoslavije (1997–2000). Osnivač Socijalističke partije Srbije.

- predsjednika Republike Crne Gore g. Momira Bulatovića,⁵
- predsjednika Vijeća građana SRJ g. Radomana Božovića,⁶
- predsjednika Vijeća republika, g. Miloša Radulovića,⁷
- predsjednika Narodne skupštine Republike Srbije Zorana Lilića,⁸
- predsjednika Skupštine Republike Srpske Krajine g. Mila Paspalja,⁹
- potpredsjednika Narodne skupštine Crne Gore, g. Srđu Božovića,¹⁰
- predsjednika Vlade Republike Srbije g. Nikolu Šainovića,¹¹
- ambasadore Grčke, g. Karajanisa, g. Hristopolusa i gospodina Silosa,
- predstavnike Udruženja Srba iz bivše BiH u Beogradu g. Gojka Doga¹² i g. Bogdana Jamadžiju.

Učestvovao u Ženevskim pregovorima u okviru delegacije SRJ. Optužen za genocid i ratne zločine 1999, izručen Haškom tribunalu 2001, u čijoj je pritvorskoj jedinici umro pre izricanja presude.

⁵ Momir Bulatović (1956–), crnogorski političar, lider Demokratske partije socijalista. U vreme Ženevskih pregovora bio je predsednik Crne Gore (1990–1998), docnije premijer SRJ (1998–2000). Učestvovao u Ženevskim pregovorima u okviru delegacije SRJ.

⁶ Radoman Božović (1953–), srpski političar iz redova Socijalističke partije Srbije. Bio je predsednik Izvršnog veća AP Vojvodine (1991), a zatim i predsednik Vlade Srbije (decembar 1991 – februar 1993). Od februara 1993. do kraja 1996. bio je savezni poslanik i predsednik Veća građana Savezne skupštine SRJ.

⁷ Miloš Radulović, crnogorski političar, član DPS.

⁸ Zoran Lilić (1953–), srpski političar, poslanik na listi SPS od 1991, predsednik Narodne skupštine Republike Srbije od decembra 1992. Juna 1993. zamenjuje Dobricu Čosića na položaju predsednika SRJ, na kojem ostaje do sredine 1997. Posle neuspele kandidature za predsednika Srbije na jesenjim izborima 1997, postaje potpredsednik Savezne vlade Momira Bulatovića, na kojoj funkciji ostaje do avgusta 1999.

⁹ Mile Paspalj (1953–), predsednik Skupštine Republike Srpske (1992–1995).

¹⁰ Srđa Božović (1955–), crnogorski političar, član Demokratske partije socijalista, potpredsednik Narodne skupštine Crne Gore, docnije poslanik Veća republike Skupštine SRJ, a zatim i predsednik tog skupštinskog doma.

¹¹ Nikola Šainović (1948–), srpski političar, član Socijalističke partije Srbije od osnivanja. Od 1991. zamenik premijera, a od februara 1993. do februara 1994. premijer Srbije. Docnije potpredsednik Savezne vlade SRJ i koordinator rada bezbednosnog aparata na Kosovu (1998–1999). Optužen za ratne zločine 1999, predao se Haškom tribunalu 2003, a 2009. osuđen je na 22 godine robije.

Pozdravljam sve prisutne. Izvinjavam se ako nekoga nisam posebno pozdravio. Hvala Bogu, dosta nas ima, pa ako sam nekoga i zaboravio nećete mi zamjeriti.

Prema izvještaju skupštinske službe sjednici prisustvuje 75 poslanika, od 83 koliko ih ima u našoj skupštini.¹³ Prema tome, imamo kvorum za punovažan rad i odlučivanje. Za današnju sjednicu dobili ste predlog dnevnog reda. Da li ima predloga za izmjenu ili dopunu dnevnog reda? Evo, gospodin Bosiljčić.

LJUBO BOSILJČIĆ: Poštovani gosti, prijatelji, poslanici, poštovani mitropolite, ja imam predlog da se dopuni dnevni red, i to poslije tačke 6, i to tako što predlažem Skupštini da donese privremenu odluku o stambenim problemima izbjeglica. S obzirom da je moj amandman prošli put odbijen, jer to treba da bude regulisano u Zakonu o stam-

¹² Gojko Đogo (1940–), srpski pisac i pesnik, jedan od osnivača Demokratske stranke (1989) i predsednik Udruženja Srba iz Bosne i Hercegovine u Srbiji (1991). Posle rata senator Republike Srpske i član njene Akademije nauka.

¹³ Po skupštinskoj evidenciji (UN, Sudski spisi MKSJ, Predmet Krajišnik, *Pregled prisustva poslanika sednicama skupština*, www.icr.icty.org) sednici je prisustvovalo 77 poslanika, i to Bogić Gavro, Buha Aleksa, Bijelić Slobodan, Bosiljčić Ljubo, Brđanin Radoslav, Bucalo Vojin, Blagojević Stanko, Borković Ratko, Vasiljević Mladenko, Vještica Miroslav, Veselinović Nenad, Vidić Dobrivoje, Vojinović Milenko, Grahovac Anđelko, Gaković Momir, Gavrić Nedo, Glamočić Slavko, Golijanin Momčilo, Gostić Uroš, Grbić Branko, Dodik Milorad, Đurić Dragan, Đekanić Nedeljko, Erceg Nikola, Zeljković Duško, Joldić Miodrag, Kuprešanin Vojo, Kasagić Rajko, Kuzmanović Milorad, Kisin Nikola, Kalabić Rajko, Kelečević Zlatko, Kerović Dragomir, Kontić Marinko, Kovačević Vlado, Kozić Dušan, Kalinić Dragan, Krajišnik Momčilo, Lalović Grujo, Lero Miloš, Milovanović Pantelija, Milanović Milovan, Maksimović Vojislav, Mićanović Mitar, Mijatović Jovo, Malidža Milan, Medić Stevan, Mičić Dragoljub, Mijatović Mirko, Milanović Dragan, Milinković Dobrislav, Mišić Boško, Mičić Momčilo, Novaković Milan, Nedić Ilija, Ninković Milan, Oljača Ostoja, Pantić Milenko, Pejović Duško, Perić Nikola, Popović Goran, Radić Trifko, Rašula Nedeljko, Srdić Srđa, Subašić Petar, Stupar Veljko, Simić Branko, Spremo Radovan, Savkić Tomislav, Simić Marko, Spasojević Milan, Timarac Svetozar, Trbojević Milan, Tešić Milan, Tošić Momir, Čančar Petko i Đorđa Savo. Međutim, zahvaljujući neregularnim uslovima održavanja sednice, u sali je bio prisutan velik broj funkcionera izvršne i opštinske vlasti Republike Srpske, Vojске Republike Srpske, kao i iz Savezne Republike Jugoslavije. Oni su učestvovali u diskusiji, ali nisu imali pravo glasa. Broj samih poslanika u sali je varirao, tako da je prilikom izjašnjavanja o Vens-Ovenovom planu posle diskusije glasalo njih 65.

benim odnosima. Pošto treba vremena da se taj zakon donese, ja predlažem da se donese privremena odluka koja bi glasila: Izbjeglica koji se useli u stan na osnovu ugovora o zamjeni stana, ne može iz stana biti iseljen dok sud ne ocijeni pravnu valjanost ugovora o zamjeni. Hvala vam.

PREDSJEDAVAJUĆI: Ja moram da podsjetim g. Bosiljčića da smo donijeli Zakon o izbjeglicama, tako da nije potrebno donositi ovu odluku. Pošto je on advokat, on to ima pravo da iznese. Ali evo, da se izjasnimo. Da li je potrebna ova odluka? Da li gospodin Bosiljčić može da to pripremi za sljedeću sjednicu? Može. Dobro, hvala Vam. Da li još neko ima predloga za dopunu dnevnog reda? Nema. Da podsjetim na predloženi dnevni red, o kojem ćemo se izjasniti. Znači, predložen je sljedeći

Dnevni red:

1. Usvajanje zapisnika 28. i 29. sjednice Narodne skupštine,¹⁴
2. Verifikacija mirovnog plana Vens-Ovena za uređenje bivše Bosne i Hercegovine,
3. Unutrašnja politika,
4. Predlog zakona o redovnim sudovima,
5. Predlog zakona o javnom tužilaštvu,
6. Izbori, imenovanja i razrješenja i
7. Poslanička pitanja.

Molim poslanike da se izjasnimo. Ko je za ovakav dnevni red? Ima li ko protiv? Suzdržan? Konstatujem da smo jednoglasno usvojili predloženi dnevni red.

¹⁴ Na 28. sednici Narodne skupštine Republike Srpske održanoj u Novom Gradu (Bosanskom Novom) 23. aprila 1993, kao i na 29. sednici održanoj tri dana kasnije u Bijeljini glavna tačka dnevnog reda bila je rasprava o Vens-Ovenovom planu, prema kojem su se poslanici odredili negativno. Više o ovim sednicama u ovom tomu u: *Od Ženeve do Pala*, 79–82. Zapisnici sednica dostupni na UN, Sudski spisi MKSJ, Predmet Krajišnik, www.icr.icty.org

Kako smo u praksi i prije činili, prije prelaska na dnevni red, zamolio bih sve prisutne da minutom ćutanja odamo počast palim borcima za slobodu srpskog naroda, od poslednjeg zasjedanja do danas.

(Minuta ćutanja)

Vječna im slava i Hvala. Neka im Bog da rajsko naselje.

Prelazimo na 1. tačku dnevnog reda: Usvajanje zapisnika sa 28. i 29. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske. Zapisnike ste dobili. Da li ima primjedbi na zapisnike? Ima li ko kakvu dopunu? Nema. Možemo li se izjasniti prvo o zapisniku sa 28. sjednice. Ko je da se usvoji zapisnik sa 28. sjednice? Protiv? Suzdržan? Konstatujem da smo jednoglasno usvojili zapisnik sa 28. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske. Ko je za to da se usvoji zapisnik sa 29. sjednice? Ko je za? Ima li neko protiv? Suzdržan? Konstatujem da smo jednoglasno usvojili zapisnik sa 29. vanredne sjednice Narodne skupštine Republike Srpske.

Prelazimo na 2. tačku dnevnog reda. Prije nego što predemo, da vas upoznam. Novinari i sredstva informisanja će biti sve do momenta dok uvodničar iznese izlaganje i naši gosti pozdrave ovaj skup i eventualno daju svoje mišljenje, a onda ćemo zamoliti predstavnike sredstava informisanja da se udalje, da bi bila zatvorena sjednica. Slažete li se sa ovakvim načinom rada? Slažete. Hvala. Poseban materijal se nije pisao za ovu tačku. Bit će uvodno izlaganje učesnika na atinskoj konferenciji. Vjerovatno će dr Karadžić,¹⁵ g. Buha¹⁶ i g. Koljević¹⁷ uzeti učešće, a onda ćemo dati riječ svojim gostima. Molim sve diskutante da se predstave, pošto se snima sjednica.

¹⁵ Radovan Karadžić (1945–), srpski političar iz Bosne i Hercegovine. Predsednik Srpske demokratske stranke i prvi predsednik Republike Srpske (1992–1996). Predvodio je srpsku delegaciju na pregovorima. Optužen za genocid i ratne zločine, skrivao se do 2008, kada je uhapšen i izručen Haškom tribunalu, pred kojim mu se sudi.

¹⁶ Aleksa Buha (1939–), srpski političar iz Bosne i Hercegovine, visoki funkcioner Srpske demokratske stranke. U vreme Ženevskih pregovora bio je član delegacije, kao ministar inostranih poslova Republike Srpske.

¹⁷ Nikola Koljević (1936–1997), srpski političar iz Bosne i Hercegovine, anglista. Član Predsedništva Bosne i Hercegovine (1990–1992), za vreme pregovora

Dr RADOVAN KARADŽIĆ: Gospodo poslanici, dame i gospodo, Vaše visoko preosveštenstvo, dragi gosti,

Držimo 30. sjednicu Narodne skupštine Republike Srpske, države srpskog naroda na prostoru bivše Bosne i Hercegovine, koju smo stvorili svojim sopstvenim snagama, na osnovu svoga demokratskog prava na odlučivanje o sopstvenoj sudbini, a u uslovima nasilja, ustavnog i državnog nasilja nad nama i uslovima bespravne protuustavne secesije BiH.

Prošli smo tri godine teške borbe za slobodu i demokratiju, borbe koja nas je zatekla u stanju velike zapuštenosti, potištenosti našega naroda na ovim prostorima. Naročito poslednjih 30 godina srpski narod u Bosni i Hercegovini je propatio pod bezočnom torturom i pritiskom onih koji su bili na vlasti i koji su svršavali svoj nacionalni program, prije svega, na štetu Srba. Prilike iz 1990. godine koje su nam pružile mogućnost da se demokratski organizujemo, iskoristili smo, i to poslednji od tri naroda u BiH, nakon što smo u njihovom političkom organizovanju prepoznali staru koaliciju, pod istim zastavama, istom retorikom, istom ideologijom koja je – ta koalicija, ubila preko 700.000 naših Srba iz BiH i iz položaja većinskog naroda dovela nas u položaj manjinskog.¹⁸ No, ovi poslanici su časno i u najboljoj namjeri prihvatili politička sredstva i političku borbu u skupštini Bosne i Hercegovine, sve dok je to bilo moguće. Kada smo pretrpjeli nasilje nad ustavom, zakonima i običajima, ova Skupština se formirala da zastupa interese srpskog naroda, predosjećajući nadolazeću secesiju i nasilje jednog neprijateljskog i srpskom narodu neprihvatljivog režima Tako je, poslije formiranja Skupštine srpskog naroda u BiH, vašom voljom, i voljom srpskog naroda izraženom na plebiscitu, formirana naša republika.¹⁹

u Ženevi potpredsednik Republike Srpske (1992–1996). Izvršio samoubistvo u Beogradu 1997.

¹⁸ Broj se odnosi na stradanje Srba u NDH tokom Drugog svetskog rata, a istraživači ga najčešće procenjuju na oko 350.000 od kojih između 200.000 i 250.000 civila.

¹⁹ Iz Skupštine BiH izdvojili su se 24. oktobra 1991. srpski poslanici koji konstituišu Skupštinu srpskog naroda Bosne i Hercegovine sa sedištem u Sarajevu. Skupština je organizovala plebiscit srpskog naroda za ostanak u Jugoslaviji 9. i 10.

Nismo prihvatili nezakonitu secesiju koja je počela torturom po gradovima i istjerivanjem Srba, pokušajem njihovog pokoravanja ilegalnom armijom zelenih beretki i legalnom policijom. Tako je počeo ovaj rat koji nam je nametnut i u kojem smo mi zaštitili svoje prostore i svoj narod na tim prostorima koliko smo god mogli. A mogli smo dosta. Tako, prema onome šta je planirano prema srpskom narodu, naš narod je u osnovi spasen od onoga šta je mogao doživjeti da je prihvatio taj neprijateljski režim. Trinaest mjeseci vodimo odbrambeni rat u kome nismo pravili nikakve ofanzivne akcije, u kome smo uspjehe imali isključivo u odbrani ili u kontraofanzivi, u kome su naši borci disciplinovana vojska, pod jedinstvenom komandom, i naša policija, takođe pod jedinstvenom komandom, izvršavali zadatke na ljudski način i u skladu sa Ženevskim konvencijama.²⁰ Uprkos tome, mi smo proglašeni za agresore na sopstvenu teritoriju, na sopstvene domove, i ocrnjeni u svijetu, tako da danas svijet očekuje napade na Srbe kao nešto potpuno prirodno i poželjno.

Pratili ste našu politiku, diplomatsku borbu uporedo sa borбом koju je naš narod vodio u odbrani svojih domova.

Na svim dosadašnjim, ratnim zasjedanjima Skupštine, podnosili smo vam izvještaje o tome kako teku pregovori. Konferencija o BiH je uglavnom završena stavljanjem potpisa hrvatske i muslimanske strane na dokumente. Jasno nam je stavljeno do znanja da se više ništa ne može mijenjati, da je konferencija završena, da se mora

novembra, koji je bio svojevrsan pandan referendumu o nezavisnosti BiH. Usvojila je 9. januara *Deklaraciju o proglašenju Republike srpskog naroda Bosne i Hercegovine*, a 28. februara je donela Ustav Republike Srpske i veliki broj pratećih akata čime su SAO (srpske autonomne oblasti) u Bosni i Hercegovini dobile obeležja državnosti.

²⁰ U vreme održavanja sednice već su bili dobro poznati alarmantni izvještaji o sistematskim kršenjima ljudskih prava i pravila i običaja ratovanja na prostoru bivše Jugoslavije, u kojima je srpska strana označena kao posebno odgovorna. Posle prvih izvještaja o logorisanju i masovnom progonu stanovništva iz polovine 1992, formirane su međunarodne komisije poput Komisije eksperata Ujedinjenih nacija koju je predvodio Šerif Basijuni, *Finale Report of the Commission of experts*, <http://www.his.com/~twarrick/commxyu1.htm> ili one koju je vodio specijalni izvestilac Ujedinjenih nacija Tadeuš Mazovjecki, UNHCHR, *Situation of Human Rights in the Territory of the former Yugoslavia*, 10. 2. 1993, <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridocda.nsf/0/c0a6cfd5274508fd802567900036da9a?Opendocument>

potpisati i da eventualno, nakon tog potpisa, u konsenzusu, uz saglasnost druga dva naroda, možemo neke izmjene izboriti.²¹

Plan koji je vama dobro poznat, u osnovi je katastrofalan. Taj plan nama negira pravo na samoopredjeljenje, negira nam pravo na državu koju smo mi stvorili sopstvenim snagama i odbranili, i zahtijeva od nas da se vratimo u BiH, pri tome nam dajući na raspolaganje, kao većinskom narodu, tri provincije koje iznose 43% teritorije, iako mi kao većinski narod živimo na 64% teritorije BiH. To su sve poznate činjenice, s tim da smo vidjeli da to prema ukupnim vrijednostima ne iznosi 44 nego 10%. Plan je, dakle, do sada bio odbacivan u uslovima potpune ravnopravnosti, u uslovima kada smo ugovorna i pregovaračka strana. Međutim, u posljednje vrijeme mi smo prestali biti ugovorna pregovaračka strana, radi pritiska koji se na nas vrše. Ti pritisci su vama potpuno jasni i vidljivi i oni su od najbrutalnije vrste. Prijeti se potpunim uništenjem srpskog naroda na ovim prostorima. Prijeti se jednostranim naoružavanjem naših neprijatelja i prijeti se uništenjem Srba, srpskih vojnih, strateških i odbrambenih ciljeva, a i linija snabdijevanja, mostova, komunikacija, pri čemu, naravno, imamo odnosno moramo pretpostaviti da bi stradalo i mnogo civila. Te prijetnje su izričite, jasne, i te prijetnje su veoma, veoma realne. Propagandna mašinerija i mašinerija koja je postavila ovu stvar na nezaustavljive šine nasilja teško može da se zaustavi, osim našim prihvatanjem Vens-Ovenovog plana. Do sada smo razmatrali nedostatke i prednosti toga plana. Sinoć smo i na Klubu poslanika,²² a i u plenumu sa predsjednicima opština i opštinskih odbora Stranke, sagledali bezbrojne praktične probleme, kako onih Srba koji dobijaju takoreći svoje provincije, tako i oni koji ostaju u provincijama koje nisu srpske.

²¹ Hrvatska strana je potpisala sve dokumente koji su sačinjavali Vens-Ovenov plan još u januaru 1993. Do kraja marta sa planom se saglasila i bosanska strana, pa je sva diplomatska pažnja usmerena ka bosanskim Srbima. – Up.: Od Ženeve do Pala, *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 73.

²² Klub poslanika Srpske demokratske stranke je predstavljao važan politički mehanizam u okviru rada NSRS, budući da su 73 od 82 poslanika Skupštine bili članovi ove stranke. Za razliku od Skupštine, Poslanički klub se sastajao van prisustva javnosti, pa su na njemu usvajane važne odluke.

Nesigurnost ljudi u tim provincijama, u opštinama u kojima mi činimo većinu, a pripali smo pod provincijsku vlast hrvatske ili muslimanske zajednice, je ogromna. Praktični problemi su ogromni.

Potpuno je nerazjašnjeno i neriješeno pitanje boraca, invalida, status ljudi koji su branili svoj narod. Sve je to nama predočeno i sve to imamo na umu. Mane ovog projekta ne treba ponavljati i one su nama odavno jasne.

Pokušali smo u Atini da sagledamo da li taj program daje neke nade da ostvarimo minimum ciljeva, a minimum naših ciljeva je prije svega bezbjednost i ravnopravnost srpskog naroda, naravno na njegovim prostorima, u njegovom prirodnom i nacionalnom okruženju, uz državnu organizaciju koju bi taj plan eventualno mogao na početku omogućiti i proširivati nakon izvjesnog vremena.

Ja sam uslovno stavio paraf na taj plan u Atini, djelujući pod velikim pritiscima, no potpuno svjesno, uvjeren da moram da stavim taj paraf do ove Skupštine radi toga što su prijetnje prema našem narodu ogromne.²³ Taj plan nam daje mogućnost da kao srpsku nacionalnu teritoriju uknjižimo 43% prostora, što nikada na ovim prostorima nismo imali, osim na samom početku, kada je srpski narod ovdje bio najstariji, odnosno od svih slovenskih naroda i najbrojniji, mada je čitava Bosna bila uglavnom srpska. U modernoj istoriji Srbi ovdje nisu imali teritorijalizovana svoja prava, bili su difuzno utopljeni u raju, prvo pod Turskom imperijom, a potom pod Austro-Ugarskom. Paralela po Berlinskom kongresu je očigledna. Srbija i Crna Gora su nepriznate, Bosna se rješava u evropskim krugovima, uz prijetnje i nasilje i uz stavljanje Bosne pod protektorat zapadnih sila. Ima i nekih razlika. Razlika je u tome što smo mi Berlinski kongres ipak dočekali sa mnogo više sigurnosti, jer je dolazila jedna hrišćanska carevina, zamjenjivala jednu islamsku, otomansku, i jer nismo bili tako antagonizirani sa druge dvije nacionalne zajednice, iako je srpski narod najviše patio dolaskom Austro-Ugarske i konačno započeo svoj nacionalni preporod i sa mladobosancima započeo svoj oslobodilački

²³ Radovan Karadžić je, kao šef pregovaračke delegacije bosanskih Srba, potpisao Vens-Ovenov plan u Atini 2. maja, ali je uslovio svoj potpis odlukom Skupštine Republike Srpske.

pokret. Ipak je situacija u tom pogledu bila nešto bolja. S druge strane, situacija je bila lošija, jer tada nismo imali teritorijalizovana svoja prava. Nije se priznavalo da je išta od svega u BiH srpsko. Mi smo potpali pod Austro-Ugarsku i izdržali 50 godina. No, ipak, tokom II svjetskog rata, uz ogromne žrtve, prije svega naše matice, pa onda i naše, oslobodili smo se i dospjeli u zajedničku državu, unitarnu jugoslovensku monarhiju.

Sada imamo situaciju da imamo svoja prava donekle teritorijalizovana, ali imamo i situaciju da su naše komšije naši krvni neprijatelji, neprijatelji koji imaju interes i cilj da nas potpuno iskorijene na ovim prostorima. Podsjećamo se golgote Srbije i izlaska kralja, vlade i vojske iz Srbije u Grčku.²⁴ Prisustvo njegove ekscelencije premijera Grčke za nas ima i simbolički značaj, ali to je tada bilo moguće jer Austro-Ugarska nije išla na iskorjenjivanje srpskog naroda. Tako da su nejač, žene, djeca i starci mogli ostati u Srbiji. Danas, u slučaju nepovoljnog obrta, u slučaju nastavka rata, na našim prostorima koje bismo eventualno gubili, ne bi mogla ostati naša nejač. Svi znamo šta se dešavalo sa našom nejači na prostorima na koje je dolazio naš neprijatelj. Mi moramo da pretpostavimo da ovaj rat mora da se završi na ovaj ili onaj način. Svi ratovi se završavaju. Mi smo pokušali sve da ovaj rat završimo. Čak smo 17. decembra i objavili deklaraciju o završetku rata,²⁵ iako mi nikad nismo ni proglasili ratno stanje, ali smo učinili dosta jednostranih primirja i čak deklaraciju o završetku rata. I danas nam je uspelo da najveći dio naših prostora bude miran i da ljudi ne ginu. No, sada smo pred dilemom da li će se ovaj rat završiti na način kako to predviđa Vens-Ovenov plan, ili će se nastaviti sa velikom vjerovatnoćom žestokog udara NATO snaga u ime međunarodne zajednice po Srbima i srpskim položajima, pri čemu postoji realna pretpostavka da bi oslabila naša odbrambena moć i da bi zemaljske trupe NATO snaga, koje predstavljaju i muslimanska i hrvatska vojska, išle u napad na naše prostore i na uništenje našeg naroda.

²⁴ Misli se na povlačenje srpske vojske i državnog vrha preko Albanije tokom Prvog svjetskog rata 1915.

²⁵ Narodna skupština Republike Srpske usvojila je Deklaraciju o završetku rata na 23. zasedanju 17. decembra 1992.

Neko je sinoć spomenuo kako je Karadžordu 1809. nudena kneževina, pa je to on odbio. Onda je morao da dođe Miloš da na drugi način, drugom metodologijom i tehnologijom stvori kneževinu i stvori državu.²⁶ Ta dvojnost u našoj srpskoj prirodi prisutna je u svakom pojedincu, a u narodu kao cjelini takođe. Postavlja mi se pitanje da li je došao trenutak da u srpskom narodu, posebno u BiH, preovlada duh Miloša koji ostvaruje ono što je ostvarivo i priprema se da dalje ostvaruje ono što u tom trenutku nije ostvarivo. Naša briga su Srbi u provincijama koje neće biti privremeno, ili kraće ili duže srpske. Opštine koje su 100% srpske ili u velikom procentu srpske, naseljene srpskim stanovništvom. Naša briga je kako će oni proći ukoliko prihvatimo ovaj plan, da li ćemo mi moći da ih zaštitimo, da li ćemo moći da nastupamo kao jedna cjelina, ili će uspjeti da nas isijeku u nekoliko provincija i tretiraju provinciju po provinciju, kao što, uostalom, srpski narod kao cjelinu tretiraju u nekoliko država partikularno.

Ja moram da vam preporučim da verifikujete ovaj plan jer su realne opasnosti koje su se nadvile nad nama ogromne. Ono što gubimo je takođe ogromno. Teško da se ijedan narod na svijetu odriče svoje slobode, svoje pobjede, svoje države u trenutku kada ju je ostvario. Znamo kolike su dileme i strahovi kod našeg naroda pri pomisli na to da će se ovaj plan usvojiti i da će ovdje doći velike snage, uostalom nama neprijateljske. NATO i Ujedinjene nacije, bilo koja, ukoliko ne bi bile iz Rusije, Grčke ili možda Kine, bile bi sigurno nama neprijateljski naklonjene.

Mi sagledavamo mogućnost da nastupamo kao cjelina, da skupštinu srpskog naroda imamo uvijek, priznatu ili nepriznatu. Priznata će biti od naroda. Ne mora biti priznata od drugih, kao ni ova, od stranih faktora, ali je važno da je srpski narod u provincijama koje su srpske i u opštinama koje su izvan srpskih provincija, prizna.

Mnogo pitanja smo rastresli ovih dana. Osnovno pitanje je da li mi možemo da glatko odbijemo ovaj plan i izložimo se potpuno nepravdom i neopravdanom bijesu moćnika u međunarodnoj za-

²⁶ Misli se na vode Prvog i Drugog srpskog ustanka: Karadžorda Petrovića (1768–1817) i Miloša Obrenovića (1780–1860).

jednici i rizikujemo da izgubimo mnogo života i da izgubimo i neke teritorije koje imamo. Pominju se i mogućnosti uslovnog prihvatanja. To ste svi razmatrali kod kuće i sa narodom i na klubovima poslanika, jer je i druga strana, prije svega muslimanska, postavila najmanje devet uslova koji ne obavezuju druge, ali njoj pružaju šansu da plan tumači kako hoće.

Šta se u Atini desilo novo? U Atini smo dobili tumačenja koja ste dobili, u vidu izjave lorda Ovena, i to predstavlja zvaničan dokument konferencije.²⁷ U tim tumačenjima smo zapazili prednosti koje nam olakšavaju razmišljanje o prihvatanju, a to je da na prostore koje srpska vojska napušta, a koji su srpski, ne može doći druga vojska osim UNPROFOR-a. Zatim, na tim prostorima će ostati civilna policija koja će biti pod upravom provincije i nižih organa, što nam budi nadu da bi opština mogla da ostvaruje uticaj na policiju i koja će odražavati nacionalni sastav. To bi značilo da u opštinama koje su 100% srpske sva bi policija trebala da bude srpska iredpektivno, kako koja opština ima broj stanovnika. Primijetili smo, takođe, da će granična komisija, pored toga što će rješavati marginalne promjene, uzeti u razmatranje, što ne znamo tačno šta je, ali imamo nadu da možemo da zapnemo i da zahtijevamo da se usvoji, uzeti u razmatranje zahtjeve sela i gradova, dakle i gradova duž linija razgraničenja, koje izraze želju da budu pripojene susjednoj provinciji. Tu tačno znamo na koje naše opštine mislimo.

Komisija za granice će, kao što znate, donositi odluke konsenzusom. No, na kraju, neko privremeno predsjedništvo, koje poznajete iz ovog dokumenta, će utvrđivati konsenzusom granice koje postaju ustavna kategorija. Zato se sadašnje granice nazivaju privremenim, privremenim, jer će postati stalne tek kada uđu u Ustav, i to na osnovu konsenzualnih odluka Predsjedništva. To je što se tiče mapa.

Što se tiče funkcionisanja zajedničkih organa, predviđa se konsenzus, zatim kvalifikovana većina, te prosta većina, što bi se od-

²⁷ O pregovorima u Atini videti: Izveštaj generalnog sekretara UN o aktivnosti Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, S/25789; Vladimir Petrović, *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, tom II, Beograd 2011, 67–70. Poslednje promene su se odnosile na pitanje Komisije za granice i otvaranje koridora kroz Posavinu.

redilo pravilnikom o predsjedništvu koji bi bio donesen takođe konsenzusom. Mi, nažalost, imamo iskustvo sa konsenzusom u bosanskom parlamentu, kada smo izigrani i kada je došlo do katastrofalnog razvoja događaja na osnovu odluka o secesiji koje su donijele samo hrvatska i muslimanska strana, protiv volje Srba. Ali, u ovoj situaciji imamo nešto bolju situaciju utoliko što centralni organi nemaju svoje izvršne organe. Nema centralne vojske, nema centralne policije. Odluke koje se donose konsenzusom ili nekom drugom većinom, provode se u provincijama od strane provincijskih organa. To je konfederalan elemenat i osnovna razlika između federalizma i konfederalizma. Sjećamo se da je Jugoslavija pošla putem razbijanja onoga momenta kada su centralni organi izgubili svoje izvršne organe i izvršavanje saveznih odluka prepušteno republikama. Ima, dakle, nekih elemenata u tom planu koji nam bude nadu da ćemo moći političkom borbom, nakon zaključenja rata, da ostvarimo ostatak prava od kojih ne možemo i nećemo nikad odustati. Naravno, znamo kakva nas borba očekuje, znamo ko su nam protivnici koji će nam, da kažemo, ponovo postati partneri nakon ovog krvavog rata u kome nije bilo ni milosti ni poštene.

Na vama je da odlučite. Ovdje imamo ugledne goste koji imaju dosta informacija i iskustva, i pogleda na ovu situaciju. Ja vam prenosim njihovo mišljenje da plan treba prihvatiti, možda čak i bez nekih naročitih uslova, mada su u Atini pominjani uslovi i mogućnost postavljanja uslova kojima bi nam se omogućilo da u daljem razvoju događaja ostvarimo ostatak naših prava. No, ja ću goste ipak zamoliti da u nekom trenutku tokom rada i diskusije uzmu riječ, pozdrave Skupštinu i iznesu svoje mišljenje.

Ja bih zamolio da gospodin Buha i g. Koljević dopune ono što sam ja propustio. Ne znam šta smo sve do sada rekli na Klubu poslanika i u raznim drugim prilikama. U osnovi, sve je nama tu veoma jasno. Jasni su nam i strahovi naroda, jasno nam je da će doći velike snage, jasno nam je da te snage neće biti nama prijateljske, jasno nam je da će one doći na Drinu i potpuno zaposjesti Drinu i granicu prema Srbiji, jasno nam je da će posle toga da idu na realizaciju svoga plana u odnosu na Kosovo, a možda i na Sandžak i Vojvodinu.

Sve to imamo na umu i sve nam je to jasno. Ali, male izbore imamo. Imamo izbor da odbijemo ili da prihvatimo, ili da eventualno prihvatimo uz neke uslove.

Posledice su i u jednom i u drugom slučaju jako teške i mogu se nazreti. Posledice jednog teškog, tegobnog mira su možda mnogo manje od posledica jednog nastavka rata, u kojem bi se, pored naših domaćih neprijatelja, uključili međunarodni, i to moćni međunarodni faktori, oni faktori kojima je stalo da srpski narod na ovim prostorima kazne egzemplarno, prvo zbog postizanja svojih ciljeva ovdje, a drugo, zbog primjera drugim nepokornim narodima, koji odbijaju vazalstvo.

Ja vas molim da tragamo za rješenjima. Ova Skupština nikad nije donosila odluke preglasavanjem, nego smo tražili rješenja koja su bila protiv, nego smo tražili stopostotnu podršku svih poslanika. Ja bih zamolio predsjednika da g. Buha i g. Koljević uzmu riječ. Hvala.

(Aplauz)

PREDSJEDAVAJUĆI: Ako imaju potrebe g. Buha i g. Koljević, izvolite? Vidim da nemaju. Žele da kao dobri domaćini daju mogućnost gostima da iznesu svoje mišljenje.

Saslušali ste izlaganje g. Karadžića.

Dajem mogućnost našim gostima, ako neko želi da se obrati Skupštini ili da objasni ono što se dešavalo u Atini. Izvolite.

Predsjednik KONSTANTIN MICOTAKIS: Dragi prijatelji, predstavnici srpskog naroda u BiH,

Prvo što bih hteo da kažem, jeste jedno veliko hvala zato što me primete ovde da se obratim vama. To je jedna velika čast za mene, čast za mene kao predsednika grčke Vlade, čast za grčki narod i za celu Grčku. Dolazim uvek sa ljubavlju i velikim osećajima prema vama, kao predstavnik grčkog naroda, da vam kažem jednu pravu istinu, da vam kažem da se u vašim rukama danas nalazi sudbina cele srpske nacije, ali i budućnost celog Balkanskog poluostrva.

Poznato je vama da je Grčka vama pružila podršku u ovoj teškoj borbi koju vodite i koju dosta dobro poznajemo. Ja, u svim našim forumima, na hrabar način, i u Evropi i bilo gde, govorio sam jasno i hrabro, o pravednoj vašoj borbi, o pravednoj borbi srpskog naroda. (Aplauz) Uostalom, mi Grci sa vama Srbima, u svim teškim momentima istorije stali smo jedni do drugih (Aplauz). Povezuju nas zajedničke borbe. Povezuju nas krvne veze. Na kraju krajeva, ja bih rekao da smo bratski narodi. (Aplauz). A ono najvažnije što bih hteo da kažem, spaja i povezuje nas zajednička vera u pravoslavlju oba dva naroda. (Aplauz).

Hteo bih da vam kažem da lično ja i ceo grčki narod znamo kako se vi osećate danas, znamo vaš trag. Osećamo i mi celu gorčinu koju ste vi osetili od rata. Uostalom, videli smo i lično se uverili u pustoš i razrušenost. I reći ću vam jednu pravu istinu, istinu koju imam od mog velikog iskustva u prošlosti. Za bilo koje političko rukovodstvo – a vi ste danas političko rukovodstvo Srbije – mnogo je teže u nekim momentima da donese odluku za mir nego za nastavljajanje rata. Danas treba da pronađete svu snagu da bi doneli odluku o miru. Ono što bih hteo da kažem, da ono što je vaše rukovodstvo na mirovnoj konferenciji prihvatilo da potpiše uslovno – kad kažem uslovno mislim nakon vašeg odobravanja ovde – jeste jedna akcija, jeste jedan ispravan put. Kao što sam shvatio, dva su osnovna problema onako kao što sam ja vidio i u Atini. Jedan jeste bezbednost u samim zajednicama, a drugi je komunikacija između provincija. Ja bih hteo da vam ponovim i da vam kažem da ćemo se svi zalagati da postoje te garancije, garancije su date i te garancije će u svakom slučaju podržati i sama Grčka u koju vi toliko verujete. Odluka koja je doneta, naravno doneta je u jednom smislu kompromisa. Međutim, ovaj kompromis nema samo slabosti, nego i za vas ima mnoga preimućstva.

Kada sam počeo razgovore sa vašim predstavnicima ranije, gospodin Karadžić mi je rekao da Vensov plan vas zadovoljava negde u 80%. Ja neosporno vam kažem da posle atinske konferencije ovaj plan bi trebao da vas zadovoljava na nekih 90%. Niko ne može zahtevati i tražiti nešto 100%. Svima nama je poznata istorija. Svi narodi tokom svoje istorije bili su primorani na kompromise, da bi

spasili najveće blago na svetu, a to je mir. Uostalom, to je jedna faza kroz koju moramo da prodemo. Sada bi trebalo izbeći ono najgore.

Ne bi trebalo dozvoliti onim snagama koje čekaju, koje su spremne za vojnu intervenciju da im date povoda i da otpočnu vojnu intervenciju. Uostalom, postoji mogućnost, u toku mirovnih pregovora, za dalje poboljšanje uslova. To je rekao i gospodin Karadžić. Mogu to postići i međusobno i zajednice. Postoje, dakle, mnogi putevi za mirovno uređenje nakon postizanja mira. Ali ono što ne bi moglo, dakle, da se ispravi to je jedna odluka koja bi bila negativna u ovom momentu, ne bi moglo da se očekuje poboljšanje. To sam ja zato vama u početku i naglasio da je danas u vašim rukama sudbina celog srpskog naroda, cele srpske nacije, ali i celog Balkana.

Ja pripadam onoj generaciji koja je preživela Drugi svetski rat, generaciji koja je pružila i dala otpor u samoj Grčkoj. I tu bih hteo da vam kažem da bi trebalo da znate da pravi otpor su dala samo dva naroda u Evropi, a to je bio grčki i srpski narod. Ja sam lično bio u otporu. Dva puta sam bio osuđivan na smrt od nacista. Preživeo sam tragediju Drugog svjetskog rata. U nastavku ja sam preživeo i naš građanski rat u Grčkoj. Video sam dramatične istine koje su nastale od tog rata na evropskoj mapi. I evo, Bogu hvala, dozvolio je Bog da se sada stvara jedna druga, jedna nova Evropa.

Vidite, sagledajte ovaj problem kojim ste okupirani, uvek pod jednom budućom perspektivom. Nemojte danas izvršiti samoubistvo. Narodi nikada ne vrše samoubistvo. Uzmite priliku, uzmite ovaj sporazum koji, naravno, nije najsavršeniji, ali nije ni loš po vas. A naročito glasajte za mir. Vi mnogo više od bilo koga, i od mene, preživeli ste sve zločine, sve nepovoljne tragedije ovog rata. Međutim, mir je najveće bogatstvo ovog momenta. Mir će otvoriti vrata budućnosti. Ja ovog momenta, dragi prijatelji, kao prijatelj i kao brat, apelujem na vas za mir ovog momenta.

Izražavam želju i molim se Bogu da moj govor bude uvažen. Hvala vam.

(Aplauz)

Prof. BILJANA PLAVŠIĆ²⁸: Vaše visokopreosveštenstvo, cenjena Skupštino, uvaženi gosti,

Danas se mi ovde nalazimo pred jednom istorijskom odlukom. Kako god odlučimo cena za naš narod će biti visoka. Jedino što nema cenu, to je postojanje i obraz srpskog naroda. Vi danas niste dio srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Vi ste srpski narod. A mi, rukovodstvo njegovo, koji smo šta smo imali dali, i kao ulog smo dali i svoje živote za ovu borbu, koji smo među narodom, koji smo na liniji fronta i slušamo šta nam naši borci govore, koji smo u bolnici sa ratnicima koji su dali strahovitu cenu za slobodu srpskog naroda – mi, rukovodstvo srpsko u ovom momentu, nikada nismo bili jedinstveni. Mi ćemo slušati ono i povinovaćemo se vašoj odluci.

Danas ovi visoki gosti su se poklonili našoj zastavi. Tu zastavu ne smemo da bacimo pod noge. Neka Bog pomogne da nađemo odluku koja će biti najkorisnija za naš narod. Hvala.

(Aplauz)

Mitropolit NIKOLAJ²⁹: Ja bih hteo da pročitam pozdrav Njegove svetosti, patrijarha srpskog, gospodina Pavla³⁰:

„Uvaženi gospodine predsedniče Republike Srpske, uvažena gospodo članovi Vlade Republike Srpske, uvažena gospodo poslanici Skupštine Republike Srpske, draga gospodo, deco naša duhovna. Hristos Vaskrse, Vaistinu Vaskrse, Gospod naš.

²⁸ Biljana Plavšić (1930–), biolog, srpska političarka iz Bosne i Hercegovine, članica Predsedništva BiH (1990–1992), potpredsednica (1992–1995), pa predsednica Republike Srpske (1996–1998). Optužena za ratne zločine pred Haškim tribunalom 2001, priznala je krivicu i osuđena na 11 godina zatvora. Izašla je na slobodu 2009, posle odsluženja dve trećine kazne. U zatvoru je napisala dvotomne memoare pod naslovom *Svedočim*.

²⁹ Vladika Nikolaj (1928–), u svetovnom životu Gojko Mrđa. Od 1973. episkop australijsko-novozelandski, od 1978. episkop dalmatinski a od 1992. mitropolit dabrobosanski.

³⁰ Patrijarh srpski Pavle (1914–2009), u svetovnom životu Gojko Stojčević. Nižu gimnaziju završio u Tuzli, a bogosloviju u Sarajevu. U Beogradu je završio Bogoslovski fakultet, a zamonašio se 1948. Nakon postdiplomskih studija u Atini izabran je 1957. za episkopa raško-prizrenskog, sa kog mesta je postao patrijarh Srpske pravoslavne crkve decembra 1990.

Ovim najradosnijim pozdravom, i pobeđnim pozdravom, sve vas pozdravljam uoči vašeg istorijskog zasedanja, šaljući vam blagoslov svete majke Crkve i svoj patrijarski blagoslov, sa željom i toplom molitvom Gospodu čovekoljubivom, jedinom spasitelju svih ljudi i jedinoj nadi našoj, da vas svetim duhom svojim prosvećuje i vodi u vašem odlučivanju presudnom, uveren sam, za sva buduća pokoljenja čitavog srpskog naroda, za njegov opstanak i dalji istorijski duhovni put. Noseći breme duhovne odgovornosti, kao patrijarh vaš i svih pravoslavnih Srba, ja ne verujem da postoji ijedan Srbin, ijedan duhovni potomak Svetoga Save mirotvorca, koji smatra da je malo krvi i nesreća i za srpski narod i za sve ostale koji žive u BiH, a pogotovu za one najnevinije i najbespomoćnije koji najviše i stradaju. Još manje bih mogao da poverujem da postoji ijedan Srbin koji smatra da zlo, patnja i razaranje koje rat donosi treba da se produžavaju ili umnožavaju. Problemi i tragični sukob i među ljudima i narodima moraju se rješavati u miru u duhu pravde božije i ljudske. Verujem da ste svi vi svesni položaja u kojem se nalazi celokupni srpski narod i da ne treba da vas podsećam na odgovornost svih nas za njihovu budućnost. Blagodat Gospoda našeg Isusa Hrista i ljubav Boga Spasa i zajednica Svetoga Duha da bude sa svima vama. Sa blagoslovom i očinskom ljubavlju, arhiepiskop pečki, mitropolit beogradsko-karlovački, patrijarh srpski Pavle, 5. maja 1993. godine u Beogradu.“

(Aplauz)

PREDSJEDAVALJUĆI: Zahvaljujem se Njegovoj svetosti patrijarhu Pavlu i mitropolitu dabrobosanskom na prenesenoj poruci. Ima li još neko potrebu da se obrati skupu ili ćemo nastaviti zatvorenu sjednicu? Evo gospodin Gojko Đogo iz Udruženja Srba.

GOJKO ĐOGO: Uvaženi poslanici Republike Srpske, poštovano predsjedništvo, dragi gosti, Vaša preosvećenosti mitropolite, dragi prijatelji,

Pozdravljam vas u ime Udruženja Srba iz bivše Bosne i Hercegovine, milion Srba sa ovih prostora koji danas stanuju u Srbiji. Došao sam da vam kažem da smo mi sa vama i uz vas. I to je jedina

naša poruka. Kažu da je Drina prirodna granica između Bosne i između Srbije. Ja mislim da je svaka granica između braće neprirodna. A danas evo moderni svet hoće takvu granicu da uspostavi između braće. Znajte, takođe, da je velika većina srpskog naroda uz vas, taman kao i mi koji smo rođeni na ovim stranama. Ja nemam hrabrosti da vam predložim bilo kakvu odluku, jer znam šta god kažem da ću jedne porezati po srcu, a druge po glavi. A ja ne želim nikog da povredim, jer dosta nas i drugi vređaju. Moram, ipak, da dam oduška svojim emocijama i da vas podsetim gde se danas nalazimo.

Mi smo se ovde, predstavnici celog srpskog naroda, sa našim dragim gostima najvišim predstavnikom nama najdražeg naroda, okupili na planini, na krovu Balkana. I nas šačica, sedamdesetak vas odlučuje o sudbini celog srpskog naroda. Vaša odluka će sigurno presudno delovati i uticati na našu daljnju zajedničku sudbinu. Ako smo već na ovoj planini, na visini, ja vas pozivam da tako gledamo i na svet oko nas. Da nas ova magla na Jahorini, koja nas okružuje ovde, ne pomuti i ne smuti, da na neki način ne zaslepi naše oči koje su vazda bile vidovite. Nemojte vašom odlukom da unesemo kakvu smutnju među Srbe. To bi bilo najgore što bi nam se moglo dogoditi. I to je najviši, prvi cilj svih naših neprijatelja – da zavade Srbe. To nisu propustili ni oni koji nam dobro ne žele da istaknu i ovih dana. Stoga, ja verujem da ćete se vi odavde, sa ove planine danas obratiti svetu kao veliki i ozbiljan narod, a ne kao neko divlje pleme iz balkanskih šuma. To nama ne priliči, to ne priliči našoj snazi, našoj pameti i našoj istoriji. Stoga sam ja uveren da ćete vi sve ovo danas imati u vidu i doneti najbolju odluku. Zahvaljujem.

(Aplauz)

PREDSJEDAVALJUĆI: Vidim da niko nema potrebu da se obrati skupu. A izvinjavam se, evo predsednik Savezne Republike Jugoslavije, gospodin Dobrica Ćosić.³¹

³¹ Savezna Republika Jugoslavija proglašena je 27. aprila 1992, a činile su je Srbija i Crna Gora. Za njenog prvog predsednika izabran je, 15. juna 1992, Dobrica Ćosić.

Predsjednik DOBRICA ĆOSIĆ: Braćo i sestre, moje prve reči na ovom mestu i vama su reči pošte, divljenja i zahvalnosti srpskom narodu BiH za njegovo herojstvo, za njegovu odista paćeničku i pobedničku borbu, za stvar slobode, dostojanstva i opstanak srpskog naroda.

Pred vama sam sa željom da vas uverim da je Savezna Republika Jugoslavija od početka vaše borbe bila sa vama i da vas uverim da će Savezna Republika Jugoslavija ostati sa vama do vaše konačne pobeđe. Vi danas donosite odluku koja nije samo vaša. Vaša odluka neće biti samo sudbonosna za Srbe u BiH, vaša odluka će biti sudbonosna za čitavu Saveznu Republiku Jugoslaviju, za narod Crne Gore i Srbije.

Mi se odista nalazimo na prekretnici istorijskoj. Ta istorijska prekretnica je česta bila kao iskušenje u našoj prošlosti. Dva veka mi imamo jedan isti cilj, a to je borba za oslobođenje i ujedinjenje srpskog naroda. Ovo je sedmi rat koji se vodi za ostvarenje toga cilja. Živeli smo u uverenju da smo u dve Jugoslavije rešili srpsko nacionalno pitanje i da smo stvorili otadžbinu, stvorili državu koja je naša i u kojoj ćemo živeti slobodni i ostvariti sve svoje ljudske i nacionalne ciljeve. Obmanula nas je istorija, obmanuli smo sami sebe, obmanuo nas je svet, obmanula su nas naša braća koja su sa nama zajedno ušla u tu zajedničku državu.

Želim vama da kažem sledeće. Ako smo prvu Jugoslaviju, Kraljevinu Jugoslaviju stvorili mi iz matične Srbije, ovu drugu Jugoslaviju stvorili ste vi, pre svega vašim žrtvama i vašim pobeđama, vašim strahovitim patnjama i stradanjima. Evo treće prilike u ovom veku da se ponovo stvara jedna nova država i da srpski narod ponovo dođe do jednog zajedničkog krova i do pretpostavki za jedan zajednički život, nadamo se najzad na konačnom miru.

Ja se pred vama ne osećam poraženim. Ja vas ne vidim poražene. Ja ne želim da vas vidim niti vas vidim nesrećnima. Vi ste pobeđnici, braćo. Vi ste učinili podvig koji je podvig veka. Vi ste srpskom narodu obezbedili novi istorijski put. Put na oslobođenju i ujedinjenju, naravno pod novim uslovima i novim okolnostima. I nemojmo danas ovde, na ovom mestu, vi sa toliko napora i toliko herojstva, vi koji ste odbranili svoja vekovna ognjišta i staništa, svoje ku-

će i svoju decu, svoj identitet, i stekli pravo da živite kao slobodan i narod dostojan ovog veka i budućnosti – nemojte se osećati poraženim. Naravno, plan koji stoji pred vama, uslovi koji se nama nude kao uslovi mira, nisu razume se idealni. Oni su čak i bolni. Ali, oni su takvi da nam daju uslove da ono što nismo postigli na bojištu, u rovu, da postignemo u miru. Ni jedan ratni cilj nije ostvaren samo u rovu. Ni jedna ratna pobeda se nije zaključila sa oružjem. Svi su ratni ciljevi u istoriji sveta ostvarivani u miru, produžavani u miru. A mi smo pripadali narodu – ja sam nesrećni autor te misli, da smo dobijali ratove a gubili mir. Evo novog iskušenja da dobijeni rat pretvorimo u poraz. Nemojmo današnji dan, našu veliku istorijsku pobedu, da pretvorimo u poraz. Imamo sve uslove da u miru dobijemo konačnu pobedu.

Ja dobro znam šta je Vens-Ovenov plan. Nekoliko meseci učestvujem u razgovorima zajedno sa vašim predstavnicima, o tom planu.³² On je i nesavršen i nepravedan. Ali u tom planu se sadrže uslovi da mi ostvarimo ciljeve koje nismo ostvarili oružjem. A nema danas dileme, braćo i sestre, nema dileme između rata i mira. Vi možete da imate procene. Ja znam ratničke procene, znam ratničku dušu i ratnički optimizam. Znam nadu koja greje vaša srca. Ali danas je svet drukčiji, svet se izmenio, svet nam se suprotstavio. Mi ne možemo danas produžiti rat pod svaku cenu, do samoubistva.

Naša dilema nije prihvatiti ili ne prihvatiti Vens-Ovenov plan, ovakve ili onakve mape, koje, svakako, nisu kako treba i nisu pravedne. Naša je dilema izgubiti rat ili produžiti borbu za njegovu pobedu u miru. Sva naša razmišljanja, sva naša nastojanja, svi naši napori, umni i moralni, moraju da budu usmereni u tom pravcu – kako u miru da dobijemo ono što smo započeli u ratu, ono što smo ratom, žrtvama i grobovima postavili kao podlogu za konačnu pobedu. Ovo je prekretnica, ali prekretnica jedne nove istorijske etape. Srpski narod u svojoj borbi za ujedinjenje i oslobođenje ulazi u novu istorijsku etapu. Svet je krenuo u jednom smeru i mi moramo da ga u tom

³² Dobrica Ćosić je učestvovao u Ženevskim pregovorima, kao i u Atini. Pod okriljem Saveta za usaglašavanje državne politike, tela predsednika SRJ, vođen je niz rasprava o ovom planu. Up.: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, I, 19–247.

smeru sledimo. Taj smer, ja sam duboko uveren, je smer pobede. Verujte mi, ja nisam čovek koji nije dobro i dugo razmišljao o toj reči. Ja se među vama osećam pobeđnički. Srećan sam što sam s vama, jer znam, ubeđen sam, da ćemo u uslovima mira i pameti, i mudrosti, i veštine, i upornosti, dobiti ono što danas gubimo.

Ja vas molim da nemate kolebanja prihvatiti ili ne Vensov plan. Dajte ako možemo nešto popraviti, što možemo u njemu postaviti kao egzistencijalni životni minimum. Ali i na takvim uslovima sasvim je izvesno da ćemo mi u miru ostvariti naše ciljeve i da nećemo naš narod ostaviti da bude uništen ni od kakvog neprijatelja. Te provincije koje postoje, cela zamisao o toj državi Bosni i Hercegovini, ceo taj projekat, to je, braćo i sestre, jedan istorijski provizorijum. Ne postoji Alijina država. Ne postoji muslimanska islamska država više. Njoj je kraj. To moramo da shvatimo. Postojeće jedna federacija naroda, koja, razume se, teritorijalno još nije pravedna. Ali ona će biti pravedna. Jer tu gde živi narod, gde postoji srpska kuća i njiva, gde se govori srpskim jezikom – to će biti i srpska država.

Molim vas da ove moje reči primite kao reči čoveka koji vam svom dušom pripada, čoveka koji nema drugi cilj nego da služi vama. I molim vas da poverujete da vi danas ne odlučujete samo o svojim teritorijama. Vi danas odlučujete o Saveznoj Republici Jugoslaviji, o budućnosti te zemlje. A znajte da mi danas nemamo snage za rat i ne možemo dalje da ratujemo. Mi moramo da zaključimo mir, da bi u tom miru završili rat i ostvarili naše istorijske ciljeve.

(Aplauz)

Predsjednik SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Uvaženi narodni poslanici, dozvolite mi da vas, pre svega, pozdravim, u ime svih građana Srbije. Srbija je u proteklih nekoliko godina pokazala ogromnu solidarnost izvan Srbije, sa srpskim narodom u Bosni i Hercegovini. Ja želim da vas uverim da će ta solidarnost, jer proizilazi iz srca i interesa našeg naroda, biti trajna i neosporena i u buduće. Ali mi dozvolite da i o najvećoj i najkrupnijoj odluci koja se nalazi pred ovim domom, kažem nekoliko reči rizikujući da stvari pojednostavim, da stvari kažem što prostije, da bi one bile jasnije.

Da odmah kažem, smatram da odluka za mir nema alternativu. Smatram da je odluka za mir i osnaženje potpisa koji je stavio Radovan Karadžić u Atini u interesu srpskog naroda u Bosni i u interesu celog srpskog naroda. Osnovno pitanje koje se od početka postavljalo, a zajedno smo definisali šta je to cilj srpskog naroda na Balkanu, rekao bih sasvim kratko: u svojoj našoj borbi cilj srpskog naroda na Balkanu bio je i ostao da bude slobodan i ravnopravan. Ponuđeni predlog treba, po mom mišljenju, zato, upravo zbog tog cilja da srpski narod bude slobodan i ravnopravan, posmatrati sa stanovišta koliko se ta sloboda i ta ravnopravnost obezbeđuje ovakvim prilazom.

Što se tiče slobode, kao što je Radovan Karadžić spomenuo na početku u svom uvodnom izlaganju, poslednji razgovori koje smo vodili protekle nedelje u Beogradu, a i u toku naših susreta u Atini,³³ pre svega su posvetili najviše pažnje pitanju bezbednosti i sigurnosti, a to znači u celini slobode i sigurnosti srpskog naroda izvan srpskih provincija. Upravo je to najkrupnije dostignuće razgovora koji su vođeni u poslednjih nekoliko nedelja, da su dobijeni i zvaničnim dokumentima konstatovane garancije, da će na prostore gde izvan srpskih provincija živi srpski narod, biti zabranjen bilo kakav ulazak HVO ili zelenih beretki i da će na te prostore moći da uđu samo snage UN.³⁴ To znači da ti prostori predstavljaju, pored srpskih provincija, zonu sigurnosti koja će omogućiti da se niko ne seli sa svojih ognjišta, iz svojih sela, iz svojih gradova. Da tu ostane, da se normalno razvija i da u potpunosti afirmiše sve svoje ljudske i nacionalne interese. To znači da je ta sloboda garantovana i da je ta sloboda uslov koji se postigao u predloženom rešenju, ali to znači i da je tu slobodu srpski narod u Bosni sebi izborio.

Takođe, ako se okrenemo na ovu drugu stranu i pitanje ravnopravnosti, takođe ga je srpski narod izborio. Vi se dobro sećate da su konflikti počeli onda kad su pogažena prava srpskog naroda kao

³³ O prirodni kontakata između Radovana Karadžića i Slobodana Miloševića u Atini videti: Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, 365–370.

³⁴ HVO – Hrvatsko vijeće obrane, vojne jedinice bosanskih Hrvata. Zelene beretke – paravojne jedinice iz kojih se razvila Armija BiH.

konstitutivnog naroda u BiH, kada su počele da se donose odluke bez njegovog konsultovanja i učešća, mimo i protiv njegove volje.

Ovo rešenje predviđa takvu ravnopravnost koja može da se konstatuje da je srpski narod u Bosni i Hercegovini svojom borbom povratio svoj status konstitutivnog naroda. Mi smo išli u takve detalje u razgovorima koje smo vodili sa kopredsednicima Konferencije, da smo čak išli dotle da preciziramo da ni taj poslovnik budućeg tripartitnog predsedništva, u kome srpski narod odlučuje konsenzusom, čak ni taj početni, prvi akt ne može biti donet na drugi način nego konsenzusom. Prema tome, potpuno i ravnopravno u rukama srpskog naroda, kao što je to u rukama drugih naroda, nalazi se pravo i sposobnost da donosi odluke koje su vezane za njegovu sudbinu.

Ako, dakle, to glavno pitanje i glavni cilj srpskog naroda na Balkanu da bude slobodan i ravnopravan cenimo kroz prizmu ponuđenih rešenja, onda vidimo da je on povratio i slobodu i ravnopravnost i da zbog toga može posle borbe kojom je borbu i ravnopravnost povratio, da donese ne odluku da odustane od svojih daljih zahteva, nego odluku da svoje preostale zahteve rešava mirom, a ne ratom. Da nastavi da rešava svoje preostale zahteve za konferencijskim stolom i kroz političke procese, a ne uz žrtvovanje novih života. Svaka žrtva ima opravdanje ako se za nju dobija neki cilj. Ali nema opravdanje ni jedna žrtva za slobodu i ravnopravnost ako ponuđeno rešenje garantuje i slobodu i ravnopravnost.

Zato smatram da jedina odluka, i uveren sam i nadam se da će ova Skupština imati i mudrosti i hrabrosti, da takvu odluku doneše, da donese odluku da se preostala otvorena pitanja rešavaju mirom a ne ratom, i da se podrži potpis koji je Radovan Karadžić stavio u Atini.

Još jednom vas pozdravljam u ime građana Srbije i želim vam uspešan rad.

(Aplauz)

Predsjednik MOMIR BULATOVIĆ: Gospodine predsedniče, uvaženi poslanici,

Dozvolite mi da vas u svojstvu predsjednika Republike Crne Gore pozdravim, i u ime Skupštine Republike Crne Gore, koju, nažalost zbog bolesti njenog predsjednika danas ovde predstavlja gospodin Božović, kao i ogromne većine građana Republike Crne Gore.

Kao i većina prethodnih govornika ovdje sam u želji i namjeri da pomognem da jednu već načelno prihvaćenu odluku iz Atine osnažite autoritetom vaše skupštine. Želim da budem među onima koji će vam pomoći da donesete razumnu, hrabru, ali čini mi se i jedino moguću odluku – odluku za mir. Ni jedan rat nije završio apsolutno pravednim rješenjima, a posebno to nikada nije bio slučaj na ovom našem Balkanu. Ni jedan mir samo po sebi nije mogao da odmah izvida sve rane stvorene ratnim razaranjima i strahotama. Dugo će svakako trajati bol zbog izgubljenih života i vječno će biti prisutna dilema da li su oni pali za dobijenu ili izgubljenu stvar. Takvih iskušenja je puna i naša zajednička istorija, a posebno istorija Crne Gore. Ne zamjerite mi zbog toga. Republika koju predstavljam na to mi daje pravo, da pored velikih uzleta i istorijskih pobjeda, podsjetim i na one trenutke koji su sastavni dio našeg života – da podsjetim na jednu bitku za Skadar, da podsjetim na veliku bitku za Drač, Valonu, da podsetim na našu sudbinu oko Trsta, i da ne nabrajam sve ono što u suštini jeste sastavni deo naše istorije.³⁵

Ali naša nas je mudrost naučila da životu nikada nema kraja, da život nije ništa drugo nego borba neprestana. A da borba jeste samo sredstvo za očuvanje i održanje života. Na bazi tih i takvih nama zajedničkih iskustava, na bazi gubitaka, patnji i stradanja, ali i već nagomilanog životnog i istorijskog iskustva, kao i na bazi realnosti koja proizlazi iz postojećeg odnosa snaga u svijetu, odnosa velikih sila, ali i naših realnih moći da živimo u potpunoj međunarodnoj izolaciji, sa rastućim neimaštvom i nadolazećom bijedom, u ime Crne Gore ja vam i sa ovog mjesta savjetujem da osnažite i verifikujete potpis na Vens-Ovenov plan. Ja vas molim da u ovoj teškoj odluci procijenite i pogledate ko se odluci iz Atine obradovao, ko i danas

³⁵ Skadar je crnogotska vojska uz velike gubitke zadobila tokom Prvog balkanskog rata 1912, pa ga na mirovnim pregovorima izgubila, a Trst je neuspješno nastojala da dobije Jugoslavija posle Drugog svetskog rata.

ovdje, naš uvaženi gost premijer Micotakis moli da se takva odluka prihvati, a ko se u tu odluku razočarao i ko smatra da treba krenuti suprotnim putem. Očigledno je da se za ovu odluku zalažu naši prijatelji, ono malo što ih je još ostalo u svijetu, a da se suprotnoj odluci raduju naši neprijatelji, na čelu sa Turskom koja je to već i zvanično saopštila.

Ja živim u iskrenom uvjerenju da za sve nas ponuđena rješenja jesu časna rješenja i da je moguće da se prihvati da se nacionalni i državotvorni interesi srpskog naroda u BiH ostvaruju ubuduće pregovorima. Konačno, i ovo što se danas dešava pokazuje da za rat nikada nije kasno i da ovom narodu teško da može da se dogodi išta crnje i gore od onoga što je sadašnja njegova sudbina. Ali, apelujem na vas kao na rukovodstvo tog naroda da se prisjetimo da mudrost i odlučnost vođstva jednog naroda se stvarno ogleda u njegovoj sposobnosti da taj narod vodi ka dugoročnom prosperitetu, uz očuvanje njegove životne i nacionalne supstance.

U politici često puta ste u prilici da birate između dva loša rješenja, a dobra pripadaju nekim narednim generacijama. Ali vas molim da izaberete ono rješenje koje u suštini i nije najlošije rješenje, koje samo prekida ovu veliku i ogromnu kataklizmu koja nas je sve skupa snašla. Iskreno vjerujem da buduće političke aktivnosti koje budete vodili mogu da pokažu sve one dobre strane o kojima su govorili moji uvaženi prethodnici, koje smo pronašli i javno saopštili i predsjednici Ćosić, Milošević i ja. U takvoj politici, politici mira, u politici vješte diplomatije bit će neophodna puna pomoć, saradnja i podrška Savezne Republike Jugoslavije. Ja u ime republike Crne Gore odmah kažem da ćete sa naše strane takvu pomoć i saradnju apsolutno imati.

Hvala vam.

(Aplauz)

PREDSJEDAVALJUĆI: Zahvaljujem se gostima na pozdravnim riječima i na predlozima za rad. Molim sad sredstva informisanja da za-

vrše dio svog posla. Dobiće saopštenje poslije završetka Skupštine. Pauza je do 14 časova.

PAUZA

PREDSJEDAVAJUĆI: Gospodo poslanici, otvaram diskusiju po drugoj tački dnevnog reda. Molio bih poslanike i goste da se prijavljuju za diskusiju. Molim stručnu službu da dâ papiriće, da se poslanici pismeno prijave za diskusiju.

Izvolite, ko se javlja za diskusiju? Gospodin Momir Gaković, poslanik iz Novog Grada.

MOMIR GAKOVIĆ: Poštovana Narodna skupštino, poštovani gosti, Vaše preosveštenstvo,

Ja kao narodni poslanik iz Novog Grada, kao čovjek koji sam dugo živio u Hrvatskoj, u Zagrebu i Karlovcu, koji sam negdje na granici između Krajina, ovu problematiku što se tiče Srba iz Hrvatske i Srba iz bivše Bosne i Hercegovine, smatram da dobro poznajem. Srbi iz Hrvatske i Srbi iz bivše BiH u čitavoj ovoj situaciji poslije rasturanja Jugoslavije su uradili veoma mnogo. Uradili su ono što niko nije očekivao ni predviđao. Hrvatska politika, muslimanska politika, pa ni evropska ni ostala, nisu uopšte predvidjele ovakav revolt, ovakve osjećaje i ovakvo organizovanje Srba iz ovih krajeva. Svi planovi Hrvata, Muslimana i drugih nisu urađeni kako su planirali zbog otpora Srba iz Hrvatske, odnosno iz BiH.

Međutim, šta svemu ovome fali, šta nedostaje? Nedostaje ovome nacionalni program Srba. Srpska politika, ja je nazivam – kad je gospodin Jovanović³⁶ u pola četiri došao u Bijeljinu i pročitao ono

³⁶ Vladislav Jovanović (1933–), srpski diplomata, ministar inostranih poslova Srbije i SRJ u dva mandata. Docnije ambasador SRJ u Ujedinjenim nacijama i poslanik u Saveznoj skupštini. Na 29. zasedanju NSRS uručio je poslanicima pismo trojice predsednika – Dobrice Ćosića, Slobodana Miloševića i Momira Bulatovića, u kojem se poslanici pozivaju da daju prednost mirovnom rešenju. Up.: Vladislav Jovanović, *Rat koji se mogao izbeći*, 140–142. O ovoj epizodi Jovanović je svedočio i na suđenju Slobodanu Miloševiću, u: Sonja Biserko (prir.), *Kovanje antijugosloven-*

pismo, ja sam izišao i rekao da je ovo katastrofa srpske politike. Ja sam rekao od 1939. od sporazuma Cvetković–Maček, do danas, nema u stvari prave srpske politike. Znači, nema nacionalnog programa, nema minimuma nacionalnih interesa, pa čak ni zajedničke strategije i taktike, ciljeva za 15 godina, za godinu dana itd. Jednostavno je nema. Ko je to trebao da uradi, da li Srbi iz Hrvatske, Srbi iz Bosne, u kakvoj su situaciji bili, ili je to trebao da bude Beograd kao kulturni, ekonomski i privredni centar? Ja mislim da se zna ko je to trebao uraditi. Zašto to nije urađeno moglo bi dosta da se priča i diskutuje.

Čitava ova sad situacija i prvi put da smo dobili predstavnike iz Srbije i Crne Gore i Jugoslavije, možda je dobro da se izdогоvaramo i da vidimo gdje smo.

Zašto tog minimuma nacionalnog interesa nema ni taktike. Molim vas, to je ono što smo mi našem predsjedniku Karadžiću govorili uporno dvije godine. Ovo što danas raspravljamo o Vens-Ovenovom planu, to smo trebali prije 6 mjeseci imati ovakav skup i sve moguće stručnjake i naučnike, da odrade svoj posao, počev od demografa, kartografa itd. Ko je, molim vas, pisao ove karte, gdje je naša nauka da i ne govorimo.

Naš narod, a i ja imam osjećaj, gospodo, da vi iz Srbije i Crne Gore ne poznajete ili vrlo malo poznajete prošlost srpskog naroda u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Vrlo malo, a ni danas ne znate dovoljno prilike u ovim krajevima. Molim vas, ko je u zadnjih godinu-dve dana došao u ove krajeve od državnika iz Srbije ili Jugoslavije, od poslanika itd. Mi uporno tražimo tu svesrpsku skupštinu, jednostavno da sjednemo i dogovorimo se šta dalje raditi.³⁷ Ovo što smo uradili vjerovatno nismo dobro uradili. Ja mislim da nismo, jer smo se našli u situaciji da moramo rješavati kako ćemo to danas činiti. Zato, svesrpska skupština za mene je imperativ, da vidimo stvarno gdje smo, da vidimo zajedničke ciljeve. Ja znam da su nam različiti

ske zavere, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd 2006, knj. II, 485–489. U ovom tomu vidi reakcije na govor u

³⁷ Zahtev da se održi svesrpska skupština formulisale su u nekoliko navrata skupštine Republike Srpske i Republike Srpske Krajine.

interesi. Ali da znamo šta je to, pa da mi znamo postaviti našu taktiku i naše interese. Pa da vidimo šta je to, da možemo i mi postaviti našu taktiku i naše interese. Pa možemo i mi, molim vas, da se prodamo nekome, ako treba prodavati. Možemo i mi da tražimo nekog saveznika i slično.

Znači, svesrpska skupština mora ići i zbog vas i zbog nas, da vidimo gdje smo. Jednostavno, mi Srbi iz srpskih krajina i iz Bosne i Hercegovine moramo imati da znamo na čemu smo. Da li smo sami ili da se borimo zajednički itd.

Molim vas, ono pismo koje smo dobili u Bijeljini veoma nam je teško palo.³⁸ Onakav način rješavati ovakve probleme stvarno je neshvatljivo. Ja sam se duboko iznenadio. Ni do danas ne mogu da shvatim način na koji je to pismo poslato.

Danas stvarno tražim da zajednički analiziramo Vens-Ovenov plan u detalje. Ja vjerujem da će pravnici, poslanici stručnjaci svako pitanje koje je problematično analizirati, pa da se stvarno o tome danas raspravlja i da po mogućnosti gospoda predsjednici nama daju neke odgovore. I na kraju, da vidimo možemo li mi stvarno zajedničke ciljeve imati. Šta je osnovno? Psihološki najznačajnije kod našeg naroda Srba iz Hrvatske i iz bivše BiH jeste to da osjećaju da su napušteni. Ako mi imamo nekakvu garanciju, bar garanciju, dogovor itd. onda vjerovatno da ćemo ove probleme sigurno lakše rješavati.

Ja danas, kao poslanik iz Novog Grada, grada koji po najnovijem popisu ima 70% srpskog stanovništva – taj grad je po ovom planu veći dio opštine i sav grad, sva industrija su ušli u tzv. cazinsku provinciju, odnosno provinciju broj 1. I ne samo što se tiče Novog Grada, tj. bivšeg Bosanskog Novog. Kada su negdje u zajedničkoj skupštini u Sarajevu izbacivali srpske opštine, Muslimani su izbacili da je to tipično srpska opština i nije bilo uopšte dileme. Odjednom je došla ova karta gdje najveći dio te opštine ulazi u provinciju broj 1.³⁹ To je teritorij Podgrmeča i teritorij Potkozarja. To je najspornije. Ako analiziramo naše interese krajina, daleko je najveći interes za nas da ovaj teritorij ne smije ući u ovu provinciju. To je teri-

³⁸ Videti *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 65.

³⁹ Videti kartu u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 49.

torij gdje oko 70–80%, znači sve komplet, krupska opština, Prijedor, Sanski Most to je 80% srpsko stanovništvo. A gruntovno vlasništvo je daleko više. Ja nemam sad tačne podatke, ali to je sigurno činjenica. Molim vas, taj dio teritorije je ušao u provinciju 1, znači u muslimansku. Ovaj dio je čak veći od te nesretne cazinske enklave, te enklave koja ima širinu i dužinu 30 km. To je jedna mala enklava od dvije opštine i dijelovi opština Bihaća. To je enklava koja je teritorijalno vrlo mala, a ima 250.000 stanovnika. To je najveći natalitet u Evropi, veći nego na Kosovu. E tome čudu, to ja uvijek nazivam cazinsko čudo,⁴⁰ tome čudu je pridodata ovakva jedna teritorija.

Hvala.

JOVO MIJATOVIĆ: Gospodine predsjedniče, Vaše visokopreosveštenstvo, dragi gosti, braćo i sestre,

Kada smo čuli vijest da je stavljen paraf na ovaj mirovni ugovor, ili da kažem Vens-Ovenov plan, bili smo uvjerenja da iza ovog parafa stoji bilo kakav papir koji nama daje za pravo i budi nadu u nama da iza slatkih riječi, koje opravdavaju potrebu da mi to prihvatimo, stoji i nekakav opipljiv razlog da se možemo nadati da je međunarodna zajednica nešto i nama popustila i da je prišla pozitivnom kretanju ka rješavanju srpskih problema. Nažalost, ja opet ponavljam, nažalost, ovdje sam se uvjerio da mi ništa opipljivo od svega toga nemamo. Samo imamo slatke riječi i obećanja koja srpskom narodu ne znače ništa. Ja vas moram podsjetiti na početak naše oslobodilačke borbe, kada su u Zvornik, dok smo imali podijeljenu opštinu na srpsku i muslimansku, iz Srbije stigle određene snage koje su nam na vrlo grub način rekle da je naša politika maltene izdajnička.⁴¹ Ja to ovdje moram da kažem, čekam tu priliku. Ali ako nemamo papira koji stoji iza toga, da se nama kaže šta je realno da možemo očekivati, što bi bilo prihvatljivo, ja sam noćas dugo premišljao i prebirao se i za prihvatanje i za neprihvatanje. Molim vas, Vens-Ovenov plan je katastrofa za srpski narod. Mi narodu moramo reći istinu. Nemojte

⁴⁰ Misli se na Cazinsku krajinu, oblast oko grada Bihaća.

⁴¹ Nije jasno na šta se odnosi. U Zvornik su početkom aprila 1992. upale trupe Srpske dobrovoljačke garde pod komandom Željka Ražnatovića Arkana.

da se zavaravamo da mogu obećanja da očuvaju ono što se nacrtalo kao muslimanska provincija.

Ja ću govoriti vezano za Birač jer tamo živim i predstavljam taj narod. Meni je savršeno jasno, kad su nagovijestili nakon parafa kakvo će biti sprovođenje Vens-Ovenovog plana. Očigledno je da će biti okupacija. Bivša Bosna i Hercegovina će biti okupirana. A šta to znači? Prvo će nam postaviti granicu, graničare, dovešće ljude koji će stati između Srba u Srpskoj, između Srba u Srbiji, između Srba u Crnoj Gori i između Srba u Srpskoj Krajini. Ptica neće moći proći na drugu stranu dok to ne dozvoli Alija ili Alijini predstavnici.⁴² Tek to će biti prava okupacija srpskog naroda. Tek ćemo tad imati hermetički zatvorenu granicu. Obećanja o koridoru su toliko lažna, a njima ne vjerujem, ja vjerujem papiru koji se podnese, da vidimo gdje je to napisano. A kad vam u Posavinu postave guvernera i dovedu miliciju hrvatsku, neće moći proći tamo ni konzerva, a ne samo metak koji treba da se odbranimo. Onda će se dogoditi strašne i teške ucjene srpskom narodu. Za jednu konzervu ucjenjivaće čitavu Krajinu. Neće trebati da ratuju Srbi u Krajini, oni će njih pobijediti samo time što će gladovati i što se neće moći braniti i neće moći kontaktirati sa braćom u našoj republici.

Ne treba se zavaravati. Ja sam već čuo narod. Ako se pristane na potpis, ljudi neće čekati Muslimane da dođu u te provincije. Nema tu nikakve garancije. Moramo mi biti otvoreni, jasno to narodu treba pročitati. Lijepo piše – od konsenzusa nema ništa. A evo tumačenja Vensa i Ovena. Kaže, ukoliko se ne postigne konsenzus, konsultovaće kopredsjednike Nadzornog komiteta Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji odnosno kopredsjednike, u zagradi, čija će odluka biti obavezujuća.⁴³ Pa molim vas, znate li vi šta to znači. Pa ovaj koji nam je skrojio ovaj fašistički plan, on će da donosi odluku. Normalna stvar to će odgovarati i Muslimanima i Hrvatima, jer je

⁴² Alija Izetbegović (1925–2003), lider Stranke demokratske akcije. Predsednik Predsedništva Bosne i Hercegovine 1992–1996.

⁴³ Up.: Nacrt mirovnog plana, Privremeni aranžmani za Bosnu i Hercegovinu, *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 42–48.

on na neki način i Muslimane i Hrvate nagradio. I sad, da vam postavim jednu dilemu, da kažem lažnu dilemu koju nam mnogi naturaju.

Za ovu Skupštinu nikad nije postojala dilema rat ili mir. Skupština je uvijek bila za mir. To niko nama ne smije da potura. I dalje, ne zavisi danas sudbina srpskog naroda od nas. O sudbini srpskog naroda odgovornost mora da nose rukovodioci srpskog naroda. Oni su bili dužni da prate ovaj narod jer ih je narod izabrao da vode računa o sudbini srpskog naroda. Mi samo danas odlučujemo hoćemo li prihvatiti nešto što je sramno ili nećemo. Prihvatimo li ovaj plan, onda je više nego sigurno BiH suverena država. Nema tu nikakve dvojbe ni dileme, ona će se zatvoriti u svoje granice. Dalje, mi sigurno gubimo Republiku Srpsku. Postavljam vam pitanje – ko će više složiti Srbe, ko će ih predstavljati. Ko će braniti Srbe kad razorimo našu armiju srpsku?. Ko će braniti Srbe kad rasturimo Vladu, kad rasturimo miliciju? Vrlo brzo će Hrvati i Muslimani naći Srbe koji će biti lojalni i koji će hapsiti poslanike i srpske rukovodioce po Republici Srpskoj. To je vizija toga plana i to je njegova realnost. Ja vidim vrlo brzo turčenje i katoličenje našeg naroda. Ne vidim ja koridora. Ono što je izvjesno, ako mi prihvatimo ovaj plan, mi smo potpisali smrtnu presudu Republici Srpskoj Krajini. To je izvjesno. Mi smo žrtvovali ovaj narod. Dalje, ako potpišemo, onda smo dali i UNPROFOR-u i NATO-paktu, i Muslimanima i Hrvatima da nas tuku jer ne sprovodimo ono što oni žele. Njima treba naš potpis, ne radi mira, nego radi toga da nas mogu utjerati u tor onako kako oni žele. Nema govora o tome da se možemo dalje dogovarati ni o granicama ni o vladama. To je sve zapisano i napisano. Jednom u toru, više nikad iz tora.

I ako je govor o ovim granicama, i ovdje je to zapisano, tu su provizorije, pa konsenzus, ali ako se slože svi. Normalno da se drugi neće složiti. Nisu ludi da se slože ako im taj plan odgovara.

Ima još jedna stvar koja se nama potura. Često puta se kaže, ako ne prihvatimo bit će sankcije i šta ja znam. Sankcije će biti sve do onog trenutka dok se ne odvoji Kosovo i Vojvodina. To je nama savršeno jasno. Zato naš potpis za prihvatanje ovog plana je predvorje, preduslov za kompletno cijepanje srpskog naroda. Ovo je zadnja

stepenica i tačka kad srpski narod može da kaže NE više daljem cijepanju. Mi više ne možemo da se cijepamo. Ako mi ovo ne prihvatimo, neko je rekao, zatvoriće granicu Srbije. Ne može se nama zatvoriti granica ka Srbiji. Naći će se u Srbiji naroda koji neće dozvoliti da njihova braća u Srpskoj nastradaju. Ali, pristati dobrovoljno na okupaciju i na izdaju, to ja neću i ne mogu. Mi smo to rekli na Bijeljinskoj skupštini jasno i glasno. I pošto je ta odluka teška, išli smo dotle da dozvolimo našem narodu da kaže šta misli, da dozvolimo njemu da o svojoj sudbini dalje odlučuje. Naravno da neprihvatanje isto tako nosi mnogo toga neizvjesnog. Postoji mogućnost udara, postoji mogućnost intervencije, ali to sve postoje mogućnosti. Ali, postoji još jedna mogućnost – da kad udare na nevini narod, ako bi udarili, tad će se mnogi u svijetu da okrenu i kažu, pa čekaj, da vidimo šta su kriva djeca tu i tu, šta je kriva nejač tu i tu. Onda će se početi situacija da mijenja. Ako treba da mijenjam između dva zla, biram ono zlo koje ne ide za tim da me neko dobrovoljno ugoni u tor i da me dobrovoljno tuče. To ja neću da dozvolim. Ni moj narod me nije ovladavao za to. Hvala.

MIRKO MIJATOVIĆ: Gospodine predsjedniče, Visokopreosvešteni mitropolite, uvaženi gosti, gospodo poslanici,

Mi se zaista nalazimo u jednom sudbonosnom trenutku, i to sudbonosnom trenutku za čitav naš narod. I ovom problemu moramo prilaziti sasvim trezveno, bez emocija, sagledati sve ono šta nam donosi potpis na Vens-Ovenove planove, posebno na njihove mape i ono šta nas očekuje ukoliko ne osnažimo potpis koji su stavili naši državno-politički predstavnici. Ovo posebno moramo podvući da nas sutra ne bi optužili kako predstavnici našeg naroda, tako i naši neprijatelji, pa i međunarodna zajednica koja ni u kom slučaju nije raspoložena u ovom trenutku prema nama, da nam ne može prigovarati da smo to uradili emotivno, ili kako su neki izražavali kako smo dolazeći neposredno sa rovova nabijeni emocijama donosili nerazumne odluke.

Ja bih dozvolio sebi da kažem da smo mi od samog momenta od kako smo izabrani kao poslanici, djelujući kroz Skupštinu tzv.

BiH i od momenta kada nam je nametnut rat sasvim trezveno i odgovorno makar nastojali da budemo na usluzi svoga naroda i da nam prigovori bilo koje druge vrste ne mogu se ni u kom slučaju uputiti. Mi smo zaista u toj Skupštini tzv. BiH nastojali da svim mogućim demokratskim sredstvima iznađemo ravnopravan tretman za naš narod. Međutim, kada to nismo uspjeli, i kada nam je rat objavljen i kada smo morali prihvatiti rat, isključivo i samo da bi se odbranili na svojim prostorima i da bi zadržali ravnopravan tretman svoga naroda.

Ako elaboriramo našu daljnju borbu i sve ono što se događalo do današnjeg dana, mišljenja smo da nam niko ne može prigovoriti na postupcima koje smo do sada povlačili. Naš narod nije napadao nikoga. Mi smo se branili na sopstvenim ognjištima, mi smo branili sopstveni teritorij. Naš narod je izborio još daleke 1219, kada je srpski arhiepiskop krunisao srpskog kralja, dobili smo svoju samobitnost, svoju kulturu, svoju istoriju, svoju vjeru, svoju državu koju smo sa manje ili više uspjeha čuvali kroz vjekove do dana današnjeg.⁴⁴ Ako mi kao pripadnici, ravnopravni pripadnici toga svog naroda u ovom trenutku to isto tražimo, i to ne protiv bilo koga ili protiv drugih naroda koji su u ovom trenutku naši neprijatelji, već to tražimo u onoj mjeri u kolikoj mjeri i oni traže za svoje narode, onda ne vidim u čemu to mi zapravo griješimo. Ako mogu Hrvati koje mi moramo uvažavati, ako mogu Muslimani koji su naciju dobili na način koji ne bi želio elaborirati ovdje, zahtijevati da budu suvereni u svojim provincijama i da njihova teritorija po Vens-Ovenovom planu je ipak povezana daleko više nego naša, dakle ostvarivati sva ta prava koja smo mi vijekovima imali, mislim da ni u kom slučaju mi ne možemo pristati da sve to u ovom trenutku izgubimo. Mi na to jednostavno nemamo pravo.

Ja sam ovdje čuo i poredenje – gospodin Karadžić čini mi se da je dao da smo mi u prilici da biramo da li ćemo postupiti kako je postupio knez Miloš Obrenović ili kako je postupao vožd Karađorđević. Mislim u ovom ubjeđenju da mi nismo baš u takvoj situaciji. Knez Miloš Obrenović je bio u situaciji da stvara državu u

⁴⁴ Odnosi se na krunisanje Stefana Prvovenčanog, sina velikog župana Stefana Nemanje.

trenutku kada je izgonjen okupator sa naših prostora. A u ovom trenutku mi ne izgonimo okupatora, već se branimo. Mi smo napadnuti, i to vodimo teški i krvavi rat. A mi njega ne možemo istjerati niti odvratiti mirom. Ako on hoće rat, mi taj rat moramo prihvatiti.

Da ne bih duže elaborirao, mislim da smo mi na Bijeljinskoj skupštini dosta i dugo izdiskutovali, da se ništa bitno nije promijenilo, uvažavajući sva nastojanja i državno-političkih vođa iz drugih dijelova našeg naroda, uvažavajući ih u dijelovima i kao vođe cjelokupnog srpskog naroda – mi kao poslanici zaista ne možemo biti u situaciji da izdamo svoj narod i da na svoja pleća prihvatimo ovo što nam se nudi.

STEVAN MEDIC: Gospodine predsjedniče, uvaženi gosti, kolege poslanici, naša želja je bila i ostala Jugoslavija. To smo mi počeli propagirati od prvih demokratskih izbora u bivšoj republici BiH. Zna se kako smo odatle istjerani. Zna se kako smo tu napadnuti i zna se kako smo ostavljeni u bivšoj BiH od strane JNA. Gospodo, kad srpski narod u bivšoj BiH nije želio mir. Kad srpski narod nije želio pregovore, dogovore, i kad nije želio najljepši život sa svojim susjedima. Međutim, nismo imali prilike sa našim bivšim komšijama da živimo mirno nego smo bili napadnuti čim im se pružila prva prilika. Gospodo, ja sam bio očevidac prvog dana ulaska u Kupres. Onu strahotu ko nije vidio i ona čuda ko nije vidio, ne može niko da shvati da ljudski rod ljudskom rodu može nanijeti onakav jad. To su nam nanijele naše komšije na Kupresu.⁴⁵

Šta se desilo? Sad kažu da mi ratujemo i da vodimo neki agresivni rat. Gospodo, ni jedan dan u Republici Srpskoj nije proglašeno ratno stanje niti smo ratovali. Svaki dan se branimo i ispada da se i danas moramo braniti. Naš odbrambeni rat koji je proglašen u svijetu da je agresorski, nije nikakvo ni čudo, jer srpska istina je odavno bila ubijena, a srpska pravda je već odavno ukradena od nekih moćnika i nekih velesila u Evropi i u svijetu.

⁴⁵ O borbama za Kupres aprila 1992. videti: Davor Marjan, *Borbe za Kupres travnja 1992*, Polemos, 2000/3, 11–49.

Mi nudimo mir, istinski ga nudimo. Ja mislim da je u decembru baš u ovoj sali donesena deklaracija.⁴⁶ Ona nije imala snage ni jednog jedinog dana. Maltene, nastavile su se borbe i napadi na naše položaje sve češće i češće. Mi, gospodo Srbi u Republici Srpskoj nemamo pismena Srba koji bi bio spreman da potpiše Vens-Ovenov plan. Vens-Ovenov plan, po onome kako ga mi gledamo, to je izdaja svoga srpskog naroda, napaćenog, namučenog, a posebno napaćenog i namučenog ove prošle 1992. i ove 1993. godine. Nemamo toga Srbina koji bi mogao da kaže da je Srbin i da kaže, evo, ja potpisujem taj plan da bi stao rat. Gospodo, ubijeden sam da rat na nas Srbe neće stati dok se Srbi ne budu ujedinili. Vens-Ovenov plan je uspio samo onoga momenta kad bude uspio da posvada Srbe. Ja se toga ni najmanje ne plašim. Valjda je nama Srbima dovoljno jasno da nas taj plan ne može posvadatai, nego naprotiv, natjeraće nas da moramo biti što čvršći, što jedinstveniji i moraćemo biti rame uz rame.

Mi se moramo zahvaliti Saveznoj Republici Jugoslaviji. Mi se moramo zahvaliti i Republici Srbiji i Republici Crnoj Gori na dosadašnjoj pomoći, koja je bila materijalna pomoć u hrani i lijekovima, ali, gospodo, i iz Srbije i iz Crne Gore – nemojte nas tjerati da izdamo svoj narod. Tijesna će biti Srbija i Crna Gora ukoliko bude moralo dva miliona Srba sa svojih ognjišta iz bivše BiH da krene jednog dana preko Drine. Ja ne volim više ni svoju majku ni svoju djecu nego Srbiju. Ja sam mogao i imao šansu da živim u Srbiji, tamo sam se i školovao, ali gospodo, ognjište mi je tamo gdje je sad. Ja sam to stalno gledao jednom te istom zemljom. I mislim da će se to i u budućće tako gledati.

Naš narod srpski u Republici Srpskoj je bio i poslušan i znao je da sluša, da uvažava, da poštuje. Ali sad molimo čitav svijet, sve prijatelje na Zemaljskoj kugli koji uvažavaju i priznaju da postoji srpski narod na bivšoj teritoriji BiH, molimo i Jugoslaviju, i Srbiju i Crnu Goru da nas ne prisiljavaju na ovo da prihvatimo i da napišemo mi smrtnu presudu svome narodu. Ja kao narodni poslanik za to ne

⁴⁶ Na 23. sednici Narodne skupštine RS na Jahorini, 17. decembra 1992, na predlog Radovana Karadžića poslanici su usvojili Deklaraciju o miru kojom je proglašen kraj rata.

mogu dati glas niti ću. Apelujem i na ostale poslanike. Gospodo, najteža će presuda biti ako vas bude sudio vaš narod sa optužnicom „izdajice srpskog naroda“. Ja sam ubijeden da će ova nevolja stati ukoliko mi budemo odlučni da opstanemo u Republici Srpskoj, na svojim ognjištima i sa svojim narodom. I ovo što nam se prijeti da ćemo biti bombardovani, da će upasti neki desanti, da će biti pješadije, da će doći neka sila da nas poništi. Ta sila mora biti veća sila nego što je posjeduje Amerika. Nije problem ubiti nas 80%. Ostaće makar jedan Srbin koji će nekada civilizovanom narodu ispričati istinu i reći da je stradao jedan častan i pošten narod na svome ognjištu, a to je narod Republike Srpske.

Živio taj narod i ta republika. Ja se nadam da će i ostati Republika. Hvala.

MILAN TRBOJEVIĆ: Dozvolite da pozdravim goste i da im se zahvalim na pomoći i saradnji koju nam pružaju.

Mi smo o mogućim ustavnim rješenjima krize koja je nastupila kod nas diskutovali već možda malo više od pola godine. Sasvim smo bili sigurni da ta planirana ustavna rješenja koja nam se prema ju nisu ono šta smo htjeli da ostvarimo. Tekst plana koji je sad pred nama sigurno je da predstavlja nešto što niko ni u najgoroj varijanti nije očekivao, još manje želio, još manje mislio da je to cilj kojem teži sav ovaj naš pokret. Međutim, ja mislim da je krajnje vrijeme da mi postavimo sami sebi pitanje – šta smo radili dosad i kako smo stigli dovdle dokle smo stigli. Da razjasnimo sebi, da nam bude sasvim jasno gdje smo mi to danas. Danas smo mi ocijenjeni od Generalne skupštine UN kao agresori protiv kojih Republika BiH vodi pravedan odbrambeni rat. Mi smo danas na mjestu na kojem ta Generalna skupština traži od Savjeta bezbjednosti da svim sredstvima uspostavi ponovo suverenitet, političko jedinstvo i vlast, teritorijalni integritet te Bosne i Hercegovine. Prema tome, možemo da se oslovljavamo i sa gospodo, i sa ljudi, sa braćo i kako god hoćete – ovo što smo radili godinu dana unazad dovelo nas je dotle i dovelo nam je avione NATO-pakta iznad glave. Ja iz toga mogu izvući samo jedan zaključak, a to je da način na koji smo radili i ono šta smo radili nije dalo rezul-

tat koji smo željeli. Da li smo sad krivi samo mi koji smo radili naopako, ili jednostavno nismo našli načina da se postavimo prema svima ostalima, koji su očigledno značajniji od nas u svijetu, to više nije bitno, možemo o tome da diskutujemo. To ćemo za neke političke razgovore ostaviti. Je li nam platforma kojom smo krenuli sve ovo. A krenuli smo sa svi Srbi u jednoj državi. Je li ta platforma bila dobra, je li realna, je li bila moguća, jesmo li svi bili spremni da je ostvarimo. I to ćemo ostaviti za neka buduća politička pitanja.

Mislim da je naš dug prema narodu da shvatimo gdje smo danas. Šta je danas izdaja: guranje glavom kroz zid i dovođenje naroda do bombardovanja i do pogibije jedne generacije mladića, vojnika, đaka, je li to izdaja, ili je izdaja: promijeniti način rada, da probamo nešto drugo, nešto pametnije, nešto manje rizično. Ja ću odmah da se izjasnim. Ako je pitanje DA ili NE Karadžićevom potpisu na Vens-Ovenov plan, pitanje da ili ne bombardovanje, onda je NE bombardovanju, a DA potpisu tog Vens-Ovenovog plana. Kažem pri tom i nije mi prvi put da ja to odavde govorim – sasvim je jasno da je taj plan poguban za nas. Ali je isto tako poguban i za muslimansku stranu. Ostaje pitanje ko će se bolje snaći nakon početka sprovođenja tog plana. Treba angažovati pamet, treba se organizovati i treba u onome što taj plan ostavlja kao mogućnost naći načina da ono što se očigledno nije moglo borbom doseći, dostigne. Prema tome, naše želje da postignemo ono što svi svim srcem iskreno želimo – danas ne možemo očigledno svijetu kao svoj politički stav pokazati. Očigledno je jednostavno da to svijet ne dâ. A sami, u situaciji kad Srbija i Crna Gora ne mogu da nam pomognu na način za koji mi mislimo da je jedino ispravan, mislim da je mudrije birati druge puteve. Prema tome, ja predlažem, da bi bio sasvim konkretan i da ne dužim, da mi u odluci koju danas budemo donijeli, kažemo da smo izloženi nezaluzenom političkom pritisku i otvorenoj prijetnji vojnom silom, da smo izloženi nezapamćenoj informativnoj blokadi i neprijateljskoj propagandi, zloupotrebama brojnih dezinformacija itd., da kažemo da ostajemo pri našoj deklaraciji o nastavku mirovnog procesa koju smo donijeli na skupštini u Bileći, u kojoj smo dali razloge zašto taj

plan za nas nema kvalitet⁴⁷; da ponovimo da taj plan zanemaruje prava naroda na samoopredjeljenje, koje garantuje Povelja UN; da ponovimo da taj plan negira pravo naroda na suverenitet u svojoj državi, pri čemu ne mogu a da ne kažem da je priča o tome da smo stekli konstitutivnost na svojoj teritoriji u stvari bila, da ne budem pregrub, ali mala zamjena teza. Da kažemo da taj plan ne odgovara principu nacionalne podjele koju je taj Vens-Ovenov plan ipak prihvatio kao potrebnu; da kažemo da taj plan ne zadovoljava princip pravičnosti jer je teritorije podijelio neravnomjerno sa aspekta i teritorije i rudnog blaga, i energetskih potencijala i komunikacija; da taj plan nije zasnovan na istorijskim tradicijama naroda koje obuhvata. Ali da, ne želeći da nam se nezasluzeno pripíše očigledno namijenjena uloga krivaca za rat, saglasimo se sa sprovođenjem tog plana i da ukažemo da očekujemo da će njegovo sprovođenje ukazati da su naše primjedbe bile osnovane, a da pri tom podrazumijeva pitanje granica do u detalje koje plan ostavlja kao mogućnost za neku raspravu ima da bude ključno u našem daljem radu i da podrazumijeva pitanja egzistencijalnih interesa srpskog naroda i njegove političke volje mora biti obezbijeđeno u novom Ustavu koji treba da bude donesen. Mislim da su te dvije tačke: Ustav i granice stvari koje i taj Vens-Ovenov plan ostavlja makar donekle otvorenim i da je racionalno da se njih prihvatimo kao naših mogućih rješenja, naših želja i težnji. I na kraju, da ponovimo i da istaknemo da ćemo se u slučaju nužde koristiti svim sredstvima da iskoristimo naše pravo na samoodbranu. Hvala lijepo.

BRANKO SIMIĆ: Gospodine predsjedniče, gospodine mitropolite, poštovani gosti, braćo poslanici,

U ovom teškom trenutku gdje se rješava sudbina srpskog naroda teško je racionalno razmišljati, ali moramo. Trenutak je takav da moramo. Ovdje osjećam i izražavam veliko zadovoljstvo što je danas među nama gospodin Milošević, koji ogromne zasluge za srpski na-

⁴⁷ U Bileći je 2. aprila 1993. održana 26. sednica Narodne skupštine Republike Srpske, na kojoj je razmatran Vens-Ovenov plan prema kojem su se poslanici negativno odredili.

rod ima, koji je ogromne zasluge imao u ovom našem uspjehu do sada, jer pojavom gospodina Miloševića na političkoj sceni Jugoslavije to je vraćanje dostojanstva srpskog naroda. A mi bez povraćenog dostojanstva ne bi uspjeli da postignemo ovo što smo uspjeli. Moram iskren biti, nešto se strašno desilo. Da li u nama, ili braćo moja, da li u vama. Istorija će to ubrzo da ocijeni.

Gospodine Miloševiću, Vi imate ljubav bosanskohercegovačkih Srba. Ja Vas u to uvjeravam. Borci koje smo zakopavali u dolini Neretve, po pravilu, kada smo ih pripremali za pokop, svaki je nosio na svojim prsima Vaš fotos. Ali, gospodine Miloševiću, ne mogu da shvatim neke stvari. Vi imate životnu sreću u odnosu na mene što niste živjeli sa Muslimanima i Hrvatima, što niste živjeli sa narodima koji imaju orijentalnu perfidnost i latinsku lukavost. A mi smo suprotstavljali pravoslavnu naivnost. I možete sami pretpostaviti u čiju je korist rezultat bio. Ja moram da kažem ovdje – ovo je krah jugoslovenske politike. Gospodo, odgovorno izjavljujem – krah jugoslovenske politike. Moja je ljubav usađena od mojih roditelja da volim Jugoslaviju. Moj politički cilj bila je Jugoslavija. Ali ja vam moram reći činjenično, argumentima. Prva Jugoslavija mi je 1939. godine donijela sporazumom Cvetković–Maček⁴⁸ da čitava srpska područja sa našim domovima, grobljima i manastirima preda Jugoslavija Hrvatskoj banovini. Druga Jugoslavija mi je donijela da je srpski narod izgubio nacionalno biće, izgubio pravoslavlje. Ovo je narod koji je izgubio dušu. I treća Jugoslavija traži od mene da potpišem kapitulaciju. Gospodo, ja to ne mogu. Ne mogu. I dalje ću vas voljeti i poštivati, za sve ono što ste uradili za srpski narod. Od srca vam hvala. Ali to ne mogu prihvatiti u ime krvi i mojih bratića, u ime krvi mojih roditelja, moje spaljene kuće, izgubljenog zemljišta i ovog stanja u koje je došao narod u BiH.

Nisu ovo uslovi, gospodine Miloševiću, za ravnopravan i slobodan život. Primjenom Vens-Ovenovog plana ovo je okupacijska zona. Povraća se svak na svoja mjesta odakle je otišao. Ja postavljam konkretno svoj problem, iako nije umjesno, da li se ja mogu vratiti u

⁴⁸ Sporazumom Cvetković–Maček iz avgusta 1939. uspostavljena je unutar Kraljevine Jugoslavije Banovina Hrvatska.

dolinu Neretve svojoj spaljenoj kući gdje me sad čeka ustaška policija. Nemoguće je to, gospodine Miloševiću, nemoguće. Ja vas uvjeravam, nova katastrofa srpskog naroda je na pomolu potpisom Vens-Ovenovog plana.

Obraćam se Vama, brate Bulatoviću. Ja i Vi smo se grlili i ljubili, pa su nam čak i suze potekle na Vučijem Dolu. Svečano smo se zakleli da više nikad granica neće biti između nas. Gospodine Bulatoviću, vi ste postavili rampe, naoružane ljude, pretresaju nas i sprečavaju ulaz. Šta se desilo, gospodine Bulatoviću, s Vama? U ovom teškom trenutku teška je dilema, ali ja bih ovu dilemu definisao: da li brže umrijeti ili sporije. Ja biram brže umiranje. Sporije umiranje donosi mnogo muke i mnogo patnje. Prema tome, nikakve mi garancije nemamo. Garancije za srpski narod: 50% srpskog življa ostavljamo na hrvatskim i muslimanskim provincijama. O kakvim garancijama, kad znamo da će na tim područjima da budu guverneri Hrvati ili Muslimani, sa procentom lokalne policije od stanovništva gdje će oni biti većina. Da bi to sve obezbedili imaće iza sebe okupacijsku armiju ili trupe UNPROFOR-a. Naše šanse su minimalne i to je tiho umiranje. Sigurno je da ćemo našim potpisom i odlukom dovesti srpski narod u Srbiji u nezavidan položaj i našu braću u Crnoj Gori. Ja sam pratio pažljivo vaše izlaganje, gospodine Miloševiću, i rekli ste veliku istinu: srpski narod je zasićen ratom u Bosni. I jesmo, gospodine Miloševiću, ali mi imamo dodatne motive i dodatnu snagu. Ali i ja odgovorno izjavljujem – većina srpskog naroda u Srbiji je, gospodine Miloševiću, uz nas i bit će uz nas. Ja to znam. Moglo bi se tu puno govoriti. Ja u ime 44.000 Srba iz doline Neretve, Srba koji žive po šumama, polugladni, gledajući sa odbrambenih položaja svoje zapaljene kuće, i okupatorske kuće, ne mogu dati glas za plan Vensa i Ovena.

SRDIĆ SRĐA: Vaše preosveštenstvo, gospodo predsjednici, gospodine predsjedniče, gospodo delegati, poslanici i ostali gosti,

Nije prošlo ni 10 dana od našeg poslednjeg susreta, a mi se ponovo o istom pitanju, samo na drugom mjestu, susrećemo. Ja ne znam po koji put mi raspravljamo i izjašnjavamo se po tom planu

Vensa i Ovena i o mapama koje su njegov sastavni dio, a za nas život znače. Mene, gospodo, počinje brinuti i naš rad. Pitam se, zar mi nismo više oni nepokolebljivi parlamentarci, zar mi nismo u više navrata rekli šta mislimo o ponuđenom planu, zar mi i na zadnjoj skupštini u Bijeljini nismo ostali dosljedni ranijeg našeg stava, i pored upućenog nam bratskog pisma iz Beograda kojeg smo čekali cijelu noć, a koje je bilo puno savjetodavne sadržine.⁴⁹ Zar mi nismo, pored svega toga, rekli jednoglasno NE na ovakav ponuđeni plan Vensa i Ovena. Izgleda da su neki naši dušebrižnici, pored pritiska na nas i naše čelnike, pošli i linijom iznuravanja. Međutim, drago mi je da smo i to izdržali i ostali jaki i istomišljenici. Ja se pitam, gospodo, da li smo nečija isturena filijala. Zar su naši parlamentarci, koje ja neobično cijenim, zar su njima potrebne nečije instrukcije, šta i kako da radimo i kako da se ponašamo.

Ovaj parlament nikada nije upoznat sa pregovorima i rezultatima pregovora vođenih između jugoslovenskih i muslimansko-hrvatskih pregovarača. Koliko se sjećam, a pamćenje me služi, ovaj parlament nikada nije donio odluku da ga, osim naših čelnika, bilo ko zastupa ili predstavlja u ma kojim poslovima. Ako drukčije mislite, naša braća u Jugoslaviji, zašto nas onda ne prime u svoj sastav, a ne da nas ne prihvataju i ostavljaju nas da se u većini slučajeva brinemo sami o sebi. A znam da sigurno niko neće reći da je to nečija odluka, nego to je samo naša srpska politika. Ako je tako, onda vas pitam kada je i ko od predstavnika Jugoslavije došao da prisustvuje radu ovog parlamenta pa da nam kao iskusniji političari pomognu i daju nam savjete. Savjetuju nas sada i uslovljavaju da se odrekemo onoga što nam je najsvetije, a to je naša rodna gruda. Predlažu nam da prihvatimo Vens-Ovenov plan po kojem nam se nudi enklava istrebljenja i život u bježstvu. Ja se, gospodo, držim one narodne, više ljudi više zna. Koliko se sjećam, mi smo u dva ili tri navrata predlagali svesrpsku skupštinu. Ali na to od naše jugoslovenske braće nije bilo odgovora. A to je prilika da izmijenimo i uskladimo naša mišljenja i zauzmemo naše stavove i da se dogovaramo o našem ponašanju. Kažu nam u pismu da se jedan broj poslanika igra sa sudbinom

⁴⁹ Videti: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 65.

deset miliona Srba. A ne kažu da se pojedinci igraju sa sudbinom dvanaest miliona Srba. Mi smo, braćo, odbranili i stvorili svoju državu koju nam i naša braća osporavaju. Sada nas ne treba da čudi svijet i svjetsko ponašanje. Donijeli smo deklaraciju o ujedinjenju dvije srpske republike u zajedničku državu.⁵⁰ I to nam se savjetuje da sada nije vrijeme za tako nešto. A savjetuje nam se da prihvatimo Vens-Ovenov plan i da zapadnu Bosansku Krajinu damo Muslimanima.

Ako na tako nešto pristanemo nikad više ništa od naše deklaracije o spajanju dvije Krajine. Pa koliko se ljudi igra sa sudbinom blizu 3 miliona Srba. Mi smo, gospodo, izglasali da se u našoj Republici Srpskoj održi referendum i da se narod izjasni pod kojim uslovima može da se prihvati Vens-Ovenov plan. Moj stav je, gospodo, da Vens-Ovenov plan ni pod kojim uslovima, ni pod kojim prijetnjama ne prihvatimo. Ako prihvatimo ponuđeni plan, onda ćemo do posljednjeg biti uništeni na ovim prostorima. A ako nas napadnu, onda ćemo se nastojati što skuplje prodati, da prodamo svoje živote. Jer, narod kaže, batina ima dva kraja. Ali mene čudi da ne vide i ne osjećaju da iste podlosti neprijatelji srpskog naroda pripremaju i braći u Srbiji i u Jugoslaviji. Tu mislim na Sandžak, Kosovo i Makedoniju. Ubijeđen sam da će do toga brzo doći i da ćemo se tek tada ujediniti i složiti i nastaviti da se složno borimo za zajedničku stvar, a to je opstanak srpskog naroda na našim područjima. Zato još jednom postavljam pitanje: zašto je i pod čijim uticajem ponovo sazvana naša Skupština. Mislim da bi u našem radu Skupštine morali kao i do sada biti jaki i sačuvati jedinstvo naše skupštine i raditi na što bržem spajanju dvije republike. Podnijeti plan Vensa i Ovena je plan Alije⁵¹ i Tuđmana.⁵² Plan u kome se srpskom narodu nameće volja onih koji su mu vje-

⁵⁰ U Prijedoru su 31. oktobra 1992. skupštine Republike Srpske i Republike Srpske Krajine usvojile na zajedničkom zasjedanju *Deklaracija o saradnji i teženjama za ujedinjenjem* ova dva entiteta. Na 29. zasjedanju u Novom Gradu, 23. aprila 1993, Skupština RS je proglasila ujedinjenje sa Republikom Srpskom Krajinom.

⁵¹ Alija Izetbegović (1925–2003), prvi predsjednik Bosne i Hercegovine (1992–1996). Tokom pregovora u Ženevi rukovodio bosanskom delegacijom. Posle rata biran za člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine.

⁵² Franjo Tuđman (1922–1999), hrvatski general, historičar i političar. Isključen iz Saveza komunista Jugoslavije 1967. Osnivač Hrvatske demokratske zajednice i predsjednik Hrvatske (1990–1999).

kovni neprijatelji. U planu se od bosanskih Srba, između ostalog, traži kontrola teškog naoružanja. To je isto tako urađeno hrišćanima u Libanu i od tada nikada više slobode. Traže da se u našu republiku uvedu snage UNPROFOR-a kao posmatrači i garanti mira. Pa mi smo se uvjerali u njihovo poštenje i garancije u Republici Srpskoj Krajini, koja i dan danas krvari i sahranjuje svoju braću i gasi zgarišta svojih gradova i sela. Samo mi bi usvajanje ponuđenog plana dočekali daleko, daleko gore. Mislim da bi naši pregovarači, prije nego što počnu pregovarati, trebali od predstavnika UN da zatraže da imenuju druge pregovarače jer su se ovi Owen⁵³ i Vens⁵⁴ pokazali kao otvoreni protivnici srpskog naroda, a pristalice Muslimana i Hrvata. Posle svog skorašnjeg boravka u Beogradu Owen je tražio od Jugoslavije da svoju vojsku i policiju stavi u sastav snaga UN kako bi se Srbi iz Jugoslavije uputili na Srbe iz BiH. Sad, znači, Jugoslaviji će se odmrznuti članstvo u UN. Tako nešto može da padne napamet samo okorjelom neprijatelju srpskog naroda. Zapadne sile cijelo vrijeme prijetile su ukidanjem embarga za uvoz oružja za Muslimane. Pa kolika je to drskost kada smo se hiljadu puta uvjerali ko sve i na koji način, zajedno sa UNPROFOR-om, pružajući humanitarnu pomoć snabdijeva Muslimane i Hrvate lakim i teškim naoružanjem. Ja vas pitam, gospodo, koliko su puta naši pregovarači bili obmanuti i prevareni oko razmjene ratnih zarobljenika i razoružanja neprijatelja, kao i raspuštanja prihvatnih centara. Bezbroj puta, a najskorije i sada u Srebrenici.

⁵³ Dejvid Owen (David Anthony Llewellyn, Lord Owen, 1938–), britanski političar. Ministar inostranih poslova u vladi Džejmisa Kalahana (1977–1979), osnivač i lider britanske Socijaldemokratske stranke (1983–1990). Nakon lorda Karingtona, posrednik Evropske zajednice, kopredsedavajući Konferencije o bivšoj Jugoslaviji (1992–1995) i koautor Vens-Ovenovog plana. Posle odbijanja plana i ostavke Sajrusa Vensa, koautor novog mirovnog plana sa Tornvaldom Stoltenbergom. Pomogao je u izradi plana Kontakt grupe, napustio poziciju kopredsedavajućeg Konferencije maja 1995, na kojoj ga nasleđuje Karl Bilt.

⁵⁴ Sajrus Vens (Cyrus Roberts Vance, 1917–2002), zamenik sekretara odbrane u administraciji Lindona Džonsona, državni sekretar u administraciji Džimija Kartera. Kao specijalni izaslanik generalnog sekretara UN izradio je planove za okončanje rata u Hrvatskoj (Sporazum o planu mirovnih operacija u Jugoslaviji – tzv. Vensov plan, Z4) i plan za Bosnu i Hercegovinu, posle čijeg odbijanja je oduševljen, a zamenio ga je Tornvald Stoltenberg.

Naši pregovarači u Atini su ponudili da Ujedinjene nacije mogu odmah poslati svoje posmatrače u našu republiku. Ja mislim da takva odluka ovog parlamenta ne postoji i nije donijeta. Za tako nešto je potrebno izjašnjavanje Skupštine. Čudo jedno, gospodo, ni jedan pregovarački sastanak do sada nije održan a da mi nismo učinili neki ustupak. I umjesto da i oni naprave bar malo popuštanja, oni sve više i više stežu i prijetite. Sada, između ostalih prijetnji, traže da se poveća broj njihovih vojnika u Bosni. Pa zar to nije lagana okupacija naše republike? Pa to je legalizovanje strane špijunaže u našoj republici koja treba da špijunira i našu vojsku i cijelu republiku. Tako nešto Skupština ne bi smela da prihvati. To bi bila izdaja našeg naroda.

Ja bih braćo mogao da govorim još mnogo, ali ostavljam i svojim kolegama vremena da iznesu svoje stavove. Što se, pak, tiče mog ličnog izjašnjavanja i izjašnjavanja građana opštine Prijedor koju ja predstavljam, ukoliko u Vens-Ovenovom planu ne dođe do temeljitih izmjena po pitanju mapa i teritorija, kojima smo mi u Potkozarju i Podgrmeću oštećeni, ja u ime Potkozarja, Podgrmeča i građana Prijedora kažem NE. Hvala.

RAJKO DUKIĆ: Poštovano Predsjedništvo, uvaženi gosti i sveštenstvo,

Želim da naglasim da Skupština ne bi mogla da donese konačnu odluku u vezi verifikacije Vens-Ovenovog plana, jer bi time bitno bio povrijeđen Ustav RS. Član 2 Ustava kaže: Teritoriju Republike čine područja srpskih etničkih cjelina, uključujući i područja na kojima je izvršen genocid nad srpskim narodom. Granice Republike utvrđuju se i mijenjaju plebiscitom dvotrećinskom većinom od ukupnog broja upisanih glasača. Skupština ima pravo da mijenja Ustav.⁵⁵

Postavlja se pitanje, zašto se Skupština skoro uvijek dovodi u situaciju da bira između dva zla, a danas konkretno, nema razumnog

⁵⁵ Skupština Republike Srpske usvojila je Ustav 28. februara 1992. Up.: Patrick Treanor, *Rukovodstvo bosanskih Srba, Izveštaj o istraživanju u predmetu Krajišnik i Plavšić*, u Sonja Biserko (prir.): Bosna i Hercegovina. Jezgro velikosrpskog projekta, HOLJP, Beograd 2006, 301–314.

izbora. Što se mene tiče, mislim da jedini put za verifikaciju mandata, odnosno potpisa, izvrši ili ne izvrši narod putem plebiscita. Mora se postaviti pitanje zašto smo se doveli u ovakvu situaciju. Je li ovo nedostatak adekvatnih procjena na svjetskom globalnom planu i okruženju ili nedostatak razuma i mudrosti? Nismo li olako improvizatorski prilazili veoma složenim i krupnim i ozbiljnim državnim pitanjima i narodnim problemima? Zašto je veliki broj srpskog stručnog i intelektualnog potencijala ostao po strani, zbog čega se naš pregovarački tim nije više stručno okruživao, a i sam stručno bio više ojačan.

Mene duboko zabrinjava naša politička nacionalna dioptrija. Ja duboko vjerujem da ovaj krvavi scenario koji se sada primjenjuje, kod nas dugo je godinama pripreman i dugo će se godina primjenjivati. Na žalost, više je nego jasno da sankcije nisu uvedene samo zbog rata kod nas, niti avioni lete iznad naših glava samo zbog nas. Našli smo se na raskrsnici važnih puteva kuda su se vijekovima u posljednje vrijeme nakon pada soc-komunističke ideologije naglašeno kretali interesi aktivnih svjetskih moćnika. I dok su skorojevići prolazili, dolazili ovim prostorima, stvarali države i nacije, definisali i realizovali svoj vjerski i nacionalni interes, mi smo se proglašavali nebeskim narodom i pjevali uz gusle epske pjesme i dičili se najstarijom državom na Balkanu i ponosili se neraskidivim vječnim prijateljstvom sa velikim državama i narodima.

Postavlja se pitanje da li danas imamo i kakav imamo cilj i nacionalni program, koji je i kakav red poteza da bi se preživjelo pod ovom nebeskom balkanskom kapom. Da li smo svi shvatili da nije na udaru samo srpski narod nego pravoslavlje u svijetu? Danas Skupština, po meni, treba da izvrši vlastitu eutanaziju, i da od jednog naroda koji je vijekovima živio svoj na svome, napravi Kurde. Možda su moje procjene preoštire i pesimističke, bio bi srećan da se prevarim. Zarad budućih generacija, treba ipak možda prihvatiti više nego što država može da podnese. U ovome što se sada nudi u Vens-Ovenovom planu, nameće u stvari, srpski narod treba da dobije maksimum od minimuma a to je ono što je nekada imao u Otomanskoj carevini. I neuporedivo manje nego što je u predratnom periodu imao, jer po

predratnom Ustavu mi smo bili suveren i konstitutivan narod. Ako napravimo saldo političkih učinaka uključujući u to ovo što nam se sada nameće, a to je sada nametnuto stanje, rezultat je više nego katastrofalan. Nije valjda da ozbiljno misle oni koji nam sada daju savjete i preporuke da treba da budemo zadovoljni sa 44,2 % teritorije jer nas ima samo 34 % i da treba ponovo da živimo sa svojim neprijateljima.

Nama je jasno da na ovim prostorima zadugo nije moguć mir, a zadugo ni zajednički život. Nije gospodo sporno 20 % teritorija niti je sporan koridor kroz Posavinu, samo, sporno je apsolutno sve. Niko razuman ko poznaje stanje i prilike na terenu ne može prihvatiti da se dioba imovine i svega onoga što su generacije stvarale na prostorima BiH izvrši samo kroz procentualnu diobu teritorija. To je naša velika zabluda. Nije imovina BiH u teritorijama, niti je to najviša vrijednost. Nije rat počeo zbog teritorija. Da je samo to razlog, odnosno povod, ja bih odmah prihvatio da nam se umjesto 64 % teritorija na kojima živi većinsko srpsko stanovništvo da 44,2 % ili 22.600 kvadratnih kilometara, koliko nam se po Vens-Ovenovom planu nameće. Vjersko-građanski rat, kakav je ovaj naš, ne vodi se zbog teritorija već se vodi zbog oblika i karaktera vlasti, ljudskih prava i sloboda, vjerskih prava, prava na imovinu i njenu zaštitu, prava na nacionalna i prirodna bogatstva, prava na kulturu, kulturni razvoj i izražavanje, pravo na informisanje, pravo na kretanje, slobodu misli i izražavanja itd. Sva ova, kao i druga civilizacijska prava više su nam planom ugrožena nego u predratno vrijeme.

Služeći se jezikom brojki želim da argumentujem sljedeće stavove. Vrijednost ukupne imovine BiH procjenjuje se na 31,4 milijarde dolara, radi se o privrednim i neprivrednim djelatnostima i ukupnoj imovini BiH. Ta imovina neadekvatno je raspoređena jer je preko 70 % koncentrisano u 10 industrijskih centara, među kojima je od naših samo Banjaluka. Ta procjena imovine raspoređena je na srpske provincije 6,1 milijardi dolara, na muslimanske 18,1 milijardi dolara, a na hrvatske 7,2 milijarde dolara. Ako bi vrijednost teritorija izrazili u vrijednosti imovine, imajući u vidu da je površina BiH cirka 51.000 kvadratnih km, onda je po osnovu ove vrijednosti teritorija

raspoređena sljedeće – Srbi imaju 10.000 kvadratnih km, Muslimani 30.000 kvadratnih km i Hrvati 11.000. Ovo je realno deobno stanje teritorija. O tome treba razgovarati. BiH teritorija ima 109 opština.

Zbog znatno drugačijeg stanja na terenu, izvršenog genocida, ukidanja opština sa većinskim srpskim stanovništvom samo na području Birča, odakle sam ja, ukinute su ranije opštine sa većinskim srpskim stanovništvom, Skelani, Kravica, Milići, Drinjača, Kozluk, zatim zbog neujednačenog privrednog razvoja posebno kada je u pitanju namjenska industrija, samo 10 % te industrije ostaje na srpskim teritorijama, zatim migracije muslimanskog stanovništva prema gradovima, te iseljavanja srpskog stanovništva sa BiH teritorije kao i činjenice da srpski narod živi mahom na selu i brdsko-planinskim terenima, da su se na račun sela formirale i stvarale gradske aglomeracije, opština kao etnička jedinica nije mogla biti uzeta u obzir kod ozvaničenja na terenu. Primjer koji slijedi to dalje ilustruje. Iako Muslimani imaju apsolutnu većinu u 37 opština u kojima živi 1.250.000 Muslimana, što je površina od 14.750 kvadratnih km, Srbi imaju apsolutnu većinu u 32 opštine, međutim, u te 32 opštine živi svega 608.000 Srba, ali na teritoriji od 19.830 kvadratnih km. Hrvati su većinski u 14 opština na površini od svega 5.100 kvadratnih km. Pogledajte koliko je negacije. U 26 opština niko nema apsolutnu većinu. To je površina od 11.000 kvadratnih kilometara, gdje živi oko 2.000.000 stanovnika. Problem leži u ovome segmentu, iako je srpski narod većinski u više opština, a u mnogima zauzima većinski dio teritorija, nama od svega pripala samo jedna opština. Formiranje provincija po kriterijima što više napakostiti Srbima, međusobno ih odvojiti, onemogućiti veze sa maticom, ostaviti ih bez prirodnih i drugih bogatstava, nije sačuvan interes većinskog dijela srpskog naroda. Hrvati i muslimani (sic!) dobijaju homogene provincije. Imaju izlazak nesmetan na more do svojih matičnih država. Malo sam se ovdje našalio, Mujo iz Doboja može bez problema preko Tuzle, pa preko Podrinja do Goražda da pređe 300 km puta kroz 70 % etničkih srpskih teritorija koje sada pripadaju njima, a ja iz Milića u kojima je do rata živjelo desetak muslimanskih porodica ne mogu do Drine, do Srbije 15 kilometara kroz isključivo srpsku teritoriju. Dato je njima.

Podaci koji slijede govore kakav je odnos nacionalnih populacija u provincijama, jako važan podatak gospodo, Srba ima u našim provincijama svega 731.000, što je 54 posto, u hrvatskim provincijama 146.000 i u muslimanskim 463.000 – ukupno van naših provincija ostaje 629.000 Srba, ili 46 %. Muslimana u njihovim provincijama ima 1.644.000 ili 81%, dok ih svega 19 % živi u hrvatskim ili srpskim provincijama.

Hrvata u njihovim provincijama ima 538.000 ili 71 %, u srpskim provincijama živi 82.000, u muslimanskim 137.000 ili svega 29 % van njihovih matičnih provincija. Gospodo, to su podaci. Komparacija je nepotrebna, najbolje podaci govore o našoj tragediji. Ukoliko se nešto bitno ne bi promijenilo pod uslovom da se prihvati ovaj plan. Cijeli srpski etnički prostori Podgrmeča, Potkozarja, Sarajeva, Ozrena, Posavine, Birča, gornjeg Podrinja, Kupresa, krvavo zaštićeni i sačuvani, trebalo bi da po odlukama za zelenim stolom pripadnu neprijatelju. Mi bi trebali po Vens-Ovenovom planu da se povučemo sa 26 opština na kojima živi oko 630.000 srpskog stanovništva i da imamo etničku većinu na 62 % teritorija na tim opštinama. Malo sam prije rekao da je imovina BiH procijenjena na 31,4 milijarde dolara, što po glavi stanovnika iznosi za muslimane (sic!) 9.500 dolara, za Srbe 5.000 dolara i za Hrvate 8.100 dolara. Dakle, drastične razlike. A primjera radi, muslimanska provincija Sarajevo ima imovinu kao sve srpske provincije zajedno. Koje su to norme međunarodnog prava ili bilo koga prava izuzev prava sile bile primjenjene kod podjele imovine? Čak i po Ustavu bivše BiH sva prirodna i nacionalna bogatstva kao imovina Republike pripada svim građanima podjednako. Ovi gore navedeni podaci rezultat su slijedećeg stanja – svi rudnici boksita, olova i cinka, željeza, soli, 90 % uglja, kao i objekti na bazi prerade tih resursa, kombinat Birač, Zvornik, kombinat Mostar, željezare Zenica, Vareš, Ilijaš, akumulatori Potočari Brčko itd., floroalkalni kompleks, našlo se u protivničkim provincijama iako je to naša imovina. Petrohemijski kompleks Bosanski Brod, kao i najveći drvnoprerađivački kapaciteti Šipad, Krivaja, Maglić, najkvalitetniji prostori šuma i drugo takođe je u protivničkim provincijama. Elektropriredni objekti, hidro i termoelektrane, sa instaliranih 3.900 megavata

snage pripale su srpskim provincijama 905 ili svega 24 posto, muslimanskim provincijama 1.765 ili 45 % i hrvatskim provincijama 1.220 megavata ili 31 %. Iskazano u vrijednostima ta imovina vrijedi: kod Srba 22 %, kod muslimana (sic!) 28 % i kod Hrvata 50 %. Od 920 km pruga po provincijama pripada – srpskoj 161 km ili 17 %, muslimanskoj 500 km ili 55 %, hrvatskoj provinciji 260 ili 28 %. Od oko 1.200 km međunarodnih putnih pravaca, kvalitetniji magistralni putevi u srpskim provincijama 208 km. Obzirom da je skoro cijelo Podrinje u muslimanskoj provinciji, pripalo im je 7 od 8 mostova koji povezuju BiH sa Srbijom. Da nije bilo donatora Pavlovića ne bi imali nijednu čupriju. U hrvatsko-muslimanskoj provinciji ostaje 230.000 Srba, što je više od naše dvije provincije, provincija 4 i 6 to su Nevesinje i Bijeljina. A vrijednost imovine, gospodo, na srpskim teritorijama koje su ušle u tuzlansku provinciju veće su za dva puta a izvoz za četiri puta nego što je u pomenute naše dvije provincije. U muslimansko-hrvatskim provincijama ima četiri puta više visokoškolskih ustanova nego kod nas – tri univerziteta i deset centara sa visokim i višim školskim ustanovama. U naše dvije provincije 4 i 6, hercegovačka i semberijska, postoje samo dvije više škole. U te dvije provincije nemamo nijednu zdravstvenu ustanovu višu od ranga bolnice. Ne samo da je problem školovati kadar, nego i privreda bez adekvatne infrastrukture koncentrisana u nekoliko niskoakumulativnih grana i u nemogućnosti da obezbijedi bilo kakvu perspektivu razvoja i zapošljavanja, dakle migracije su neminovne. Ako se zna da su za proteklih 20 godina imali relativnu stopu rasta, odnosno priraštaj stanovništva negativan je bio 0,1 posto, onda je realna procjena da bi se pod ovim uslovima i pod pritiscima koji će nastati u narednih 10 godina srpsko stanovništvo sa 34 % smanjilo na 15 %. Navešću još neke jako indikativne, za našu duhovnu i nacionalnu svijest jako važne podatke – van naših provincija ostalo je 3 od 5 sjedišta eparhija, 10 do 19 arhijerejskih namjesništava, 6 od 8 manastira i 150 od 300 crkava, odnosno hramova. Koliko znam, svi ovi objekti izgrađeni su na srpskoj zemlji. Predviđeni koncept prelazne vlasti koncentriše vlast ne u ruke tripartitnog predsjedništva i vlade, nego guvernera provincije i njegove vlade. Kod njega je pravosuđe, policija, obrazo-

vanje, kultura, infrastruktura, komunalni sistem.⁵⁶ Koje su to mogućnosti zaštite srpskog stanovništva koji će biti izloženo pritiscima i torturama može da bude samo najamna snaga i raja kod aga i begova koji će se ne samo ubrzanije naseljavati na naše njima date prostore, nego uz obilatu pomoć islamskog i drugog faktora razvijati i izrađivati kao etnos prema svojim potrebama. Zvuči ne samo kao fraza, nego pomalo i morbidno kada nam se kaže da ćemo biti ravnopravni, slobodni i zaštićeni. Ako bi mi trampili tri naša čovjeka za njihovoga jednoga, ustupili imovinu a sa ognjišta se kad-tad morali micati, onda nam ostaje da razmislimo da li nam je vrijeme da se ranije krećemo iz ovih prostora. Dakle, pitanje je sudbonosno: da li stoički zarad budućih generacija podnijeti veće žrtve ili nestajati na rate.

Moja je opcija treća – ako već nemamo šanse da ostanemo svoji na svome, ako nemamo mogućnosti da postupno korak po korak dođemo do svog krajnjeg cilja, a on nam je nadasve svima poznat, onda treba vršiti zamjenu teritorija i blagovremeno se kretati odavde. Koridori su putevi za rezervate. To nisu putevi u svijet, to su jednosmjerni putevi – putevi bez povratka. Po koridorima, mi se gospodo ovdje koji sjedimo, i mnogi od nas ne bi mogli kretati. Na koridorima pored propusnica bile bi i naše poternice. Vojna sila i tehnika ako bi ovdje došla ne bi odrađivala ono što danas odrađuje UNPROFOR. Ona bi došla da pruži i omogući da se konstituiše i sprovedi vlast. Postavlja se pitanje, je li nam ta sila i tehnika koja bi mogla da dođe opasnija ili ozbiljnija nego ova koja nam već lebdi nad glavom. Hvala!

Prof. LJUBOMIR ZUKOVIĆ: Gospodo predsjednici, Vaše visoko preosveštenstvo, gospodine predsjedniče, dame i gospodo,

Neke su stvari u toku ovog rata postale jasnije i gotovo nesumnjive. Prvo, Srbi su još jednom u ovom veku opomenuli i zabrinuli svet svojom spremnošću da se uporno i srčano suprotstavljaju nepravdi i diktatu moćnih. Njihovoj neutaživoj želji da pokoravaju i dominiraju i svet preudešavaju isključivo prema vlastitim željama i interesima.

⁵⁶ Up.: Nacrt mirovnog plana: Privremeni aranžmani za BiH, *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 42–48.

Drugo, sasvim je izvesno da će trebati dugo vremena da se obnovi ne samo ruska privreda, što se u povoljnim okolnostima može desiti relativno brzo, nego ruski narod kao takav, njegova slovenska i pravoslavna svest. Narod koji se tamo zatekao iza komunističke pošasti, razvijan u boljševičkom inkubatoru, i u prošlosti, a bojim se i danas, više je bio sklon i upućen na to da po svetu traži ideološku braću i srodnike, nego srodnike i braću po krvi, veri i jeziku. Dugo će, dakle, biti potrebno dok se ne zaljulja zvono Ivanovo, ono u koje se nadao moj kolega Milorad Ekmečić.⁵⁷ A do tada će u Rusiji kolo voditi neki drugi ljudi. U ovom trenutku ruski narod je toliko gladan i toliko ponižen neimaštinom da i ne primećuje, osim časnih izuzetaka, bezdušnu i sramnu trgovinu ruskim interesima i budućnošću pravoslavlja. Ne mogu nam, prema tome, mnogo pomoći, a ono koliko pomažu čine to nesvesno samim svojim imenom. Nikada istinitije i bolnije nego danas nije zvučao Njegošev stih: „Vjero prava, kukavna siroto“, kao ni njegovo vajkanje da mu je već dodijalo biti rob petrovgradskih čudi. Očigledno, to nikada nije bilo lako, a danas je ponajteže, svejedno što ruska stolica nije više Petersburg nego Moskva.

U svakom slučaju neke pouke iz svega ovoga što nam se u zadnje vreme desilo i zbililo moramo i na ovom planu izvući. Inače srpska pobjeda u ovome ratu je ogromna svojim neposrednim učincima, a dopušteno se nadati da će ti učinci bivati sve veći, značajniji i za nas povoljniji. Prvo od rezultata i energije te pobjede napravili smo kakvu-takvu državu, sa kojom, s obzirom na veličinu pobjede i na naša prava, trenutno ne možemo biti zadovoljni. Ali koju ćemo uz Božiju pomoć i srpsko napregnuće uvećavati i popravljati. Srpska pobjeda je omogućila Tuđmanu, odnosno Germanima da privremeno stvore veliku Hrvatsku o čijoj će se konačnoj sudbini tek naknadno odlučivati, što bi se reklo: odzad je Mara sa svatovima. Iz srpske pobjede, a voljom moćnih i osionih nastaje i prva Džamahiriya u Evropi. Neka im je na čast i uživanje. Dopuštajući stvaranje ovih državnih nakaza, Amerikanci su pokušali da se izvinu Germa-

⁵⁷ Milorad Ekmečić, (1928–), historičar. Do 1992. profesor na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Iste godine prelazi u Beograd, gde ulazi u radni sastav SANU.

nima zato što su 2 minula svetska rata doprinijeli njihovom porazu. Pokušali su da se operu pred arapsko-islamskim svetom, zato što su na njihovim prostorima stvorili jevrejsko-vojničku snažnu državu koja razjedinjenu arapiju mlati, čerupa kada hoće i kako hoće. Od rezultata srpske pobjede u ovom ratu, njihove srčanosti i dostojanstva glasnim Rusima je dodijeljen kolač vredan preko 40 hiljada milijardi dolara. Ja im želim prije nego što ga pojedu da se otrezne i usprave. Biće nam i jednim i drugima bolje. To i jedno i drugoga, stvoreno je i isteklo iz pobjede srpskoga naroda u ovome ratu. Svi su se, dakle, namirili od srpske krvi i srpskoga pregnuća, a njima samima su ponudili ostatak sa kojim naravno ne možemo biti zadovoljni.

Rat je Srbima nametnut, oni su ga prihvatili ne bi li za sebe izborili makar dio onih prava, prava u čije su ime Hrvati i Slovenci njima razvalili kuću, a za njima su se povelili pokatoličeni, poturčeni i pobugarčeni Srbi. Tvorci tzv. novog poretka, u kome će Amerikanci diktirati ostatku sveta šta da radi i kako da se ponaša, vrlo su ozlojeđeni na Srbe upravo zbog toga što se plaše da njihov primjer ne postane zarazan. Srbi su njima krivi samo zato što su ponosni, što su neposlušni, što nisu izabrali svoje za putovođe ljude na koje su Amerikanci i Germani unapred potrošili svoje marke i svoje dolare. Srbi su to dostojanstveno odbili, zato su zaslužili da u ovom trenutku ponese epitet najhrabrijeg, najdostojanstvenijeg naroda na svijetu. Gotovo sam siguran na mu se najviše dive oni kojima to smeta, koji ih zato nemilice blati i koji su spremni na sve da im bar malo saviju kičmu. Iz svega toga ima i loše posljedice za Srbe što se zbivalo za ove tri godine, a najgora je ta što je svijet izgubio dostojanstvo, što se uz pomoć medija srpski narod ocrnio, a svjetsko javno mnjenje izmanipulisalo, što je najbezočnije, što je najveći lažov među novinarima dobio najveće priznanje i što se Nobelove nagrade za mir dodjeljuju svaštočinama i političkim samoubicama. Što se nas tiče moramo se što prije otrezniti od nekih svojih zanosa i zabluda, a prije svega definitivno se osloboditi vere i želje da živimo u istoj državi sa onima koji su nam tu državu, onako podlo i bezdušno, u dva maha rušili. Velika je to zabluda, bojim se da to nije samo zabluda Milana

Panića,⁵⁸ da se sa njima može živjeti zajedno. Moramo ih konačno za vek i vekova otpisati. Shvatimo jednom – svijet će nas onoliko uvažavati i pomagati onoliko koliko mu se isplati, odnosno koliko mu budemo trebali.

Za proteklu godinu dana borili smo se mnogo više nego što smo dobili, što znači da se moramo boriti i dalje, naravno drugačijim sredstvima i drugačijim načinom. Mi smo uvijek imali dva tipa boraca za narodne interese, podjednako dobrih i podjednako potrebnih. Jedan od tih boraca predstavljao je i predstavlja Miloš Obilić koji se na protivnika ustreljuje poput osice, poput pčele. Ujeda, ali na žaoči ostavlja i svoj život. Drugi tip junaka oličava Marko Kraljević koji svaki dan ubije, smakne po jednog zulumčara. Marko zna, ako je to potrebno, turski da klanja a srpski na Boga da misli.

Nama su potrebni takvi borci. Zato mu je narod dao da živi 300 godina, ako hoćemo svojim protivnicima da dohakamo mi u borbu moramo uvrstiti ova oba svoja tipa junaka. Biti i Miloš Obilić i Marko Kraljević, biti i Ahilej i Odisej. Mi smo u rvanju, čini mi se sa svojim protivnicama zatezali i dobili ono što se u ovom trenutku na sabljji krvavoj moglo dobiti. Ako dalje zatežemo, moglo bi se, ne daj Bože, uže prekinuti i izgubiti i ono što nam se nudi. To nikako ne smijemo sebi dopustiti. Ja sam potpuno svjestan toga da se sa nekim stvarima teško pomiriti. Teško je imati pa nemati, a mi smo dosta toga oslobodili, imali smo ga, a sada na neki način makar privremeno treba toga da se odviknemo. Ako preživimo, uz kombinovanje sredstava i načina borbe, uz strpljenje i nešto povoljniji razvoj međunarodne situacije, možemo dočepati i onoga što u ovom trenutku privremeno gubimo, a zna se – nađeno je draže negubljeno. Prema tome, založio bi se za podršku potpisu uz određene uslove. Uslovi moraju sadržavati minimum srpskih interesa u čije će ime ovaj narod obnoviti oružanu borbu, ako te interese ne ostvari na drukčiji način.

⁵⁸ Milan Panić (1929–), američki biznismen srpskog porekla, premijer Savezne Republike Jugoslavije (1992–1993). Ubrzo po izboru konfrontirao se sa Slobodanom Miloševićem, kome je bio protivkandidat za mesto predsjednika Srbije na izborima decembra 1992, nakon čega je smenjen.

NIKOLA KOLJEVIĆ: Poštovana skupštino, dragi gosti domaći i oni najdraži iz Grčke, Vaše preosveštenstvo,

Ja imam dve ambicije. Jednu ambiciju da dođemo što prije do odluke. Imam jedan predlog, jednu manju ambiciju da što pre idemo na pauzu. Prema tome želeo bi da govorim kratko.

Kada bi danas parafrazirali onaj kosovski stih „Da se svi mi u so prometnemo ne bi Turkom ručka osolili“, ja mislim da bi ga morali parafrazirati tako „da se mi svi u so prometnemo ne bi Klintonu⁵⁹ ručka osolili“. Molim vas, jedna stvar bi trebala da bude potpuno jasna – ako mi određenog vida pozitivan odgovor ne damo, nas će biti manje, pa će se tražiti dalje. Gledali smo taj model u Iraku, da li je pametnije, određeni pozitivan odgovor da dok ima više živih Srba ili ne, ja prepuštam vama. Čini mi se da je to pitanje ekonomije sa svojim narodom, jer ni jedna ljudska glava, ni jedna srpska glava nije dovoljna da zamijeni, da ne kažem 10.000 srpskih glava, ako mislima o narodnom interesu, a ne o svome ličnom srpskom ponosu. O tome toliko.

Druga varijanta da mi damo jedan potpis glat. Isto tako čini mi se da je i dosadašnji razgovor pokazao da ne dolazi u obzir. Čitav istorijat naše konferencije pokazuje da smo mi od naših konferencija dobijali sve manje i manje, a da su pritisci bili sve veći i veći. Ne treba da vas podsećam da je u početku bila konstitutivna država u Lisabonskom dokumentu,⁶⁰ pa onda jedinica, pa je onda bio prekinut Lisabonski dokument, pa je čak Kutiljero⁶¹ rekao da su Muslimani slagali, pa to nekako nije odjeknulo po svetu, pa su nam onda nudili

⁵⁹ Vilijem Džeferson Bil Klinton (1946–), 42. predsednik SAD (1993–2001).

⁶⁰ U Lisabonu je marta 1992. održana završna faza pregovora o Bosni i Hercegovini u organizaciji Evropske mirovne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, na kojoj je predstavljen *Plan Karington*. Plan je podrazumevao kantonalizaciju Bosne i Hercegovine na nacionalnoj osnovi. Potpisali su ga 18. marta 1992. predstavnici sve tri strane, ali je Alija Izetbegović deset dana kasnije povukao svoj potpis.

⁶¹ Žoze Kutiljero (José Cutileiro, 1934–), portugalski diplomata. Od januara do avgusta 1992. bio je koordinator Konferencije o Jugoslaviji zadužen za konstitucionalni aranžman o Bosni i Hercegovini, poznatiji pod imenom *Kutiljerov plan*. Kasnije je obavljao dužnost generalnog sekretara Zapadnoevropske Unije (1994–1999).

deset provincija, i u tih deset provincija ono što nama savršeno ne odgovara, odnosno ono što je dr Karadžić rekao ovo nama ne odgovara iz osnova. Nemojte vi od nas tražiti prioritete kada ovo nama u osnovi ne odgovara. Slovo iže, ali sirca niže. Da se opet vratim na narodnu enklitiku što se tiče naših mogućnosti, ali isto tako je pritisak veći. Ja sam pisao nešto o tome, da mislim da bi vrlo važno bilo na Skupštini se spustiti na prosjek. Jedna od opasnosti naših skupština je povišeni ton i poezija, jer mi imamo publiku pred sobom. Obraćamo se određenoj publici, a ono što je izvan ove sobe, što je na frontu, ono što će možda noćas biti to nam ostaje u drugom planu. Ja bi skratio ovu nemoguću dilemu, jer to je stvarno biranje između zla i goreg da mi nađemo svoju časnu sredinu, da ono što su naši uslovi za potpis i naše vezivanje uslova na referendumu ukoliko ti uslovi ne budu ispunjeni da idemo na referendum da to bude naš osnovni model odlučivanja o ovoj stvari. Predložio bi komisiju koja će predložiti tekst tako da iza pauze možemo odmah da razgovaramo o tom tekstu da bi smo bili operativniji.

Na kraju ipak bi se vratio, ja sam imao običaj da ljudi čute kada ja govorim, to mi je ostalo iz profesorskih dana. Ja bi se na kraju vratio na jedan bitan stih iz narodne poezije, „Stići i uteći i na strašnom mjestu postojati“. Ja mislim da smo mi vrlo slabi Srbi ako se opredeljujemo samo za jedan način borbe za koji smo vidjeli da je iscrpljen. Nama stoji desetina načina borbi da ostvarimo prava koja nismo ostvarili, koja će biti puno teža, puno manje bombastična, puno prozaističnija sa puno više rada, ali ja u njih imam vere i moram vam reći i svim onima ljudima koji se budu ovdje opredelili da se do kraja bore drugim sredstvima, ne samo vojnim, da ću biti uz njih.

Gospodin RAŠULA NEDELJKO: Gospodine predsjedavajući, Vaše preosveštenstvo, dragi gosti, gospodo poslanici,

Ja isto smatram da treba govoriti o prozi i smatram da smo mnogo čuli onoga što je više, za javnost, za uši širokog auditorijuma, ali su izuzetno značajni oni podaci koje je ovdje g. Dukić iznio, koji u potpunosti govore o podređenoj situaciji u kojoj se našao srpski narod na ovim prostorima. Lijepe su riječi obećanja koja nemaju svoju

podlogu. Mi smo ih slušali i slušamo, ja bi rekao, desetinama godina. Ovdje su prisutne neke postule i ja ne bi stvarno htio da pođemo sa tim postulama kao činjenicama. Nije ovdje dilema, jesmo li mi za mir ili nismo, odnosno je li alternacija miru rat. Nismo mi ovdje došli iz rovova i šuma, da nismo svjesni svega onoga što nosi jedan ili drugi put. Nego smo ovdje poslani i zato smo poslanici svog naroda i prenosimo ono što naš narod misli, oseća. Mi smo dužni da ostanemo kod toga, ja ovdje govorim, kao i moj prijatelj Srđa, u ime Srba Podgrmečja i Potkozarja, u ime onih Srba koji su 41. godine bili desetkovani, za 3 dana, 5,5 hiljada Srba je ubijeno na Tušnjaru, 30 i više u Prijedoru, 12,5 u Bihaću, više od 10 hiljada u Krupi na Uni, 10-tina u Novom Gradu, to je to područje koje gospoda Vens i Oven, široke ruke darodavci, djeda mraz, ne znam ko su, dodjeljuju Aliji, daju Tuđmanu, daju bilo kome samo da ne bude srpsko. To je područje koje treba, pogledajte poslednju mapu. Da ono privredni subjekat prirodno bogatstvo. U ovom dijelu zapadne Krajine zaloga za bezbjedan, bogat, raskošan život samo Muslimanima cazinske enklave, nego Tuđmana, oni su se već izjasnili za vezivanje za Tuđmanovu Hrvatsku, zato trebaju rudnici mrkog uglja Kamengrad, zato trebaju željezna nalazišta rudnika u Ljuboviji oko Prijedora, zato trebaju bogate šume Grmeča i Kozare i one ravnice oko rijeke Sane i Une, jer su one plodne kao i vojvođanska zemlja. Imamo hranu, imamo rudna bogatstva, imamo industrijske objekte koji su profitabilni. Sve to njima treba, a vjerujte, sada vam pomalo, vjerujte, malo pikantno djeluje, mogu da kažem istinu. Desna obala rijeke Sane koja pripada opštini Sanski Most samo ima pečurke, vjerujte ovo kada kažem, pečurke se samo beru. Ni jednog industrijskog objekta, ni jednog prirodnog bogatstva na desnoj obali rijeke Sane, a Prijedoru su uzeli i ribnjak Saničane. Dakle, nismo mi za rat, mi smo za mir u svojoj kući, a to je naša kuća. Fraza je, i niko ne može da se oduševi da smo mi pobjednici, mi smo zatočnici, mi smo sami sebi potpisali smrtnu presudu potpisom Vens-Ovenovog plana, nismo mi pobjednici ako mi moramo postavljati svoje grobove. Grobove onih u Sanskom Mostu oko 200 boraca poginulo, a u Sanskom Mostu su planirali muslimani da objese nas 50-tak Srba iz SDS u parku gdje su 1941. vješali Vidoviće.

Jednu porodicu od 10 muških glava, i lijepo stoji u njihovim zapisima da će nam silovati djevojčice od 12 godina pa sve dalje do onih koje mogu rađati, a sve muško starije od 3 godine pod nož. Pravili su sablje, one krive „dimiskije“, moram da dohvatim poeziju. To su one sablje kojima su nama trebali osjećati glave. A gospoda Oven i Vens i naša braća iz Srbije kažu prihvatite to. Neka dođu, neka izvrše to.

Nećemo prihvatiti to, gospodo i braćo. Ne možemo to prihvatiti. Ovo je jedan težak trenutak pred koji su mislili samo da stave srpske poslanike. Srpski poslanici ovo će odraditi časno i pošteno. Očuvati svoj obraz, ali je i ovo trenutak sumraka srpske politike koja se zasnivala na jugoslovenstvu. Ja ću otići i dalje i reći ću da je to sumrak i srpske filozofije i istorije i ekonomije, i prava, i nauke u cjelini, ali i poraz Srpske pravoslavne crkve. Jer ni jedan od tih subjekata nije napravio program srpski, nije nam odredio put i osvijetlio kojim treba zajednički da idemo, ostavio je srpski narod na bespuću. Pogledajte na drugoj strani jedan imbecilni general Brozov⁶² ostvario je hiljadugodišnji san hrvatski. Kvazinauka njegova može da barata kako hoće i da dokazuje svijetu i pokazuje da u Jasenovcu ne leži više od 30.000 Srba, a zna se koliko leži.⁶³ Katolički kler Kuharić,⁶⁴ blagoslovio je ustaše i u ime Vatikana i katoličanstva, sveto je ubiti, zaklati Srbina, izmasakrirati. U Kuranu stoji da je sveto ubiti nevjernika. Nevjernik je svako onaj koji nije musliman (sic!)⁶⁵. Gospodo, mi to zaboravljamo. Ne možemo prihvatiti guranje u sužanjstvo. Mi to nikada nećemo prihvatiti, bar mi srpski poslanici, jer znamo da iza nas stoji srpski narod u Republici Srpskoj. Time bismo se odrekli našeg djeteta, naše državnosti, našeg puta, naše vjere pravoslavne. Nećemo sužanjstvo i ne možemo graditi onu politiku i polaziti od vrhunskog

⁶² Odnosi se na Franju Tuđmana.

⁶³ Koncentracioni logor Jasenovac formiran je u Nezavisnoj Državnoj Hrvatskoj, a broj njegovih žrtava bio je predmet žestokih polemika tokom 1980-ih godina.

⁶⁴ Kardinal Franjo Kuharić (1919–2002), zagrebački nadbiskup od 1970, kardinal Rimokatoličke crkve od 1983.

⁶⁵ U originalnom tekstu se reč Musliman nekada piše sa velikim, a nekada malim početnim slovom. Budući da se ne radi o omašci već o političkoj poruci i stavu govornika, priređivač se opredelio da ovu grešku ne ispravlja.

načela i mudrosti ne za Miloša gospodo, zar nismo mogli umjesto kneza Miloša da izgradimo nekog drugog političara koji će biti obrazac srpske političke mudrosti. Nećemo ni u novo bratstvo i jedinstvo, jer to je bilo bratstvo i jedinstvo koje je služilo na štetu srpskog naroda koji se odnarodio u ime tog bratstva i jedinstva. Mi ne možemo prihvatiti ni pisma koja nam pišu braća iz Jugoslavije; ovdje je neko rekao, a mi smo prvi digli glavu i digli prvi barjak jugoslovenstva, zapadno od Drine, mi upravo u bivšoj BiH i naša opredjeljenja iskazana su, i plebiscit srpskog naroda. Mi ne možemo prihvatiti da nam se onakva, potcjenjivačka, ponižavajuća pisma pišu, ispadosmo slučajno ljudi. Protiv nas se sada vodi propagandni rat u Srbiji i Crnoj Gori. Gospodo, vi ste ovdje čelnici tih država. Sada je strah i, vjerujte, strah me je uključiti TV aparat i gledati dnevnik beogradski. Zato što čvrst sam u opredjeljenju, ali uhvatim sebe u razmišljanju da li smo pogriješili. Vjerujte da nam odmažete, ako možete pomozite, ako nećete hvala vam, pustite nas da uspravno ginemo, a ne da kukavički poginemo na duge staze kroz vrijeme.

PREDSJEDAVALJUĆI: Sada ćemo napraviti pauzu do 17,30 sati za ručak.

PAUZA

Gospodin LJUBO BOSILJČIĆ: Dragi gosti. Ja ću poći ono što su rekli stari Rimljani – „in medija (sic!) res“.

Zbog čega je za nas Vens-Ovenov plan neprihvatljiv? Plan je brutalan. Poznato je kreatoru plana šta su Srbi izgubili u ovome ratu. Doduše, mi nismo nikada ni priznali da su to naši porazi, ali su porazi stravični. Uzmite naše prijedele gdje se za sva vremena gubi srpsko korijenje. Uzmite dolinu Neretve, uzmite Mostar koji je bio jači srpski centar u istoriji nego što su tamo bili hrvatski ili muslimanski korijeni. Izgubili smo Čaplinu i oko Čapljine. Izgubili smo korijene u Zenici, u Travniku, u Novom Travniku koji se ne mogu procijeniti, u Maglaju, u Zavidovićima, mi u tim mjestima nemamo ni jedne bogomolje. Ko zna ko će i kada doći na naša groblja. Ovo su vidjeli kreatori, ti slijepci, odnosno Vens i Oven, oni su vidjeli šta smo mi

izgubili, a pored toga još otimaju ono što je naše, da ne ponavljam dio Sanskog Mosta, Bosanskog Prijedora, Derventu, Vlasenicu, Ili-džu itd. Iliđu, najljepši grad u svijetu. S obzirom da je ovaj plan zai-sta u svakom pogledu necivilizacijski, jer ako ništa drugo od starih Rimljana je postojalo načelo ako nešto dvojica prave da bar budu u ravnopravni, mi smo ovdje bili potpuno poniženi i takav plan je do-šao do izražaja. Ja mislim i da naš narod je zato, a i mi poslanici da se takav plan brutalan, bezočan, ogavan ne može prihvatiti.

PETKO ČANČAR: Gospodine predsjedniče, Vaše preosveštenstvo, uvaženi gosti, dragi poslanici, dame i gosti,

Prije obraćanja ovom svome domu želio bi da se zahvalim mr Rajku Dukiću koji je iscrpno obavijestio ovaj parlament o eko-nomskom planu ovih provincija Vens-Ovenova plana, uz jednu malu korekciju da je od namjenske vojne industrije na područjima BiH u odnosu na Jugoslaviju bilo 50% proizvodnih kapaciteta. Da je BiH zapošljavala oko 50.000 radnika u vojnoj industriji. Gospodo posla-nici, od te vojne industrije nama ostaju samo 4 objekta: strelište u Bi-leći, streliše u Kalinoviku, na Sokocu i tu negdje ono Manjače. Sve drugo je u tuđim provincijama, a iz arsenala najdemokratskije diplo-matije najveći pritisak u istoriji srpskog naroda ima političko nasilje. Ono se na nama isprobava u vrijeme kada su našem narodu iz neo-bjašnjivih razloga okrenuta leđa od mnogih pa nam ostaje da sami sebi nosimo teret života. Takva nam je ovog vremena sudbina. Izdao nas je veliki dio svijeta. Nemamo kome vjerovati niti se u koga pona-dati. Oni koji pokušavaju da nam pomognu čine to stidljivo, trapavo i loše. Mnogi u svijetu iz reda moćnika smatraju nas da smo za Vens-Ovenov plan neprilagodljivi tvrdeći da smo tvrdoglavi, dok drugi ko-ji nas smatraju da smo bez glave. Traže naše legalne, legitimne pred-stavnike na politički pazar. Vode ih od kontinenta do kontinenta, od zemlje do zemlje, od grada do grada ne dajući im šansu da ostvare svoje nedovršeno političko platno, a postignute uspjehe žanju od Londona do Atine.⁶⁶ Ovom parlamentu nude samo da obavimo vršid-

⁶⁶ Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji, čiji je sastanak u Atini 1–2. maja 1993. prethodio ovom skupštinskom zasjedanju, otvorena je u Londonu

bu. Svijet od nas traži da se presaberemo. Njihove prijetnje nisu izraz niti našeg, niti njihovog javnog mnjenja. Međunarodna zajednica primjenjuje šemu ultimatumu koju perfidno prevodi u fazu pogodbe. Pogodbu transformiše u ugovor, a ugovor izjednačuje sa zakonom koji potpisnici obavezno moraju poštovati. Gospode Bože, traže od nas da se uz prijetnju odlučimo i to pristanemo ponuđeno i to što prije to bolje. Uslovljavaju nam ako pristanemo dobićemo nešto, ako ne izgubićemo sve. Tako nas kao najstariji i najveći narod Balkana žrtvuje međunarodna skupina radi svoga vlastitoga samozadovoljstva. Nude kao Srpskoj Krajini ružičaste zone, nama nešto i gore od toga. Nama u Foči daju zone izolacije. Ja ne mogu ubijediti međunarodnu zajednicu, ali mogu vas uvjeriti narodni poslanici da na području najveće po površini opštine najveće u bivšoj BiH koja je od 1272 km nema trenutno ni jednog muslimana, da je prije sukoba Foča po sporazumu priznata kao srpski grad jer u njoj živi od 1000–2000 stanovnika. Da sam ja u novembarskim izborima 1990. godine kao poslanik SDS pobijedio na izborima ostavljajući mnogo malobrojniju stranku SDA, Jugoslovena, reformista itd. Po popisu iz 1991. godine bila je negdje vaga između nas i muslimana, ako još uzmemo Crnogorce kojih je dobar broj na području Foče, i pisali su se kao takvi, potpali su pod ostale i Jugoslovene koji su kao zapušteni Srbi tako se iskazali, onda smo mi izgubili apsolutnu većinu u Foči i dešava nam se ono što se danas dešava. Od ukupne površine katastarske na području opštine fočanske 70% pripada Srbima, 30% muslimanima. Danas je situacija obrnuta, dok muslimani dobijaju naš katastarsku veličinu od 70%. Posjetiću vas još na neke stvari da se u ovo vrijeme dok mi raspravljamo Moskva koleba od spreči, bliži nema nam ozbiljne nade. Ono što smo za ovu godinu dana kao najmlađa republika dobili na vojničkom planu, strategijom i taktikom, gubimo na međunarodnom planu prljavom politikom. Ostaje nam nada da će buduća politika oslobođena od svih spleta i predrasuda izreći svoj sud, o nama i našem vremenu i doći do prave istine.

Utvrdiće da su narodni poslanici i u bivšoj SR BiH i sadašnjoj Republici Srpskoj bili složni, strpljivi i odani svome narodu u

26–27. avgusta 1992. O njenom radu videti: B. G. Ramcharan (prir.), *The International Conference on the Former Yugoslavia: Official Papers I–II*, Springer, London 1997.

zastupanju njegovih interesa. Sa puno savjesti i da su poslaničku dužnost časno obavili i da nemaju pravo ni danas na pogrešku. Ja bi se samo koristio prilikom da kažem da je Narodna skupština u Bijeljini raspisala referendum koji će se obaviti 15. i 16. maja ove godine.⁶⁷ Sve pripreme za referendum su izvršene i smatram da je jedino meritorno i pravo ono rješenje koje će narod dati sa svojim za ili protiv. Sve ostalo smatram na određeni način da je prebacivanje vrućeg krompira iz desne u lijevu ruku, počev od pregovaračkog tima, pa do nas poslanika, a iza nas stoji ogromna masa naroda. Ja sam za ovih nekoliko dana obišao ono 54 opštine u svojstvu predsjednika za održavanje referenduma, obišao sam mnoge naše položaje i komande i civilnu vlast. Svi su na određeni način pozdravili referendum i zahvalni su ovom parlamentu što smo omogućili da se oni kao jedan narod najmnogoljudniji na balkanskim prostorima mogu izjasniti sami neposredno svojoj voljom zašto su, i mislim da bi trebalo sačekati to vrijeme za 10-tak dana da se narod o tome izjasni ako Vens-Ovenov plan može sačekati. Ja kao poslanik iz srpske opštine, koja je u srpskim rukama gdje je postavljena sva civilna vlast. Nemam moralno pravo niti da budem izdajnik, a još manje da budem grobarnik naroda. Hvala.

Prof. DRAGAN MILANOVIĆ: Vaše preosveštenstvo, gospodine predsjedniče, uvažena braćo,

Namjerno ne kažem gosti, jer u našoj srpskoj kući sva braća su domaćini. Mi smo potpuno svjesni ozbiljnosti situacije i dileme koja stoji pred nama i odgovornosti našeg opredjeljenja. Stoji mi u grlu kiselkast okus ultimatumata. Da danas moramo izglasati neko rješenje, da se opredijelimo za neki put na kojem nam ostaje ili biti ili nebiti, a imamo samo 2 alternative, ni jednog pravog puta mi moramo da odaberemo koja je stranputica lošija, a koja je bolja. G. Karadžić je iznio cijeli redosled događanja u našoj Republici Srpskoj od momenta raspada Jugoslavije do danas. Mislim da nema potrebe da ništa ponavljamo. Čovjek ne može, a prije nego što se opredijeli, da

⁶⁷ U Bijeljini je 26. aprila 1993. održano 29. zasedanje Narodne skupštine Republike Srpske.

vjeruje u nešto, u nečiju riječ, a ne sjeti se nečijeg činjenja prije tog. Ne možemo da zaboravimo ni g. Hansa Bruka,⁶⁸ koji ustoličava predsjednika Stipu Mesića.⁶⁹ Ne zbog toga što nam je taj čovjek bio antipatičan, nego zbog krajnjeg čina koji nam je ostao zapamćen. On je u Saboru a nije na drugom mjestu, a moglo je i drugdje rekao jednu najcrnju riječ koju može reći građanin jedne države u kojoj živi. „Gospodo, moja uloga je završena, Jugoslavije više nema“. Sve dalje što se dešava je rezultat jedne konzistentne politike i sva lica nama znana i manje znana. Nekako vode istim ciljem jednom istom vještom rukom režisera tako da dobijemo utisak da su to sve đaci jedne škole, jednog dobrog učitelja. Jugoslavija se raspala jednim protuustavnim činom. U našem ustavu bilo je napisano pravo naroda na samoopredjeljenje do odcjepljenja. Ustavnom materijom se to moglo ostvariti. Vidjeli smo i čuli kako se raspala, uostalom bili smo njeni živi svjedoci. Mnogi od nas i učesnici.

Svijet se nije obazirao na naš Ustav, a traži da se ponašamo po poveljama i zakonima. Priznao je jednu po jednu državu, koja je nastala na protivustavan način i poveljan, mislim na Povelju UN. Secesija Republike BiH odigrala se ponovo potpuno protivustavnom načinu sličnom kako se i raspala Jugoslavija, potpuno istim receptom, zbog toga ja sam skeptik za ovo sve što se danas dešava o čemu treba da odlučimo. Sećate se svi, a mi dobro, ovdje zahtjeva da je rečeno: raspišite gospodo referendum i bićete priznati, bez obzira na rezultate referenduma i bez obzira što se srpski narod, u ono o čemu ne vjerujemo našao konstitutivnosti i odlučivanje konsenzusom. Raspišite referendum i bićete priznati, a mi smo prethodno imali plebiscit srpskog naroda sa takvim ogromnim odzivom koji je morao biti

⁶⁸ Hans van den Bruk (Hans van den Broek, 1936–), holandski političar. Ministar inostranih poslova Holandije 1982–1993, pregovarač u ime Evropske zajednice u ranoj fazi jugoslovenske krize. Potom je bio komesar u Evropskoj komisiji, zadužen za spoljne poslove i pitanja proširenja.

⁶⁹ Stjepan Mesić (1934–), hrvatski političar, član Hrvatske demokratske zajednice od osnivanja i premijer Hrvatske od maja do avgusta 1990. Izabran u Predsedništvo SFRJ iste godine, bio je njegov posljednji predsjednik (30. jun – 6. decembar 1991). Od 1992. do 1994. bio je predsjednik Sabora, a zatim napušta HDZ. Izabran je za predsjednika Hrvatske 2000, i na toj je funkciji ostao do 2010.

meritoran sa 99% našeg naroda se opredijelilo za, a konsenzus o konstitutivnosti srpskog u Republici BiH i Jugoslaviji bila je zapisana u ustavu i Jugoslavije i naše republike BiH. Iza ovog, neposredno poslije referenduma imao sam osećaj da niko nije ni pitao za njegove rezultate, priznata je R BiH. Rezultati i dalje borbe u parlamentu BiH bili su izlišni. Ja s ponosom mogu da kažem da sam bio prvi koji je reagovao na riječi našeg bivšeg predsjednika Alije Izetbegovića. „Gospodo, ja sam za suverenitet spreman da žrtvujem mir“. Ja i sada imam snimljenu svoju reakciju koja je rečena – g. predsjedniče u ime moje i moje djece i naroda koga ja zastupam vi nemate takvo pravo. Jasno je ko je počeo rat. Ja mislim da to mi moramo još jedanput pokazati svijetu. Molim vas, Vens ... preskačem sav slijed događaja i mislim da nas to ne bi vodilo ničemu to ponavljanje svijet je svjestan da je Vens-Ovenov plan mrtav.⁷⁰ Hrvati i muslimani su potpisali taj sporazum i ratuju žešće no ikada do sada. Moramo reći nisu i ratovali do potpisa. Sada se vodi najkrvaviji rat između ova dva naroda u bivšoj republici BiH. Od nas se traži da potpišemo, kao tobože od toga zavisi mir. Mi nismo skeptici da bi to bio mir. Mislim da bi to bio uvod u žestoki sukob u novi sukob, samo ovoga puta i 3-eg naroda, jer su ova dva koji su potpisali žestoko ratuju na najbrutalniji način. Pokušali smo da simuliramo funkciju tog fantoma od ponuđene države po ustavnim principima BiH.

Ja nisam stručnjak ustavnog prava, ali ne znam nijednu državu koja je napravljena po ovom principu. Jednostavno njena funkcija je nezamisliva. Zašto nas neko tjera da potpišemo nešto što jednostavno nije moguće da zaživi. Ja nisam nikada skakao sa 5 sprata na beton dole. Nema ni potrebe, siguran sam šta bi dole bilo. Mi smo našoj delegaciji davali sve vrste ovlaštenja očekujući da će se naći neko prihvatljivo razumno rješenje. Nažalost, nismo to uspjeli da dočekamo. Režija koju sam vam samo pocrtao ne zbog podsjećanja ne-

⁷⁰ Vens-Ovenov plan je posle januarske etape pregovora u Ženevi i smene administracija u Vašingtonu izgubio podršku SAD, čiji su zvaničnici izražavali sumnje u njegovu ostvarivost, ali i u moralnost, smatrajući da se njime nagrađuje politika etničkog čišćenja i cepa Bosna i Hercegovina. O promeni američkog stava više u: Živorad Kovačević, *Amerika i raspad Jugoslavije*, Filip Višnjić, Beograd 2007, 103–112.

go zbog ovoga gdje smo sada, a mislim da smo samo na jednoj od etapa te režije, nama je potpuno znana. Ja želim da vas upozorim, svi imamo i prijatelje i braću i bliže i dalje. Prije dva dana u Njujork tajmsu g. Owen nam kaže: „Završio sam jedan dio posla u BiH, čeka me mnogo teži na Kosovu“. Šta da uradimo? Mi svijetu moramo kazati da ovaj plan za nas je mrtav, ne zato što smo nekooperativni, on jednostavno simulirajte bilo gdje ne može da napravi državu. Ne može napraviti državu. On mora dovesti do žestokih sukoba u zemlji u kojoj se nudi takvo rešenje. Svjedoci smo nepravednih, neprihvatljivih sankcija koje se primjenjuju prema našoj braći u Srbiji i Crnoj Gori, mislim na sadašnju Jugoslaviju. Svjedoci ste izmišljenog masakra u ulici Vase Miskina Crnog.⁷¹ Svijet dokaže istinu ali sankciju ne promjeni, svjedoci ste Srebrenice, žestoke kampanje, u Srebrenici nema ništa od onoga što je svijet pisao, ali Rezolucija 820 kao njen proizvod je tu.⁷²

Ostaje nam i nudite nam da zajedno kao braća prihvatimo to rješenje. Mi jednostavno ne vidimo da to treba tako uraditi. Ne zato što smo jogunasti, što smo nekritični, nego jednostavno mislimo da to rješenje nije mir. Ono je novi sukob, jer imamo takvo iskustvo druga dva naroda gdje su ga potpisali. Ostaje nam da kažemo je li ovo stepenica naše zajedničke države kojoj težimo. Srpske države kako ćemo je zvati. Da li trebamo da kažemo na ovoj stepenici ne? Ili da kažemo sa UNPROFOR-om i 70.000 vojnika u Republici Srpskoj da onda kažemo ne kada se oni nađu na granici između dvije države. Kroz sredinu jednog naroda? Ili da čekamo dok oni ponovo nađu neki razlog da za neku operativu, spas braće u Srbiji, zbog toga što ne želite da ih maltretirate „vaše sugrađane na Kosovu“ treba da potpišete neku novu rezoluciju, čeka vas neka nova sankcija. Ostaje nam da procjenimo je li ova stepenica na kojoj smo danas, ona po-

⁷¹ U sarajevskoj ulici Vase Miskina, 27. maja 1992, granate ispaljene sa srpskih položaja usmrtille su ili teško ranile više od 150 osoba.

⁷² Kao reakciju na nastavak ofanzivnih operacija oko Srebrenice, Savet bezbednosti 17. aprila ovu oblast proglašava zaštićenom zonom Rezolucijom 819. Dan kasnije, Savet bezbednosti Rezolucijom 820 maksimalno pooštrava sankcije protiv SRJ, ali se izvršenje ove odluke odlaže do donošenja odluke o Vens-Ovenovom planu.

slednja. Negdje mi, braćo, moramo stati. Mi smo svjesni, potpuno svjesni da mi svi zajedno, što reče moj prijatelj i školski drug Nikola Koljević, da se u so pretvorimo ne možemo da ratujemo sa Amerikom. Ostaje pitanje da li zaista treba da uslijedi rat između dva potpuno neravnopravna protivnika? Da li slijedi? Da li trebamo da se do kraja puštimo? Da na kraju utvrdimo da smo propustili Sloveniju, Hrvatsku, BiH, propustili smo Drinu da na njoj stanemo, propustili smo ovo da stanemo negdje na Moravi. Zaista mislim trebalo bi danas da se o tome odluči. Mi smo odgovorni svojim biračima i ovdje smo njihovi predstavnici. Koji put da im ponudimo? Naša djeca ginu! Braća, tri naša poslanika su mrtva! Poginula su u borbama! Naš kolega koji je malo prije diskutovao ima mrtvog sina, sahranjen je neki dan! A mnogi od nas imaju sinove, i ja sam jedan od njih koji vidaju rane!

Valjda nema razloga da mi sumnjamo jedni u druge, da je nama više od bilo koga stalo do mira. Pa ova Skupština to je višestruko potvrđivala od jednostranih odluka o prekidu ratnih dejstava, otpuštanje ratnih zarobljenika bez ikakvih uslova. Od kooperativnosti do snishodljivosti. Ta kooperativnost se dotle svodila i nigdje ne vidimo kraja i mi smo sada, a ja sam dužan da u ime mojih birača nešto kažem. Podržali smo, ja sam poslanik iz Banjaluke, predsjednik Poslaničkog centra u Banjaluci, te najveće enklave Republike Srpske i zaključili smo, da dodemo ovdje bez zadnje misli, da razmijenimo mišljenje ako ima nešto što iz sredstava informisanja nismo znali. Da sjedemo zajedno da se bez zadnje misli dogovorimo o odluci, ali ukoliko nema ništa novog, a ja sa žaljenjem konstatujem da smo sve ovo znali 25. i 26. aprila 1993. kada smo donijeli odluku onakvu kakvu smo donijeli, zbog toga je meni stalo, ukoliko nema ništa novo da mi ne možemo odustati od referenduma.⁷³ A naš je još jedan zaključak pored pitanja koje smo postavili da li ste za prihvatanje Vens-Ovenovog plana moramo postavljati i neka veoma konkretna pitanja o kojima bi trebali danas da se dogovorimo. Jer ta pitanja imaju u pismenoj formi, ja ih ne bi interpretirao, mi ćemo ta pitanja ukoliko se na kraju složimo da nam je referendum naroda jedini put da to formulišemo.

⁷³ Videti *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 104, nap. 14.

Dakle, da se dogovorimo koja je to odluka. Koje je to referendumsko pitanje? Jer zaista ova Skupština, a ja sam dužan po poslovniku da upozorim Skupštinu još jedanput. Ustavom Republike Srpske ova skupština ne može da donosi odluke suprotne Ustavu i propisala je da se za granice i za definitivno određivanje granica Republike Srpske i promjena tih granica, obavezno mora pitati narod i da odluka mora biti donesena plebiscitom dvotrećinskom većinom. Mi kada bi smo htjeli da donesemo neko drugo rješenje, a Ustav i mape su valjda najsuštinskija promjena koja zadire u bit ove države, dakle kada bi smo htjeli moram da upozorim sve nas da mi drugo rješenje, po Ustavu ako želimo da ga poštujemo, jednostavno ne možemo donijeti. Hvala.

MIROSLAV VJEŠTICA: Vaše preosveštenstvo, gospodine predsjedniče, draga braćo Srbi i sestre Srпкиnje, poštovani gosti,

Prije nego što kažem ono što moram da kažem, što sam inače do sada stalno govorio, moram samo da dopunim svoga brata Nedeljka Rašulu. Mi smo Krajišnici malo govorili o Krajini, o našoj Srpskoj zemlji, jer smo stalno se borili za Republiku Srpsku u cjelini. Ovo što želim da dopunim svoga brata Rašulu je to, da je u Krupi na Uni 12.500 Srba ubijeno u II svjetskom ratu. I želim samo da dodam što se odnosi na Krajinu isto. Ali tzv. Cazinsku krajinu. Prije II svjetskog rata tzv. Cazinska krajina treba uvijek da kažemo tzv. Cazinska Krajina je srpska zemlja bila. Po zadnjem popisu 1931, kada je 170.000 Srba živjelo, 75% stanovništva Srbi su bili. Vi dobro znate šta se desilo sa tim Srbima? I to je srpska zemlja, znači tzv. Cazinska Krajina je srpska zemlja. Sada im nije dosta ni to nego traže i od desne obale Une, znači preko Krupe na Uni, Novog Grada, Sanskog Mosta, Prijedora i Bihaća i taj dio srpske zemlje. To sam samo htio da ponovim. Mi to nećemo dati. Mi se vodimo idejom, ako Bog da, da im i tu tzv. Cazinsku krajinu uzmemo, to je srpska zemlja.

Bez obzira kako teška vremena bila, bez obzira na sve posljedice, vodeći računa o dostojanstvu srpskoga naroda došlo je vrijeme da se pogleda istini u oči. Da se srpskom narodu kaže istina. Tu istinu narodu moramo saopštiti mi, narodni poslanici, a ona je ukoliko

prihvatimo Vens-Ovenov plan za srpski narod katastrofalna. Narodu moramo reći da ukoliko prihvatimo Vens-Ovenov plan da nema Republike Srpske, da više nije suveren na svojoj zemlji, da nema pravo na samoopredeljenje da mora da živimo u nezavisnoj suverenoj Alijini Bosni. Da je uzalud ratovao izgubio svoje sinove, braću, kćeri, rođake. Da je izgubio svoju slobodu, svoju zemlju, svoja materijalna i svaka druga bogatstva. Da više nema svoje zastave, da nema svoga grba, svoje himne, svoje srpske vojske, svoje srpske policije, sudstva itd. To sve proizilazi iz Vens-Ovenovog plana. Iz njegovih svih elemenata i iz principa, iz vojnog papira, iz mapa iz papira ponuđenih u prelaznom periodu. Detaljno o ovom Vens-Ovenovom planu ja ću da govorim u drugom dijelu kada dobijemo sve te dokumente. Onda ću precizno, kao pravnik, tačno da kažem gdje to stoji to je istina. Zbog toga i do tada, a ja predlažem predsjedniče da se onaj zaključak sa Kluba poslanika ostvari i da mi dobijemo kompletan Vens-Ovenov plan i da ga onda argumentovano obrazložimo od tačke do tačke, jer smo to dužni srpskom narodu da uradimo.⁷⁴ Sada donosimo odluku u ime tog naroda, a narod će 15. i 16. maja 1993. da potvrdi tu našu odluku ili da je demantuje.⁷⁵ Do tada Vens-Ovenov plan ne možemo prihvatiti, pošto bi na taj način automatski odustali od svoje države.

Vens-Ovenov plan ne možemo prihvatiti i zbog toga što je nametnut. Što je to za Srbe sraman plan, što je to ucjena i ultimatum, što je to kapitulacija za zelenim stolom i što je to izdaja, te stoga naš odgovor mora biti onakav kakav srpska istorija do sada poznaje. Ne prihvatamo ucjene i ultimatum, ne bojimo se sile. Na silu ćemo ako Bog da ako bude protiv nas upotrebljena silom i tu popusta i kompromisa nema. Potpisom stavljenim na Vens-Ovenov plan uništavamo sve svoje političko-nacionalne interese i svoju budućnost jer svojim potpisom legalizujemo uspostavljanje, jedinstvene, nedjeljive, suverene Alijine BiH. Znači legalizujemo uspostavljanje većinske, tuđinske, ustavne i upravne vlasti. Legalizujemo stranu vojnu okupaciju svoje zemlje. Uništavamo suverenitet srpskog naroda nad Republi-

⁷⁴ Iz rečenog proizilazi da su poslanici raspravljali o planu a da ga pred sobom nisu imali.

⁷⁵ Videti *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 104, nap. 14.

kom Srpskom, uništavamo pravo srpskog naroda na samoopredjeljenje i formiranje vlastite države. Do sada smo sva ta prava imali. Potpišemo li sva ta prava gubimo za sva vremena! Fala Bogu, svjesni smo svih tih posledica. Te zato tog potpisa nema. Niti će ga kada biti! Taman da se i desi ne daj Bože i ono najgore da se podijelimo u Skupštini, a da neko da a neko ne da, ali mi ga ne damo u Krajini. Odmah da vam bude jasno. Niti ću ga kada dati. Do sada smo davali do znanja da se sa našim nacionalnim interesima ne može niko poigravati. Sada i stalno u buduće moramo da im damo do znanja da ne prihvatamo njihove, a nama na silu nametnute članove, da ne prihvatamo te sramne ponižavajuće predloge, da ne pristajemo na cijene da se ne plašimo sile. Časnije je život izgubiti nego sramno, izdajnički kapitulantski iznevjeriti sve ono što je srpski narod kroz svoju veličanstvenu istoriju stvorio na ovim prostorima. Prije, a i nakon II svjetskog rata i ovog nam nametnutog rata. Braćo Srbi i sestre Srkinje niko od nas nema pravo da maše sa srpskom zemljom i sa žrtvama palim za tu zemlju! Ko to uradi izdajnik je! A znate koja kazna stiže izdajnika! Sada kao naši preci branimo ono što je naše! Našu srpsku svetu zemlju, našu Republiku Srpsku i srpski narod koji ima pravo na samoopredjeljenje i na vlastitu državu kao i drugi narodi!

Ova Skupština do sada nije, a nadam se da ni sada neće ni pod kojim uslovima i ucjenama odustati od ranijih odluka od svog Ustava, od svoje Republike Srpske, od svoje Skupštine, svoje Vlade, svoje vojske, svoje policije, svoga sudstva, znači od svoje države. Ako su je drugi izdali, njeni stvoritelji Skupština i srpski narod u cjelini neće je izdati. Srpski narodni poslanici ni pod kojim uslovima neće izdati svoj narod. Neće izdati časne Srbe i Srkinje. Koji dadoše svoje živote u ovom ratu. To se jasno i glasno za sva vremena mora reći Evropi i tzv. novom tvorcu poretka, SAD-u, bez obzira što nam prijete. Ja na kraju predlažem da u ime Boga i srpskog naroda i palih žrtava svih srpskih ratova odbijemo još jednom Vens-Ovenov plan u cjelini, znači da ostanemo kod odluke koju smo donijeli u Bijeljini i da insistiramo na tome da se 15. i 16. 4. 1993. održi referendum i da srpski narod odluči da li će prihvatiti takvu odluku Skupštine Republike Srpske ili će je pak promijeniti. Hvala.

RADOSLAV BRĐANIN: Gospodine predsjedniče, Vaše visoko preosveštenstvo, kolege poslanici i dragi gosti,

Sada je vrlo teško diskutovati poslije ovoliko diskusija. Slažem se sa jednim prethodnikom koji je rekao da ovo treba skratiti i po meni ići na glasanje, mada vidim da ni glasanje neće imati svoga smisla. Ali red je reći nekoliko rečenica, samo je teško reći bilo šta, a da se ne ponovimo. Ja shvatam u potpunosti, ovo volji radi istine i iskreno, kada srpski narod u Srbiji i Crnoj Gori, nadam se iskreno da Crnogorci nisu prešli u liberale, kaže da mi ne možemo rješavati sudbinu sami nego zajedno. To prihvatam kao čovjek bez imalo sarkazma, ali ne mogu da shvatim jesmo li imali pravo 1% da učestvujemo u stvaranju te treće Jugoslavije kada smo se plebiscitom opredijelili. Moram da podsjetim da teritorija i broj stanovnika je 5 puta veći od Crne Gore, mada ja crnogorski narod cijenim. Crnogorske vitezove, nadam se da su Vasojevići ostali na svom putu i ostali čestiti Crnogorci. Nama se ovdje kaže u uvodnom izlaganju da Vens-Ovenov plan nama nudi ravnopravnost. Znate, meni je vrlo teško govoriti, ja sam najradije govorio kada u prvom redu vidim Aliju i g. Ključića,⁷⁶ a sada kada vidim ljude koji su meni dragi ja nemam inspiraciju, ali moram imati inspiraciju zbog našeg naroda. Evo kakvu nam ravnopravnost nude: da naš g. vladika i ministar vjera ne mogu da pređu u Jasenovac da polože cvijeće na najveći grad srpski podzemni – Jasenovac.⁷⁷ To je demokratija UNPROFOR-a, to smo imali svježe primjere. Takođe, moram da zamjerim, ali smatram da je ovo opet istine radi, a ni slučajno za raskol. Čini mi se gospodo da stoji obaveza Jugoslavije, kada napadne Hrvatska na Republiku Srpsku Krajinu da odgovori principom reciprociteta. Taj princip ja nisam vidio kada su napadnuti, naša braća od Obrovca do Benkovca itd. Nije mi jasno zbog čega se Tuđman hvali da ima 50.000 ljudi koji brane interese Hrvata u bivšoj RBiH, a mi smo stvarno sami sebe branili i nastojali smo sve da ne uvučemo Srbiju i nismo mogli dokazati Evropi i svijetu ništa. To je dovoljan dokaz da se mi više njima ne treba-

⁷⁶ Stjepan Ključić, hrvatski političar iz BiH. Predsednik HDZ u Bosni i Hercegovini 1990–1992. i član njenog ratnog Predsedništva.

⁷⁷ Videti *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 158, nap.63.

mo obraćati ni dokazivati, nego mi moramo našem narodu dokazati sledeće:

Da je naša pregovaračka ekipa bila najkooperativnija i da naš narod zna ni 0,1% niti jedan promil odgovornosti za ono što želi svijet napraviti. Sve su probali i dokazali našem narodu da ne vrijedi. Ne trebamo mi prepadati ljude da mi ne možemo osoliti ručak Amerikancima, ja sam obaviješten da Amerikanci ne vole slano jelo, pa im bar jelo možemo presoliti. Moram da kažem direktno g. Bulatoviću, sa velikim uvažavanjem, ko je se obradovao s potpisom plana. Obradovao se g. predsjedniče Crne Gore: Drašković,⁷⁸ Veselinov,⁷⁹ Mićunović⁸⁰ i njima slični. Znam dobro da su se obradovali jer su potrčali kao da su stajali pred televizijom i samo uletili da daju izjavu. Tužno je, jer ja znam da je Socijalistička partija, da su radikali, rojalisti, patriotske snage i ponos srpskog naroda i nije dobro da se ni u jednom trenutku nađu na stranicama pohvale ovih koje sam naveo. Ja znam da oni i namjerno žele da naškode, ali mi nemamo ni u Republici Srpskoj i u Republici Srpskoj Krajini ni Draškovićevaca ni Mićunovićevaca, srećom nemamo ni američku ambasadu pa se nemaju gdje skrivati pa im ne možemo ni postavljati kamere da ih snimamo.

Dozvolite mi gospodo pravnici i ekonomisti, ja moram ponoviti struku, ja sam diplomirani građevinski inženjer i procenite znam bolje od mnogih pravnika. Ne možemo razgovarati o podacima 90% ni 80%. Gospodin Dukić je iznio jasno i glasno, mi samo teritorije imamo 40%, a kada se saberu svi privredni resursi, bogatstva, fabrike, onda to silazi na 15%. Dakle, nema govora da smo dobili 90% plana. Bili bi naivni kada to ne bi prihvatili, ako bi 90% nečega dobili, a to nije ni blizu. Što se tiče koridora gdje smo mi dobili kao prolaz. Koridor znamo šta znači, prolaz kroz tuđu zemlju.

⁷⁸ Vuk Drašković (1946–), srpski političar i književnik, lider Srpskog pokreta obnove. Pristalica prihvatanja Vens-Ovenovog plana. Zamenik premijera SRJ 1999. Izbegao dvostruki pokušaj atentata. Posle pada Miloševića bio je ministar inostranih poslova Srbije i Crne Gore.

⁷⁹ Dragan Veselinov, srpski političar, osnivač Narodne seljačke stranke.

⁸⁰ Dragoljub Mićunović (1930–), srpski političar, osnivač i prvi predsednik Demokratske stranke. Dugogodišnji poslanik u republičkom i saveznom parlamentu, čiji je predsednik Veća građana bio u periodu 2000–2004.

Gospodo moram vam reći da se tamo nalazi, ja ću se izvinuti Vašem preosveštenstvu, četvrta crkva na našem području bivše Jugoslavije po veličini, u selu Obodovcu preko Slatine, Žabara, Pelagićeve. To je srpska zemlja, i vidite čuda oni nama nude kroz srpsku zemlju prolaz. Nama u toj srpskoj zemlji ne trebaju ni Rusi čuvari. Naša najveća zabluda je da su Rusi naši prijatelji, ruski narod možda da, ali uvijek imamo nesreću sa rukovodstvom i oprostite mislim da je ideološka zabluda Jugoslavija. Zašto ne bi jedan put stvorili zemlju koja nosi pridjev srpski, pa bilo s koje strane i da jedanput za svagda znamo da postoji srpska zemlja, kao što postoji hrvatska, itd. Ja ne bih optužio ni jedno rukovodstvo da su krivi za stvaranje Hrvatske, Slovenije, muslimanije itd. Ali je to dovoljan dokaz da Evropa ne poznaje nikakvu pravdu i pravičnost. Ja bi odmah replicirao onima koji će reći, a hoćemo li primiti bombe? Ni jedan pametan čovjek neće glasati za bombe, ali takođe gospodo nijedan neće glasati, zato da sami, kako reče moj kolega udemo u tor. Zašto njima treba taj potpis? To da je toliko dobro ne bi Vens i Oven čitava Evropa i opozicija Srbije skočila da to potpišemo.⁸¹ Treba im da sami kažemo, evo nas došli smo kao jaganjci na klanje! Ja razumijem da čovjek u Kragujevcu ne može da shvati šta znači živjeti sa Muslimanima, ali valjda su i vojne krajine stvarane da budu tampon zone za zemlje matice. Mi smo Krajina i Krajina ratuje i za Srbiju! I zato onaj dio kojeg je opozicija uspjela ubjediti kako Srbija nema dovoljno nafte, niti brašna zbog nas mora da znaju sledeće. Da im je bolje 100 godina dijeliti naftu i brašno nego da ratuju na svom terenu. Mi ćemo sve učiniti da rat ne pređe u Srbiju. Ali nas nemojte molim vas ubjeđivati da potpisujemo kapitulaciju. Prvo, to ne bi mogli uraditi ovdje, bilo bi suviše simptomatično. To bi bila duga kapitulacija na ovim terenima u prečniku od 10–15 km. Također piše ovdje, da neće ući vojska HVO-a i tzv. Alijina vojska, zelene beretke ne znam kako se zovu, znam da su svi bez zuba. Čime to, gospodo, garantujete? Gdje to piše? Ja znam Argentinci gdje dođu, da su to potomci ustaša najzloglasnijih, da će napraviti par dana tampon zone i da će propustiti ustaše da prolaze svakih 5–6 dana i da prave pokolje.

⁸¹ Stavovi srpskih političkih stranaka prema Vens-Ovenovom planu reprodukuju se iz štampe u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 93–94.

Moramo reći istinu. Mi ne možemo zadržati stanovništvo u Posavini niti stanovništvo po rubnim područjima. Doći će do egzodusa naroda. Dakle, treba izvagati šta je veća šteta a šta opasnost. Da li je veća šteta ili opasnost? Opasnost jeste velika. Čime garantujemo da gospoda američka koja sada nema protutežu jer nema rusko rukovodstvo neće izvršiti bombardovanje i ako potpišemo plan. Sve je ovdje rečeno pa mi je neprijatno ponavljati, njima treba samo pješadija, a to je da potpišemo da uđe 64.000 gospode UNPROFOR-aca. Takođe nam je napravljena podvala ono konsenzusa. Mi smo gospodo konsenzus imali i znamo kako on ide. Odlučivaće oni koji su i raskomadali Jugoslaviju. Ja lično smatram, i ubijeđen sam i imam predosjećaj da je njima važnije stati na granice Drine nego da se s nama obračunavaju. Možda bi nas bili spremni čak i zaštititi, da bi postigli svoj cilj u Srbiji. Mi im to ne smijemo dozvoliti. Takođe, kao moj kolega Milovanović moram da kažem da sam predsjedavao sastanku 23 opštine, usput da vam kažem da je to pola stanovništva Republike Srpske i da je jednoglasna odluka da samo bitne promjene u planu mogu dovesti do pregovora, razgovora, a da mi moram ići na referendum i nemam ništa protiv da mi sada predemo iz defanzive u ofanzivu i postavimo svoje uslove, naši su uslovi gospodo jasni. Uslovi će izaći iz onoga, da jednostavno kažem našem narodu a ne svijetu šta gubimo.

Ovdje ću se malo ponoviti, rekli smo da gubimo Republiku Srpsku Krajinu, Republiku Srpsku i Republiku Srpsku Krajinu, da se ne ponavljam, jer smo njih zatvorili. Gubimo naš parlament, našu Vladu, naše znamenje i sve što je srpsko. I što je najgore, rizikujemo i gotovo sigurno dovodimo naše borce u situaciju da će biti suđeni u Alinoj državi kao ratni zločinci, ne kao junaci koji su odbranili pravoslavje na zapadu srpskih zemalja. Nema razgovora da nas ne vraćaju u najcrnji oblik unitarne BiH. Sada postavljam pitanje, g. Koljević – nije prisutan, ja se izvinjavam ali će me čuti, lijep je prijedlog da mi idemo u pregovore i da mi ostvarujemo pregovorima. Ali gospodo barem smo to mogli uraditi bar djelomično ovako i prije rata. Bojim se da nam naš narod ne postavi pitanje šta smo to mi radili, jesmo li se to mi igrali rata? Ja mislim da ne! Mi smo postigli kolosal-

ne rezultate i zbog toga mi možemo pregovarati samo o faktičkom stanju. Sve ovo što smo oslobodili je srpska zemlja. Niko neće moći da ubijedi narod Prijedora, Sanskog Mosta, Jajca i svih krajeva koja su ugrožena pa do Foče da smo mi donijeli pravičnu odluku. I nemojte nam gospodo zamjeriti ja ću dati na kraju prijedlog i zaključak. Sve da ubjedimo nekog da glasa, ja vas upozoravam nemojmo to raditi! Nas će narod ili prokleti ili pobiti! Ova prva varijanta je gora, da nas narod proklinje. Jer ako su mogli ginuti momci od 20 godina, najvitalniji dio srpskog stanovništva, jedino ću dozvoliti sebi da predložim sledeće, da mi zaštitimo sve te momke, ako dođe do obračuna jer mi ne možemo potpisati ovakav Vens-Ovenov plan, treba angažovati nas koji smo završili svoju nekakvu biološku evoluciju i da odbranimo ovo srpstva što je ostalo. Ja nisam siguran da ćemo tako izginuti kao što nam predviđaju. Ja znam da Srbi moraju dobiti rat! Oni mogu samo da izgube bitku! I dozvolite gospodo da kažem, zar da propustimo priliku da ne dovršimo ono što je počelo na Kosovskoj bici. Mislim da bi morali sami sebe prokleti. Nemojte nam zamjeriti gospodo iz Srbije i Crne Gore, znajte da vas u ovim krajevima podržavaju kao i u Srbiji i Crnoj Gori, a možda i više, ali u ovom trenutku naša je procjena, da vaša procjena nije dobra.

Predlažem da se Vens-Ovenov plan mora odbiti pogotovo što zadire u ustavnu materiju i ako se glasa mora se donositi dvotrećinskom ili ne znam da li većinom, mislim da je dvotrećinska i da mi pređemo na glasanje. Mislim da jedino toliko možemo biti kooperativni i da kažemo svijetu šta mi to želimo, a ja sam to već rekao! Hvala vam lijepo i nemojmo klonuti duhom. Nemamo pravo da prepadamo ljude, nego da spremimo ljude, a gospoda iz prve klupe će morati kad tad obaviti Kosovsku večeru. Hvala.

VOJO MAKSIMOVIĆ⁸²: Gospodine predsjedniče, Vaše visoko preosveštenstvo, predsjednici, braćo poslanici,

⁸² Vojislav Maksimović (1935–), do rata redovni profesor opšte književnosti na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Član SDS-a i predsednik poslaničkog kluba ove stranke od 1992. do 1998. Gradonačelnik Srpskog Sarajeva i rektor Univerziteta u ovom gradu (1992–2000).

Već više od godinu dana vaskrsavamo dostojanstvo našeg ugroženog i uniženog srpskog naroda. Svojim životima udaramo temelje istinskoj srpskoj državi i pokazujemo primjerom kako se brani srpska postojbina. To treba da znaju naša pravoslavna braća i prijatelji. Kao ljudi koji se gnušaju pred lažima naših katoličkih i islamskih neprijatelja. Ovdje treba otvoreno reći neka čuje svekoliko srpski narod. Mi se borimo za odbranu vlastitih života i za budućnost naših potomaka. Ali mi smo istovremeno i čvrsta odbrana pred sve jačim nastojanjima sa raznih strana da uništi čitavo srpstvo. Ovo je prema tome naša istinska zajednička borba protiv istinskog neprijatelja. Od ishoda ove borbe i ovog neizbježnog rata zavisi naša svesrpska budućnost.

Gospodo predsjednici, u ovom teškom trenutku mi Srbi izvan sadašnje Jugoslavije najpouzdaniji smo branitelji naše pravoslavne vjere i naše nacije. Pred tom činjenicom treba da budemo ponosni, a veoma i zabrinuti. A kada znamo da se borimo za vječne nacionalne ciljeve i da je to ravno idealima koji su vjekovima sokolili naš narod onda mi nemamo i ne treba da imamo dilema i suzdržanosti. Naša su opredjeljenja zato jednostavna i neizbježna. Nama je predodređeno da budemo borci za Svetosavlje i Srpstvo. To su krupni zadaci koji su nam neumitno postavljeni, a ostvarujemo ih u vrijeme kada naše ostalo pleme snom mrtvijem spava! Kako je to Njegoš⁸³ rekao za jedno davno srpsko pokoljenje. Nama su Bog i zemlja na kojem smo nikli podredili da se u preopredjeljivanju između slobode i poniženja prihvatamo oružja kao jedinog našeg spasenja, drugog izbora i nije moglo da bude, zato nas čudi kako to nisu mogli da shvate neka naša zabludiva braća, pa su postali otpadnici i izdajnici svoga naroda, a neprijateljski slugani i pokornici. Kada danas kao nerazdvojni dio srpskog naroda presuđujemo onome što nam naturaju zapadni moćnici i istočni mekušci, mi poslanici moramo da ostanemo onakvi kakvi smo uvijek bili ponosni, otkada smo se prihvatili ove teške i časne dužnosti, da i riječima i oružjem branimo naše etničke prostore koje smo od iskona sanjivali. Bolje nam je da nastavimo otpor i očuvamo obraz kakav od nas traži predački amanet nego da kleknemo pred

⁸³ Petar II Petrović Njegoš (1813–1851), crnogorski vladar, vladika i pesnik.

azijatskim uljezima. Bolje nam je da nas pjesme i potomci pamte kao odvažne ljude koji su ostali uspravni i nisu pokleknuli pred evropskim i američkim silnicima nego da nastavimo lažni život kao tuđi plaćenici, skutonoši podanici u nekakvim bosanskim provincijama. Bolje nam je kao slobodni ljudi ostanemo privrženi svojoj pravoslavnoj vjeri nego da ponovimo tragiku ulijaskih nesrećnika i poturčenjaka. Bolje nam je da borci ostanemo na našem srpskom zemljištu nego da se naša djeca, očevi i majke svrstaju i obeshrane u kolone beskućnika, izgnanika, bolji su naši i krševi goli nego cvijetna polja kuda se tuđin šeće. Ponovimo te ponosne riječi Alekse Šantića, našeg velikog pjesnika.⁸⁴ Njega su decenijama rasrbljavali i svojatali islamizirani otpadnici, ali im to nije smetalo da mu u ovom ratu razore grob u Mostaru, rušeći istovremeno i veličanstvenu crkvu u kojoj se ovaj pjesnik molio Bogu i meditirao o Srpstvu i Svetosavlju. Mi pripadamo narodu kome je sudbina odredila žrtvovanje, patnje, stradanje, ali i trpnju, odlučan otpor i nepoštednu borbu. Sljedimo zato ta sudbinska opredjeljenja. Ne dajmo ni pedlja praotačke srpske zemlje, bez obzira da li se ona nalazi u slobodnim srpskim planinama ili oko obala Drine, Bosne, Une, Sane, Vrbasa, Neretve i Trebišnjice. Nema te sile koja nas može prepasti da odustanemo od naše odbrambene i oslobodilačke borbe. Ne treba da se bojimo nikoga osim Gospoda, a on je na strani nas pravednika, koji se borimo za vjeru i otadžbinu. Ostajem dosledan riječima koje sam izgovorio na prošlom skupštinskom zasjedanju, prema tome nikakvi dodatni argumenti nisu izmjenili moje čvrsto uvjerenje da bi prihvatanje Vens-Ovenovog plana u cjelini, a naročito mapa bosanskih provincija bilo pogubno za čitav srpski narod. Zato ću glasati protiv! To od nas traži i većina srpskog naroda koga ovdje predstavljamo! Prepustimo narodu da svoj stav pokaže na već zakazanom referendumu. Hvala.

TRIFKO RADIĆ: Poštovani vladiko, g. predsjedniče, kolege poslanici i ostali gosti,

Zaista je skoro sve rečeno i mnogo se nema šta reći, ali ipak želim da kažem nešto o kraju iz kojeg dolazim. O opredjeljenju srp-

⁸⁴ Aleksa Šantić (1868–1924), srpski pesnik iz Mostara.

skoga naroda, o uzrocima rata o priznanju BiH, o agresiji, o agresorima, već je sve rečeno i tu ne želim ništa da kažem. Želim da kažem zbog čega sam se uvijek opredjeljivao da ne prihvatam ni ustavne principe ni plan Vens-Ovena, zato što dolazim iz područja gdje je toliki srpski narod nastradao i ovaj rat ostavio tolike tragove da nema tog čovjeka koji smije iz bilo kog razloga tako nešto priznati. Ova provincija broj 7 u kojoj se nalaze opštine Ilijaš, Hadžići, Vogošća, Ilidža, Novo Sarajevo i Rajlovac se brani od početka rata, i nikada zaista, imamo sve podatke, nije nikada počela prva da puca i napada nego smo uvijek napadnuti, a evo i danas imam telegram koji je došao da je sveopšti napad na Ilijaš i Vogošću sa granatama.

Želim cijenjeni skup da upoznam, iako sam naše poslanike upoznao o stradanju srpskog naroda. Na ovim prostorima su takva stradanja da je do sada poginulo oko 2500 boraca, da je ranjeno 7000 ljudi, da je u samom Ilijašu od 10.800 dosada pobijeno preko 600 ljudi i oko 1000 ranjenih, struje i vode Ilijaš nije imao 8 mjeseci ni telefona ni prevoza, nikada UNPROFOR nije htio da interveniše dok srpski borci nisu zauzeli ono što je bilo njihovo uvijek. Takvo teško stanje da se ovdje ne može ni ispričati ni predstaviti. Ni jednog stakla u gradu nema sve je to zakršljeno daskama, šper-pločama i papirima ilijaški borci, neću ovdje govoriti broja ako kažem stanovnika ima 10.800, da brane područje između Sarajeva, Visokog i Breze, gdje po ranijem popisu 70.000 muslimana držimo na svojim leđima. Prilikom stalnog ratovanja, dakle 11 mjeseci se vode bitke neprekidno, ostale su kosti mudžahedina, to je televizija prikazivala iz svih muslimanskih zemalja koji su dolazili na naše ratište. Nama se stalno pripisuje da Srbi iz Srbije ratuju kod nas, a oni takvog nikada ni vidili nisu.

Što se tiče Srba koji su iselili od Visokog do Zenice, oni su doselili kod nas i nalaze se na našim opštinama i diljem Republike Srpske. Oni se nemaju kud vratiti na ta svoja mjesta odakle su iselili i izbjegli, jer ono što je ostalo nikada više neće ni izaći.

Kada je u pitanju privreda ove regije dobro je g. Dukić rekao, mislim da takve analize nije niko ni radio i mi smo uvijek išli nekako na pregovore i naša delegacija je dobivala pozive kao na prepad. Idu tamo i ne zna se ni šta će ih pitati ni šta će biti. Po meni nisu

raspolagali bitnim podacima. Na ovim područjima koja pripadaju sada Alijinoj državi na ovih 6 opština gdje su takvi privredni kapaciteti kao što je Pretis, TAS, Orao, Energoinvest, Unioninvest, FAP, Famos i ostali, put je radilo oko 80.000 radnika i te sve kapacitete drže srpski borci i u zoni su naše odgovornosti. Sada kada pomislim, vjerujte kao čovjeka me jeza hvata da će taj narod oko 125.000 koji sada dole žive i pretpostavka je da oko 30.000 Srba u Sarajevu koji živi pripasti zelenoj upravi i Alinoj da nad nama ponovno begovi i paše vladaju. Da uvode svoju policiju i da harče i razgone taj srpski narod. Zbog toga i zbog drugih niza stvari gospodo ne smijem to da prihvatim.

Želio bi da kažem svoje razmišljanje, Bože dragi jesmo tragičan i nesrećan narod. Lako je biti Srbin u Srbiji, ali u Bosni i Hrvatskoj nikada nije bilo lako. Ja se sećam kada je rat počeo u Hrvatskoj 90. (sic!) godine mi smo posmatrali, iako smo slali pomoć i neke svoje dobrovoljce kao da se to dešava negdje u Koreji. Izgleda da i naša braća u Srbiji i Crnoj Gori gledaju to kao da je to negdje daleko, ali se bojim kao što su i prethodni rekli da će brzo i tamo preći, jer je poznato da je taj scenario napravljen, to vi bolje od nas znate.

Zato bi molio, predlažem i molim da se ne zavađamo nego da se pomazemo. Ja se sećam programa Socijalističke partije Srbije lično ga je g. Jović⁸⁵ čitao, slušao sam na radio gdje su dali punu podršku srpskom narodu gdje ga neće zaboraviti i da će ga podržati, i da ga neće ni u kom slučaju ostaviti da sam o sebi brine, jer to nije u mogućnosti.

Na kraju da kažem vam pošteno, zajednički život je nemoguć više između Muslimana s jedne strane Hrvata i s druge strane Srba. Oni su nama nanijeli toliko zla i nedaća, a ja pošto sam preživio i Drugi svjetski rat moje prvo viđenje je bilo sva spaljena sela sa desne strane Podlugova i Ilijaša i obješenih 83 Srbina, samo zato što su Srbi i sada ima živih Turaka koji su ih vješali i ubijali, a ovo su sada ponovo ponovili 3. maja su, vjerujte, i pored razgovora sa predstav-

⁸⁵ Borisav Jović (1928–), srpski političar, dugogodišnji član Saveza komunističara i jedan od osnivača Socijalističke partije Srbije. Član i predsjednik Predsedništva SFRJ od maja 1990. do maja 1991.

nicima Breze i Visokog da mi jedne druge ne napadamo nego ćemo tražiti zajednička rješenja. Kada smo se vraćali sa sastanka iz njihove zone odgovornosti oni su na nas pucali, da bi odmah sutra dan spalili dva sela i masakrirali nam 11 boraca koje je bilo na televiziji i od tada nam niko nije više ni prikazivao. Mi smo znali dnevno da sahranjujemo po 30 boraca i da vozimo u bolnice po 70 ljudi, nemamo kuda da ih izvezemo, putevi blokirani, a 70 km kroz planinu smo morali praviti put, nikada UNPROFOR nije intervenisao niti je ko tražio i molio, a u Turaka kada jedan dan nema vode čitava Evropa zna. Oni ubijaju svoje ljude i slikaju pa kažu nastradalo toliko i obide čitav svijet, a naši nastradaju toliko nikad niko da prikaže. Ja znam, vjerujte gospodo, i o teškoćama našeg naroda. Kada bi neko sada hajde predložio da ratujemo, teško je nama ratovati mi više i ne možemo, nemamo garderobe, hrane, borci nemaju cigareta, privreda ne radi, mogu vam reći na našem području od tolike privrede radi samo odeljenje za proizvodnju mrtvačkih sanduka, ništa više. Mi smo sve prodali što smo imali i sirovina i polusirovina i proizvoda. Sada ćemo morati prodavati mašine i sredstva za rad da bi opstali i postojali. Jesam za mir ali za mir, uslovno onako bar da se nešto učini za ovaj srpski narod da mi ne budemo njihovo roblje ponovo. Stoga na kraju kažem i zahtijevam da uđe u ovaj naš uslovni plan. Na koji način spriječiti genocid nad narodom na području opština Srpskog Sarajeva, te kako obezbijediti da 160.000 Srba ostvari svoje pravo, da živi i preživi i da mu age i paše više ne sude. Toliko, hvala.

DAVIDOVIĆ: Vaše visoko preosveštenstvo, g. predsjedniče, dragi gosti, dragi poslanici,

Mislim da je prije početka ove Skupštine trebao neko od kompetentnih ljudi da predoči našu unutrašnju situaciju, da nam da faktičko stanje na području Republike Srpske.

Jedna takva analiza sa konkretnim činjenicama, bila bi na izvjestan način i poželjna kao jedan korektiv u glasanju poslanika. Naravno pod tim podrazumijevam analizu koja bi dala rezultate i činjenice koja se odnose i na vojno i na naše rezerve i koliko mi zaista možemo i koliko dugo u slučaju da kažemo ne Vens-Ovenovom pla-

nu. Drugo ma kako se odlučimo danas, odnosno, ma kako se vi odlučite danas pošto ja nemam pravo glasa, mi već danas i sutra moramo donijeti konkretne mjere, ako se odlučimo za ne, mi zaista moramo donijeti mjere kako ćemo uz to veliko NE i veliku neizvjesnost i u slučaju intervencije reagovati i kako ćemo se ponašati. Mislim da u slučaju NE, ne možemo više ni da se ponašamo komotno ni prekomotno, jer to je ne u ime nas 100-tinjak koji se nalazimo ovdje nego u ime milion i po Srba koji žive u Republici Srpskoj i svih ostalih Srba na području Balkana. Ako se odlučimo za *da* Vens-Ovenovog plana, takođe moramo da nam bude jasno šta dalje. Kako da se dalje borimo, moramo imati jasnu strategiju te borbe na legalnom planu ili na nekom drugom načinu. Kako doživjeti to da se naše provincije, ako kažemo da ne dođu u neke separatističke vode da se odvoje kako po istom planu da reaguju u integrisanju srpskog naroda. Moj otprilike zaključak bi bio sledeći. Ma kako da se odlučili, ma čemu da poklonite glasove, a to je *ne* ili *da* Vens-Ovenovom planu. Ja vas molim da na kraju svi zajedno budemo jedinstveni i to što odlučimo da jedinstveno i jednoglasno sprovodimo u svom narodu da ne bi slučajno došlo u slučaju izglasavanja do rascjepljenja pojedinih krajeva, do rasula po pojedinim jedinicama, do meteža u narodu. Isto tako ukoliko kažemo ne da odemo na teren da objasnimo narodu, da uvedemo neke mjere koje će stabilizovati i krenuti u to novo sutra neizvjesno ne.

Ja vas zaista molim ako bilo šta odlučimo – da ili ne, da ostanemo zaista jedinstveni i da ne dođe do cijepanja u našem narodu. Hvala.

Predsjednik Vlade LUKIĆ⁸⁶: Poštovani vladiko, cijenjeni predsjednici, dragi poslanici i gosti, dozvolite da samo par riječi da kažem šta mislim o Vens-Ovenovim mapama.

Da odmah kažem da spadam u ljude koji se jako plaše, plašim se za moje najbliže, plašim se za naše borce, plašim se za svoj narod, a za sebe se baš ni najmanje ne plašim. Međutim, mislim da realno trebamo sagledati i ukazati na činjenice koje sigurno stoje. Po

⁸⁶ Vladimir Lukić (1933–), srpski političar, predsednik vlade Republike Srpske od 20. januara 1993. do 18. avgusta 1994.

mom dubokom uvjerenju Vens-Ovenove mape nisu pravljene za mir, one su pravljene za rat. Kako bi Sanska dolina koja nikada nije bila muslimanska, kako bi Podgrmeč koji nikada nije bio muslimanski poslije svega onoga što su moji prethodnici ovdje rekli, mogao ustupiti muslimanskoj vlasti. Ironije zamislite, čak spomenik na Kozari, jedan od najvećih spomenika na Balkanu dat je muslimanima. Nadalje o ekonomskim pokazateljima bilo je dosta govora. Ja bi htio ponoviti što sam još jednom rekao, od svih riječnih dolina nama je dato pola riječne doline i sve rijeke su date našim protivnicima. Šta je napravljeno do naših pojedinih područja. Napravljene arene. Tzv. Bosanska Krajina, iako ovo tzv. ne volim reći jer je to naša Krajina i Republika Srpska Krajina ostale su kao jedna arena. One su osječene preko takozvane provincije 3 u kojoj je 50% površina srpskog naroda, oko 46% hrvatskog naroda, ono kako su ograničene, i 5% pripada muslimanskom narodu.⁸⁷ To znači da će tamo stajati snage u najboljem slučaju recimo UNPROFOR-ove. Sjetimo se UNPROFOR-ove barikade na Stupu kada su Francuzi vraćali Srbe koji su izlazili iz Sarajeva, čak i sa potvrdom, onaj ko je bio bez potvrde on je bio vraćen i ako je bio već na domak slobode. Sledeća arena je romanijska, poznata Romanija, pa gotovo na tlu Jugoslavije i šire svi mnogo znaju izaći ne može, presječena je sa svih strana, a opštine u dolini sarajevskoj o kojima je g. Radić ovdje govorio, koje su se borile, poznato je svima, stavljene su na tacnu muslimanskoj provinciji da ih zaista, da im vrati njihovu borbu na najbolji mogući način. Možemo mi govoriti o demokratiji, o slobodi, o ravnopravnosti mi smo to dobro isprobali.

Nadalje se postavlja pitanje gdje je naša vojska i gdje se može naći? Da neće biti vojska iz Slovenije u Hrvatsku. Vojska iz Hrvatske u BiH, vojska iz BiH u Jugoslaviju, ne znam je li to Rumunija na redu. Kada se radi šta trebamo raditi, po mom dubokom ubjeđenju uz određene uslove, a prvi uslov koji bi predložio da se srpske provincije, bolje rečeno srpski krajevi moraju obavezno povezati sa prostorima, a ne koridorima. Drugo, trebamo postaviti zahtjev da se skinu sankcije sa srpskog naroda i Jugoslavije. Pod tim uslovima ja bi

⁸⁷ Videti mapu u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 49.

bio sklon da se samo tada može pustiti potpis i naravno da ostane ono na snazi da u srpske opštine ne mogu da ulaze vojnici bilo čije suprotne strane. Smatram da bi to trebalo učiniti na današnjoj sjednici.

BORIVOJE SENDIĆ: Teško je govoriti poslije ovih riječi koje su se čule, ali poštovani poslanici, poštovani vladiko i dragi gosti, mislim da je danas na svakome da kaže što misli. Ko zna kada ćemo se ova-ko vidjeti.

Poodavno persijski car Kserse sa pola Azije navalio je na Grčku na malu zemlju... pokupio tamo sile i ordije i došao do jedne rijeke i vidio tamo ljude vojnike grčke, jedni se češljaju, drugi izvode vježbe, pita ko su ti ljudi kazaše to su Spartanci poznati ratnici, spremaju se na bitku spremaju se da umru. Pa zašto ti ljudi ne bježe, zar ne vide da je nas 100 puta više? Nemaju nikakve prilike, ovaj mu je rekao, „Ništa njih nije briga da li je nas pola miliona ili milion oni zato i ne haju, oni samo misle kako će časno izvršiti svoju dužnost otadžbinsku“. Poslije se povukli do nekih Termopila i izginuli do kraja u tom se Grčka složila i dala otpor, pobijedila Persijance i da nije toga bilo ne bi bilo ni današnjih Grka ovakih kakvi su, a ni Srba ovakvih kakvi su. Svaki Grk u sebi nosi Leonidasu, vođu tih 300 ljudi, kao što svaki naš čovjek nosi u srcu naše junake.⁸⁸ Danas jeste vrijeme da se neke stvari obnavljaju, jeste biti ili ne biti. Od nas zavisi šta će naša pokoljenja o nama misliti, hoće li ih grijati srce sa našim imenima ili će postati nešto drugo. To je ono što sam hteo da kažem. Ja se izvinjavam rekli su da govorim samo o prozi, ali mislim da je i ovo proza. Treba i nas razumjeti na kakvim smo vagačima, ali kao star čovjek treba da mislim i o onom šta nas čeka. Lako je reći ono što je rekao Vještica šta gubimo i mislim da je to tako. Tu se da skoro nema dodati, ali istina je to.

Zaista da strani naši neprijatelji kao što je Austrija, Njemačka, Mađarska, pa čak naši Muslimani, čini mi se nerado dočekuju što je Karadžić stavio svoj paraf, dakle i o tome treba razmisliti. Šta je to, mi znamo da smo protiv toga, mi znamo da su mape napravljene tako da se ne mogu primiti. Izmišljene su tako onaj dio Hercegovine

⁸⁸ Ovaj ekskurs se odnosi na epizode iz grčko-persijskih ratova (V vek p. n. e.).

to su očekivali da se odbije. Svaki naš gest koji se primiće da se one prihvate izaziva u njima nemir, mislim da i o tome treba razmišljati, možda grešim. Smatram da ovako zaista ozbiljnu stvar treba prepustiti referendumu, formulišite to kako uspete, kako mislite da je najbolje da narod najrazumljivije osjeti šta znači da i šta znači ne. Mislim da mu se treba da kaže da je to čista okupacija, da smo i mi prebrinuli brigu oko naše nezavisnosti, znamo poslije šta nas čeka. Biti raja i tačka! Da su naša braća iz Republike Srpske Krajine isto tako prebrinula brigu nemaju oni više šta da razmišljaju ima da se predaju tamo. Neće na njih ni napasti sve dok nas ne srede, dok ne udare takav kordon na Uni da neće ni ptica preletiti do njih i oni nemaju šta, oni su završili svoj posao. Treba im to reći, ali isto tako treba reći ljudima da je veoma lako teška invazija i velike žrtve. Na narodu je hoće li pokazati za jedno ili za drugo. Nemojte dragi gosti da nam govorite da referendumu nije mjesto, ako je bilo kod vas mjesto referendumu da se skinu petokraka sa trobojnice, pa ste napravili takav referendum, pomozite nam ovog puta i ostanite sada uz nas i objasnite cijelom svetu da ovaj narod za ovaku stvar mora da ima potpunu odluku i podržite nas u tome da taj referendum provedemo. Vi kao narodni poslanici i mi koji smo u Vladi mislim da ćemo poslušati glas naroda.

PREDSJEDAVALAČI: Ima dosta diskutacija koji su se javili, molim da prvi uzmu riječ oni koji bi trebali da uvažavaju sledeće. Mi odbiti plan ne smijemo, prihvatiti ne možemo, spasiti narod moramo. Zato moramo davati predloge u tom smislu, nemamo mi protivnike danas na ovom skupu. Mi imamo ovdje ljude koji isto saosećaju sa nama. Zato koji ste našli prijedlog za takvo rješenje, pa bi molio diskutante da se ne ponavljamo nego da nademo rešenje, tako da kažem kako izaći iz ovog začaranog kruga. Ovo je moja dužnost kao predsjednika Skupštine, a i kao čovjeka koji je bio na ovim pregovorima da usmjerim diskusiju i ako se bude vodila diskusija da mi sve odbijamo onda možemo prići glasanju. Ja vidim sada koliko će biti za koliko protiv, pogotovu su svi poslanici iz Krajine protiv i onda lako možemo doći do rezultata. Nama nije bitno samo doći do odluke. Odluka mora biti kvalitetna i korisna za srpski narod.

BOŽIDAR VUČUROVIĆ: Vaše visoko preosveštenstvo gospodine mitropolite, uz vaše dopuštenje i blagoslov želim da se obratim ovom uvaženom skupu.

Gospodine predsjedniče, braćo Srbi i sestre Srпкиnje, putujući juče od Trebinja ovdje, podug put jer se ide okolo, a biće da je pojačana bezbjednost na putu. Ustavljeni smo, nisam brojao, bar na 30 mjesta. Na svim tim punktovima su nas pitali, hoćete li nas izdati tamo gdje budete glasali. Zato još jednom, oprostite što ću biti drzak, da ovo vas poslanika ja ne glasam nemate pravo sami odlučivati o tome. Za Republiku Srpsku palo je puno žrtava, puno je krvi prolito da bi se nje odrekli. Mi smo to radili sa velikim žarom, sa velikim junaštvom, pa moglo bi se reći sa umjećem. Da mi to tako ovdje nekim glasanjem uz još rizik da se podijelimo ne daj Bože, pa pored i drugih nevolja koje imamo da dobijemo još i nejedinstvo u Republici Srpskoj ja mislim da nemamo pravo. Ako naša braća iz Srbije i Crne Gore, slučajno, a ja mislim neće, kažu da nas neće pomagati, jer su pritisnuti embargom i drugim presijama, ja ću uzeti za slobodu da kažem da oni na to nemaju pravo. Moju, odnosno Srpsku Hercegovinu inače Republiku Srpsku, kroz svu istoriju malo je ko branio. A naše su kosti ostajale i na Kajmakčalanu i na ostrvu Vido, Krfu, Plavoj grobnici, Bizerti,⁸⁹ Mariboru, Istri, Grahovcu, Vučijem dolu i kojekuda. To su bili nečiji sinovi, ja mislim da niko iz srpskog naroda bilo gdje da živi nema pravo kazati nećemo mi zbog nekakvih 3 miliona Srba da se žrtvujemo, jer mogli bi bolje, da ne kažem lagodnije živjeti.

Mislim da je naša nesreća, da smo se mi stalno na parče branili. Kada su Mrnjavčevići izgubili bitku na Marici knez Lazar koji je bio tako blizu nije priskočio u pomoć. Kada smo vodili Kosovski boj od 4 zeta našeg svetog kneza Lazara dva dođoše, a dva ne dođoše sa vojskama i jedan ga izdade. Kada su bosanski boljari, 2 koji su upravljali Konavlima prodali Konavle uglavnom crnogorska plemena. Savremenici su zabeležili da smo se mi u Hercegovini smejali i u Crnoj Gori, odoše ovi u Latine. Tako smo mi, braćo, propadali braćo

⁸⁹ Ikonična mesta iz perioda Prvog svetskog rata i povlačenja srpske vojske preko Albanije i Grčke do Afrike.

parče po parče. Tako nam se desilo da je naša srpska zemlja sve uža, a česti naši porazi i velika žrtvovanja. Trebamo shvatiti bez obzira gdje živjeli, mi smo sada u rovovima gdje se ne brani samo Republika Srpska, nego mi smo neka ustava ovdje da ne proradi južni front na Kosmetu ili u Rasu. Ja garantujem da se ovo sve ide malo i malo i da je nama sve tješnja omča i mi nemamo pravo na dalja popuštanja. Uopšte se ne slažem da su evropski narodi neprijatelji srpskog naroda. Ja sam ubjeden da su sva čuda u jednom čudu, da se zaokružuju katoličke zemlje i proces je završen ovom prilikom kada su dvije provincije, dvije provincije u bivšoj BiH fizički ili teritorijalno naslonjene na Hrvatsku. Da se jako plaše stvaranja islamske države, neakve džemahirije u koju bi se ulagalo kapom i šakom, koja bi bila rak u evropsko tkivo i hoće se po svaku cijenu spasiti stvaranje takve države, ali naravno jer se taj narod ne može skloniti nigdje, nego ih natovariti na pleća tim mučenim Srbima. Mi smo dosta muke vidjeli, mi sa tom tzv. braćom dalje se ovako ne može živjeti ni nositi, to je viđenje i teško da bi ga mogao promjeniti.

Ja gospodo još jednom kažem da se ide na referendum po svaku cijenu iz nekoliko razloga. Prvi što se neće desiti podjele, a time i sporenja, drugo što je to toliko krupno pitanje da bi 80 ljudi odlučivalo o tome i treće gospodo vi vidite da naše prvake, naše predsjednike i stranačke lidere često puta u svijet zovu, upravo nazivaju ratnim zlikovcima, ali ako se narod odluči na ovo što bi se ja, i što unapred ja glasam javno za to i bude neke vojne intervencije onda se ne ide na te ratne „zlikovce“ nego se onda puca u demokratiju i u narod. Mislim da se na to teže poseže i teže kreće. Vojna intervencija, neko je ovdje rekao „svi da bi se u so pretvorili“ „ma neka bude što biti ne može“, gospodine profesore. Od dva zla bira se jedno koje je lakše i časnije, ja rađe gospodo prihvatam okupaciju nego kapitulaciju. Mada je i kapitulacija u okupaciji. Ako budemo okupirani nekom stranom silom. Pa molim vas kakva je to sramota biti okupiran od 4–6 evropskih zemalja, ali nijedna okupacija nije vječnost trajala. Mogla je da traje godinu dana, 3 godine, pa opet ćemo biti svoji na svoyme. Izborićemo se za srpsku državu, ako prihvatimo da potpišemo latinske mape, ne Vens-Ovenove mape, ja sam prije tri godine u hrvat-

skim novinama video te granice kada se stvarala u neakvoj viziji velika Hrvatska i mi smo se pomalo smejali. Tačno je tuda došla hrvatska vojska u djelovima Srpske Hercegovine i tačno je tuda povučena linija granična linija, dali ruku Vensa i Ovena na Kaptolu, Beču, Vatikanu ili će drugo ja ne znam. Gospodo, vi se sećate dok smo imali zajednički parlament, meni se često puta omanulo i jednom od prvih da kažem bivša BiH, na šta je g. Alija skakao od bijesa, kakva bivša BiH, ali ako dočekam da govorim bivša Republika Srpska, ja gospodo neću živjeti u Trebinju, ali neću bježati ni u Crnu Goru ni u Srbiju. Još uvijek mogu naših 200 vojnika, ja gospodo odoh gori u hajduke i moju srpsku zemlju neće niko tako lako gaziti. Neću se tamo gurati da budem harambaša, ali ću biti nešto uz harambašu, ja sam spreman da branim svaku stopu srpske zemlje i nadam se da neću biti sam. Hvala.

TOMISLAV SAVKIĆ: Gospodine predsjedniče, uvaženi gosti, kolege poslanici,

Želio bi prije svega da se obratim g. Micotakis i g. Čosiću. Želim kroz mene da predstavim svakog od poslanika Republike Srpske, ja sam diplomirani inženjer elektrotehnike, koji je prije ovoga rata ovladao najsavremenijom tehnikom, pojma kojeg mi zovemo zapadni svijet, kada su u pitanju karte, tehnologija u rudarstvu i računarskoj tehnici.

Manje više svaki ovdje drugi od poslanika uglavnom su inženjeri, doktori, profesori, ekonomisti, pravnici i tome slično. Ovo zbog toga da se shvati da ova Skupština nije, onima atributima kojima se u posljednje vrijeme daje, ratnička, varvarska itd. Druga stvar sada kada govorim o ovoj vojsci da shvatite kakvi su i vojni profili, ja sam između ostalog i komandant jedinice negdje oko 1000 vojnika, pitam se znači, sada ove ruke, ova glava, koja je mogla ovladati tom najsavremenijom tehnologijom može biti onakva kakva je prikazana zapadnom svijetu. To je radi uvoda i legitimiteta ove Skupštine. Mislim da znate o čemu je riječ. Druga stvar ja dolazim iz jedne male opštine, da je prije rata pravljeno plebiscit muslimana, ja garantujem da bi svi ti okolni muslimani malte ne svi 100% se izjasnili da taj dio

teritorije na izbace iz svoje države nego da ga prenesu negdje u drugu krajinost, znači na drugi kraj ove zemlje.

Kako izgleda okruženje i to ću vam reći, mi smo neki sebi vrtili, takođe smo civilizovan narod, a jesmo u kakvom okruženju živimo. U mom susjedstvu, u stvari ja i taj narod predstavljam je Srebrenica. Opština u kojoj više nema ni jedno jedino srpsko selo, a da nije spaljeno i uništeno. Opština Kladanj gdje su ostala samo dva mala srpska sela i to sreća pa su vezana uz opštinu Šekovići. Opština Kalesija tri mala srpska sela i to samo zaslugom što su bila naslonjena na opštinu Šekovići. Opština Bratunac, izuzev grada takođe 2–3 mala sela ostala su spaljena i uništena samo zaslugom zbog toga što su bila neposredno uz Drinu, odnosno uz Srbiju i moja opština Vlasenica, sve ono što je bilo uz granice tih pretežno muslimanskih opština sva ta sela manja takođe su spaljena. Istorija moje bivše opštine Vlasenica je sledeća. 1914. godine 72 najviđenija Srbina obješena su prije početka rata, 1941. godine 10 više, znači 82 najviđenija Srbina ubijena su na takav način da su Srbi saznali da su ubijeni na taj način što su im psi donosili ruke ili druge dijelove tijela u selo i tako se saznalo da su ubijeni. Trebalo je samo 48 sati da prošle godine, takođe, ali sada daleko više najviđenijih Srba bude ubijeno i kada je lista koju mi imamo na njoj ne piše najviđeniji Srbi. Na jednoj, doslovno stoka za klanje, a na drugoj stoka za klanje. Svijet kaže da mi živimo u tom okruženju. To je nešto o skupštini, nešto o kraju kojeg ja predstavljam. Međutim, uz uvažavanje predsjednika rekao bi nešto u onom smislu napretka ove Skupštine. Ja od početka nikada nisam mogao se složiti sa onim što pojedini zovu mirovni plan, to je izuzetno pogrešno, jer to i nije nikada bio mirovni plan, čak štaviše može samo da se zove plan o vaskrsavanju nečega što je izumrlo.

Međutim, ukoliko želite da se predoči ovoj Skupštini ono što je istina. To je, da je ova Skupština uvijek zagovarala mir. Garantujem da svako večeras ovdje od nas prisutnih poslanika može garantovati da ukoliko ne bude bilo koga ko hoće preći granice Republike Srpske, mir će biti apsolutan na ovom prostoru. Međutim, onaj ko se drzne da te granice prekorači bez naše dozvole, odnosno čije namjere ne budu prijateljske, odgovor je jasan, biće rat. To je jedna odluka

koju večeras odmah možemo potpisati. Mada smo je 1000 puta potpisali. Možemo odmah potpisati ovdje večeras da sve eventualno što je sporno sa tim narodima oko nas možemo rješavati kroz pregovore i dogovore i takođe tu ništa neće biti sporno. Svaka druga alternativa imaće za posledicu otpor naš u bilo kom obliku.

Gospodine predsjedniče Micotakis, ova vjerska grupacija koja nas okružuje, kako je rekao moj predsjednik „turkofilna je“. Vi imate vaš narod na Kipru da ne može s njima da živi drugačije nego da se podijeli. Možda će nekada i uvažavam te vaše napore i svakog čovjeka, da na Kipru zavlada mir, ali do tog mira, znači izlaz je bio da se Vaš narod i turski narod razdvoje i mi ništa više ne tražimo kada je u pitanju ovaj naš slučaj. Znači to bi bio naš treći stav. Da se mi razvojimo, ako uslovi budu takvi nekada će to odlučiti neka druga pokoljenja. Dokle ćemo se boriti ovdje, sada ima raznih tumačenja. Obično se ide u tu liniju do poslednjeg. Ja samo znam da ćemo se mi boriti sve dotle do poslednjeg onog ko nas bude napadao, a nikako do poslednjeg nas. Hvala.

PREDSJEDAVALJUĆI: Ja bi zamolio poslanike da skrate diskusije na pet minuta. Ja ne bi želio da uskraćujem diskusiju onima koji su se prijavili, ali da se ne bi ponavljali dovoljno je za nove predloge da to bude 5 minuta. Slažete li se? Ako neko može kraće, ja molim da bude i kraća diskusija. Zamolio bi da se ipak krećemo u nekim okvirima. Trebalo bi da uvažimo da mi ne bi trebali da odbijamo plan. Trebali bi naći rješenje ono što je bitno da mi spasimo naš narod. Diskusija koja vodi da se mi sada nadmećemo ko će veći Srbin biti ne vodi ničemu. Ja sam to dužan da kažem.

ALEKSA BUHA: Poštovano Predsjedništvo, uvaženi gosti, dragi poslanici,

Moj prijedlog bi se sastojao u sledećem. Ja imam osećaj da su se naši stavovi iskristalisali, i da je stiglo vrijeme da ih pretočimo u nekakav dokument. U tom pogledu ja sam tako nešto već pismeno uradio. Ja bi sada predložio sledeće, da napravimo pauzu. Da se 20-ak najodgovornijih ljudi Republike Srpske povuče na 10 minuta, da se pogleda ovaj predlog koji ja imam tu pred sobom. Predlog koji je

takođe, u obliku dokumenta iznio kolega Trbojević, a koliko znam sa večerašnjeg Kluba poslanika takođe imamo nešto slično. Ja nemam utisak da se ti dokumenti mnogo razlikuju, čak i u osnovnim stavovima. Dopustite da sa time i završim, samo da se dogovorimo hoćemo li praviti pauzu, hoćemo li se konsultovati ili ću ja ovo da predložim.

1. Da naše definitivne odluke nema bez referenduma.

2. Da ne smijemo ići prstima u oči i rezolutno odbiti Vens-Ovenov plan. Moramo pristanak na taj plan, odnosno valorizaciju potpisa predsjednika Karadžića povezati sa našim uslovima, a istovremeno ovaj mirovni proces našim prijedlozima podržati i onim činionicima u svijetu koji bi eventualno bili spremni da nas u tome pomognu, dati u ruke argumente. Meni se čini da bi to bili oblici toga našeg stava, odnosno te naše odluke, pa ako se slažete da se povuče jedno 20-ak ljudi na konačnu konsultaciju.

PREDSJEDAVALJUĆI: Ima li neko još predlog, ovo je bio predlog g. Buhe. Ima li predlog da bi se bez referenduma moglo naći rješenje? Ja predlažem ako se odlučimo za ovako nešto da g. Trbojević bude u tom timu svakako.

VELIBOR OSTOJIĆ: Vaše visoko preosveštenstvo, gospodine predsjedniče, ja predlažem još dvije stvari u ove stavove:

1. Mape su pravljene po etničkom principu. Zato predlažem da se kaže uz Vens-Ovenov plan, da se ispoštuje etnički princip i kada je srpski narod u pitanju kao što je ispoštovan sa muslimanskim i hrvatskim narodom.
2. Da se zahtjeva da se sa Savezne Republike Jugoslavije skinu sankcije i da joj se vrati međunarodni legalitet.

PREDSJEDAVALJUĆI: Predlažem da gospodin Ostojić bude u tom timu.

MILAN NOVAKOVIĆ: Vaše preosveštenstvo, gospodine predsjedniče,

Mi smo se sa ovim diskusijama negdje približili na ovo kako je profesor Aleksa rekao. Moje je mišljenje šta se dešava tu, napolju oko nas, da bi ovo mogli vezati za ovaj aranžman o sprovođenju vlasti, jer međunarodna zajednica očito da bi tu išla sa jednim pa drugim i sledećim kontingentom vojnika, pa da bi došlo do ko zna kojeg broja. Sada mi možemo i taj argument da objasnimo da ne vidimo načina kako će da se izvrše ovakve odredbe iz plana i da smatramo da na osnovu toga da bi se taj plan mogao sprovesti, predložimo sledeće stvari. Od tih stvari mislim da je to već predloženo ovo sa referendumom. Da uvažavamo paraf našeg predsjednika samo što smatramo da za njegovu verifikaciju treba referendumska potvrda naroda, da smatramo da su neprimjerene sankcije koje se sprovode nad državom Srbijom i Crnom Gorom, time i nad Republikom Srpskom i Republikom Srpskom Krajinom. Da bez rješenja kontinuiranog prostora nema nikakvog rešenja ni kartografskog niti bilo kog drugog. Da u ustavnim principima u kojima je kako tako vlast podijeljena između centralne i provincijalne u rezimeu se ona svodi na arbitražu međunarodne zajednice, što znači time praktično faktora koji u potpunosti izbjegava, odnosno prenebregava volju naroda i ovdje samo da posjetim da je naša poslednja volja naroda, ostatak ovog dijela srpskog naroda i ove srpske zemlje u državi Jugoslaviji u koju smo dobrovoljno i ušli. Ne bi više. Hvala.

SRĐA SRDIĆ: Ja bi htio samo da dam jedan prijedlog, a taj je da večeras nikako ne verifikujemo potpis našeg predsjednika. Jer mi znamo s kime imamo posla! Vens i Oven, što smo predložili oni su naopako prihvatili, i ako se skupština večeras izjasni da verifikuje potpis našeg predsjednika, mi onda možemo računati da smo ga i mi verifikovali i da je plan usvojen. Zato verifikacija nikakva dok ne prođe referendum.

PREDSJEDAVAJUĆI: Da pokušam da dam predlog dok se ne dogovorimo. Bilo bi objektivno da jedan tim damo i one koji su za potpi-

sivanje i oni koji su protiv potpisivanja. Da na osnovu diskusija naprave jedan dokumenat koji će biti poslije pauze predložen Skupštini. Da se ima na umu, ja ću predložiti, a imam na to pravo ne smijemo odbiti plan, uslovno kažem ne smijemo. Ne možemo ga prihvatiti, vidim da je većina protiv, ali mi moramo naći rješenje da spasimo narod. Zato ako vi dozvolite ja bi predložio. Da bude u tom timu, da ne bude 20, od tog posla nema ništa. Da bude g. Buha koji je prvi predlagao ovakav tim, da bude Ostojić, koji ga je podržao, g. Trbojević koji je protiv ovakvog usvajanja, g. Maksimović kao predsjednik Kluba, g. Novaković, koji je sada zadnji diskutovao, g. Zuković i g. Vještica.

MEDIĆ STEVAN: Ja se izvinjavam, ja vas uvažavam predsjedniče od prvog dana rada ove skupštine, ja ću glasati protiv Vens-Ovenovog plana u cjelini. Od prvog dana to radim i to ću da uradim. Ja vas molim ne mojte nas stavlјati, ove koji su protiv da učestvujem u tome radu, tako nas pomiriti ne možete, tako jedinstvo u ovoj Skupštini stvoriti ne možete i mi nećemo glasati za taj plan i nećemo raditi u tome timu.

PREDSJEDAVALJUĆI: Onda sam dužan da napravim pauzu i da zasjeda Klub poslanika i na neki način naći rješenje. Meni je najvažnije jedinstvo. Onda ćemo Klub u pauzi.

VLADIKA NIKOLAJ: Ja bi molio da u predloge uđe skinuti hipoteku sa srpskoga naroda, da je zločinački narod, da je uzročnik ovoga rata i da je srpski narod genocidan. Ova hipoteka je otišla kroz cio svet, putem prljavih javnih informisanja i ova hipoteka se ne odnosi samo na srpski narod u BiH, nego uopšte na srpski narod a to osećaju veoma dobro i oni koji su van granica ove naše zemlje.

Drugo što bi želio i molim, da se uzme u obzir da srpski parlament Republike Srpske sa svima svojim telima i organima u Republici Srpskoj bezuslovno ostane i da taj parlament poslednju i završnu reč ima u donošenju svih odluka.

Treće što bi predložio, da srpska vojska ostane sa svim svojim naoružanjem, vrlo, vrlo rđavo iskustvo imamo sa Kiprom, gde su 10.000 grčkih vojnika odatle povukli, a onda su pustili Turke. Isto tako vrlo rđavo iskustvo imamo i sa Dalmacijom.

Četvrto po mogućnosti da se sačuvaju sve teritorije koje srpski narod danas ima. Hvala.

MILAN TRBOJEVIĆ: Da formulišemo ovo što je g. Buha predložio, da formulišemo odluku o generalnom odbijanju bez ikakvih daljih priča i onda ćemo te dvije odluke dati Skupštini na glasanje.

PREDSJEDAVALJUĆI: Ja bi molio Vješticu da mi ovo uvaži. Da mi ipak održimo Klub. Najvažnije da se održi jedinstvo. Neka se gosti odmire, mi ćemo se izvinuti, ima onih koji će im praviti društvo. Mi imamo kratak sastanak najviše 30–40 minuta. Pauza je do 20,30 časova.

PAUZA

PREDSJEDAVALJUĆI: Na Klubu poslanika je dogovoreno da se zađuži g. Trbojević, g. Maksimović, g. Buha i g. Tolimir Zdravko da naprave tekst na osnovu svih diskusija i da se taj tekst i predlog da na raspravu, kratku ja se nadam, i na usvajanje. Da iskoristimo ovo dok se Komisija ne pojavi sa prijedlogom, dajem riječ g. Bijeliću.

SLOBODAN BJELIĆ: Vaše visoko preosveštenstvo, g. predsjedniče, poštovani gosti iz inostranstva, drage kolege poslanici,

Javio sam se za riječ iz razloga koji su osim političke relativno i moralne prirode. Naime, zbog obaveza koje sam imao prošle nedelje, vezano za održavanje pomena žrtvama zloglasnog logora Jasenovac i Donja Gradina, nisam bio u mogućnosti da prisustvujem bijeljinskoj skupštini. Ali svu njenu dramatičnost preživljavao sam pored televizijskog ekrana. Zbog toga iako mi je krsna slava Đurđevdan pojavio sam se danas da se decidno izjasnim o mišljenju naroda iz opštine iz koje ja potičem, iz Kozarske Dubice, iz legendarnog Potkozarja, o ovom „danajskom“ planu Vensa i Ovena. Pre ovoga moram da kažem da je ovo, što se proteklih 10 dana dogodilo od bijeljinske skupštine pa do Atine, i do danas, izuzetno negativno odjeknulo u našem narodu, a posebno u redovima naših boraca.⁹⁰ Naime,

⁹⁰ O tome videti izvode iz Dnevnika Ratka Mladića, *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, nap. 86.

ja ću tako metaforično da se izrazim, čini mi se da nam je narod pomalo izgubio politički kompas, a to je usledilo kao posledica onog nesrećnog pisma koje je u kasne noćne sate stiglo u Bijeljini.⁹¹ S tim u vezi moram da kažem da je pismo, koje je inače anahrono i iznad svega kontraproduktivan način političkog opštenja, nanijelo uz RT Srbije ogromnu štetu na terenu i zbog toga moram da se osvrnem na njega. O mogućnosti jednog takvog gesta koji neodoljivo podsjeća na jedan drugi slučaj iz Republike Srpska Krajina, već sam govorio na našoj Jovanjdanskoj skupštini, reći ću samo, ja to kvalifikujem kao svojevrsni politički katilferman, odaslan sa dedinjskih visina u pravcu državno-političkog rukovodstva Republike Srpske, a i ove Skupštine. Sve naknadne bravure Televizije Srbije, kao što su selektivne ankete, nesuvisle izjave pojedinih čelnika i sl. samo su sredstvo gore pomenutog cilja.⁹²

Suma sumarum, jugoslovenski politički vrh je zaplašen, paničan, i u skladu sa takvim osećanjem i postupa. Naime, po mom dubokom uvjerenju oni su izabrali da nas napuste, a sve u nadi da će Savezna Republika Jugoslavija u svemu ovome ostati netaknuta. Koliko je to sve politički kratkovidno, vjerovatno ste i sami pomišljali. Po beogradskim sredstvima informisanja više ne samo opoziciona, već i tzv. režimska štampa, doduše sada pomalo stidljivo, počinje da naziva nekakvom epikom, nekakvim jalovim guslanjem. Pričom o nebeskom narodu itd. Vidite ja ne smatram da je ovo današnje zasjedanje ovih odgovornih ljudi nekakvo guslanje, nego smatram da smo prišterani uza zid, i da smo u ovakvu situaciju došli usled jedne politike koja je vođena poslednje 2 godine. Vezano za događaje u Atini i nečuven pritisak kojim je iznuden potpis našeg političkog rukovodstva na plan o mapama za koji znamo da bi predstavljao neku vrstu

⁹¹ Isto, 65.

⁹² U lobiranje za prihvatanje plana uključila se putem Drugog dnevnika i državna televizija koja se „u tom poslu odrekla ljutih komentatora. Vidljiva je bila iznenadna zainteresovanost za posledica sankcija (...) Za masovno pretrčavanje od rata do mira bilo je većini u Srbiji potrebno tek nekoliko dana ili sati.“ Otvoreni dnevnik, Posao za generalnog, *Borba*, 3. maj 1993; Vreme (ne)uspelog pretrčavanja, *Borba*, 9. maj 1993. U ovom pretrčavanju prednjačila je *Politika*. Up. vanredno izdanje Politike u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 89–94.

tihe političke eutanazije srpskog naroda na ovim prostorima bivše BiH, moram ovdje javno da se zapitam ima li još tih zdravih snaga u politici Republike Srbije koji su spremni i kadri da pocrvene pred ovim kosturima srpskih junaka koji su iz Amerike pohrlili za vrijeme I svjetskog rata da se bore za stvar srpskog naroda i srpskog ujedinjenja. Čini mi se da bismo morali imati malo više poštovanja prema tim kostima. Ja dolazim iz opštine Kozarska Dubica koja ima veliki broj postradalih u II ratu i koja ni do današnjeg dana nije postigla broj stanovnika koji je imala pred početak II rata. Zbog toga posebno insistiram na činjenici da Vens-Ovenov plan na određeni način ratifikuje genocid koji je počinjen nad srpskim narodom u bivšoj BiH za vrijeme II svjetskog rata.

Još nešto što je interesantno na upornu priču o etničkom čišćenju koju tobože sprovode srpski vojnici, ovaj plan poslednjih nedelja se pokazuje kao izuzetan katalizator etničkih čišćenja između hrvatske i muslimanske strane u bivšoj BiH. To mora biti krupan argument, pred kojim se mora izaći na sto pred pregovarača i reći im da taj plan zaista nije realan i da taj plan predstavlja još neku vrstu nedonoščeta koji pokušava da od bivše BiH napravi nekih 20 čardakinja ni na nebu ni na zemlji, nekakvih 10 Karnabaha,⁹³ uz opasku, da sve tri hrvatske provincije dobijaju svoju maticu, do čega to može dovesti u skoroj budućnosti mislim da je svakom jasno. Što se tiče ove nesrećne treće strane, bolje rečeno poslednje, što ipak bolje simbolizuje njihov položaj, to su muslimani kao vjerska grupa. Moram samo da kažem da me sva ova komedija u Ženevi i Njujorku sa Alijom, Harisom Silajdžićem⁹⁴ i njihovom pregovaračkom grupom, podsjeća na onog legendarnog Buridanovog magarca koji je u dilemi između nečega, a na kraju znate šta mu se dogodi. Rekao bih da specifičnom politikom zapad troši muslimane pomoću Srba, a kada se to završi onda će usmjeriti Hrvate na Srbe u bivšoj BiH. Nisam optimista kada je u pitanju potpisivanje i realizacija ovog plana i ne sma-

⁹³ Nagorno-Karabah, krizno područje u Južnom Kavkazu, predmet spora između Azerbejdžana i Jermenije.

⁹⁴ Haris Silajdžić (1945–), bosanski političar, ministar spoljnih poslova BiH 1990–1993, a premijer od 1993. do 1996, kada izlazi iz SDA.

tram da bi to udovoljilo zapadne apetite. Smatram da bi kod korekcija mapa iz ovog plana moralo posebno da se uvaži faktičko stanje i etničke granice koje su postojale prije rata, jer sve što bi bilo u suprotnosti sa tim, predstavljalo bi neku vrstu tempirane bombe sa odloženim momentom eksplozije.

Dakle, mir ne bi mogao biti trajan jer nije pravedan. Posebno što bi želio da kažem na onu čuvenu metaforu, mislim iz britanske politike, o nekakvoj politici mrkve i štapa, ako nećeš dobićeš štap, ako prihvataš mrkvu možda. Ja bi rekao da mi do sada nismo vidjeli ni repu ni ono korijenje koje je spominjao Branko Kostić.⁹⁵ Možda nas ni to ne očekuje ako bi se ovaj plan realizovao ovako kako je koncipiran. Smatram da jednostavno grupa od 83 čovjeka ne može na sebe da preuzme niti moralnu, niti istorijsku, niti političku odgovornost da pukim podizanjem ruke odluči o jednom narodu koji je vjekovima na ovim prostorima i iz čijih redova naravno potiče. Smatram da moja malenkost ne može na svoja mala i nejaka politička i predstavnička pleća preuzeti takvu odgovornost i zbog toga predlažem da se obavezno ostane na onoj orijentaciji sa zasjedanja u Bijeljini i da pred svoj narod izađemo o održavanju referendumu. Mislim da nam tada taj demokratski svijet, bez obzira koliko licemjeran bio, sa jednim čvrsto uspjelim referendumom neće nešto naročito moći nauditi. Hvala.

GRUJO LALOVIĆ: Gospodine predsjedniče, Vaše visoko preosveštenstvo, gospodo dragi gosti, braćo poslanici,

Ja nemam dovoljno pameti da u skladu sa predsjednikovim predlogom diskutujem u smjeru da ne prihvatimo plan da sačuvamo narod, a da ga ne smijemo prihvatiti. Međutim, ja želim da iznesem poruku naroda Kalinovika i boraca Kalinovika po pitanju gospode ratnih zločinaca Vensa i Ovena i njihovog plana kojeg su oni nama poturili. Ovaj plan je direktno miješanje i direktan odnos u interese srpskoga naroda i poturanje jedne koske u odnose među srpskim na-

⁹⁵ Branko Kostić (1939–) srpski političar iz Crne Gore. Predsednik Predsedništva Crne Gore od 1989, a njen predstavnik u Predsedništvu SFRJ od maja 1991. Predsedavao je ovim telom posle odlaska Stjepana Mesića do 15. juna 1992.

rodom. Mi se toga moramo dobro sačuvati i rezultat svega ovoga je i ono pismo prošli put u bijeljinskoj skupštini došlo u 4 sata ujutru, nadam se da ćemo ga svi prevazići i zaboraviti, i složno krenuti dalje. Jer nas samo to može spasiti. Vrijeme jeste teško i odluke su sudbomosne. Moramo se sjetiti Njegoševe opomene „ne smijemo ništa učiniti što bi narod k viteštvu zažeglo“. Ako ijedna, onda ova odluka treba i mora biti iz glave cijeloga naroda. Mi smo nedavno odlučili da narod može i smije donijeti ovu odluku. Možemo li mi i smijemo li sada odlučiti drugačije, ja mislim da ne možemo i ne smijemo, zbog poginulih, pobijenih, opljačkanih, zbog raseljenih, zbog živih koji ostadoše ni na nebu ni na zemlji. Ako ikada onda sada moramo pozvati narod na slogu i jedinstvo! Jer nam je ono danas najpreče i najvažnije!

Moramo održati našu odluku iz Novog Grada⁹⁶ i ujediniti se sa Republikom Srpskom Krajinom! Moramo sačekati odluku naroda! Onda sa narodom i vjerom u Boga krenuti u buduću život! Taj život će biti težak i čemeran, ali će biti častan, moramo se uzdati kako narodna poslovice kaže „u se i u svoje kljuse“, u Boga i u svoje ruke. Ako pustimo, postupimo drugačije, narod će nas prokleti! Pratiće nas ona krilatica „velikaši proklete vam duše, postadoste roda izdajice“, ali nipošto nas ne smije ni nas ni narod zahvatiti malodušnost, jer pobjeda će sigurno biti naša. Odvažne je uvijek sreća pomagala i pomagace! A braći preko Drine na sve priče o potpisima i mapama, o pritiscima i sankcijama poručujem citatom pjesme Đure Jakšića „al će pomoć ili suza bratska, il juriš roda za brata svog, u velikoj bedi, smrti i krvi, danas vas same ostavi Bog“. Za nas je sada najvažnije izdržati, ali izdržaćemo ako Bog da. Što se mene lično tiče, naroda Kalinovika, boraca, poručujemo NE Vens-Ovenovom planu, NE Vens-Ovenovim mapama. Ukoliko narod drukčije odluči i mi ćemo biti uz njega. Predlažem dvije stvari:

1. potvrditi odluku bijeljinske skupštine i u skladu sa njom se i ponašati;

⁹⁶ Na 29. zasedanju u Novom Gradu, 23. aprila 1993, Skupština Republike Srpske proglasila je ujedinjenje sa Republikom Srpskom Krajinom.

2. ukoliko danas bude izglasano prihvatanje zločinačkog plana Vens-Ovena, predlažem da onaj dio poslanika koji ne bude takvog mišljenja, zamrzne svoj rad u ovom parlamentu i vjerujem u Boga da do toga neće doći, ne smije doći, da će naši rukovodioci učiniti sve da ne dođe do podjele među nama. Hvala.

DOBROSLAV MILINKOVIĆ: Gospodine predsjedniče, Vaše visoko preosveštenstvo, uvaženi cijenjeni visoki gosti,

S obzirom da su mnogi diskutanti prije mene govorili o manjkavosti Vens-Ovenovog plana, neki o svesrpskom problemu, nepostojanju jedinstvenog nacionalnog programa, ja ne bi govorio o tome, jer su oni sve rekli, a ja podržavam njihove diskusije. Ja ću kratko govoriti samo o okruženjima u kojima smo se trenutno našli, a ko je za to kriv, i zašto smo se danas našli u ovakvoj situaciji, trebali bi valjda govoriti i diskutovati na drugom mjestu. Mi Srbi u Republici Srpskoj smo tu gdje smo, u Republici Srpskoj na većem dijelu bivše teritorije BiH, sačuvali smo svoja ognjišta, sačuvali svoj narod, spasili se od planiranog genocida i zato smo i pobjednici. Međutim, cjelokupnom javnom mnjenju je u svijetu jasno, i snažno suprotstavljeno našim interesima i našim opravdanim ciljevima, da živimo na našoj zemlji i u našoj otadžbini. Naše želje i naše realna htenja sada su u suprotnosti sa svetskom politikom. Odnos snaga u svijetu je takav da nemamo prave prijatelje, osim Grčke i donekle Kine i ruskog naroda, ali naša prijateljska Grčka i naša braća u Jugoslaviji ne mogu više da se nose sa svjetskom politikom koja je suprotstavljena našim interesima. Više nas ni oni ne mogu da podrže da u ovom momentu ostvarimo ono što nam realno pripada. Zato su se oni kao i naše rukovodstvo u Atini opredjelili da se spase što se spasiti može, da većinu naših prava ostvarenih u obrambenom ratu zadržimo a za ostatak da se nastavimo boriti političkim sredstvima, jer naše realne snage su takve. Protiv nas su sada snage NATO pakta spremne za intervenciju i to intervenciju koju će skoro ceo svijet da podrži jer su javno mnjenje na to pripremili. Protiv nas će da ubrzo da krenu dobro naoružane muslimanske snage sa strahovitom podrškom iz vazduha. Naša braća u Srbiji i Crnoj Gori, pritisnuti sankcijama, a na žalost prilično razje-

dinjani i politički različito opredjeljeni neće nam moći mnogo pomoći, a mi sami teško ćemo protiv svih. Zato mi moramo da razumimo i mudro spasimo srpski narod i to ne samo u Republici Srpskoj, već u svim ostalim dijelovima bivše Jugoslavije, od već trenutno spremljenog gnjeva i napada. Vjerujem u vrijeme i u Boga da će doći ubrzo bolja okruženja, zato spasimo srpski narod od pogibije i u ovom času, a ako nam suđeno bude da ginemo za to će uvijek biti vremena.

Zato sam ja da se potpis našeg predsjednika g. Radovana Karadžića i ovdje verifikuje da se Vens-Ovenov plan prihvati pod uslovima. Skidanje sankcija nepravedno uvedenih za Jugoslaviju, a pogotovo dodatnih, hitno i bezuslovno, jer su uvedene zbog neprihvatanja Vens-Ovenovog plana od srpske strane. Da provincije koje su već određene pripadaju onom narodu koji tu čini relativnu većinu, a ne da se unaprijed proglašavaju ovom ili onom narodu. Da sporne provincije, koje sada na terenu drže faktički srpske snage i gdje srpski narod ima i većinu zemljišnog posjeda mogu da dođu međunarodne snage iz sastava Rusije, Jugoslavije, Grčke i Kine. Gospodo poslanici vjerujemo našem rukovodstvu, kako u Republici Srpskoj tako i u Jugoslaviji, jer ćemo samo tako čini mi se spasiti srpski narod i zadržati njegovo potpuno jedinstvo. Vjerujemo vođama kao Božijim izaslanicima na zemlji i ljudima na brdu stoje malo više iznad nas i vjerujemo da malo više vide od nas. Na kraju, lično sam ubjeđen da Vens-Ovenov plan nikada neće zaživjeti i da će da propadne jer ne održava ni djelimično faktičnu realnost na terenu i iz tih razloga treba da učinimo ovo. Hvala.

PREDSJEDAVAJUĆI: Evo obavješten sam da je Komisija završila sa svojim radom. Ja bi prije nego što ovaj predlog damo na glasanje da priuštimo jednu malu ceremoniju, pa bi zamolio g. Radovana Karadžića predsjednika Republike Srpske da uruči poklon našem gostu. Poslije ovoga prijedloga daćemo mogućnost da se još diskutuje. Prije glasanja će se predložiti predlog pa će onda biti diskusije, pa ćemo onda glasati.

(Uručivanje poklona gospodinu Micotakisuu)

PREDSJEDAVAJUĆI: Pošto je ovo ratna Skupština u ratu se smjenjuju ružne i lijepe stvari, evo i ovo je jedan insert lijep.

Nama je drago da smo u prilici priuštiti sebi zadovoljstvo da na našem sastanku, našoj sjednici prisustvuju ovako važni gosti, a posebno g. Micotakis. Molim g. Buhu i g. Trbojevića da ovo iznese. Nije gotovo.

MOMČILO SUBOTIĆ: Cenjena Skupštino, uvaženi gosti dragi prijatelji,

Ja ću da iskoristim priliku da posebno izrazim moje zadovoljstvo, a verovatno i zadovoljstvo boraca Republike Srpske, što se danas u našoj sredini nalaze ovako uvaženi gosti, kao što su g. Micotakis, predsjednik Savezne Republike Jugoslavije, predsjednici Srbije i Crne Gore i ostali uvaženi gosti iz Srbije i Savezne Republike Jugoslavije. Dozvolićete mi da u svoje ime, u ime boraca Republike Srpske i nas poslanika, izrazim našu najdublju zahvalnost gospodi iz Jugoslavije koji su nam do sada pružili najsvesrdniju pomoć u našoj borbi, sa uvjerenjem da mi danas ovdje moramo iskreni biti, ne bismo mogli ostvariti današnje naše ciljeve bez njihove pomoći. A ja sam ubjeđen bez obzira na ove pritiske koji su usmereni prema Savjetnoj Republici Jugoslaviji prema predsjednicima, Čosiću, Miloševiću, Bulatoviću, da će oni i dalje uložiti maksimalne napore, a u ostalom u njihovom uvodnom izlaganju to smo i čuli. Ja se nadam da smo danas svi svesni toga da je zaista šteta što mi nismo imali ovaku Skupštinu, odnosno ovakav razgovor na bijeljinskoj Skupštini i što ova gospoda nije prisustvovala na bijeljinskoj Skupštini.

Nadam se da bi u tom slučaju sastanak u Atini imao sasvim drugi tok. Ja se izvinjavam i gospodinu predsjedniku i jednom i drugom i trećem, ali imam utisak da je ipak sa one distance iz Beograda gospoda niste bili upoznati sa stvarnim stanjem. Sa našim teškoćama sa stavovima naših poslanika, kojima zbilja niko rodoljubiv i nerodoljubiv nema mogućnosti da nađe zamjerku kada je u pitanju borba srpskih naroda, ne samo naroda Republike Srpske, želim da vas posjetim posebno Vas g. Slobodane, što je rekao jedan poslanik, da su borci sa vašim portretom na majicama umirali i da ih nose i danas,

svi smo mi zadojeni onim vašim pozivom na Kosovu polju i nikada u dušama i srcima Srba neće biti izbrisan. Ja mislim da će vas istorija pamtit i zbog toga, Vi možete biti ponosni na to. Nadam se da Vas nikakvi pritisci neće i ne smiju pokolebati prema borbi naroda Republike Srpske, a i prema borbi naroda Jugoslavije, koju nažalost vrlo brzo možemo svi brzo očekivati.⁹⁷

Ja bi zamolio i vas iz Jugoslavije i naše poslanike, a nadam se da su svojim diskusijama poslanici to izrazili, da vi shvatite da ipak neke male nesuglasice koje su po mom mišljenju plod jedne veoma napete situacije, i jednog izvanrednog pritiska koji je prema svima nama usmeren i da smo mi, ova Skupština, i ovdje prisutni to tako shvatili i ja vas molim da tu ne bude obostranih zamerki. Što se tiče Vens-Ovenovog plana, kao vojnik i saborac boraca Republike Srpske i kolega i saradnik svih poslanika ove Skupštine. Ja mislim da nema nikakve dileme da je to jedan veoma smišljen plan protiv srpskog naroda i protiv srpstva u koji se verujete ovim ljudima ovdje koji su vam to danas pokušali iskazati na svoj način i vi uključeni, na žalost veoma ozbiljno. Da mi nemamo prava da taj plan prihvatimo ni u kom slučaju u ovakvom obliku kakav nam je prezentovan. Ja se nadam da će ovaj predlog koji će ova naša radna grupa da pripremi to da i iskaže ovoj Skupštini, a lično i u ime boraca sa kojima sam imao kontakt ovih dana i poruka koje smo primili od njih, ja vas mogu uveriti da je naš narod, naši borci, apsolutno stoje iza toga da se taj plan kao takav ne može prihvatiti.

Lično podržavam da mi plan ne odbijamo apriori, nego da ponudimo, odnosno zahtjevamo da se uvažavaju neki naši stavovi jer oni su gospodo u svim dosadašnjim situacijama uvažavali svaki put stavove Alije Izetbegovića, a o Hrvatima da ne pričam, ali naše stavove koliko je iz tekstova koji su nam dostupni i iz onog izlaganja koje nam je vođa naše delegacije prezentovao mi nismo imali priliku da

⁹⁷ Slobodan Milošević je prilikom posete Kosovu Polju aprila 1987. izgovorio rečenicu „Niko ne sme da vas bije“ kojim je otpočela nacionalna mobilizacija u Srbiji. – Kosta Nikolić, *Niko ne sme da vas bije*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 1997. Dve godine kasnije, prilikom proslave 600 godina od Kosovske bitke, održao je ogroman miting na Gazimestanu, koji je predstavljao vrhunac te nacionalne mobilizacije.

se uverimo da je bilo gdje nešto učinjeno prema zahtevu nas Srba i srpskoj strani. Mnogo smo gospodo učinili zajedno, ja bi rekao zajedno sa vama, i ceo naš narod. Mi se nalazimo u zadnjoj etapi našeg puta. Mi tu etapu ne smijemo prekinuti, to niko od nas nema pravo da traži, ja vas uveravam da ne postoji ni jedan borac Republike Srpske koji bi pristao na to, a ako to ne pristaju oni koji svoje telo izlažu svaki dan kuršumima neprijateljima, onda niko na to nema pravo. Ja se izvinjavam i vama i našem narodu, našoj braći, u ostalom ja imam puno rodbine u Republici Srbiji, neko veće sam na jednom intervjuu koji sam imao na radiju, otpjevana je pjesma „Srbijo majko“, ja sam ponovio, jeste to je naša majka i ostaće dok postojimo. Prema tome ja vas molim da uvažite to naše, tu našu odlučnost i da to ne shvatite krivo. Mi razumemo poteškoće, u istim smo poteškoćama, kao što ste i vi, isti nam neprijatelj preti. Uostalom vas oni proglašavaju za agresora, a nas za zločince i ostale epitete. Ali znajte ako budemo zajedno ja vas uveravam, a evo i ovi poslanici, da mi možemo izaći na kraj, da će oni doći sebi, svojoj svesti i da oni ne mogu uništiti takav jedan narod kao što je srpski narod i u tom pogledu vas pozivamo da i dalje budete sa nama, a mi sa vama i jesmo. Hvala.

General DUŠAN KOVAČEVIĆ: Vaše preosveštenstvo, gospodine predsjedniče, gospodo poslanici, draga braćo gosti,

Dozvolite mi da na početku se najiskrenije zahvalim dragoj braći iz Srbije, Crne Gore i braći iz Grčke, pogotovo gospodinu Micotakisu na pomoći koju su pružali našem narodu u toku dosadašnje borbe.

Ja se nadam i siguran sam da će ta pomoć i ubuduće biti i u onoj meri koliko to bude moguće. Što se tiče Vens-Ovenovog plana želim da istaknem neke procene i strahovanja naroda u vezi sa tim. Plan u ovoj formi u kojoj je ponuđen predstavlja veliki strah za naš narod. Taj strah se ispoljava pod ocenom da je to plan rata a ne plan mira. Scenario koji je moguć i realan po tom planu moguće je da se odvija pod sledećim. Ja lično mislim da je to realno. Prihvatanje u ovoj formi plana naša država će biti apsolutno okupirana. Blokiranja sa svih strana i narod u toj državi neće moći ništa da učini za sebe, a

pogotovo za druge delove srpskog naroda. Iza toga postoji realna opasnost i mogućnost da se rat prenese u Jugoslaviju, pre svega da se aktivira Kosovo i Sandžak, čime bi Jugoslavija bila uvedena u rat. Istovremeno objektivno postoji mogućnost da Hrvatska izvrši agresiju na Republiku Srpsku Krajinu, kojoj neće moći pomoći ni Srbija ni naša Republika, a teško da će se oni moći sami odupreti relativno ogromnoj sili, koja je moguća da se upotrebi. To je gospodo i braćo po meni realnost i velika opasnost ovog plana. I to treba sprečiti i onemogućiti, nije problem plan potpisati. Ali je problem obezbediti da on funkcioniše.

Što se tiče naše Republike prihvatanje plana u ovoj formi kako je ponuđen, narod kaže, ja verujem da je tako, odnosno strah postoji u sledećem: srpski narod se neviđenim pritiscima prisiljava da preda svoju zemlju na kojima su vekovna ognjišta, da preda nekom drugom, odnosno neprijatelju. On ima dve mogućnosti, da beži sa te zemlje, a neće ni stići verovatno, ili da ostane i da bude večiti sluga, gospodar svom protivniku.

Lično mislim da nema pravo niko od ljudi ko o tome odlučuje da srpski narod na prostoru naše Republike dovede u takav položaj. Ako postoji mogućnost, a ta se mogućnost mora naći da se otkloni ta opasnost onda plan se može možda uslovno potpisati. Sledeće, nema niko pravo, ja to mislim, da ostavi Republiku Srpsku Krajinu na milost i nemilost ustašama, a znamo dobro svi svjesni smo da će oni krenuti na njihov poznati način i metod taj narod totalno uništiti i srediti. Ko će ga zaštititi gospodo, ja ne želim da utičem na odluku poslanika, ja želim da rezultat odluke bude trezven, pametan i samo onakav koji će obezbediti zaštitu našeg naroda, to jest teško, ali izlaza ima. Znam da ne možemo prihvatiti da budemo robovi, znam i to da je najpametnije po meni, bar da narod odluči sam o svojoj sudbini. Prihvatanjem plana ogromne su posledice, ali te posledice najviše će da snosi naš narod. Neprihvatanjem isto tako su ogromne posledice i jopet te posledice snosi naš narod, ako je to tako, a po meni jeste, onda je najlogičnije i najpoštenije da se prepusti volji naroda, kakvoj sili i na koji način će se suprotstaviti.

Na prošloj Skupštini sam se izjasnio i sada ponavljam ja ću biti na strani volje naroda i na strani njihove odluke. Ovog puta mislim da bi bilo dobro da se prihvati plan, ali samo pod uslovima koji su predloženi ili koji će biti predloženi. Pre svega apsolutno da se skinu sve sankcije sa srpskog naroda, da se obezbedi apsolutna povezanost naših teritorija. Gospodo, siguran sam da koridor preko tuđe teritorije nije garancija da naš narod može tuda prolaziti i može opstati, to ni po koju cenu ne smijemo dozvoliti i da sprečimo da nas saterivaju u torove i da oni onda odlučuju šta će raditi sa nama. Strah je kod naroda i u snagama UNPROFOR-a verujte, a i znate dobro da i dosada su plaćali ceh samo srpski narod. U ovakvoj atmosferi gdje je srpski narod satanizovan, narod nema poverenja u bilo kakve snage UNPROFOR-a, a to su oni pokazali. Jedan od glavnih uslova po meni je spajanje svih naših teritorija. Hvala.

GENERAL RATKO MLADIĆ: Vaše preosveštenstvo, poštovani predsjedniče, poštovani narodni poslanici, dragi gosti,

Ja bi želio u ime Glavnog štaba i Vojske Republike Srpske da dam neka moja viđenja situacije. Ja bi zamolio da imate strpljenja, možda će to trajati 20 minuta, ako mogu računati na toliko. Ja bi poštovana gospodo zamolio i pokazao bih jednu kartu.⁹⁸ Moramo malo da dočaramo sadašnje vrijeme prisutnima. Ne vide to svi kao mi vojnici iz blizine. Gospodo, ovo je faktička situacija juče u 12 sati na prostorima bivše BiH. Ovo je rezultat nametnutog rata srpskom narodu, ne samo na prostorima bivše republike BiH, ovo je rezultat našega rukovodstva, našega naroda i naše vojske. Ovo je karta Vens-Ovenovog plana.

Ja želim kao vojnik da u ovom momentu utičem u toj meri da svima nama kažem i našim gostima da ovako sudbonosnu odluku po naš narod donosimo u veoma složenim okolnostima, kad se demonstrira silom iznad naših glava i u momentu kada je sada nekoliko aparata najsavremenije avijacije zapadnih zemalja iznad naših glava.

⁹⁸ Karta koju je pokazao Ratko Mladić prikazivala je teritorije pod kontrolom bosanskih Srba, a preko nje je šrafirana teritorija kojih bi se morali odreći Vens-Ovenovim planom, nalik na mapu na narednoj strani.

Nama se gospodo ne preti silom, prema nama se sila primenjuje u ovom trenutku. Avioni američki, engleski i francuski vođeni njemačkim stručnjacima iz Avaksa nadleću naša sela i gradove u brišućem letu. Pod tom presijom nikad naš narod nije bio.⁹⁹ Naš narod nikada nije napadnut bio većom silom nego što je ova sada i naš narod nikada nije bio ugrožavan od opasnijeg neprijatelja. Naš narod je napadnut najsavremenijim oružjem koga je ljudski um stvorio. Naš narod je napadnut dojučerašnjim svojim sugrađanima iz solitera, drugova iz škola i preduzeća i naš se narod nije pripremao za takav rat niti je mogao sanjati da će imati takvog neprijatelja.

⁹⁹ Mladića je o pritiscima obavestio vrh VJ. – Up.: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 28–9.

Ovo je građanski i verski rat u kome smo mi isterani na vetrometinu i proglašeni zlikovcima za ceo svet. Svet nije, a ni međunarodna zajednica, očekivao neljudske brutalne postupke ni slovenačkih ni hrvatskih secesionista kad su ubijali nedužnu decu u sivomaslinastim uniformama, ne gledajući da li su srpska ili neka druga po slovenačkim ulicama. Svet nije uvodio sankcije kad su mesecima bili vojnici JNA bez vode, struje i hrane u blokiranim kasarnama. I svet je prečutao istinu da su se Hrvati i muslimani ne samo spremali dan ili godinu, već decenijama za ovaj rat. I nije tačno da su nenaoružani. Naoružani su bolje nego armije svih ovdje prisutnih predsjednika uključujući i naše. Jer u njihovim je rukama najsavremenije i pešađijsko i artiljerijsko i raketno oružje. A da toga i nisu dobili i obezbedili prije ovog rata, dovoljno je devet fabrika na teritorijama koje kontroliše hrvatsko-muslimanska koalicija u dolini reke Neretve i Bosne.

Sve fabrike municije, aviona, tenkova koje su proizvodile ova ubojita sredstva u njihovim su rukama, od Slavanskog Broda do Gruda. Srpski narod nema ništa. Nas vojnike zabrinjava što je međunarodna zajednica prihvatila ovo područje Srebrenice kao svetsku pozornicu. Svo muslimansko stanovništvo i prije rata i u toku rata i sada može da stane u nekoliko solitera u kojima su blokirani Srbi od Sarajeva preko Zenice, Tuzle, Mostara do Livna itd.

Sve humanitarne organizacije traže i proglašavaju da je Srebrenica nesnabdevena vodom. A mi godinu dana govorimo da je srpski narod i bez struje i bez vode i bez mogućnosti da proizvodi hranu. Nas su blokirali, ne možemo uvoziti ni lekove ni naftu za poljoprivredu. I mi vojnici u ovom planu vidimo opasnost višestruku.

Ja ću da govorim činjenicama, kao vojnik. Ne da bi na vas uticao, ja želim da vam prezentujem opasnosti i posledice, a vi ćete odlučiti u interesu naroda. Rata između Hrvata i muslimana nije bilo dok nije potpisan plan obostrano. Oni su imali koaliciju u Franjo Tuđman je dočekivao Aliju Izetbegovića sa počasnom četom. U Zagrebu imali su više susreta i pred svetskim medijima i jedan i drugi su objavili rat ne samo srpskom narodu na prostoru bivše BiH, već su doneli i zajedničku deklaraciju o ratnim dejstvima protiv našeg naroda. A Izetbegović je otišao korak dalje i objavio rat Srbiji i Crnoj Gori

i JNA. Do danas takve monstruozne odluke nisu i pored tolike prolivene krvi nisu povučene. I mi ne očekujemo da one budu povučene u budućnosti. Ali smo očekivali osudu od međunarodne zajednice takvih zločinačkih akata.

Gospodo, na prvoj karti, srpskoga vojnika Vojske Republike Srpske nema van prostora bivše BiH, mi smo na svojim prostorima, na ovome prostoru, gospodine Micotakis, obraćam se vama i gospodinu predsjedniku Čosiću, srpski narod diše na slamku godinu dana, bez struje, vode i proizvodnje. Na herojskom Ozrenu, tu je više od 100.000 srpskog stanovništva izbeglog iz gradova tuzlanskog basena, srednje Bosne, Zenice, Vareša itd. Naše muke i nevolje ne znaju ni svi poslanici na ovom prostoru, jer nemaju mogućnost da dođu tamo. Ovdje se nalaze dva veoma stara srpska manastira, Tumare i Petrovo selo i Vožuća, to su naša svetišta. U dolini reke Neretve postoje manastiri srpski stariji od Kosovske bitke, kao i manastir Koljani i Krka u Republici Srpskoj Krajini. Na žalost ovaj je bio potopljen izgradnjom veštačkog jezera na srpskoj zemlji izgradnjom brane Peruća. U dolini reke Neretve u selu Prebilovcima najveće je svetište našeg naroda novije historije. U njemu su sahranjeni posmrtni ostaci samo dela pobijenih Srba u zapadnoj Hercegovini i u dolini Neretve u Drugom svetskom ratu.

Ja vas molim zapazite kome su pripala naša svetišta. U provinciji broj osam su Hrvati, u provinciji broj pet i devet su muslimani. Ovo je jedna knjiga koju mi je poklonio jedan istoričar, izvesni Ante Valenta, Hrvat iz Viteza, prilikom moga drugog boravka u Ženevi na pregovorima sa našim predsednicima. Knjiga nosi naziv „Podela Bosne i borba za celovitost“, izdata 1991. god. Na strani 37 prepoznajete ovu foliju s tim što joj nedostaje ovo što je legalizovano Vens-Ovenovim planom, hrvatsko osvajanje u prostoru trebinjske opštine. Molim vas, ja sam učesnik događaja oko Knina, bio sam komandant korpusa i na brojnim dužnostima prije ovog rata, dok sam došao do komandanta korpusa, borio sam se sa ovim narodom ovdje (pokazujući na karti mjesta u RSK).

Ovdje se kod Drniša nalazi selo Širitovci, u trouglu reke Čikole i Krke, tu je nova jama srpskih boraca i srpskog naroda, nastala

nakon odlaska moga i dela oficira sa ovih prostora, kad su predate ove teritorije pod zaštitu UNPROFOR-a, to je držao kenijski bataljon, general Rob. 58 vojnika RSK, odnosno milicionera njihovih koji su tu bili, bačeni su u jamu. Ko je za to odgovarao? Na ružičaste zone oko Benkovca i Obrovca napala je Hrvatska u januaru ove godine, pobila je tu oko 800 srpskih glava, civila. Francuski ekspedicioni bataljon legionara pobjegao je sa tog prostora. Da li je međunarodna zajednica osudila agresiju Hrvatske i da li je Francuska kaznila svoje oficire i vojnike koji su ostavili srpski narod nezaštićen i izložili ga klanju? Gospodo, nije. Mi nećemo ružičaste zone i da nas štite strani plaćenici.

Mi smo zaštitili svoj narod, imamo pravo da ga štitimo i dalje. Naš nijedan vojnik nije na prostorima Hrvatske, ni jedna naša jedinica nije na bilo kojoj evropskoj zemlji, a još manje iznad Amerike. Mi imamo dva ratna aerodroma u Banjaluci. Posle donošenja Rezolucije Saveta bezbednosti 781 postavljeni su posmatrači UN na teren.¹⁰⁰ Svi članovi Saveta bezbednosti ako hoće oni znaju da mi primenjujemo Rezoluciju i da ne letimo, jer je 24-časovno dežurstvo tih oficira. Ali i pored tako rigorozne kontrole NATO avioni lete i to ne samo iznad ovog prostora.

Danas ih, gospodine predsedniče Micotakis, nema na ovome prostoru radi ove Skupštine, ali ih ima u rejonu Srebrenice. Međunarodna zajednica je dala legalitet Americi da izvede operaciju „Parašut“ da dostavlja muslimanima hranu iz vazduha. Slike onih kojima smo dozvolili da se izvuku odavde da su uhranjeniji nego mi. Predsednik Klinton je tu operaciju najavio na svim medijima da će pružiti pomoć svim narodima, bez obzira koji su na ovom prostoru. Ja sam u jednom momentu tražio preko oficira UNPROFOR-a da pojedine strane zemlje makar bacaju prazne pakete srpskom narodu, da mogu ovome narodu Birča da objasnim da shvati nedužne žrtve, a tu ih je muslimanska ruka poklala više od 1350 srpske nejači, žena, dece i staraca.

Ovo je gospodine Micotakis, selo Tegar (pokazuje na karti) na samoj granici sa Srbijom. U junu mesecu sam gledao nevidenu

¹⁰⁰ Rezolucijom 781 Saveta bezbednosti (9. oktobar 1992) zabranjeni su letovi iznad BiH.

sliku, moram je reći ovde i radi gospodina predsednika Ćosića i Miloševića i radi ovih poslanika. Selo Tegar je gorelo, jer su muslimani sve tu iskorenili. S druge su strane deca iz ovog srpskog sela (pokažu na karti selo sa druge strane Drine) igrala fudbal. Srbi smo jedni i drugi. Procenite jesu li opravdani pritisci i blokada ovoga dela srpskoga naroda. Ja se ne slažem ni sa jednim poslanikom koji napada bilo koga našega čoveka, a pogotovo naše goste. Mi se nikada nećemo odužiti ni srpskom ni crnogorskom ni vašem narodu, naročito Srbima u Srbiji i Crnoj Gori, Crnogorcima zato što su nam prihvatili našu nejač koju nismo mogli smestiti iz gradova i sela koja su zaposeli muslimani i Hrvati.

Zato što su nam lečili rane ranjenika i što su nam pomogli sa humanitarnom pomoći, molim vas da shvatite humanitarni konvoj koji je predvodio otac Filaret u organizaciji Srpske pravoslavne crkve, iako je najavljen UNPROFOR-u napadnut je na očigled UNPROFOR-a na aerodromu, na srpskoj zemlji, koji smo ustupili za humanitarnu pomoć, gde su četiri vozača ranjena. Ja vas molim da shvatite, Cazinsku krajinu muslimane u Sarajevu, muslimane u Srebrenici, Žepi, Goraždu naoružava i ovoga momenta Karitas i Merhamet. I to ide, nažalost, koristeći konvoje koje obezbeđuju snage UNPROFOR-a. Kakav je bio slučaj u Sarajevu, gde je u duplo dno kontejnera stavljena municija. Od maja meseca front je ovakav oko Sarajeva, ovde ne izviere ni nafta, niti se pravi arapska ni germanska municija i oružje. Sada je gušća vatra muslimana u Sarajevu i jača nego što je bila kada smo počeli rat. Sledeće na šta moram da ukažem, u dolini reke Neretve, gornjem toku reke Vrbasa, i dolini reke Bosne, od međunarodne javnosti je skriven obostrani genocid koalicije Hrvata nad muslimanskim stanovništvom i obratno. Ja vam neću da kažem, da sam naredio nego i ostvario da spasimo svu nejač, pa čak i ranjenike, i jedne i druge strane, a iz prostora Srebrenice smo omogućili da preko UNHCR-a izvuče 12.500 muslimanskih žena, djece, staraca i 489 njihovih ranjenika, među kojima je masa onih koji su za zločine počinjene nad srpskim narodom trebali da se izvedu pred sud. Ja se ponosim što sam u vojsci koja je omogućila neprijatelju, koji je odbio da leči svoje ranjenike u našim bolnicama, i da ih beli helikopteri izvuku za Tuzlu.

Nama, gospodo, nije do rata. Niti je bilo niti je sad. Ja nisam ovde da pozivam u rat. Nama je rat nametnut i mi smo se morali braniti. Nama je rata dosta. Ne zato što smo se umorili, već zato što smo mnoge strahote videli, a ja ću dozvoliti sebi slobodu da vas upoznam samo sa jednom. Našao sam se u selu Drinjači kada je konvoj UN-HCR-a od deset do petnaest kamiona iz Srebrenice sa oko 850 muslimanske dece, žena i slično ovde od dva jača milicionera od ove dvojice koja drže kartu nisu mogla da zadrže majku jednog jedanaestogodišnjeg dečaka Stojanović Slobodana, koga je izvesna muslimanka Kosovka Mula iz Vlasenice naterala da iskopa sopstveni grob u selu Kasaba, a posle ga na najsvirepiji način umorila, odsecajući mu prvo prste i da ne pričam ostale grozote. Ovo sam vam rekao da shvatite argumentovano da smo napadnuti najjačim neprijateljem, jer ga nismo očekivali.

Mi ne želimo da rešimo vojničkim putem rat u Bosni i Hercegovini. Vojničko rešenje može biti katastrofalno, mnogo više nego što je katastrofa dosada zakačila bivše prostore Jugoslavije. Mi ne želimo da uvlačimo druge narode u naše nevolje. Mi želimo da damo mogućnost da se iznađe političko rešenje. Ali, političko rešenje prihvatljivo i ne na štetu nijednog naroda. Ovu mapu su crtali predstavnici Vatikana i oni koji su planirali raspad Jugoslavije. Našem rukovodstvu i Glavnom štabu i meni lično nisu nepoznati planovi.¹⁰¹ Ovakvi planovi postoje i istočno od ovih prostora i zato mi ne možemo prihvatiti zdravo za gotovo. Ovaj prostor nije hrvatska zemlja. Na ovom prostoru postoje karte koje govore da su 400 godina Srbi tu plaćali porez. Ja ću citirati njihov iznos, ne našu statistiku, u nekađšnjem Bosanskom Brodu, gde sam vidio još jednu od strahota ovoga rata, u sportskoj dvorani, prilikom njegovog oslobađanja naišao sam na više od 2.000 kompleta dečije, ženske i muške odeće bez vlasnika. Od svih novinara samo je japanski novinar to snimio, ali ni-

¹⁰¹ General Mladić je učestvovao na pregovorima u Ženevi kao član radne grupe koja se bavila vojnim pitanjima. Prisustvovao je i sednicama Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici u januaru 1993, koji su bili posvećeni Vens-Ovenovom planu. Sa sadržinom plana i mapama detaljno ga je upoznao lord Owen na sastancima u Beogradu 21. i 24. aprila 1993. – Up.: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 61–64.

gdje nije objavljeno. U Bosanskom Brodu živjelo je 1991. godine muslimana 4.140, Srba 11.844, Jugoslovena, a to su većinom ili po pravilu bili Srbi, 3.609, to znači sa ovih 11.000 oko 14.000, i Hrvata 13.923. Srba najviše je bilo kako u Bosanskom Brodu tako i u Derventi, Modriči i Šamcu, dok je Orašje većinsko hrvatsko i mi to ne tražimo da bude naše. I u Brčkom je bilo više muslimana nego ostalih. Ovo je srpska zemlja i ne može biti koridor. Koridor je ako bi mi išli kroz Orašje, jer je to njihovo, mi njihovo nećemo, ali nećemo dati ni naše. (Aplauz)

Gospodine Micotakis, i gospodine predsjedniče prvi, drugi i treći, izvinjavam se što ovako radi vremena govorim, ali inače vas uvažavam više nego sebe, ovaj prostor nisu zauzeli niti muslimani ni Hrvati iz Bosne, niti su dolinu Neretve zauzeli Hrvati iz bivše BiH. Ovaj prostor su zauzele hrvatske oružane snage nakon povlačenja JNA na prostor SRJ, prethodno se koncentrišući na prostor Konavla, koji je bio pod zaštitom snaga UN. Tu je 38 srpskih sela potpuno do temelja uništeno, kao i Prebilovci i kao skripta u koju su sahranjene kosti naših mučenika u Drugom svetskom ratu, u Tasovčićima, ja se izvinjavam. Na ovom prostoru je negde Međugorje, ovo govorim radi pravoslavlja i naše vere, ima ljudi i svetih lica koja to bolje od mene znaju. Hrvatska je objedinila hrvatski narod u Međugorju, proglašavajući da se na jednom brdu pojavila Gospa. Na tome mestu decenijama su se okupljali fratri iz čitavog sveta, počev od Vatikana, i ustaška emigracija, čiji su roditelji počinili zločine i istrebili srpski narod na ovim prostorima, kao i u zapadnoj Hercegovini. Na tom brdu gdje se pojavila Gospa, vidi se devet jama u koje su Srbe bacali, a nijedna nije primila manje od 1.000 naših nesretnika. Mi to, gospodine predsedniče, nismo mogli prepoznati, jer su naši koji su to trebali ispričati legli u zemlju i bili bacani u jame i to je nesreća našega naroda, jer su nam ratovi odnosili one koji su trebali da na mlade prenesu svoju spoznaju o ratu. Naš cilj nije da porazimo Hrvate i muslimane u bivšoj BiH, naš je cilj da sačuvamo svoj narod i da ne dozvolimo da ponovo bude bacan u jame. Bez razumevanja srpskoga rukovodstva u RS, bez njegove kooperativnosti, bez njegove saradnje ni UNPROFOR se ne može braniti na prostorima bivše BiH. Gospodo po-

slanici, Amerika je velika sila, ne možemo mi njoj ići prstom u oko, a NATO pakt je još veća sila, njemu još manje, ali ja vas mogu uveriti da ni oni ne mogu nama ići prstom u oko. (Aplauz) Jedanaest hiljada vojnika je sada u bazenu sarajevskom i okolini.

Gospodine predsedniče i gospodo, mi smo dali aerodrom Sarajevo, našu teritoriju, i ja sam odatle povukao naše brigade. Humanitarne pomoći stiže na tone svaki dan. Niko u svetu pa ni mi nemamo evidenciju da li to dobijaju srpski sužnji, a ima ih između 70.000 i 100.000 u Sarajevu. U ostalim gradovima koji su pod kontrolom Hvata još manje. Ne slažem se ja s nekima koji su govorili „vi pobednici“, mi pobednici nećemo da budemo i nama nije cilj, da pobedimo muslimane i Hrvate, nama je cilj da spasimo svoj narod koji je blokiran u Sarajevu, Tuzli, Zenici, Mostaru, do Zagreba. I u Zagrebu Srbi nisu ljudi. Oni su ljudi za odstrel. U Tomislavgradu, to je Duvno nekad bilo pa su mu Hrvati promenili ime, ovde je selo Raščani, tu su Srbi blokirani i popljačkani i pobijeni, ono što je vredelo. U selu Gornji i Donji Guber kod Livna, i u samom Livnu i selu Zasinju, tamo je više od 4.000 Srba. Malo ih se spasilo bežanjem na našu teritoriju. Niko ne pita da li oni imaju hranu, vodu, struju. Ja se samo čudim što gospodin Bosiljčić i gospoda poslanici sa Ilidže nisu kritikovali mene, a imaju na to pravo. Nijedan srpski ranjenik sa Ilidže, otako smo dali aerodrom UNPROFOR-u, nije izvučen ni spašen, jer smo ga do kvalifikovane medicinske pomoći morali izvlačiti 12 sati. Nismo imali toliko krvi da oni izdrže tako težak transport. Nijednog našeg ranjenika UNPROFOR nije izvukao, a UNPROFOR se u sukobu koalicije pretvorio u logistiku čas Alije, čas Tuđmana i Bobana. I onaj general Stjuart, Englez, hvali se kako sa svojim bataljonom pod vatrom izvlači mrtve i ranjene. Kad je izvukao mrtvog ili ranjenog Srbina? Nije, gospodo, ni živog i mi to od njih ni ne tražimo. Nemaju mandat za to. Imali su mandat da zaštite srpski narod u ružičastim zonama. Nisu ga zaštitili. Nisu imali mandat da idu po bilo koju cenu u Srebrenicu. Otišli su. Pustili smo ih ne zato što smo se bojali međunarodne intervencije, naš narod se ne boji nikakve intervencije, za nas je ovamo totalni rat. Jer koga nam god dječaka i djevojčicu (generale, moraćete da završite svoj govor, prošlo je 30 minuta) uhvate,

a da ne govorimo odraslog čoveka, toga masakriraju na najbrutalniji način. UNPROFOR je pretvoren odavde je izvlačio 12.000, izvukao 489 ranjenika. U centralnoj Bosni pruža medicinske usluge i jednoj i drugoj strani. Kako našem narodu da objasnimo da će ga zaštititi na ovim prostorima. Verujte da nema čoveka zdravog razuma koji u to može poverovati na ovim prostorima. Vens-Ovenov predviđa demilitarizaciju progresivnu na ovim prostorima, ali da se prvo razoruža srpska vojska, po principu kako je razoružana vojska Srpske Krajine u Republici Srpskoj Krajini. A ja vas molim da se informišete ili da vas informišem u vašem slobodnom vremenu, da vam kažem kakve su stravične posledice. Na Masleničkom mostu, na aerodromu Zemunik ili u trouglu reke Krke i Cikole.

Ja vam se zahvaljujem na pažnji, ovo nisam izneo da bi uticao na vašu odluku. Vojska RS i naš narod znaju da će naši poslanici učiniti sve da zaštite svoj narod. Hvala!

PREDSJEDAVALJUĆI: Pozivam predstavnika Komisije da podnese prijedlog. Onda ćemo diskutovati o predloženim odlukama i izjašnjavanje će biti.

ALEKSA BUHA: Poštovano Predsjedništvo, cijenjeni gosti, uvaženi kolege poslanici,

Sumirajući diskusiju velikog broja poslanika, proizilazi da bi plan trebalo odbaciti. Međutim, s obzirom na procjene uvaženih gostiju koji su potegli dugačak put da bi nam pomogli u našoj muc i nesreći, poslanici su na sjednici Kluba došli do kompromisa koji sadrži uslove pod kojima bi plan mogao biti prihvaćen. Taj kompromis je pretočen u jednu rezoluciju, koju ću vam ja sada pročitati.

„Duboko zabrinuti zbog neljudskih pritisaka i ultimatumata, zgroženi prijetnjama uništenja cijelog srpskog naroda u Republici Srpskoj, djelujući tokom Konferencije o bivšoj Jugoslaviji pod pritiskom, antisrpskom propagandom i demonstracijom sile, prinuđeni da se izjašnjavaju u nenormalnim okolnostima, poslanici Narodne Skupštine Republike Srpske na 30. zasjedanju od 5.05.1993. godine, donose Rezoluciju o zaključenju mira na osnovu Vens-Ovenovog plana.

1. Prihvata se prekid svih ratnih dejstava, momentalno raspoređivanje posmatrača u sve jedinice duž linija fronta i zaključivanje trajnog mira na jednakim osnovama.
2. Potpis predsjednika Republike Srpske dr Radovana Karadžića na Vens-Ovenov plan biće punovažan pod sledećim uslovima:
 - da se mape koriguju tako da se ostvari teritorijalni kontinuitet srpskih provincija;
 - da se punim uvažavanjem principa i mjerila Londonske konferencije razgraničenje provede i za srpski narod po etničkom principu kako je to učinjeno za Muslimane i Hrvate;
 - da u skladu sa ustavnim principom broj 1 srpski narod nastupa kao cjelina, sam bira svoje predstavnike i zadržava pravo naroda na samoopredjeljenje;
 - da se realizuje pravo naroda u naseljenim mjestima duž linija razgraničenja, da demokratski odluči kojoj provinciji pripada;
 - da se provincijama omogući demokratsko pravo objedinjavanja funkcija iz njihove nadležnosti;
 - da polovina snaga UN za primjenu plana dolaze u srpske provincije iz pravoslavnih zemalja;
 - da se odmah ukinu sve sankcije protiv srpskog naroda;
 - da u srpskim provincijama djeluje isključivo srpska policija;
 - da se u mapama uvaži stanje prije izvršenog genocida nad srpskim narodom u Drugom svjetskom ratu, da se isključi bilo kakva mogućnost primjene sile od strane međunarodne zajednice.

3. Ako međunarodna zajednica ne prihvati uslove, poslanici Narodne skupštine Republike Srpske ostaju pri svojoj odluci da konačnu riječ o Vens-Ovenovom planu da srpski narod na već zakazanom referendumu.

4. Srpska strana predlaže da se provincija 7 transformiše tako, da uži dio Sarajeva promjeni eksteritorijalni status i pripoji se muslimanskoj provinciji 9. Naseljena mjesta iz ostatka provincije 7 mogu se pripojiti drugim graničnim provincijama.“

U potpisu predsjednik Narodne skupštine mr Momčilo Krajišnik.

PREDSJEDAVAJUĆI: Gospodo bila su još dva prijedloga, a to je da se prihvata, evo ja omogućavam da se vodi rasprava, ja molim što kraća i manje diskutadata. Predlažem pauzu od pola sata.

PAUZA

PREDSJEDAVAJUĆI: Dužan sam reći da je g. Buha iznio predlog Komisije koja je bila u međuvremenu na konsultacijama i vi ćete o tom predlogu da vodite raspravu. Ja bih zamolio da ne bude duža rasprava, ali ima još jedan predlog, jer je bilo više diskutadata koji su predlagali da se prihvati Vens-Ovenov plan. Ja ću pročitati, samo pažljivo slušajte.

Predlog:

„Polazeći od trajnog opredeljenja za mir i prekid svih ratnih dejstava, suočena sa stalnim pritiscima i prijetnjama stranom vojnom intervencijom, ali odlučna da odbrani slobodu, dostojanstvo i ravnopravnost srpskog naroda u BiH, Narodna skupština Republike Srpske na 30. zasjedanju 5.5.1993. godine donosi Rezoluciju:

1. Verifikuje se potpis predsjednika Republike Srpske dr Radovana Karadžića na Vens-Ovenov plan.

2. Polazeći od ocjene da postojeća mapa provincija ne obezbjeđuje uslove za pravedno rešenje Skupština Republike Srpske zadužuje predsjednika Republike Srpske da u procesu primjene plana i utvrđivanju trajnih granica između provincija obezbijedi:

– punu zaštitu i bezbjednost za srpski narod izvan srpskih provincija, uključujući lokalnu policiju koja mora odražavati nacionalnu strukturu užih lokaliteta, kao i uticaj na izbor zemalja iz kojih će biti upućene mirovne snage u organizaciji UN. Pravo korišćenja referendum za stanovnike spornih teritorija kao demokratskog i neotuđivog prava naroda da se opredijeli u kojim provincijama želi da živi,

– ukрупnjavanje i teritorijalnu vezu srpskih provincija koja bi se ostvarila bilateralnim pregovorima i razmjenom teritorija uz uvažavanje postojećeg faktičnog stanja.

3. Za predstavnike u koordinacionom tijelu za primjenu Vens-Ovenovog plana Skupština Republike Srpske treba da imenuje tri člana.“

Gospodo, saslušali ste predlog Komisije i ovaj drugi predlog. Otvaram raspravu.

LJUBO BOSILJČIĆ: Poštovani vladiko, dragi gosti,

Ja imam jednu ovdje primjedbu, na tekst rezolucije pod tačnom 2. koja doslovno glasi: „Potpis predsjednika Republike Srpske dr Radovana Karadžića, biće punovažan pod sledećim uslovima“. Ja predlažem, a takođe predlažem da se glasa po mome predlogu čiji bi tekst glasio: „Potpis predsjednika Republike Srpske dr Radovana Karadžića na Vens-Ovenov plan neće biti punovažan ako se ne ispune sledeći uslovi“. Hvala.

DOBRICA ČOSIĆ: Poštovani poslanici, ja sam vas slušao sa velikom pažnjom i iskreno da vam kažem sa velikim uzbuđenjem.

Slušajući vas, pored pune saglasnosti sa najvećim brojem vaših argumenata, vaših protivljenja, argumenata za neprihvatanje Vens-Ovenovog plana, primetio sam i moram to odmah da vam kažem, da ste podcenili dva neobično važna momenta. Najprije niko od vas nije u pravoj težini, u punoj važnosti i značenju zastupao i razmatrao ovaj Vens-Ovenov plan sa stanovišta interesa SR Jugoslavije. Drugo, mislim kao ratnik, i kao čovek koji se nešto bavi ljudima mislim da ste ozbiljno podcenili kondiciju naroda koji može da podnese i vojnu intervenciju, raketni napad i sve užase rata, koje donose moderna oružja i čime nam se preti. To je po mom uverenju velika i plemenita vaša zabluda. Nema narod snagu za takvu nesreću kojom mu se preti, ili za takvu nesreću ima mali broj ljudi snagu. Rekli ste ovde da smo mi, predsjednici republika, vršili pritisak, da smo vam uputili jedno pismo koje vam je palo teško, da ste se i iznenadili tom pismu. Ja vam moram reći da je i nama to pismo palo neobično teško. Mi ga nismo lako napisali, nije ni slučajno da smo ga napisali u poslednjem trenutku. No, vreme će pokazati, suditi i vama i nama.

Međutim, u ovom času mi ipak moramo da donesemo neku racionalnu odluku, odluku sa najmanje rizika. Mi nismo ovdje došli ni iz kakvih želja i potreba, da tako ozbiljne i tako odgovorne ljude kakvi ste vi, na ljude koji ste toliko uložili na oslobodilačku borbu srpskog naroda, da vršimo nekakav pritisak, niti pak možemo da agitujemo za nekakve svoje ideje. Mi smo ovdje da pokušamo da vam razjasnimo svoja stanovišta, i da ta naša stanovišta vi u konačnoj odluci uvažite u onolikoj meri uolikoj su na vama ubedljiva. Ne može da se ćuti, ne može da se podcenjuje, izuzetno teške posledice sankcija i izolacije Jugoslavije. Posledice su takve da one vode ekonomskom iscrpljenju naroda i možda u nekim vidovima sa ovakvom inflacijom i sa ovom stopom nezaposlenosti i sa ovakvim stupnjom neproizvodnje u pravu socijalnu katastrofu. Mi draga braćo, više nemamo sredstava da vas pomažemo, ja vam kažem s punom odgovornošću i teška srca! Mi više nemamo s čim da vas pomažemo. Naročito u onoj oblasti koja je vama najpotrebnija. Mislim da me razumete, i nemojte da tražite od mene dokaze za tu strašnu konstataciju.

Kada sam rekao: nemamo sredstava da vas pomažemo, da su naše rezerve iscrpljene, razume se da ja nisam mislio da mi vaš narod hoćemo da ostavimo gladne, mi ćemo podeliti svaki zalogaj sa vama. Ali to je druga vrsta pomoći i druge mogućnosti od onih na koje vi više ne možete da računate. To vam ponavljam, među vama su ljudi koji dobro znaju na šta mislim i to je jedna takva ograničavajuća činjenica, koja treba da u vašim zaključcima igra prvorazrednu ulogu. Neko je od vas rekao da narod Srbije i Crne Gore je odlučno protiv Vens-Ovenovog plana, to prosto nije istina. Narod, ja nemam pravo da govorim u ime naroda Crne Gore, oni imaju svog predsjednika, ali ja mislim da mogu da govorim u ime naroda Srbije. Taj narod u ogromnoj svojoj većini nema više vere u nastavak rata, u smisao tog rata pred užasnim ucenama i pred mogućnošću i realnošću vojne intervencije. Narod u Srbiji se obradovao mogućnosti zaključenja mira, okončanja rata i otvaranje jednog drugog razvojnog procesa, pa pre svega skidanje uslova, stvaranje uslova za skidanje sankcija i izolacije.

Mi govorimo o vojnoj intervenciji kao o nekakvoj mogućnosti, pa vi ste me ubedili, pa mi to znamo vojna je intervencija počela, ona se samo stepenuje, ona će samo dobiti konsekvence, ona će samo dobiti onaj neophodan strašni razvoj, a ta vojna intervencija koja se meni čini sasvim realnom, ta vojna intervencija će proizvesti najgore. Izgubićemo i narod i teritorije. Vojnu intervenciju želi Alija, vojnu intervenciju želi Tuđman. Alija da pomoću tuđeg oružja ostvari islamsku republiku, a Tuđman veliku Hrvatsku. Ja mislim da mi imamo toliko političke realnosti i toliko političkog razuma da ne idemo u susret svojim neprijateljima. Vojna intervencija izazvaće, po mom uverenju, agresiju Hrvatske na Srpsku Republiku Krajinu, bez vas i ovakvih uslova Srbi u Hrvatskoj mogu da se bore za svoja prava, ali sa vama poraženima sa vama razbijenim, Srbi u Hrvatskoj neće imati mogućnosti da se bore i da se izbere za svoja prava. Vojna intervencija bi vodila porazu Srba u Hrvatskoj. Svaki produžetak rata po mom uverenju vodi upropašćavanju i onako teške međunarodne pozicije SR Jugoslavije. Vodi možda konačnoj izolaciji. Mi ćemo biti, ne samo narod sotona, narod varvara, nego i zlikovaca, kako nas nazivaju, nego i narod ratoboraca. Taj atribut mi ne možemo da nosimo i to je najteže što će nas snaći i što će dovesti do kobnih posledica po budućnost, ne samo naše generacije nego i naraštaja koji nas slijede.

Šta je to Vens-Ovenov plan? Ja vam o Vens-Ovenovom planu mislim skoro sve ono što ste i vi rekli.¹⁰² Što je negativno i što je antisrpsko u njemu, ali najbitnije, ja razumem Vens-Ovenov plan je za mene jedan uslovni protektorat UN. Kraj je države Alije Izetbegovića ili bilo kakve državne tvorevine na ovom terenu po Vens-Ovenovom planu. Takva država, sa takvom pravnom i ustavnom kon-

¹⁰² Interesantna je evolucija Ćosićevih stavova prema Vens-Ovenovom planu, za čije se prihvatanje deklarativno zalagao na januarskim sednicama Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici. Međutim, 19. marta 1993. Ćosić beleži: „Kad bih bio siguran da bismo se spasli, predložio bih Karadžiću da potpiše Vens-Ovenov plan u ovoj njujorškoj, američkoj verziji. Ali znam da Karadžić i drugovi to ne mogu; njihova vojska i narod ucenili su ih slobodom, pravom i pravdom. I nas u SR Jugoslaviji. Svi smo mi u bezizlazu.“ Ipak, dva dana docnije zaključuje da „ne možemo da odolimo pritiscima spoljnih činilaca. Primorani smo da popustimo, a ja moram da ponese odgovornost za te sudbonosne odluke; moram ih prvi izgovoriti.“ – Dobrica Ćosić, *Piščevi zapisi 1992–1993*, 301, 306.

strukcijom ne postoji nigde u svetu! Niti može da opstane na našem tlu! Najmanje može da opstane na našem tlu! Ta je tvorevina bez ikakve budućnosti! Ta je tvorevina bila, već kako znate čim su je potpisali Hrvati i Muslimani i oni su je već pocepali, a taj pocepani papir ne postoji jedan racionalan politički razlog da ga i mi ne potpišemo i ne primimo na sebe posledice koje slede, a po mome mišljenju potpisivanje Vens-Ovenovog plana, ne verujući u njegovu trajnost sa svim zamkama koje on nosi. Ali i sa svim prostorima pravnim koje on nudi. Koje nam obezbeđuje mogućnost da ostvarimo vrlo široka prava u ravnopravnosti naroda. Taj Vens-Ovenov plan čini nas aktivnim činionicima i mirovnog procesa i uređenja ove zemlje, a ako hoćete da budem iskren do kraja i njegovog konačnog poništenja. Isključenje, nepotpisivanje Vens-Ovenovog plana, isključuje nas iz svake igre, isključuje nas kao aktivan činilac, i mi veoma mnogo rizikujemo prepuštajući svoju sudbinu našim neprijateljima. Govori se mnogo s razlogom o jedinstvu naroda. Doista ništa preče i svetije danas, od borbe za jedinstvo i stvaranja uslova za jedinstvo i čuvanje tog jedinstva. Ali nisam vas čuo da govorite sa našim jedinstvom poslije vojne intervencije i posle užasnog rata koji se produžava, ja nisam bio u Krajinu, prošao sam danas samo Podrinjem i iskreno da vam kažem koliko poznajem ljude u ratu, koliko sam sam nešto iskusio, sa ljudima koji pate, čije su kuće izgorele, čija su deca streljanja i izginuli sinovi, koliko ja poznajem narod u kondiciju, u tu borilačku snagu, nije ona tako neograničena i tako trajna kako je vi ovdje predstavljate. Ja u to, iskreno da vam kažem sumnjam. A vojna intervencija ako bi nekom nesrećom bila, ona bi nas konačno isključila iz međunarodne zajednice. Zamislite koliko godina da ne kažem decenija, će biti potrebno RS Jugoslaviji da se vrati u međunarodnu zajednicu i da počnemo da živimo kao normalno društvo, kao normalna zemlja, kao normalan narod. Vaš demokratizam, doista je neverovatan, ja sam rekao maloprije mojima sabesednicima da me vi podsećate na antičku Grčku, posećate me na Agoru, podsećate me na ono vreme kada se sve raspravljalo na onom trgu i o svemu što se tiče grada sa bine javno govorilo. To je visok kvalitet vaše političke i prosvetčenosti i kulture. Ali draga moja braćo, narod treba slušati, ali narod se i vodi.

U ovakvim nesrećama, i u ovakvom svetu, narod se, gospodo poslanici vodi, njim se rukovodi, i prima se odgovornost za politiku, ne samo pred savremenicima, nego i pred potomcima.

MOMIR BULATOVIĆ: Poštovana gospodo poslanici, ja sam veoma pažljivo saslušao gotovo sve dosadašnje diskusije.

Moram da kažem sa izuzetnim uvažavanjem sam se odnio prema tim istupima. Da se izjasnim, sa jednim dijelom tih pristupa se ne slažem, ali ne bi htio da ističem suprotna mišljenja. Mislim da nemamo vremena za to. Htio bi samo da podsjetim na dilemu koja stoji pred nama. Dozvolite mi da budem onoliko grub koliko je gruba realnost kako je ja doživljavam. Mi večeras treba da odgovorimo svijetu koji od nas očekuje odgovor, koji od nas očekuje naš stav i mišljenje. Taj svijet očigledno da nas sve teže i teže razumije, a nažalost u ovim trenucima se i između sebe sve teže i teže razumijemo. Postoje očigledno dvije mogućnosti. Prva je da odbijemo Vens-Ovenov plan. Druga je da prihvatimo Vens-Ovenov plan. Mislim da nema polovičnosti između ta dva rješenja. Mislim da je izuzetno zgodna okolnost ovdje što imamo u svojim redovima nama dragog i uvaženog gosta premijera Micotakisa, koji može da kaže šta u stvari treba reći da bi u Evropskoj zajednici i UN to bilo shvaćeno kao prihvatanje ili kao odbijanje. No, u svakom slučaju za koju god od te dvije odluke se opredijelite, jer odluka je vaša a savjeti su naši. Ja mislim da treba neuporedivo više vremena posvetiti pripremi za posledice u jednoj i u drugoj varijanti.

Dozvolite da samo kratko podsetim, međutim o tome nije bilo mnogo riječi u brojnim dosadašnjim istupima kakve su posledice u odbijanju Vens-Ovenovog plana. Gospodin predsjednik Čosić je nešto oko toga rekao, ali pokušaću da se ne ponavljam. Prva i najteža posledica po srpski narod u BiH i Republiku Srpsku, jeste potpuni gubitak subjektiviteta u međunarodnim pregovaračkim aktivnostima. To je ona dilema koju ste ovdje slikovito opisali: okupacija ili kapitulacija. Ljepše zvuči, romantičnije je reći okupacija da je bolja, ona je mimo naše volje, ali potpis koji se jednom da taj potpis se jednom može i povući pod određenim okolnostima, ali izgubiti potpuno svoj

subjektivitet, to znači ući u nešto što će biti, apsolutno mimo volje, mimo predstavnika, legalnih i legitimnih predstavnika naroda, srpskog naroda u BiH. Dalje se veoma ozbiljno licitira sa već ostvarenim dosadašnjim pravima i teritorijama koje su priznate, očito ne dovoljno, ali sada uknjižene što kažu prvi put se neka zemlja naziva srpska u BiH. Ako bude vojna intervencija, a sasvim je izvjesno prema svim informacijama, koje dobijamo i danas ovdje, čak iz susreta predsjednika Jelcina¹⁰³ sa državnim sekretarom Amerike Kristoforom, onda možemo očekivati da će poslije tog prvog udara nastupiti novi ultimatum i te da se neće poboljšati okolnosti i da će biti sve lošije i lošije.¹⁰⁴ Ono što je nešto, čini mi se, što ne bismo sebi smjeli dopustiti, to je ono što je upravo sada ukazao predsjednik Čosić, to je da moramo da uvažimo realnost da ovom svijetu sada, postoji jedna velika supersila da ta supersila jeste nepravedna. Ali neko sebi razuman ne smije dozvoliti da narednih godina nosi epitet države o kojoj mi možemo da mislimo šta hoćemo, ali koja objektivno jeste najstarija, najveća demokratija, ekonomski najmoćnija i vojno presudna država u svijetu – SAD.

Ja lično mislim da SAD apsolutno nemaju nikakvog interesa da se spore oko toga gdje će biti pojedina granica oko ovih provincija, ali su SAD na čelu čitave međunarodne zajednice ne mogu da prihvate da Skupština Republike Srpske ne želi da prihvati jedan mirovni plan iza kojeg stoji i Amerika, Rusija i sve zemlje članice Savjeta bezbjednosti i iza koga je stala čak SR Jugoslavija. Ja vas molim da tu misao imate na umu. Nadalje očigledna posljedica slijedi radikalno gubljenje borbene moći, poslije jedne takve vojne intervencije. Ekonomski i humanitarni kolaps, koji će se po svoj prilici u takvim okolnostima desiti ne samo na prostorima Republike Srpske nego i na prostorima SR Jugoslavije. Produbljivanje ukupnih razlika u SR Jugoslaviji, ja nisam želio da trošim vaše strpljenje i pažnju sa činjenicom da recimo danas u Republici Crnoj Gori, naša Vlada drži eko-

¹⁰³ Boris Nikolajevič Jelcin (1931–2007), prvi predsjednik Ruske Federacije 1991–1999.

¹⁰⁴ Voren Kristofer (Warren Christopher, 1925), američki diplomata. Državni sekretar u administraciji Bila Klinton 1993–1997.

nomski i socijalni program za trećinu stanovništva, kojima obezbjeđujemo brašno i ulje, zbog toga što ih od svojih zarada ne mogu kupiti. Ovog mjeseca ćemo morati staviti polovinu našeg stanovništva na osnovni životni fond u Vladi. Da vam ne govorim da su svi naši brodovi, a brodogradnja je najveća naša pomorska grana u Crnoj Gori, uhapšeni svuda po svijetu, da su naši pomorci u belosvetskim zatorima, da je Željezara u Nikšiću stala, da Kombinat aluminijuma staje, da više nemamo ni jedno jedino preduzeće koje može da radi u takvim okolnostima, da su ljudi jednostavno sada u situaciji, da je inflacija 200%, da ne mogu elementarne uslove za egzistenciju da obezbjede. Možete zamisliti kako se u takvim okolnostima može očekivati politička stabilnost ili jedinstvo naroda na kome se ovako uporno insistira. Sve se ovo naravno dešava za par mjeseci. Katastrofalne su ekonomske projekcije, već za narednih 1–2 mjeseca za Crnu Goru sasvim sigurno tvrdim da za narednih 2 mjeseca ne može biti ekonomski organizovano društvo. Mi ćemo morati da pređemo na sistem bonova i tačkica, a ne znam da li ćemo imati uopšte šta da dijelimo, kao što znate zbog nedostatka nafte staje gradski saobraćaj u našim gradovima, to drugim riječima znači da čak ni ona proizvodnja koju bismo mogli da držimo ne može da bude u funkciji jer jednostavno ljudi nemaju mogućnosti da dođu do posla. To je jedan spisak posledica sa kojima se sasvim izvjesno trebamo suočiti već za narednih 1–2 dana, ali nevolje u koje možda možemo da uđemo, ponavljam i upozoravam može da bude dugovremena i višegodišnja. Šta se dešava ako se ipak prihvati Vens-Ovenov plan, da li se tada sa većim stepenom izvjesnosti može izaći na kraj sa takođe visokim i velikim problemima koji se tako javljaju. Očigledno da je krajnje neophodno iskoristiti vrijeme u toj varijanti, varijanti prihvatanja, da se prije svega obezbijedi stabilnost u vojnim aktivnostima i da se spriječi dezorganizacija i raspad frontova, to je stvar koliko ja razumijem vojske i vojnika i mislim da su nas i o tome mogli obavijestiti ili je to stvar koja je u njihovoj nadležnosti i u punom povjerenju, ali istovremeno ostaje jedna čitav niz trasiranja velikog broja političkih aktivnosti kojima se može djelovati u pravcu zaštite nacionalnih i državnih interesa.

Ja ne tvrdim da će to biti lako ni da može uspjeti. Mislim da je sasvim racionalno poći od sledeće činjenice – da je sada narod odlučan da se bori i izbori za svoju slobodu i da jednostavno taj narod teško neko može da ugrozi, ako u slučaju nekih nepovoljnih rješenja se desi određeni neuspjeh ili na nekoj teritoriji izbije sukob i taj niz i zbir malih lokalnih ratova neuporedivo bi bio bolji po mom uvjerenju od jednog opšteg rata u koji bi se ušlo i jednostavno mislim da je u takvoj nevolji zbor manjih nevolja neuporedivo bolji od ukupne nevolje. Naravno, time bi se otvorio jedan jako veliki prostor za političko nadmudrivanje sa političkim protivnicima za neka nova savezništva, koja su neka već sasvim izvjesna i nagovještana, za eliminaciju nekih već prokazanih ljudi, ne mislim da bi bilo kakvoj organizaciji moglo desiti da g. Alija Izetbegović bude ponovo predsjednik Predsjedništva itd. Da li u suštini, i sa tom ću dilemom završiti, moleći vas da dobro razmislite, da li se danas isplati promijeniti, uslovno rečeno, Aliju Izetbegovića kao svog protivnika, za Bila Klintonu za svoga protivnika i za čitavu međunarodnu zajednicu. Za mene je odgovor sasvim jasan.

MILENKO VOJINOVIĆ: Vaše visoko preosveštenstvo, gospodine predsjedniče, kolege poslanici, uvaženi gosti,

Ja sam se javio za riječ, pa zbog raznoraznih okolnosti odustao sam od diskusije, a mislim da ono što sam naumio da kažem u ovom momentu je možda cjelishodno, odnosno da iskažem svoja razmišljanja.

Naime, svi ovi poslanici Republike Srpske u stvari su i aktivisti SDS-a, oni su podigli ovaj narod srpski u BiH osvijestili ga sa programom SDS i taj program mi i danas znamo napamet, a između ostalog smo govorili srpskom narodu, da kada je došla u pitanje Jugoslavija da narodi koji su živjeli zajedno sa nama žele da na račun srpskog naroda stvaraju velike države, misleći prije svega da na račun srpskoga naroda i u Hrvatskoj i još više na račun srpskog naroda u BiH. Hrvati, odnosno Muslimani, stvaraju svoje velike nacionalne države, relativno velike, a da jedan veliki narod, kao što je bio srpski narod na prostorima Jugoslavije ostaje sa malom državom. Na te naše riječi srpski narod je ustao i dao povjerenje SDS-u. Kroz našu bor-

bu mi smo nastojali i osnovni cilj je bio da ostanemo u Jugoslaviji, odnosno da ostanemo sa srpskim narodom. Međutim, to nam nije uspjelo, na žalost i onda je rečeno, da je konfederacija BiH jedan minimum ispod kojeg srpski narod ne može da ide. Kada ni to nije uspjelo prešli smo da je neophodno teritorijalno razgraničenje sa našim neprijateljima, ja kao ljekar, humanista koji sam do ovog rata bio i kosmopolita. Kažem vam bez teritorijalnog razgraničenja 3 naroda na prostorima bivše BiH nema mira. Zato bi vas zamolio, pošto smo ovdje, ne računajući naravno tu sebe, već prije svega naše rukovodstvo srpskog naroda i naše goste. Da nam pomognete kakav modus da nađemo što se tiče teritorijalnog razgraničenja.

Ovaj Vens-Ovenov plan je katastrofalan jer kada pogledate prostore Srpske Republike nema ni jednog poslanika koji ga u ovakvom obliku može prihvatiti počev od istočne Hercegovine preko Birača, Posavine i na kraju Srpske Krajine. Ja i pored najbolje volje da glasam za ovakav plan, vi za vi svojih birača na području Tuzlanske regije, stvarno ne bi mogao prihvatiti, jer prihvatanjem sebe bi osudio na izgnanstvo tih prostora i prebjeg preko Drine. Vjerovatno tako misle i svi ostali poslanici, pa možda smo i pogriješili što smo pomislili da ova Skupština može da donese tako važnu odluku po srpski narod. Ja lično na pretposlednjem zasjedanju Skupštine na Klubu poslanika sam rekao da se u ovom momentu srpski narod nalazi možda u istoj situaciji kao 1914. i 1941. godine. Sa vremenske distance od 80 i 50 godina nismo u mogućnosti, sa sigurnošću da kažemo da li smo tada ispravno postupili. Tako i sada je vrlo teško donijeti tako sudbonosnu odluku. Međutim, ako je stvarno došlo dotle da mi moramo ovako nešto potpisati, da moramo odustati i od teritorijalnog razgraničenja, i od federativnog uređenja BiH, onda bi moj bio prijedlog da se mi vratimo pregovorima sa našim dosadašnjim neprijateljima, pa možda bi sa njima našli bolje rješenje nego što nam pruža Vens-Ovenov plan. Hvala.

MILAN NOVAKOVIĆ: Gospodine predsjedniče, Vaše preosveštenstvo, kolege poslanici,

Nama je osim toga što se spominje vojna intervencija, eventualno kontinuitet teritorija, mi smo to danas iznosili čitav dan, ključno i najvažnije pitanje odnosa sa ostalim srpskim državama.

Kada smo prošli Skupštinu imali, kada smo imali taj neki odnos sa pismom koji smo dobili, najbolje to ponavljati ne treba. Ali sve što nam je bilo teško je upravo taj teret shvatanja da ostajemo usamljeni i to previše usamljeni. Iz toga u krajnjoj liniji smo osjećali i potrebu da budu ljudi koji više imaju informacija nego što imamo mi. Još više iznad toga da dobijemo makar kakvu potvrdu za nekakvu sigurnost. Mi smo svu sigurnost od spoljnog svijeta i međunarodne zajednice izgubili i ostala je jedino sigurnost u sopstvene snage, naravno vjerujemo i u majku Srbiju. Sada u cijelom fenomenu prihvatanja ili neprihvatanja plana, mi se pitamo ko nam tu sigurnost daje ili pojačava, obezbjeđuje, u slučaju ukoliko se mi odlučimo za plan. Mislim da smo taj dio agresije koja je izvršena na naš narod ovdje, to što se nismo u potpunosti možda organizovali za to je čista srpska narav. Pogotovu nakon današnjeg izlaganja naših prvih oficira, čini nam se da je taj dio kod nas u glavi. Očito da bi teško podnijeli bilo kakvo veće razdvajanje srpsko–srpsko. Svi smo oduševljeni njegovom ekselencijom g. Micotakisom, to sam ja u šali mislio ako nas ne bude Srbija htjela da se mi sa njima pokušamo da udružimo imaćemo i more i moći ćemo da dođemo u Srbiju ako tu bude UNPROFOR. U tom planu su mnoge stvari stravične, to smo čuli i da to ne iznosimo. Stravičan je naš susret sa sadašnjom pozicijom međunarodne zajednice. Ispričaću jednu priču... Neću. Mislim da smo sada došli u poziciju, ruku na srce, da su poslanici saglasni sa prvim predlogom koji smo iznijeli. Očito da bi to nama lako išlo da taj dio posla večeras završimo, ne mislimo da ćemo time u potpunosti obezbediti sigurnost i neko apsolutno dobro predviđanje za naraštaj iza nas. Jednostavno vreme je tako i okolnosti su takve mi tu ne možemo sa sigurnošću potvrditi. Ali mislim da se aktuelno, baš u ovom momentu, nalazimo u poziciji kada možda nije zgodno da se nalazimo pred 2 predloga, ja ne vidim da li je njihov antagonizam toliki da se nije moglo izvjesnim sugestijama na prethodnim pauzama ili na nekoj budućoj postići makar kolika saglasnost tako da to ima obostrano zadovoljstvo. Mislim da bi to bio jedan potpuni politički cilj srpskog naroda. Ovdje, naravno, nama je najlakše da ostanemo na onome na čemu smo mi i to je što se kaže najjednostavnije, ali je isto tako teško breme ako ne-

ko doista i naglas može da kaže da su sankcije u državi Jugoslaviji velikim dijelom, ili u najvećoj mjeri ili sasvim vezane za neko naše zakonodavno ponašanje. To je nešto što bi mi ipak trebali da razjasnimo i dobro bi bilo da razjasnimo večeras, iz razloga da se niti u političkim krugovima niti u narodu u buduće ne stvara takva predstava. Neki rezime sve što sam pričao da li se može uklopiti u jedan papir. Hvala.

SLOBODAN MILOŠEVIĆ: Ja ću nastojati da sasvim kratko, ali sa najvećom mogućom odgovornošću kažem nekoliko reči po meni nekoliko najznačajnijih pitanja.

Pre toga želim da vam kažem svoje utiske. Govorili ste iskreno i iz srca. Moram da vam kažem da sam veoma impresioniran nastupanjima koja sam čuo večeras i u toku čitavog današnjeg dana. Jednostavno znam da ta istupanja izražavaju jedno čvrsto uverenje i to govori o jednom visokom moralu srpskog naroda u Bosni i njegovih predstavnika u ovoj Skupštini. Međutim, današnje pitanje glasi drukčije. Najveći deo onoga što ste govorili odnosilo se na svirepost i nepravde rata! U srpskom narodu kroz čitavu njegovu istoriju, na žalost postoji mnogo, bolje bi bilo reći postoji previše istinitih svedočanstava o strahotama rata, ali sve to što smo danas čuli od svedočanstava o strahotama rata, zaključno onim dugim izlaganjem generala Mladića i primerima koje je navodio. Sve to može da se sjedini u jedini argument i jednu jedinu konstataciju da rat treba da prestane što pre, da treba da prestane odmah. Međutim, da se vratim na to pitanje današnje nije bilo kolike su strahote rata, to je ovaj narod na svojim grudima osetio kroz čitavu svoju istoriju. Današnje pitanje glasi: da li konsolidovati postignuto i u mirnom procesu u uslovima sigurnosti postići preostalo, ono što nazivamo tzv. otvorenim pitanjima koja su preostala, ili upropastiti postignuto, uz ogromne žrtve? To je prava alternativa i to je pravo pitanje o kome treba da odlučuje ova Skupština! Takvu tragičnu grešku, mislim da ova Skupština ne smije da napravi u interesu srpskog naroda na koji se poziva! A ne bi bio prvi put u istoriji da je neko želeći da napravi najveće dobro svome narodu učinio zlo. Nemajući mere u tome šta je moguće, i šta je ostvarljivo, i koji su putevi da se nešto postigne. Međutim, uprkos

ovoga, što mislim da je glavno pitanje, ja moram da napravim jednu digresiju i da vam kažem nekoliko sasvim kratkih opaski u vezi sa nekim konstatacijama, nekim argumentima, za koje mislim da su pogrešno postavljene i da se nisu na pravi način ovdje upotrebili.

Prvo nema smisla da govorite o Alijinoj Bosni. Ovaj plan prvo što čini vrši delegitimizaciju Alijine Bosne, Alijine Bosne ovim planom nema. To tzv. tripartitno predsedništvo, ili ovaj prelazni koordinacioni odbor u kojega su oni odredili Aliju i par njegovih saradnika Ganića¹⁰⁵ ili ne znam koga Radovane ko je tamo, Hrvati Bobana i dva njegova do glavnika, a vi ćete pretpostavljam Karadžića, Koljevića i Krajišnika, koji su vas dosada predstavljali. Takvo koordinaciono telo ili takvo predsedništvo, gasi legitimitet Alije Izetbegovića koji je i do ovog trenutka i u ovom trenutku pred međunarodnom zajednicom jedini legitimni predstavnik BiH i koji je priman od Klintona do Miterana oko čitavog sveta. Njemu prestaje taj legitimitet, čak i onog dana kada je Karadžić stavio svoj potpis odmah je izašla deklaracija hrvatske strane, već su je bili napisali i preveli na engleski samo spremili da je izvade iz stola kada se potpišu i deklariraju, da se ne priznaje legitimitet Alije, da se ne priznaje vojska BiH kao legitimna, da se ne priznaju ni predstavništva u svetu jer nisu određena voljom drugih naroda već voljom Alije Izetbegovića, odnosno da se ne priznaje ništa što postoji u ovom trenutku od međunarodne zajednice priznate legitimne organe BiH. Prema tome nemojte govoriti o Alinoj Bosni, te Bosne nema, ona se delegitimizuje planom, a postaje njegovim opstruiranjem i njegovim zadržavanjem. Čitavom svetu je poznato, svim mojim sagovornicima, jedina slamka za koju se drži režim Alije Izetbegovića je nada da će uspjeti da isprovocira vojnu intervenciju, on je izgubio rat. On ima samo jednu mogućnost – da dođe neko da koji je on rat izgubio neko dobije. I to da dođe neka velika sila koja će taj rat dobiti za njega. Pa hoćemo li mi tu jedinu slamku za koju se uhvatio Alija i njegov režim koji je uveo BiH u vrtlog ovog rata da pustimo da bude realizovana makar tako bila beznačajna ili nećemo, ili ćemo mu u stvari svojim pametnim ponašanjem i razumnim postupanjem u toj ravnopravnoj poziciji koja nam se nudi to jednostavno onemogućiti i oduvati ga na marginu čitavog procesa.

¹⁰⁵ Ejup Ganić (1946), član ratnog Predsedništva BiH.

Nemojte govoriti da će Srbi biti neravnopravni. Kako mogu biti Srbi manje suvereni tako zamišljeno i pod takvim principima postavljenoj BiH nego što su Hrvati, nego što su Muslimani. Srbima po ovome pripada 45% teritorije, muslimanima 30%, 50% teritorije pripada više Srbima, a muslimana je 50% više nego Srba, a Hrvatima 20% i nešto teritorije i po čemu, po čemu i gdje je to ko pročitao da će manje biti suvereni Srbi nego muslimani i Hrvati, po ovom planu Vensa i Ovena. Imamo ovdje, doktor je rekao, neki iz tuzlanske regije govorio. Nema ništa, kaže, bez teritorijalnog razgraničenja i konfederativnog uređenja. Ja vama kažem valjda ste videli da je cela stvar zamišljena na teritorijalnom razgraničenju i da je to teritorijalno razgraničenje izvršeno po etničkom principu uz naravno greške sa kojima se mi ne slažemo. Ali greške koje su tolike da se mogu prevazići kroz jedan miran proces pregovora razmene i drugih procedura koje nam stoje na raspolaganju. Pogledajte molim vas, samo 45% teritorije, iako smo sada u ovom poslednjim teritorijama istjerali na čistac i došli do rešenja da se izvan tih 45% srpskih teritorija nigde gdje žive Srbi ne mogu da pojave ni beretke ni HVO, da ćemo imati lokalnu vlast, svoju policiju itd. To su budući rezervisani krajevi, koji se kroz proces na određeni način polako ukрупnjavaju, stabilizuju i stavljaju u tu funkciju. Šta je to onda, to je onda i više, nego što možemo u ovome trenutku da i zamislimo. Rekao je teritorijalno razgraničenje, dabo-me, jasno je da je teritorijalno razgraničenje i konfederalno uređenje. Konstatovali smo zajedno kada smo bili u Ženevi, Karadžić, Bulatović i ja Vens i drugi, kada su gledali naši ustavni pravници. Nema konfederacije u svetu sa manje ovlašćenja nego što ih ima BiH, ne postoji. Ni jednog uniformisanog čoveka nema ta BiH, ni policajca ni vojnika. Nema nikakav administrativni organ sve je u provincijama i policija i vojska, administracija, sudstvo i saobraćaj, ekonomija itd. Jedino što je to je kao spoljna politika. Pa onda će verovatno da Radovan sa Alijom i Bobanom da ide na islamsku konferenciju, jer oni su onda to predsedništvo, molim vas. Nemoguće je to dovesti do takvog apsurdna da će nama sada da bude nametnuta situacija koja nam je data jedna poluga koja je potpuno iste težine i iste važnosti sa drugima i da mi budemo izigrani i da srpski interesi tu budu dovedeni u pitanje.

Vezano za provincije, ja ne mogu da se složim sa ovde iznetim idejama, to je pretpostavka, zapisao sam je ovde slušajući dugu diskusiju, to je u stvari pretpostavka. Da će srpska vlast u srpskim provincijama biti izdajnička, govorili ste kako će brzo to da se iskorumpira, oni će da ih kupe, oni će da hapse Srbe i ne znam šta. Pretpostavka da će srpska vlast u provincijama biti izdajnička je apsurdna, moram da kažem uvredljiva za te ljude koji će sutra u tim provincijama, a svaka je ova gore Krajina je veličine Slovenije, na primer biti izabrana na taj način da sutra bude izdajnička i da vi ništa njoj ne verujete. Kome ćete onda verovati, uostalom vlast kojoj se ne veruje onda može i da se menja, to je u rukama naroda, građana u tim provincijama upotreбили smo taj izraz. To znači na srpskom jeziku pokrajina.

Mnogi su u nizanju ovoga sa čim se apsolutno ne mogu da složim, mnogi su u zalaganje za odbacivanje plana naglašavali rat je nametnut da bi se odbranili. Ko to osporava? Svakako da je nametnut srpskom narodu da se brani. I ko je uopšte to dovodio u pitanje da je rat nametnut, ali šta je drugo srpski narod učinio nego se odbranio, da se nije odbranio kojim slučajem i kojom nesrećom. Ne bi bila koncepcija prihvaćena te koncepcije i podele BiH po etničkom principu i ne bi ni bilo plana već biste svi bili podanici države Alije Izetbegovića, već je se srećom srpski narod odbranio. Znamo kako se odbranio. Prema tome taj argument se može upotrebljavati samo u suprotnom pravcu, a ne u onome u kome je upotrebljavan. Otvorilo se čak i pitanje, što ja smatram zaista neprihvatljivim. Da li se odustaje od cilja? Ja ću da vam kažem ne! Ne odustaje se od cilja. Nije pitanje, dakle ako gledamo taj plan. Da li plan predstavlja postignuti cilj? Naravno da ne predstavlja. Već je pitanje da li predstavlja put ka konačnom cilju? U mnogo čemu je postignut, ali ne do kraja. Ali da predstavlja put na konačnom cilju naravno da predstavlja. Ali se treba pomučiti malo više glavom, malo više pameću, a malo manje krvi prolići. Ja mislim da to treba da bude prednost a ne mana. Pitanje je, dakle, hoćemo li tom cilju uz neophodne ili uz nerazumne žrtve. Uz neophodne uslovima plana, snalaženja, kontrole i zadržavanja svojih teritorija van srpskih provincija, odgovarajućih aranžmana,

administracije, policije itd. Ili ćemo uz nerazumne žrtve, postavlja se pitanje ko ima pravo u ime naroda na nerazumne žrtve, na ogromne žrtve i zato nije pitanje, ko je takođe ovde postavljeno, da li ćemo brže ili sporije umirati. To nije pitanje. Pitanje je da li umirati ili živeti. A život je mir. Na ovom što smo postigli život je mir i uspeh u tom miru.

Posebno sam čuo sa velikom pažnjom, jer sam se celoga svoga života bavio ekonomijom, jedno dugo izlaganje o konderisanoj vrednosti srpskih provincija i čuo mnoge apsurdne stvari, moram da vam kažem. Kako su industrijska bogatstva podeljena, gde su industrijski centri itd. Da ne ulazim u polemike oko stručno ekonomskih stvari. Samo bi vam na to jednu stvar rekao, ako sačuvamo narod i teritorije, lako ćemo osvojiti te fabrike, a ako narod bude izložen eskalaciji ovakvog rata o kome je govorio na početku Mladić, onda sve te fabrike neće značiti ništa. Nećemo imati za koga da ih pravimo. Pogotovo sada se postavlja pitanje kako da uvežemo ekonomiju ovih naših provincija. Vi verovatno znate, pošto ste Skupština, da smo napravili jedinstven platni promet, da idemo na jedinstven novac, da idemo na sve moguće veze i transakcije između ekonomije, da idemo u jedno stabilizovanje jednog cjelovitog jedinstvenog privrednog područja gdje ćete tu srpske zemlje biti u ekonomskom i kulturnom i u obrazovnom i u svakom drugom pogledu. Karadžić je govorio i o istom bukvaru itd. Prema tome, valjda ne treba mnogo mašte da se pretpostavi u kom pravcu taj proces treba da ide. Zato treba da sačuvamo taj narod, da sačuvamo to što smo izborili, a ne da sve to stavimo na kocku kao neki pijani poke-raš i da na taj način proćerdamo to što je ovaj narod teškom mukom stvarao. Ta formula o zabrani neprijateljskih snaga na područja gdje živi srpski narod može da bude ogroman, čvrst oslonac za realizovanje mnogih naših ambicija, ako ih pametno iskoristimo, a ako ih glupo iskoristimo onda sigurno ni najpametnija stvar ne može biti oslonac. Na kraju da vam kažemo nemojte nama govoriti da se osećate napuštenim. Nama koji smo za sve ovo vreme brinuli sve vaše brige. I to ne brinuli, mentalno samo, nego ih rešavali i pomagali svim svojim snagama i svim svojim mogućnostima po cenu ogrom-

nog lišavanja 10-milionske Srbije i dalje ćemo vas pomagati, što nije sporno. Ali nemojte nam govoriti da se osećate napušteni, jer to nije korektno.

Želim da vam kažem da ova Skupština mora da ima i hrabrosti i samopouzdanje da se u novim okolnostima na kakvoj takvoj osnovi, ali dovoljnoj osnovi plana postigne cilj, a ne tragična greška koja svirepo preseca put prema uspehu. Da li će se Skupština odlučiti za razuman ili nerazuman put prema cilju, valjda ne treba niko u tome da ubeđuje Skupštinu, jer mislim da je mir razuman put. U protivnom pod parolom da Srbi samo neće mir, mogu se samo zločini nad Srbima da ostvaruju. Mislim da se to mora da ima u vidu. Zato mislim da vi ne možete sada kada se otvara put ka miru objasniti narodu, svirepije i masovnije nego u čitavom toku dosadašnjeg rata. Ne možete vi to objasniti ni srpskom narodu u Republici Srpskoj ni srpskom narodu u Srbiji. I na kraju želim da vam kažem, za narod se i molim vas to zapamtite. Za narod se sve mora žrtvovati, osim naroda. Ne možete žrtvovati narod i nemate na to pravo ni kao Skupština ni bilo ko. Smatram da je predlog koji je Karadžić pročitao dobar predlog, i mislim da taj predlog trebate usvojiti.

(Aplauz)

Mitropolit NIKOLAJ: Pažljivo sam slušao sva ova izlaganja, sa velikim uvažavanjem poslednja. Izgleda na ovoj Skupštini se dobija dokaz da smo iscrpeli dokaze sve naše savremenosti. Pa predlažem, a moramo imati nekakav način daljega rada da se pokrene pitanje srpsko-hrvatsko i da se pokrene srpsko-muslimansko pitanje na naučnoj osnovi. Donosili smo rezolucije bez naučnih dokumenata, a sada je vreme i da se naučni argumenti upotrebe i mislim da će na taj način biti učinjena velika usluga i onima koji ne misle o dalekoj istoriji nego misle o onome što je bilo juče, što je danas i što će biti sutra. To je jedna neophodnost o kojoj mi moramo misliti i sa veoma velikom ozbiljnošću tome problemu pristupiti. Hvala.

GOSPODIN MICOTAKIS, predsjednik Vlade Grčke: Dragi prijatelji, učinili ste mi tu veliku čast da prisustvujem na ovom vašem vrlo značajnom i kritičnom zasjedanju.

Ja sam juče, sinoć, napustio Atinu, odnosno juče pre podne napustio Beograd, ja pratim vrlo pažljivo ono sve što se ovdje govorilo i trebalo bi da vam kažem od svega onoga što sam čuo, da sam duboko dirnut. Sada dolazi kraj ovih vaših diskusija i dolazi red za donošenje odluke. Osećam se u svojstvu jednog najboljeg prijatelja da imam jednu veliku dužnost i obavezu prema vama. Da vam kažem iskrenu i celu istinu, nikada ne bi mogao da oprostim samom sebi kada vam ne bih rekao ono što ja osećam i ono što ja znam. Stoje pred vama dva predloga. Ja bi hteo samo da vam kažem koja će biti reakcija za jednu i drugu odluku. A prvi nacrt odluke komisije biće shvaćena mnogo gore nego što bi bilo odbijanje Vens-Ovenovog plana. Druga odluka mogla bi biti prihvaćena od međunarodne zajednice. Ja bi mogao da dodam još sledeće. Odluka koju ćete donijeti nema svoju vrednost samo za Srbe iz BiH, to će uticati na sudbinu celog srpskog naroda. Na vaša leđa pada jedna velika odgovornost, jedan veliki teret.

Ja bi hteo da kažem što je maloprije rekao g. Milošević, to je vrlo ispravno. Ako budete ratifikovali potpis i ako budete ratifikovali i složili sa Vensovim planom odmah od narednog dana Alija prestaje da bude predsjednik jedne BiH kao cjelovite države. Kada je bila priznata BiH, kao suverena država bila je stvorena jedna velika greška od EZ. Mi Grci, a lično ja, borili smo se svim snagama da to sprečimo, da to osujetimo da se to ne desi. Zašto je to bila velika greška. To je bila velika greška jer je stvarala u srcu Balkana i Evrope jednu muslimansku državu na čelu sa Alijom Izetbegovićem. Eto to je nanelo rat. Čije posledice vi osećate i za koje mi žalimo mnogo. Nacrt Vens-Ovena ima mnogo slabosti. Ali pazite svakako ispravlja onu veliku grešku koju sam maloprije naveo i to nemojte i učiniti tu grešnu i vi. Ovoga momenta vi imate dva puta da odaberete. Jedan put vodi ka suprotstavljanju, da se suprotstavite celom svetu. I mi Grci isti vredno po mentalitetu kao vi Srbi, volimo, vrlo snažno slobodu i žr-

tvujemo se za to, i žrtvovali smo se. Međutim, znajte da se ne može suprotstaviti i doći u sukob sa celim svetom. Nekoliko ljudi, jedan mali broj ljudi može žrtvovati samog sebe. Međutim, niko nema pravo da žrtvuje jedan celi narod. Jer svakako solidarnost koja postoji između srpskog naroda može ga odvesti ka dobrom putu, ali ga može odvesti i siguran sam u to ka jednoj žrtvi celog srpskog naroda, ova vaša odluka.

I nešto ću vam reći iz srca jedno poslednje. Kada donosite jednu odluku uvek se zamislite kome ide u korist ta odluka i kome ne ide u korist, ako se na taj način budete zamislili, onda svakako izabraćete ispravnu odluku. Ako odbijete nacrt Vens-Ovena, prihvatajući nacrt komisije, sigurno je da će se svakako zadovoljiti i da će to ići u korist vaših neprijatelja. Svakako će trijumfalno slaviti Alija Izetbegović, žalićemo mi, vaši Grci, najbolji prijatelji. Stavite vaše srce na dušu i odlučite.

(Aplauz)

MIROSLAV VJEŠTICA: Vaše preosveštenstvo, gospodine predsjedniče, draga braćo i sestre. Ja u cjelosti ostajem kod svih svojih dosadašnjih istupanja u ovoj Skupštini.

Ne želim sada ponavljati šta sve srpski narod u Republici Srpskoj gubi ukoliko večeras damo saglasnost na Vens-Ovenov plan, odnosno uslov na potpis koji je naš predsjednik u Atini dao. To je vama svima jasno kao i meni. Vi svi dobro znate da je to tako. Znači ne želim se više ponavljati. Ja mislim da i vi kao moje kolege ne želite više da se ponavljate. Mi smo rekli šta smo imali da kažemo. Rekli smo to zato što to misli i narod, srpski narod u Republici Srpskoj. Zato g. predsjedniče predlažem, vi ste izveli zaključak iz svih naših rasprava, ja vam zamjeram jer nisam dobro slušao naše predlagачe, jer nije bilo nijednog predloga od nijednog srpskog poslanika u ovoj Skupštini da se bezuslovno da saglasnost na potpis koji je naš predsjednik dao na Vens-Ovenov plan. To je nečiji drugi prijedlog izvan ove Skupštine. To je isto činjenica, ali ja isto tako nemam ništa protiv kao srpski poslanik da i takva činjenica ide na glasanje za ovu

srpsku Narodnu skupštinu. Ali bi bilo korektno da isto tako i oni predlozi koji su dati ovdje na ovoj Skupštini, a dati su od srpskih narodnih poslanika, da budu isto tako predmet odlučivanja ove Skupštine. Znači postoji i treći predlog. Neka ide predlog ovaj koji nijedan poslanik nije dao. Predlog je bio, ja sam ga dao i većina srpskih narodnih poslanika, da se ostane u cjelosti kod odluke naše iz Bijeljine,¹⁰⁶ a da se ta naša odluka provjeri na referendumu srpskog naroda zakazanog za 15. i 16. maj 1993. godine, to je isto tako prijedlog koji treba da nađe svoje mjesto u odlučivanju ove Skupštine. Mi smo dosada pristajali i ja sam pristajao, to mi je velika greška da radimo oruk sistemom, to sam više puta ponavljao na ovoj Skupštini. Mi smo toliko pametni, moram tako da kažem, mi srpski narodi poslanici da znamo da se ovako ne može da radi. S obzirom da smo to do sada dozvoljavali i mislim da je došlo vrijeme da to više ne dozvolimo. Ipak nam morate izaći u susret. Sva tri ova predloga moraju biti urađeni u pismenoj formi, dostavljeni nama bar u roku pola sata da možemo svi kao ljudi da pročitamo sva ta tri predloga.¹⁰⁷

Dajte nam bar pola sata vremena da ih pročitamo i da znamo zašto glasamo da na slijepo ne glasamo, ja ne želim slijepo glasati, nemam tako jaku memoriju da ne mogu da zapamtim sve te tekstove što ste ih pročitali. Ja to na kraju krajeva ne želim, ja imam pravo i po poslovniku da mi to uradite i da ja mogu da odlučujem. Na kraju, predlažem da dobijemo u pismenoj formi da ih pročitamo i da onda na Klubu poslanika, zadnjem Klubu poslanika ove srpske Skupštine, to pročitamo i porazgovaramo i da onda vratimo se ovdje i da se odlučimo svako po svojoj savjesti. Ne želim da odgovaram nikome iako imam mnogo toga da kažem, našoj braći iz Srbije, zato što su nam braća, ali moram samo da kažem to. Da je prema nama urađena još jedna nekorektnost, mi smo sinoć tražili, ja samo krivim sebe i vas poslanike i nikog drugog. Mi smo molili i tražili da nam se kompletan Vens-Ovenov plan dostavi, mi smo dosada radili, moram po-

¹⁰⁶ Videti *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, 104, nap. 14.

¹⁰⁷ Do ovog trenutka cirkulisalo je nekoliko predloga, što od strane opunomoćenika poslaničkog kluba SDS, što od strane pojedinih poslanika. Oni su varirali od rezolutnog odbijanja Vens-Ovenovog plana do njegovog uslovnog prihvatanja.

novo da budem grub i primitivan o-ruk sistemom, odlučivali smo o dokumentima koje uopšte nismo pročitali. Mi smo dosada dobili samo principe. Sporazum vojni uopšte nismo dobili, mape uopšte nismo dobili, sporazum o prelaznom periodu BiH nismo dobili, tu uopšte dokumentaciju nismo dobili i ne znamo šta u njima stoji.¹⁰⁸ Ja djelimično znam toliko koliko je ustaški radio u Bijaću objavio, nažalost to samo stavljam nama srpskim poslanicima na dušu, zašto smo dozvolili da na ovakav način sa nama se manipuliše u ovoj Skupštini i mi smo izmanipulisani. Toliko i hvala.

NEDO GAVRIĆ: Vaše Preosveštenstvo, g. predsjedniče, gospodo poslanici, dragi gosti,

Poznato je da svaka istina ima svoje vrijeme i mjesto. Izgleda da za našu istinu nije ni vrijeme nema ni mjesto. Činjenica je još jedna da su Srbi čudan narod. Da idemo iz krajnosti u krajnost, sada kada treba da donesemo odluku kod nas postoje samo izdajnici i junaci. Između toga ne postoji ništa. Ima ljudi koji ne bi htjeli da budu izdajnici, mislim da niko ne bi trebao da bude izdajnik, a ima ih koji ne bi htjeli da budu junaci, jel ipak junaštvo se dokazuje na bojnopolju, ali ipak u svemu ovome moramo naći jednu mjeru. Mi smo i nestrpljiv narod, hoćemo za godinu dana da stvorimo državu, a poznato je da se za godinu dana ni kuća ne može završiti čestito. Sada kakva je naša situacija, poznata jer smo mi svi u ekonomskom kolapsu, da narod dovoljno nismo povojničili za godinu dana, da je moral u padu, da je socijalna ugroženost sve veća i pitam se u svemu ovome šta je najmudrije, da li je mudro pravo izginuti i možda za nekoli-ko dana, možda kažem nisam vojni stručnjak dovesti u pitanje seo ovo zašta se ginulo godinu dana. Izgubiti šansu da se i drugim metodama koje mi na žalost veoma teško prihvatamo, da dodemo do željenog cilja u jednom dužem periodu i drugim sredstvima.

Još jednu stvar moram reći, nije istina da su Srbi za rat i najveći dio naših ljudi pita hoće li uskoro doći do mira, prema tome to je jedna istina, razgovarao sam sa ljudima, umorni su od rata i eko-

¹⁰⁸ Do kraja zasedanja stručna služba nije uspjela da poslanicima distribuirati plan o kojem su raspravljali.

nomska kriza nas je pritisla sa svih strana. Još jednu stvar bi htio da napomenem, u ovim svim razgovorima g. Vještica je dobro rekao, bilo je raznih stvari, ne bi želio da kažem manipulacija, radili smo dosta stvari o-ruk, ali moramo priznati jednu činjenicu, srpski narod vjeruje Radovanu Karadžiću i on je osoba broj jedan, neprikosnoven u našem narodu i ja vjerujem g. Karadžiću, jer on ima više podataka, informacija, od mene i vjerovatno ja neke stvari i ne trebam da znam. Prema tome, pošto ja i ova Skupština i nije učestvovala u tim svim pregovorima, a ovo političko rukovodstvo koje je učestvovalo u tim pregovorima vjerovatno i zna nešto više od mene, sigurno zna. Prema tome, ja moram i smatram da treba da glasam onako po svojoj savjesti, ali sa željom da ne budem ni junak ni izdajnik.

PREDSJEDAVALAJUĆI: Mislim da smo mi ovo pogrešno shvatili, mi samo diskutujemo o materijalima koji su dati, a mi sada razvijamo ponovo diskusiju, mislim da smo se dogovorili da komisija, evo drugi predlog dali smo predlog našim gostima da iznesu mišljenje, mi se možemo izjašnjavati gospodo. Sada razvijamo diskusiju ponovo, ako je potrebno onda ćemo napraviti pauzu i ponovo diskusiju. Ja moram, dozvolite da obrazložim ovo što je g. Vještica rekao. Tačno je, on je u pravu, mi smo trebali sav materijal da damo ovdje, a ako je potrebno, napravićemo pa da se sutra izjašnjavamo. Jer je taj materijal kompletan 100 stranica, ja sam zamolio g. Buhu da donese, to je stvarno tehnički nemoguće da se to može danas uraditi.

MILORAD DODIK: Poštovana gospodo, izuzetno je teško večeras diskutovati i izlagati i pogotovo će biti teško odlučivati.

Mi smo ovdje suočeni sa zaista jednim teškim problemom. Ono što ja želim da kažem i ono što me rukovodi u nekoj mojoj odluci vezano za ovaj problem, ali u uskoj je vezi sa ponuđenim alternativama, da zaista mi nemamo toliko informacija ni znanja ni sposobnosti, a pogotovo poslije ovako velikih diskusija, argumenata za i protiv da odlučim. Moje jedino uporište je za neku odluku da vjerujem ljudima kojima je narod dao povjerenje da vode cjelokupan srpski narod, koji imaju spoznaju o ukupnim potencijalima i svemu onome što se dešava na međunarodnoj sceni, a i u samom narodu. Ima

dosta poslanika koji se nisu javljali u prvom dijelu zasjedanja Skupštine da diskutuju za ovaj i onaj predlog, većina možda iz nekih ne znam nekih pobuda ostavila je svoje razmišljanje za konačan čin glasanja, za ili protiv.

Moram vam reći da u razgovorima sa mnogima ima ljudi koji su skloni, poslanika da tvrde i da prihvate sva ona obrazloženja od rukovodstva od ljudi koji vode SR Jugoslaviju, Crnu Goru, Srbiju, g. Karadžića itd. Ja mislim da mi konačno moramo krenuti ka tome da mi tražimo neke svoje saveznike. Mi u ovom momentu ako odbijemo ovaj prijedlog i ako se on protumači negativno, ako nikome drugom, onda smo grčkim nastojanjima da nam pomognu značajno skresali te mogućnosti, eliminisali smo ih kao značajnog nekakvog sagovornika u nekoj svjetskoj diplomatiji. U protivnom ako to učinimo vjerovatno ćemo značajno ojačati poziciju Grčke u međunarodnoj zajednici i u tim krugovima i vi viza vi toga dobićemo jednu značajnu pomoć od njih. Da samo još nešto kažem što je lično, pošto živim u Laktašima, a ne bi ispalo da nisam osjetio sve te tegobe rata, moram vam reći da sam i ja u svojoj užoj porodici imao smrtni slučaj vezan upravo za te ratne posledice. Jeste, vi ste se mnogi pozivali na to. (Polemika smješta) Ukoliko mi ne budemo razgovarali šta treba da uradimo u Krupi na Uni da onemogućimo provođenje Vens-Ovenovog plana da smo mi užasno zakasnili i da su to stvari o kojima treba da razgovaramo. Ako smo izabrani za poslanike i prihvatili da budemo na listama za izbor, onda moramo uvažiti neke činjenice koje nama emotivno ne idu u prilog. Moramo da vodimo računa o narodu.

RADOSLAV BRĐANIN: Gospodo ne trebate se čuditi, niti reagovati, ja sam izašao samo da pitam jedno.

Ja ne kažem da nisu svi predlozi dobri, ali ja molim g. predsjednika da više nikada ne pravi Klub poslanika niti da saziva Skupštinu, imam razlog zašto. Glasali smo u Bijeljini, sada smo pravili pet puta Klub poslanika, dogovorili se za nešto drugo i sada idemo treće. Ja ne želim toliko neozbiljan biti, ja profesionalno shvatam posao. Ne kažem da nismo pogriješili, ali gospodo ja više ne vjerujem ni sam sebi ni nikome ako ću stalno mijenjati mišljenje, što se god dogovorimo vi promjenite. Ja sam smatrao da je završeno na

Klubu poslanika i ne prihvatam da ljudi vode računa o narodu a da smo mi nekakvi huškači rata. Takođe, moramo da znamo da ja disciplinovano poštujem odluke koje smo dogovorili na Klubu poslanika, sada me više sramota izaći u narod i bilo gdje i otvoreno moram da kažem da se glasa. Ne može se glasati na zatvorenoj sjednici g. predsjedniče, nego otvoreno i pojedinačno i poslije toga ćemo tako reći.

MOMIR TOŠIĆ: Vaše visoko preosveštenstvo, gospodine mitropolite, dragi poštovani gosti, kolege poslanici,

Mi imamo ova dva predloga koja smo dogovorili na Klubu poslanika. Od dva zla mi biramo manje – tako smo se dogovorili.¹⁰⁹ Ja sam u Novom Gradu i u Bijeljini govorio, a i danas o čemu sam govorio, imao sam želju i ona se ispunila. Mi danas ovde imamo naša četiri predsjednika srpskih država. Po prvi put predsjednika Miloševića, predsjednika Bulatovića, predsjednika Karadžića, predsjednika Paspalja, pod dirigentskom palicom predsjednika Čosića, i sa jedinim prijateljem na ovoj Zemaljskoj kugli, predsjednikom Vlade Grčke gospodinom Micotakisom. Tu je naš mitropolit, tu je naš vojni vrh. Tu smo mi, gospodo. I zar večeras, po prvi put kad smo svi Srbi na okupu, ne možemo donijeti jednu odluku? Ova gospoda niti može niti smije prevariti srpski narod. Zato vas molim, nemojmo žuriti. Nemojmo donijeti odluku koja nas može skupo koštati. Svjesni smo koliko je u ovom trenutku loš Vens-Ovenov plan, posebno za prostor Romanije čiji ja narod zastupam. On ga po prvi put ostavlja odvojenog od matice Srbije. Mi imamo faktično stanje da smo vezani sa maticom Srbijom. Mi sada imamo ovde nedefinisan taj problem. Mislim, što je vrlo bitno, da TV emisija na kojoj su učestvovali predsjednici Karadžić i Krajišnik, malo pokolebala, odnosno malo više dokazala narodu da je to bio prvi put, nismo sve ovo izoštrili to veče. Tako je narod stekao dojam da to i nije tako loše kao što smo mi kroz ovaj naš rad shvatili da je loše kod Vens-Ovenovog plana. Ja predlažem sljedeće: da ipak napismeno dobijemo ovu drugu varijantu. Znači, ovo NE, ali sa uslovima, i da vidimo da li to može proći u Evropskoj

¹⁰⁹ Dva predloga Kluba poslanika, kako ih je formulisao Aleksa Buha, izložena su u *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 212–213.

zajednici i da li u ovom trenutku, do ovog referenduma ima šansi da odložimo to bombardovanje. Znači, da ipak imamo nešto napismeno.

RAJKO DUKIĆ: Poštovana gospodo, mislim da je ipak napravljena greška što nije vršen javni prenos sa ove sjednice. Čini mi se da je narod trebao da čuje, jer lakše će nam biti sutra objasniti za bilo koju opciju da se odlučimo.

Dolaskom UNPROFOR-a Drina sigurno postaje najčvršća granica u Evropi, a poznato je da je kroz vijekove Drina razdvajala carstva, ideologije, religije. I ako je to već tako, onda ja predlažem da se sada razmišlja strpljivo i organizovano na varijantama kako zaštititi 50% srpskog stanovništva koje će ostati van naših provincija. Gospodo, da ne zamjenjujemo teze. Ja nisam govorio večeras ovdje o srpskom stanovništvu u našim provincijama, nego o 50% srpskog stanovništva koje ostaje van naših provincija i o kome treba ozbiljno razmišljati, jer u tim provincijama to stanovništvo se, gospodo neće moći sačuvati, neće moći sačuvati svoj nacionalni, kulturni i vjerski identitet, i neće moći opstati. Da se taj narod ne bi kretao i pravio stampedo, išao kuda ko umije i zna, mislim da o tome treba porazmisliti.

Zašto kažem da neće moći opstati? Mislim da nedostatak materijala Vens-Ovenovog plana pred vama dovodi nas u situacija da ili pogrešno interpretiramo ili ne znamo neke stvari. Po Vens-Ovenovom planu prvi šef države tripartitnog predsjedništva je Musliman. On je predsjednik tripartitnog predsjedništva i piše – šef države, na 6 mjeseci. Prema tome, narednih 6 mjeseci može biti Alija Izetbegović. Na stranu, da ne komentarišem, jeli ima neko drugo bolje ili gore rješenje kod Muslimana. Jer predviđen je automatizam – Musliman, Hrvat, Srbin. 700.000 srpskog stanovništva u nesrpskim provincijama bit će manje suvereno nego što je do sada bilo. 44% teritorije koje smo uknjižili, nije beznačajno, gospodo. Ali svega 20% nacionalnog bogatstva je pripalo tim teritorijama, to moramo imati u vidu. Od tih teritorija najveći procenat je hercegovački krš i romanijske šume, a najkvalitetniji, najrazvijeniji i najplodniji dijelovi krajine nisu u našim rukama. Nisu u našoj provinciji.

Dalje, u Vens-Ovenovom planu nema policije u provincijama koje nisu naše, a gdje su Srbi većinsko stanovništvo. Ne može, gospodo, u naših 20 opština odakle moramo da se povučemo, u provincijama koje nisu naše, guverner je bog. On postavlja i predsjednika opštine, direktora škole, direktora preduzeća. U tim našim enklavama nećemo moći primjenjivati naš bukvar nego ćemo učiti po šerijat. I mnogo se toga neće moći. Ja ne govorim zbog toga što sada zagovaram ratnu opciju. Gospodo, ja sam za mir i prihvatam ova obrazloženja koja su naši visoki gosti dali. Očigledno je da drugog izbora nema. Ali hoću da kažem sljedeće – da nas opet ne zatekne neko nezgodno vrijeme, pa da opet ne bude neka istorijska skupština. Ja predlažem da o ovim životnim pitanjima našeg čovjeka na ovim prostorima razmišljamo blagovremenije. Hvala.

PREDSJEDAVALAČI: Dajem pauzu 30 minuta, da se održi Klub poslanika.¹¹⁰

PAUZA

PREDSJEDAVALAČI: Pozivam predsjednika Kluba, gospodina Maksimovića, da iznese stav Kluba.

Prof. VOJISLAV MAKSIMOVIĆ: Dame i gospodo, dragi gosti, Klub poslanika je danas u nekoliko navrata raspravljao o osnovnoj tački – to je naše opredjeljenje u vezi plana Vensa i Ovena. Na večerašnjem sastanku Klub je zaključio da se osnaži odluka iz Bijeljine i da se naša odluka uputi na referendum koji je zakazan za 15. i 16. maj. Ja molim poslanike da i ovdje pred ovom publikom pokažu ono jedinstvo koje smo imali na Klubu i da glasaju za predlog ove odluke. Hvala.

¹¹⁰ Za razliku od plenarne sednice, sastanci Kluba poslanika SDS nisu bili otvoreni za javnost. Budući da je ogromna većina poslanika (73 od 82) pripadala Srpskoj demokratskoj stranci, odlukama Kluba zapravo je stvarana skupštinska većina. Klub se tokom ovog zasedanja sastao tri puta, ali izgleda da je ovo poslednje zasedanje bilo ono na kojem su ostavljeni po strani svi ostali predlozi pomenuti tokom diskusije i predložen samo onaj koji potvrđuje odluku Skupštine u Bijeljini.

PREDSJEDAVAJUĆI: Ima li neko potrebu da diskutuje? Bilo je više predloga, a ovo je predlog Kluba. Mi ćemo se prvo izjasniti o predlogu Kluba. Izvolite, ko se javlja za riječ?

PREDSJEDNIK MICOTAKIS: Još jedna kratka intervencija, dozvoličete mi dragi prijatelji.

Hoću da vam kažem da ukoliko ova odluka koju vi predlažete, da će posljedice biti tragične ne samo za Srbe ovde u Bosni, nego i za celu Srbiju. Poznajem vrlo dobro situaciju i govorim vam pravu istinu. Znam da ste hrabri ljudi i da se ne plašite i nije u mom cilju da vam nešto govorim o tom. Samo, nekako, zamislite se na posledice, na posledice za narod koji predstavljate i za posledice za ceo srpski narod. Ni u jednom slučaju Organizacija ujedinjenih naroda neće učiniti nijedan korak nazad. Reakcija će biti oštra i brza, vrlo brzo. Još jedanput apelujem na vas, zamislite se i odlučite. Mi smo vaši prijatelji i vaši prijatelji ćemo ostati. Bilo šta da se desi, mi ćemo Srbima uvek ostati prijatelji. Ovo je jedan krajnji apel koji upućujem vama.

PREDSJEDAVAJUĆI: Ja ću sada dati na glasanje predlog koji je iznio predsjednik Kluba, uz jedno upozorenje.

Mi moramo imati na umu prilikom glasanja da donesemo li ovakvu odluku, vrlo izvjesno je da naša Republika može biti bombardovana. To je moja dužnost. I ovo je moje upozorenje.

Stavljam na glasanje, da se izjasnimo da li ostajemo kod svoje odluke donesene na 28. zasjedanju Narodne skupštine Republike Srpske u Bijeljini, kojom se ne prihvata potpisivanje mirovnog plana o uređenju Bosne i Hercegovine, nego će se o pitanju Vens-Ovenovog plana izjasniti narod na referendumu 15. i 16. maja 1993. godine. Molim vas, to je bio predlog koji je iznio predsjednik Kluba. Evo, prije nego glasamo predsjednik Šainović želi da govori.

NIKOLA ŠAINOVIĆ: Poštovani poslanici, ja neću ništa da vam objašnjavam. Mislim da je sve rečeno. Mislim da smo, razmatrajući ovu tešku situaciju večeras, nažalost, od loše odluke došli do gore.

Savetujem vam, vratite bar onu prethodnu koju ste na Klubu dogovorili, a nemojte ići na ovo. Donosimo ove večeri dramatičnu odluku za naš narod. Ali nemojte na teško odgovoriti inatom, isuviše je krupno.

PREDSJEDAVALA: Gospodin Šainović je mislio na predlog koji sam ja pročitao, to je da se verifikuje potpis gospodina Karadžića, predsjednika Republike Srpske. Jeste li to mislili?

Može li da damo na glasanje dva predloga. Prvo ćemo se izjasniti o predlogu Kluba. Ali molim vas, imajte u vidu da ćemo i ovo drugo imati na glasanju.

Prvo, molim da se utvrdi kvorum. Molim da poslanici dignu ruku da se utvrdi kvorum (...) Imamo kvorum. Predlog je da ide na tajno glasanje. Molim da se izjasnimo o tome.

Ko je za tajno glasanje? Ko je za javno?

Apsolutna je većina za javno glasanje.

Idemo na glasanje o predlogu Kluba.

Stavljam na glasanje da se izjasnite: Da li ostajete kod svoje odluke donesene na 28. zasjedanju Narodne skupštine Republike Srpske u Bijeljini, kojom se ne prihvata potpisivanje mirovnog plana o uređenju Bosne i Hercegovine, nego će se o pitanju Vens-Ovenovog plana izjasniti narod na referendumu 15. i 16. maja 1993. godine?

Javno je glasanje. Molim da se dizanjem ruke izjasnite ko je za ovaj predlog? Za je 51. Ko je protiv? Suzdržan? 61 poslanik je glasao. 12 je suzdržanih. Ko nije glasao, molim vas?

Drugi predlog ne može ako ovaj prođe. Ja bih zamolio, moram ponoviti glasanje jer niste svi glasali. Ponavljam glasanje.

Ko je za ovaj predlog koji sam maloprije iznio.

50 poslanika. Ko je protiv? 1 protiv. Suzdržanih?

Mi moramo pojedinačno da glasamo, jer ne glasate kako treba.

Molim vas, dozvolite, utvrdili smo kvorum.

Molim poslanike da se pojedinačno izjašnjavam.

(Slijedi prozivka poslanika za pojedinačno glasanje, ne čuju se odgovori poslanika sa mjesta)

Od 65 poslanika koji su glasali 51 je ZA, 2 PROTIV,¹¹¹ 12 suzdržanih.

Konstatujem da smo osnažili odluku donesenu u Bijeljini sa pravom da o sudbini Vens-Ovenovog plana odlučuje narod na referendumu 15. i 16. maja 1993. godine.

¹¹¹ Milorad Dodik i Milan Trbojević

ODLUKE SA 32. ZASEDANJA NARODNE SKUPŠTINE REPUBLIKE SRPSKE održane 19. maja 1993. na Palama

Posle zaključenja rasprave na 30. sednici Narodne skupštine Republike Srpske, na kojoj su poslanici odbili da ratifikuju potpis Radovana Karadžića na Vens-Ovenov plan i odlučili da o ovom pitanju organizuju referendum, usledila je vanredna 31. sednica, održana 9. maja u Zvorniku, na kojoj su formulisana referendumska pitanja („Da li ste za Vens-Ovenov plan?“ i „Da li ste za samostalnu Republiku Srpsku sa pravom Republike da stupa u ravnopravne odnose sa drugim narodima i državama?“). Referendum, održan 15. i 16. maja u neregularnim, ratnim uslovima, iznedrio je predvidiv rezultat – velika većina je na prvo pitanje odgovorila odrično, a na drugo potvrdno. Skupštini Republike Srpske je ostalo da na narednom, 32. zasedanju održanom 19. maja donese Odluku o proglašenju rezultata referenduma. Na istom zasedanju je donea i Deklaracija o nastavku mirovnog procesa koja je imala za cilj da umanjí odijum međunarodne zajednice zbog opstrukcije mirovnog plana.¹

¹ Odluka o proglašenju rezultata referenduma i Deklaracija o nastavku mirovnog procesa objavljene su u *Službenom glasniku Republike Srpske*, godina 2, broj 6, 20. maj 1993.

Na osnovu člana 70. stav 1. točka 5 Ustava Republike Srpske, čl. 1, 2, 15. i 16 Zakona o referendumu i člana 114. Poslovnika Narodne skupštine Republike Srpske, Narodna skupština Republike Srpske na svom zasjedanju održanom 19. maja 1993. godine, donosi

**Odluku o proglašenju rezultata referenduma koji je održan
16. i 17. maja 1993. godine**

I

Usvaja se Izvještaj Komisije za sprovođenje referenduma, koji je u Republici Srpskoj održan 15, 16. i 17. maja 1993. god., a za građane Republike koji borave na teritoriji SR Jugoslavije i inostranstvu 16. i 17. maja, na kome su se građani Republike izjašnjavali o referendumskim pitanjima: „Da li ste za Vens-Ovenov plan“ i „Da li ste za samostalnu Republiku Srpsku sa pravom Republike da stupa u ravnopravne odnose sa drugim narodima i državama“.

Izvještaj Komisije za sprovođenje referenduma predstavlja sastavni dio ove odluke.

II

Na osnovu Izvještaja Komisije za sprovođenje referenduma utvrđuje se i proglašava:

- a) građani Republike većinom od 1.060.348 glasova ili 83,26% od ukupno upisanih glasača, odnosno 96% od izašlih glasača, nisu prihvatili Vens-Ovenov plan,
- b) građani Republike su se većinom od 1.061.140 glasova ili 88,37% od ukupno upisanih glasača, odnosno 96% izašlih glasača, izjasnili za samostalnu Republiku Srpsku sa pravom Republike da stupa u ravnopravne odnose sa drugim narodima i državama.

III

Na osnovu navedenih rezultata Narodna skupština ocjenjuje i zaključuje da je referendum potpuno uspio, da se narod Republike slobodno, politički zrelo i odgovorno izjasnio i odlučio da je Vens-Ovenov plan u predloženom vidu i sadržaju neprihvatljiv, a da je opstanak i samo stalan državopravni razvoj Republike njegova izričita želja i odluka.

IV

Narodna skupština zaključuje da su pregovori nezamjenjiv i jedino prihvatljiv način za okončanje građanskog rata u bivšoj Bosni i Hercegovini i na pronalaženju pravednog i trajnog političkog rješenja, te da mirovni proces treba intenzivno nastaviti uz uzimanje u obzir nekih pozitivnih strana i rješenja predloženog plana.

V

Narodna skupština ovlašćuje delegaciju da nastavi kontinuirano i aktivno učestvovati u mirovnom procesu i zaključuje da je neophodno da ona u pregovorima nastupa kao zvanično predstavništvo Republike Srpske. Komisija za ustavna pitanja će razmotriti način i oblik ustavnopravnog izražavanja referendumskih odluka i na osnovu toga predložiti donošenje odgovarajućih akata.

VI

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja, a objaviće se u „Službenom glasniku Republike Srpske“.

Predsjednik Narodne skupštine
Mr Momčilo Krajišnik, s. r.

DEKLARACIJA O NASTAVKU MIROVNOG PROCESA

Uvažavajući potrebu da se politički, etnički i vjerski sukobi između tri naroda i građanski rat u bivšoj Bosni i Hercegovini okončaju pronalaženjem trajnog i stabilnog političkog rješenja i tako prestanu patnje civilnog stanovništva,

Smatrajući da normalan i organizovan život može biti izgrađen samo na osnovama prava naroda na samoopredjeljenje na osnovu koga svaki narod ima pravo da samostalno odredi svoj politički status, ekonomski, socijalni i kulturni razvoj,

Ocjenjujući da se mirovni pregovori mogu efikasno voditi samo nakon obustave neprijateljstava i uspostavljanje trajnog primirja,

Uzimajući u obzir realno stanje u Republici Srpskoj, rezultate upravo provedenog referenduma, te činjenicu da Vens-Ovenov plan nije prihvaćen i imajući u vidu tok dosadašnjeg mirovnog procesa,

Narodna skupština Republike Srpske, na osnovu člana 70. stav 1. točka 2. ustava Republike Srpske, na svom zasjedanju održanom 19. maja 1993. godine donosi

Deklaraciju o nastavku mirovnog procesa

I

Republika Srpska je zaustavila sva vojna dejstva svojih oružanih snaga i spremna je da uspostavi trajan mir u skladu sa sporazumima o primirju koji su zaključeni sa drugim stranama u sukobu.

II

Republika Srpska se zalaže za nastavljanje mirovnog procesa i izražava svoju spremnost za učešće u svim mirovnim inicijativama, te poziva sve istaknute ličnosti međunarodnog političkog života da se aktivno uključe u rješavanje krize i ratnog sukoba u bivšoj Bosni i Hercegovini davanjem novih mirovnih predloga i rješenja.

III

Svi centralni i lokalni organi Republike Srpske će aktivno i u dobroj namjeri raditi na nastavku i daljem unapređenju mirovnog procesa. Narodna skupština ovlašćuje svoju delegaciju da kao predstavnik Republike Srpske nastavi dalje mirovne pregovore.

IV

Ova deklaracija stupa na snagu danom donošenja, a objaviće se u „Službenom glasniku Republike Srpske“.

Predsjednik Narodne skupštine
Mr Momčilo Krajišnik, s. r.

РЕГОВАЊА У ЛОНДОНУ НА ОДЛУКУ СКУПШТИНЕ БОСАНСКИХ СРЕБА

Порд Овен: Акт опасне лудости

Војна акција је сада можда једино начин да се ти људи увере да не могу да наставе тим путем, како наредним мировним конференцијом. — Влада размишља оције по великим притиском јавности да се прибегне војним решењима

Ње њави ствари делимично. — Лорд Овен

Акога, тако је изјавио лорд Овен, који је председник британског парламентарног одбора за Босну. Он је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Валдане недоручно

За разлику од лорда Овена, који се залаже за мир, четири државе су се залажале за војно решење. Оне су САД, Велика Британија, Француска и Немачка. Оне су реkle да је војно решење једино начин да се постигне мир у Босни.

Овен данас у Београду

Лорд Овен ће данас доћи у Београду. Он ће се састанати са представницима српске и муслиманске странке. Овен ће рећи да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Треба опција

Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Људи и догађаји

ДЕКОН УЗ КАРТА

Како се је извршило у Београду, одлучило је да се изврши у Београду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

НА РЕГОВАЊА У ГЕНЕВИ

Хаџић добио гаранције

Хаџић је добио гаранције од стране држава. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

РЕГОВАЊА У ВАШИНГТОНУ ПОСЛЕ ОДЛУКЕ СКУПШТИНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Војна интервенција све ближа

Војна интервенција је све ближе. — Амерички председник Клинтон

Амерички председник Клинтон је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Добар почетак

Добар почетак је постигнут у пратименту. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Брисел: Санције претвртни у блонду

Брисел је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

РАСТВАЈА У УЈЕДРИНИ НАЦИОНА У НОВОМ СЕРТУ У БОСАНСКОЈ КРАЈИ

Колелења у Савету безбедности

Колелења је у Савету безбедности. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

Београд: Миле у суду

Миле је у суду. Овен је рекао да је његова држава одлучила да се придружи покушају да се постигне мир у Босни.

decentno i pravno vodeno delovanje. Ali, treba nam kao da poverimo koga da bude za namenu. Razvijena su mnoga poduzetnja i u poslednjem delu ovog meseca razvijena su mnoga poduzetnja. Poduzetnik koji se zove, ostvari i u ovom mesecu uspeva da dođe do uspeha, nam su drugi poduzetnici, koji su drugi poduzetnici, da bi formirali ova su poduzetnja i u prvom redu su ova poduzetnja. Ova poduzetnja su ova poduzetnja i u prvom redu su ova poduzetnja.

u međunarodnu zajednicu i namerno da formira kao sledbeni drugom, formirana imala. U prvom redu, zakladnici razvijena su mnoga poduzetnja. Poduzetnik koji se zove, ostvari i u ovom mesecu uspeva da dođe do uspeha, nam su drugi poduzetnici, koji su drugi poduzetnici, da bi formirali ova su poduzetnja i u prvom redu su ova poduzetnja.

SAOPŠTENJE SA SEDNICE PRAVNOG ODBORA SPS

Mir nema alternativu

Socijalistička partija Srbije smatra da je jedino rešenje u ovom trenutku. Republikan Srbija da ne pristupa alternativama koje su ponudili. Republikan Srbija smatra da je jedino rešenje u ovom trenutku. Republikan Srbija smatra da je jedino rešenje u ovom trenutku.

SAOPŠTENJE VLADE SRBIJE

Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Palje 5. i 6. maja 1993.

Obilježavanje priprema trgovina otkrivena Kupovina PC

Obilježavanje priprema trgovina otkrivena Kupovina PC. Obilježavanje priprema trgovina otkrivena Kupovina PC.

Socijalistička partija Srbije smatra da je jedino rešenje u ovom trenutku. Republikan Srbija da ne pristupa alternativama koje su ponudili. Republikan Srbija smatra da je jedino rešenje u ovom trenutku.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

u međunarodnu zajednicu i namerno da formira kao sledbeni drugom, formirana imala. U prvom redu, zakladnici razvijena su mnoga poduzetnja. Poduzetnik koji se zove, ostvari i u ovom mesecu uspeva da dođe do uspeha, nam su drugi poduzetnici, koji su drugi poduzetnici, da bi formirali ova su poduzetnja i u prvom redu su ova poduzetnja.

Socijalistička partija Srbije smatra da je jedino rešenje u ovom trenutku. Republikan Srbija da ne pristupa alternativama koje su ponudili. Republikan Srbija smatra da je jedino rešenje u ovom trenutku.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

OSTRANJIVANJE VEŠIČICE, DOPRINEŠ

Vešina za Venc-Ovenov plan

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

Polju su stavljeno uzlovno za mir, postaje neodgovorno i neproduktivno davati finansijsku pomoć Republici Srpskoj. Pomoć Republici Srpskoj svesti samo na hranu i lekove.

РЕАГОВАЊА НА ОДЛУКУ СКУПШТИНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Коштунџица: Срби били близу рационалне одлуке

Београд, 17. јуна (Бета) — Срби су до краја прошлог месеца били близу рационалне одлуке о статусу Косова, рекао је председник Коштунџица у разговору са новинарима у Београду.

„Одлука Србије да се прикључи НАТО-у је била рационална одлука, али је српски политички и војни вођаи покушали да се одлучују на одлуку Србије да се прикључи НАТО-у, рекао је Коштунџица.“

„Србија је била близу рационалне одлуке да се прикључи НАТО-у, али је српски политички и војни вођаи покушали да се одлучују на одлуку Србије да се прикључи НАТО-у, рекао је Коштунџица.“

„Србија је била близу рационалне одлуке да се прикључи НАТО-у, али је српски политички и војни вођаи покушали да се одлучују на одлуку Србије да се прикључи НАТО-у, рекао је Коштунџица.“

„Србија је била близу рационалне одлуке да се прикључи НАТО-у, али је српски политички и војни вођаи покушали да се одлучују на одлуку Србије да се прикључи НАТО-у, рекао је Коштунџица.“

„Србија је била близу рационалне одлуке да се прикључи НАТО-у, али је српски политички и војни вођаи покушали да се одлучују на одлуку Србије да се прикључи НАТО-у, рекао је Коштунџица.“

Вујасиновић: Ипак сам оптимиста...

Београд, 17. јуна (Бета) — Ипак сам оптимиста, рекао је председник Вујасиновић у разговору са новинарима у Београду.

„Ипак сам оптимиста, рекао је председник Вујасиновић у разговору са новинарима у Београду.“

Ракитић: Прогнатица прилика за разрешење кризе

Београд, 17. јуна (Бета) — Прогнатица прилика за разрешење кризе, рекао је председник Ракитић у разговору са новинарима у Београду.

„Прогнатица прилика за разрешење кризе, рекао је председник Ракитић у разговору са новинарима у Београду.“

Шешел: Подрица одлучује Скупштина Републике Србије

Београд, 17. јуна (Бета) — Подрица одлучује Скупштина Републике Србије, рекао је председник Шешел у разговору са новинарима у Београду.

„Подрица одлучује Скупштина Републике Србије, рекао је председник Шешел у разговору са новинарима у Београду.“

„Подрица одлучује Скупштина Републике Србије, рекао је председник Шешел у разговору са новинарима у Београду.“

Човић: До мира без нових ратних претњи

Београд, 17. јуна (Бета) — До мира без нових ратних претњи, рекао је председник Човић у разговору са новинарима у Београду.

„До мира без нових ратних претњи, рекао је председник Човић у разговору са новинарима у Београду.“

Петровић: Неизрада и неодговорна одлука

Београд, 17. јуна (Бета) — Неизрада и неодговорна одлука, рекао је председник Петровић у разговору са новинарима у Београду.

Велесиновић: Обустави помоћ Републици Србији

Београд, 17. јуна (Бета) — Обустави помоћ Републици Србији, рекао је председник Велесиновић у разговору са новинарима у Београду.

Милошевић: Логица последица

Београд, 17. јуна (Бета) — Логица последица, рекао је председник Милошевић у разговору са новинарима у Београду.

Милошевић: Логица последица

Београд, 17. јуна (Бета) — Логица последица, рекао је председник Милошевић у разговору са новинарима у Београду.

„Логица последица, рекао је председник Милошевић у разговору са новинарима у Београду.“

EPILOG

Krah Vens-Ovenovog plana u sećanjima protagonista

Ishod 30. zasedanja Narodne skupštine Republike Srpske dobro je poznat. Skupština je sa 51 za, 2 protiv i 12 uzdržanih glasova odbila da osnaži atinski potpis Radovana Karadžića i velikom većinom je glasala za odluku da se ovo pitanje reši na referendumu. Ne zadovoljni odlukom, odmah po okončanju sednice Pale demonstrativno napuštaju Milošević, Bulatović i Čosić. Beogradska štampa glasno kritikuje odluku Skupštine, a tako se postavlja i najveći deo srpskih političkih partija.¹ Nastaje prvo ozbiljno razmimoilaženje između srpskih elita. Slobodan Milošević čini sve da uveri Zapad da je njegova podrška Vens-Ovenovom planu bila iskrena, pa tako rukovodstvu bosanskih Srba biva uskraćen ulazak u SRJ nekoliko dana kasnije, i Drina postaje, makar na kratko, granica.

Uprkos dobro poznatom ishodu skupštine, na kojoj ni jugoslovenski ni srpski predsednik nisu uspeli da pridobiju za svoje poglede poslanike koji su velikom većinom odbili da ratifikuju Karadžićev potpis i potvrdili raniju odluku o raspisivanju referenduma, u literaturi se namere protagonista različito tumače. To je i prirodno, ako se ima u vidu da je prihvatanjem ovog sporazuma rat mogao biti skraćen za dve i po strašne godine, koje su odnele desetine hiljada ljudskih života i donele ogromna materijalna razaranja. Stoga protagonisti ovih događaja u naknadnim interpretacijama nisu propuštali da istaknu svoje zalaganje za njegovo usvajanje.

¹ Videti reakcije štampe u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, II, 255–258.

Usvajanjem Vens-Ovenovog plana, tvrdio je Dobrica Ćosić, „zaustavilo bi se krvoproliće, ne bi došlo do ovolikog egzodusa, ne bi se Srbi iz Krajine iselili, ostali bi i u Sarajevu. To je bio ogroman događaj i propuštena prilika.“² Momir Bulatović ističe da je „u svim fazama dorade i prilagođavanja ponuđenih rješenja, jugoslovenska strana imala krajnje pozitivan pristup.“³ I Slobodan Milošević je u Haškom tribunalu nastojao da maksimalno iskoristi svoja istupanja iz prve polovine 1993. Ispitujući svedoka, nekadašnjeg kopredsedavajućeg Mirovne konferencije lorda Ovena, upitao ga je: „Pa vi ste sami rekli, lorde Oven, da smo proveli sate u argumentovanju razloga da se prihvate ti mirovni planovi. Da li vi smatrate da je trebalo da upotrebimo silu protiv Republike Srpske?“ Oven je odgovorio „Pa ne mislim da je bilo neophodno da vi upotrebite silu, ja mislim da je ono što je trebalo da uradite je da prekinete dostavu goriva i da prekinete bilo šta drugo, osim obične humanitarne pomoći. Da prekinete dostavu municije, da prekinete, obustavite saradnju kao i mnogo drugih stvari.“⁴

Zašto Milošević nije to uradio? U svetlu ovih nepoznanica razvila se i debata u kojoj meri je jugoslovenski i srpski vrh bio iskren u nastojanju da obezbedi prihvatanje plana. Ponavljanjem sličnih situacija u narednim godinama prilikom raspravljanja o Oven-Stoltenbergovom planu, planu Kontakt grupe, naposljetku i tokom pregovora u Dejtonu, sticao se utisak da srpska politička elita vešto koristi kako svoju policentričnost, tako i strategiju prividnog neučestvovanja u ratu, da bi pregovorima na dva koloseka dostigla maksimalan rezultat. Činjenica je da je to i bila pregovaračka taktika srpske strane u docnijem periodu. Njenu osnovu najbolje ilustruje Radovan Karadžić, obračavajući se Miloševiću krajem avgusta 1995: „Trebalo bi ići na dva koloseka – vi da radite što radite i da kažete da smo mi ljudi ljudi, a mi da radimo na svom koloseku.“⁵

² Slavoljub Đukić, *Lovljenje vetra*, 227.

³ Momir Bulatović, *Pravila čitanja*, 158.

⁴ Ovaj deo Ovenovog svedočenja na Miloševićevom suđenju reprodukovano je u: *Srpske političke elite i Vens-Ovenov plan*, I, 280–281.

⁵ UN, Sudski spisi MKSJ, Ratni dnevnik Ratka Mladića, 25. avgust 1995, Dobanovci, Sastanak srpskog rukovodstva, P01489, www.icr.ict.org

Ostaje otvoreno pitanje kada se i kako razvila ova taktika. Florans Artman smatra da je ona bila trajna karakteristika srpske ratne politike: „Slobodan Milošević nije, dakle, mogao prihvatiti Vens-Ovenov predlog. Ali, ako ga odbije, izgubio bi svako poverenje kod međunarodne zajednice. On, takođe, nije hteo da zapadnjaci, koji su upravo ponovo uveli princip teritorijalne podele Bosne i Hercegovine, odbačen u Londonu, počnu da se povlače. Valjalo mu je pribegli lukavstvu kako bi podstakao zapadne sile da napuste svoj plan i odu još dalje u etničkoj podeli Bosne i Hercegovine.“⁶ To se lukavstvo po njoj sastojalo u tome što je Milošević simulirao pristanak na plan, dok je sa druge strane ohrabrivao generala Mladića da svojim nastupom učvrsti poslanike u nepopustljivom stavu prema planu i tako ga sahrani uz minimalnu međunarodnu štetu po Srbiju. Drugi istraživači se uglavnom slažu u oceni koji iznosi Džejsms Gau, da je „uprkos zajedničkom dugoročnom programu, Milošević bio uveren da plan mora biti ratifikovan, makar iz taktičkih razloga.“⁷

Iako Milošević nije iza sebe ostavio mnogo pisanih tragova, oni koji su dostupni, poput *Stenografskih beležaka sa Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici*, pokazuju, kako u januaru, tako i u aprilu, da je uveravao rukovodioce bosanskih Srba, ponekad rečnikom koji se graničio sa pretnjom, da ne postoje alternative prihvatanju Vens-Ovenovog plana. Sličnog mišljenja o njegovom stavu su naučnici i političari koji su iz Srbije budno pratili razvoj događaja – Dušan Janjić, Vesna Pešić i Živorad Kovačević.⁸ Naravno, budući da je održan niz sastanaka na kojima nije vođen zapisnik, možemo se nadati da će objavljivanje novih dokumenata osvetliti ove odnose, kao i da će suđenje Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću postaći nova tumačenja složenih relacija unutar srpskih političkih elita.⁹

⁶ Florans Artman, *Milošević. Dijagonala lauffera*, Dangraf, Beograd 2001, 210.

⁷ James Gow, *Triumph of the Lack of Will*, 247.

⁸ Razgovor sa Dušanom Janjićem u Berlinu (12. januar 2008), Živoradom Kovačevićem (8. jun 2010) i Vesnom Pešić u Beogradu (7. oktobar 2010).

⁹ Primer ovakvog pristupa je temeljna analiza Nine Caspersen, *Contested Nationalism. Serb Elite Rivalry in Croatia and Bosnia in the 1990s*, Berghahn Books, New York 2010.

Potrebno je, i pre no što se to desi, ukazati na neke elemente koji proističu iz dosadašnjih saznanja i stavljaju ovu situaciju u okviru političkih ograničenja u kojima su funkcionisali uzajamno zavađeni kreatori srpskog ratnog projekta. Nesporno je da niko od tadašnjih srpskih vođa nije bio oduševljen Vens-Ovenovim planom. Plan je stavljao tačku na ideju pripajanja Srbiji teritorija Bosne i Hercegovine pod srpskom kontrolom, što je bio neskriven cilj rukovodstva Republike Srpske. On je takođe onemogućavao teritorijalno spajanje srpskih provincija i formiranje kompaktnog srpskog entiteta, što je Dobrica Ćosić smatrao kriminalnom nepravdom. Za razliku, međutim, od prekodrinskih Srba, rukovodioci SRJ su imali jasan uvid u štetu koju državi nanosi međunarodna izolacija, strepeli su takođe od mogućnosti oružane intervencije i pokazali su spremnost da žrtvuju dugoročne ciljeve potrebi trenutka.

U ovom podvajanju veliku ulogu su igrali unutrašnji politički motivi. Kako primećuje Slava Đukić: „Vens-Ovenov plan je bio jedini zajednički projekat sa kojim su se saglasili Ćosić i Milošević.“¹⁰ Njihov sukob je u maju 1993. bio u poodmakloj fazi, i doveo je do smenjivanja Ćosića u Saveznoj skupštini već 31. maja 1993. U ovoj uzajamnoj borbi odnos prema ratu u BiH igrao je ogromnu ulogu, a obojica predsednika su morala paziti na svoj javni imidž. To je zahtevalo, sa jedne strane, neprestanu deklarativnu podršku mirovnom rešenju i borbu za ukidanje međunarodnih sankcija, ali je iziskivalo i jasno solidarisanje sa pozicijama bosanskih Srba. Upravo zbog toga ni Ćosić, koji je i intimno simpatisao rukovodstvo sa Pala, niti Milošević, koji ga je prezirao, ali i zazirao od bliskih veza koje su uspostavili sa Ćosićem, nisu sebi dozvolili da učine sve da do usvajanja dođe. Da se nisu zadržali na ubeđivanju, da su prekinuli sve veze sa bosanskim Srbima i zapretili zatvaranjem granice na Drini, šanse za usvajanje plana bile bi daleko veće. Za Ćosića, međutim, to nikada nije bila opcija, dok je politička šteta koju bi mu opcija nanela od takvog kursa odvrćala Slobodana Miloševića sa takvog kursa.

U ovaj procep ugradili su se lako rukovodioci Republike Srpske, koji su uveliko gradili sopstveni politički projekat opirući se

¹⁰ Slavoljub Đukić, *Lovljenje vetra*, 227.

pritislima Beograda. Analogno je postupalo i vojno rukovodstvo Republike Srpske, odbacujući upozorenja svojih kolega iz Vojske Jugoslavije. Shvatajući da postaju više od pukih eksponenata politike Beograda, i da u biti Srbija postaje talac svojih dotadašnjih ratnohušakačkih strategija, bosanski Srbi nisu bili spremni da se na mig iz Beograda odreknu sopstvenih ratnih ciljeva. Ako je Slobodan Milošević imao dvostruku strategiju, imao ju je i Radovan Karadžić. Naoko puštajući pritislima iz Beograda, on se oslanjao na Skupštinu Republike Srpske, čiji je stav redovno isticao kao presudan za sudbinu mirovnog procesa. Ovaj pseudodemokratski stav imao je taktički karakter – Skupština je prvo korišćena kao poslednje sredstvo za odbijanje međunarodnog pritiska, a zatim je upotrebljena da bi se neutralisao pritisak iz Beograda. Tako je u periodu u kojem je parlamentarizam predstavljao fasadu koja je skrivala autoritarno samovlašće, ova institucija sticajem okolnosti dobila neobičan značaj u razvoju događaja.

Dani posle odbijanja plana nisu doneli vojnu intervenciju od koje su strahovala rukovodstva Srbije i SRJ. U tom smislu, bosanski Srbi su bolje procenili neodlučnost Zapada. Hazardirali su i prozreli blef. Po odbijanju plana iz BiH su stizale samo sumorne vesti. Neprijateljstva su se nastavljala, u Banja Luci su minirane i srušene šesnaestovekovne džamije Ferhadija i Arnaudija, veliko kulturno blago ovog grada. Savet bezbednosti je proglasio šest bosanskih gradova zaštićenim zonama, ali nije jasno stavio do znanja kako namerava da ih štiti. Tih se dana takođe u novinama diskretno provlačila vest, koja će naposljetku pomrsiti račune većini protagonista ove nevesele priče, da je Savet bezbednosti doneo i odluku o osnivanju Međunarodnog krivičnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava na teritoriji bivše Jugoslavije.

**Svedočenje Dejvida Ovena na suđenju
Slobodanu Miloševiću 3 – 4. novembar 2003.**

*(Suđenje Slobodanu Miloševiću, Fond za humanitarno pravo,
Beograd 2006, knj. 42, 514–521)*

Dejvid Owen: Karadžić se kockao u pogledu tog plana i on je govorio da bi bio veliki poraz za Srbe da se prihvati taj plan, jer bi oni morali da se odreknu velikog dela teritorije, dakle, Karadžić nikad nije prihvatio taj plan. On ga nije želeo. Upravo suprotno. Životna stvarnost je takva da je Dejton dao Srbima 6 posto više teritorije nego što im je davao Vens-Ovenov plan.

Prijatelj suda Stiven Kej: U vašoj knjizi na strani 103 vi jasno stavljate do znanja da je u to vreme predsednik Milošević izvršio pritisak na Mladića, na Karadžića i na druge rukovodioce da prihvate ovaj plan.

Dejvid Owen: Da. On je vršio pritisak na njih i on je postigao da oni prihvate u Atini, ali posle su oni to porekli, na Palama. To je uradio Karadžić na Palama. On je samo nominalno podržavao taj plan na Palama, ali ono šta sam ja čuo o njegovim govorima, on je to uradio na tako jedan prikriven način da je bilo jasno da se on okrenuo protiv tog plana.

Prijatelj suda Stiven Kej: Vi otpisujete Karadžića koji je u poslednjem trenutku popustio i odustao od tog vašeg Vens-Ovenovog plana, zar ne?

Dejvid Oven: Da, to je uradio u Atini. Mi smo takoreći cele noći pregovarali sa njim. Tu je bio ne samo predsednik Milošević, već predsednici Ćosić, Bulatović, kao i premijer Micotakis, to je grčki premijer, koji je imao jednu veoma važnu, korisnu ulogu.

Prijatelj suda Stiven Kej: Dakle, ovo su bili ključni potezi koje je povukao gospodin Milošević, podržavajući mirovni plan, pokušavajući da sa svoje strane, a strane bosanskih Srba, njih natera da prihvate tu obavezu?

Dejvid Oven: Da, nema nikakve sumnje. Ja bar nemam nikakve sumnje da je on potpuno podržavao taj plan, da nije otišao na Pale i pretvarao se da radi nešto šta ne radi. On je u Beogradu pretrpeo poniženja zbog toga što nije uspeo to da izdejstvuje na Palama. To je bar moje tumačenje. Ima i drugih tumačenja, ali ja mislim da je moje ispravno.

Prijatelj suda Stiven Kej: Vi kažete da je on na Palama izgubio zato što je falilo, zato što je dobio svega dva glasa, a druga strana je dobila 51 glas i tako da je on morao da ode na sporedna vrata.

Dejvid Oven: Da, ja nisam bio tamo, ali takav sam utisak stekao na osnovu onoga što sam pročitao u novinama, ja mislim da je to tako stvarno bilo i da je glavna intervencija bila došla od generala Mladića i od gospođe Plavšić.

Prijatelj suda Stiven Kej: Vi ste na strani 163 opisali njih na srpskoj skupštini. Biljana Plavšić je bila jedan tvrdokorni član SDS i ona se protivila tome da se potpiše plan, a Krajišnik je bio suviše zaokupljen svojom rukovodećom ulogom među bosanskim Srbima i nije se baš bavio mirovnim planom.

Dejvid Oven: Da, mi smo tada shvatili da Krajišnik postaje sve uticajniji. On je bio u Atini, ali je zapravo bio sa strane, držali su

ga sa strane, nije imao neku važnu ulogu, ali na Palama je on postajao daleko uticajni i mislim da od tog trenutka moramo da smatramo Karadžića i Krajišnika jednom osobom takoreći, jer Karadžić je odlučio da neće nikuda da ide, niti bilo šta da radi bez podrške Krajišnika.

Prijatelj suda Stiven Kej: Sada da pogledamo stranu 165. Tu vi opisujete ne samo političku dimenziju, već i vojnu dimenziju te situacije. S jedne strane imali smo generala Mladića, koji je bio moćna figura u tom trenutku, koji je takoreći, imao svoje političke ciljeve, koji nisu bili u svakom smislu pod kontrolom Skupštine na Palama, već je, dakle, imao svoj uticaj imao je i svoja savezništva i svoje saveznike u raznim političkim grupama u toj Skupštini.

Dejvid Oven: Da, ja mislim da je Mladić postao takođe veoma snažan, moćan, od tog trenutka. Ne mislim u vojnom smislu, već je on takoreći imao političku podršku među poslanicima u Skupštini na Palama od tada.

Prijatelj suda Stiven Kej: U međuvremenu pošto je predsjednik Milošević podržao Vens-Ovenov mirovni plan, njegova vlast je bila delimično poljuljana kod bosanskih Srba?

Dejvid Oven: Mislim da je to tačno, da je to bilo tačno. Mislim da je to bila jedna vrlo interesantna faza u ostvarivanju moći predsjednika Miloševića u odnosu na bosanske Srbe, mislim da je on u početku bio jako moćan. Kad sam ja njega prvi put sreo, on je imao vrlo moćan uticaj na njih, međutim mislim da je bio jedan period posle Pala kada je njegov položaj na izvestan način oslabljen time što je tražio da oni podrže taj plan. I onda je jednostavno taj plan nestao i podrška je nestala.

Dobrica Ćosić

(Piščevi zapisi 1992/93, Filip Višnjić, Beograd 2004, 372–377)

6. MAJ 1993: Jutro je, u postelji sam, ne smem i ne mogu da zaspim dok ne zapišem šta se to dogodilo juče i prošle noći na Palama, u svanuće u Podrinju, u bosanskom ratu, u ljudima u njemu, u meni ... Sa skupštinske govornice upitno sam se zagledao u Radovana, Nikolu, Aleksu, Mladića, mitropolita Nikolaja, poslanike Narodne skupštine Republike Srpske ... U njihovim pogledima video sam ubedenost u ono što govore. Njihova ubedenost izazivala je strepnju, i za njih i za mene ... Juče, 5. maja 1993. ja sam na sednici Narodne skupštine Republike Srpske ubeđivao poslanike, Vladu, Generalštab, ratnike i njihove sledbenike, sve Srbe preko Drine, da prihvate Vens-Ovenov plan i sa svoje strane okončaju bosanski rat. Toj nesrećnoj, sudbonosnoj Skupštini, osim mene, prisustvovali su Micotakis, predsednik grčke vlade (valjda po američkom nalogu), Slobodan Milošević i Momir Bulatović. Ja sam dva puta govorio, bez uticaja na odluku Skupštine; Micotakis, Milošević i Bulatović govorili su sa istim mirotvornim argumentima, sa istom odlučnošću da se potpisivanjem Vens-Ovenovog plana zaustavi rat, bez obzira na to što je taj plan po mnogim elementima nepravedan prema Srbima. Milošević je bio vrlo oštar i načelan u dokazivanju neophodnosti zaustavljanja rata, u interesu celine srpskog naroda; užasnom građanskom ratu sva četvorica smo pretpostavili i nepravedan mir. Srpska skupština nas nije poslušala; ona je s ratničkom žestinom odbacila „mirovni plan“ –

mape provincija i državnu organizaciju Bosne i Hercegovine, koju su u ime Saveta Ujedinjenih nacija i Evropske zajednice predložili njihovi predstavnici Sajrus Vens i lord Dejvid Oven. Samo su dvojica bili za prihvatanje, 12 uzdržanih, a 52 poslanika su glasala protiv plana. Gomili stranih i domaćih novinara posle ponoći sam izjavio: Porazen je politički razum. Niko ne zna šta donosi iduća noć.

Biljana Plavšić

(Svedočim, Trioprint, Banja Luka, 2007, knj. II, 10–25)

Po mnogo čemu, ostalo je ovo skupštinsko zasedanje, koje nazivamo đurđevdanskom skupštinom, za pamćenje. Prispeli su specijalni gosti: predsednik Jugoslavije Dobrica Ćosić, premijer Grčke Micotakis i, naravno, njihovi saradnici. Niko mi nije rekao da će među gostima biti i predsednik Srbije Milošević i predsednik Crne Gore Bulatović. Za mene, to je bilo iznenađenje, a došao je i on, „faraon“. I ceremonijal je bio odgovarajući, koliko se to moglo obezbediti u planini. Jer, tu su predstavnici dve nama prijateljske zemlje. Bili smo pred zgradom, mislim na rukovodstvo Republike Srpske, hijerarhijski poređani da dočekamo goste koji su se lagano približavali u koloni crnih limuzina. Tada Radovan reče da dolazi i Milošević. Ja sam odmah izašla iz reda, a on me zadržava. Imala sam vremena, pre nego što su limuzine stigle, da mu objasnim šta je on za mene javno rekao i da on radi sve u korist naše štete. Radovan mi je čvrsto držao

ruku. Samo nekoliko ljudi u našoj blizini primetilo je našu prepirku. Ali već je bilo kasno za moje povlačenje. Prva kola su stala i izlazi Milošević. Vidim da je protokolarni redosled prilagođen njemu, njegovoj moći, jer, i tako se pokazuje ko je gospodar situacije, iako je gost najvišeg ranga bio Dobrica Ćosić. To me je još više podstaklo da učinim nešto što će ga uniziti i da mu se revanširam u granicama mojih skromnih mogućnosti. Nemam vremena da mnogo razmišljam, jer on već, nasmejan, prepotentan, pun svoje moći, prilazi i rukuje se sa Karadžićem, a ja sam sledeća. Iza njega se već približava Ćosić. Milošević pruža ruku onako teatralno, kao da je baš svako srećan da dohvati tu ruku koja je sva salasta kao napuhani somun. Ja sam ukočena, ne pružam mu ruku. Niko, i ništa, no ovom svetu nije me moglo prisiliti da se tada rukujem sa njim. Ja, čak, sa visine gledam, preko njegove glave, u jahorinske visove. Dan je svež i prelep na tim visinama. Ostade „faraonova“ ruka u vazduhu, a kamere zabeležiše taj trenutak. Prilazi Ćosić kojem se obraćam onako kako se obraća ljudima koje poštujem i onako kako protokol zahteva. Kontrast je bio snažan, kao i kada je prišao premijer Micotakis. Nisam mogla da se rukujem sa predsednikom – lažovom. To bih ja tolerisala nekom drugom predsedniku, ali ne Slobodanu, koji, još, pretenduje da bude vožd. Treba to zaslužiti, a to ne ide tako lako kod Srba (nažalost, nekada i pogreše u tom pogledu). Međutim, još više mi je bila namera da načnem njegovu moć i da to bude povod i drugima. Većina oko njega ga ne voli, mnogi ga i mrže. Ja ga ne mrzim. Ali neka svi vide da je i on ranjiv i da i oni mogu to da učine, da se može i zadnja oaza komunizma, koja uništava Srbe, da razdrma. A Milošević je taj koji tu oazu održava strahom i policijom.

To što se zbililo na dočeku gostiju, bilo je tema o kojoj se pričalo pre, ali i u pauzama zasedanja. A novinari, bilo ih je mnoštvo, i domaćih i stranih, traže odgovore na masu njihovih pitanja. Neki govore da je sve dobro počelo. Nisam davala nikakve izjave i objašnjenja, ali nisam mogla da sakrijem koliko sam bila zadovoljna sobom. Sedoše gosti, sedoše poslanici. Sala je prepuna nekih ljudi koje ranije nisam videla. Situacija je identična onoj od pre nekoliko dana u Bijeljini. Oni stoje oko sedišta, jer nema dovoljno stolica. Izmešali su se

sa novinarima, ali su prepoznatljivi po ošišanim glavama, po držanju i onom ukočenom pogledu.

Nemam vremena da razmišljam o ovoj neprijatnoj situaciji, jer, nakon intoniranja himne „Bože pravde“, predsednik parlamenta Krajišnik već pozdravlja goste. Oni sede u prvom i drugom redu, ali ne mogu da zaboravim na one nepoznate koji stoje. Mislim da je to Miloševićeva policija, a zna se šta oni rade – ako se ne sluša gazda, hapse i ubijaju. Ja sam u prvom redu, sa moje desne strane sedi mitropolit Nikolaj, a sa leve predsednik Vlade Jugoslavije Radoman Božović. Svakako da su gosti imali prednost prilikom obraćanja poslanicima, bili su prvi govornici. Ceo tok Skupštine, govori i rasprave, objavljeni su u posebnoj publikaciji koja se pojavila nekoliko meseci posle ove sednice.

Bilo je demagoških uveravanja da je Vens-Ovenov plan najbolje rešenje za Republiku Srpsku. To je sa govornice lansirao Milošević. Čosić i Micotakis nisu tako nastupili, oni gledaju na ovaj Sporazum kao na jedinu mogućnost da prestane rat, što je, na koncu, zajednička karakteristika svih mirovnih sporazuma. Ali, mi se pitamo šta će biti sa Republikom Srpskom. Vens-Ovenov plan ne govori o Republici Srpskoj. Ona nestaje. Da se ne dogodi, ne daj Bože, ono „imao pa ne imao“.

Radovan Karadžić preporučuje poslanicima da prihvate sporazum kao nužno zlo. Moje obraćanje poslanicima bilo je kratko, bez truna sugestije šta bi i kako trebalo da odluče. Podsetila sam ih da su oni predstavnici naroda i da su im izbori dali pravo da govore i odlučuju u ime naroda. Odluka koju moraju doneti sudbinska je i ja mogu samo da se nadam da će im Bog u tome pomoći.

Govori gostiju i političkog rukovodstva završeni su do pauze za ručak. Nakon toga su bila dva govornika sa izuzetno stručnim analizama. To su bili: komandant Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, general Mladić i naš, u praksi, dokazani ekonomista, Rajko Đukić. Ko bi se od prisutnih ali i van ove sale, mogao u struci i rezultatima, meriti sa njima? Sve je bilo konkretno, a brojke udaraju u glavu i usmeravaju misli i odluke poslanika. Ipak je prepotentni Milošević, a govorio je i drugi put, pokušao da ubedi poslanike i da im nametne

svoje sugestije. Svi znamo da je zbog toga i došao ovde ali nema pravo da potcenjuje ljude, bez obzira na to što bez toga ne može. U drugom obraćanju reče: „Ovaj, neki među vama koji pretenduje na ekonomsku stručnost, sve što je rekao netačno je. Pa ja to mogu da procenim jer sam ja ekonomista.“ Sada je odjedanput postao ekonomista, a do tada je bio pravnik!!! Sada mi je jasno odakle Radovanu umišljenost da on sve najbolje zna i ponovo se setih kako mi je rekao da on piše i zakone. Nije nam ni moglo biti bolje ako nam je psihijatar pisao zakone. Milošević je tim nastupom i svojim diskvalifikacijama ljudi odbio i ono malo poslanika koji su uvek pokazivali neke simpatije prema njemu. Nije se usudio da komentariše Mladićevo izlaganje, ali ga se ipak malo dotakao.

I Ćosić je, takođe, pokušao da Vens-Ovenov plan prikaže kao dobro rešenje i da još jednom deluje na poslanike ali bez demagogije. Micotakis je u izlaganju bio neutralan. On bi da protumači ono što je možda nejasno i na kraju je rekao: „Bez obzira šta odlučite, prijateljstvo srpskog i grčkog naroda ostaće nepromenjeno.“ Memel za srpsku dušu, konačno jedna topla ljudska poruka izmučenom narodu. A, ono što se i dalje dešavalo iza kulisa, bilo je vrlo interesantno. Nisam imala pristupa tamo gde je bio Milošević. Niko mi nije branio ali nakon jutarnjeg događaja izbegavala sam susret. Međutim, ja sam, kao što je uvek i bilo za vreme pauza, bila sa poslanicima. A, imali smo i o čemu da pričamo. I njima smetaju oni strani ljudi koji su preplavili salu i hodnike. Suviše ih je i svi se neugodno osećamo. Oni su ti koji su onako upadljivo pljeskali Miloševiću kada je govorio i kada se kretao hodnikom. Niko od naših poslanika to nije činio. Da li ih je doveo samo da mu aplaudiraju? Ako je to u pitanju, istrpećemo. Ali, možda hoće da nas hapse. Sve ovo sam komentarisala sa našim mitropolitom Nikolajem, a premijer Božović je sve to slušao. Za goste i rukovodstvo poslužen je ručak u separeu, a moje mesto je između našeg mitropolita i premijera Lukića. Usred jela i razgovora čujem neki glas kojeg ne mogu da prepoznam i koji se obraća meni: „Biljana, živeli!“ Nastavljam sa razgovorom, a premijer me upozorava i ja čujem: „Ja kažem, živeli!“ Svi obraćaju pažnju na ovu neprijatnu situaciju. Pogledam u vrh stola, a Milošević digao ča-

šu i meni nazdravlja, nikome drugom nego baš meni. I ja mu odgovorih: „Ja to vama nikada neću reći.“ Micotakis više ne krije znatiželju i traži od prevodioca prevod ove konverzacije koju sam okončala nastavljajući razgovor sa mitropolitom. Vidim da je mnogima od prisutnih bilo milo ali sve to kamere nisu zabeležile. Ipak, još dok je ručak trajao, informacija o ovom događaju prostrujala je zgradom. Kada sam izašla iz separea i krenula prema sali, poslanici su se okupili oko mene da čuju nastavak onoga što je započelo jutros. Vratili smo se u salu i u ovom delu zasedanja, sa mnoštvom pauza, nastavljeno je sa poslaničkim raspravama do zore. Ni Milošević ni Ćosić nisu bili zadovoljni kako i u kojem pravcu poslanici usmeravaju raspravu. Tu i tamo pomalo interveniše Krajišnik koji mora da pokaže da je na zvaničnoj liniji, tj. Slobinoj. Ali videvši raspoloženje Skupštine, lukavac se postepeno prebacuje na drugi kolosek. Ušli smo već u noć i tada je Momo, da se ne bi iskompromitovao kod poslanika, prestao sa lukavstvom, objavio pauzu i u razgovoru sa poslanicima kojim sam i ja prisustvovala, saopštio im, indirektno, da imaju njegovu podršku. Radovan je bio samo kratko i on se nešto opravdavao za svoj paraf u Atini, u smislu kako je vršen pritisak na njega. Skoro da su se poslanici ražalili nad njim („Jadni naš predsednik, šta li su mu to radili u Atini?“). A, ja se setih sarajevskog aerodroma i mog straha da negde u inostranstvu ne rasproda i prokocka celu Republiku Srpsku. Naravno, nisam to rekla, ali od slučaja „sarajevski aerodrom“ ta me je misao opsedala. Dočekali smo i jutro, đurđevdanski uranak, a poslanici odbiše Vens-Ovenov plan. Ova odluka je kasnije potvrđena i na referendumu. Sretah Ćosića na stepenicama. Ozbiljno je zabrinut ali veli da je impresioniran demokratijom koja vlada u našem parlamentu. Saopštenje o rezultatu glasanja je već otišlo u javnost. Ćosić misli da će u sedam časova NATO bombardovati mostove na Drini. Ja mu preporučih da požure, da pre sedam krenu na njihovu teritoriju. On je bio zabrinut, potišten, iscrpljen sednicom koja je trajala duže od petnaest časova.

Nikola Koljević

(*Stvaranje Republike Srpske. Dnevnik 1993–1995*, Službeni glasnik, Beograd 2008, knj. I, 196–201)

Poslednjih dana aprila, za vreme održavanja skupštine u Bijeljini, i posle, bilo je govora o tome da se u Atini održe tajni razgovori sa Tuđmanom. U stvari, to je Karadžiću predložio Milošević. Rečeno je da će osim Miloševića prisustvovati I Micotakis. Tako smo pozvani da budemo 30.aprila u Beogradu. Uveče smo se sastali sa Ćosićem i njegovim saradnicima. Tada nam je rečeno da se u Atini sprema potpisivanje, ali na osnovu bitnih koncesija koje će Srbi dobiti (...) Dakle, uvereni da će doći do korekcije Vens-Ovenovih mapa i do razgovora s Tuđmanom, mi smo 1. maja otišli u Atinu. A tamo nas je dočekalo ono što smo najmanje slutili – svetski spektakl. Bili smo uhvaćeni u tu zamku. Uopšte nisu bili predviđeni bilateralni razgovori već samo plenarna zasedanja. Karadžić je direktno prozvan da potpiše dva preostala papira plana (...) A mi smo bili pozvani na večeru kod Micotakisa. (Još jedna večera koja nam je presela). Tu nam je na izuzetno pristojan i prijateljski način rečeno da je ovo jedina šansa za izbavljanje Jugoslavije od sankcija, a što se tiče Bosne i Hercegovine, „ona nikada neće ojačati kao država“. Jedini izlaz je da mi potpišemo i da sporazum odumre pomoću našeg potpisa. Ali nešto nam je bilo jako sumnjivo: zašto taj potpis toliko znači i kako to da ćemo se mi izvući ako jednom taj potpis damo. Posle večere pritisak na nas se nastavio. Išlo se sve dalje. Više se nisu pominjale sankcije. Sada se govorilo – ili potpis ili

bombardovanje. Bombardovanje je navodno gotova stvar ako do potpisivanja ne dođe.

Drugo jutro u Atini počelo je dramatično. Svi učesnici konferencije su u svečanoj sali čekali nas, a mi smo u jednoj sobi pored bili bukvalno pritisnuti u čošak. Naša braća Srbi, ali još više Grci, Micotakis i njegovi saradnici, ubeđivali su Karadžića da potpiše plan. To je dobilo toliko neprijatne razmere da nam je nekoliko puta u sobu dolazio glasnik sa porukom da „gospodin Tuđman više ne može da čeka“, „neka se gospoda Srbi izvole odlučiti“.

Bila je to krajnja presija. Vreme ističe. Odbrojavanje. Pokušali smo da razgovaramo o uslovima pod kojima bi se potpis dao. Prvo smo pokušali varijantu da se dâ formalna Karadžićeva izjava da će on preneti našoj Skupštini zahtev i potpisati kada to Skupština odobri. Uz to, on bi dao izjavu da se on sa svoje strane slaže i da će pokušati da ubedi poslanike u neophodnost potpisivanja. Takvu varijantu su Vens i Oven odmah odbili i ponudili drugu u kojoj se traži Karadžićevo eksplicitno „da“, a njegov potpis biće ništavan u slučaju da ga Skupština odbije. Naglašeno je da bi taj dokument potpisali i Vens i Oven pa bi on imao pune garancije dokumenta Konferencije.

Mi smo u tom trenutku zahtevali da ostanemo sami. Krajnišnik je insistirao da se nipošto ne dâ potpis, da je to ono što nećemo uspeti nikada da ispravimo. Buha i ja smo, posle mnogo dilema, glasali za to da Karadžić potpiše jer smo smatrali da je mnogo bolje da Skupština odbije plan, a ne sam Karadžić koji bi onda lako bio okarakterisan kao ekstremni lider koji neće da potpiše nešto što bi možda njegov narod prihvatio. Eto zato smo Buha i ja glasali za ovo uslovno potpisivanje smatrajući da će ono moći na Skupštini da bude poništeno, ako narod tako želi. Uostalom, u tom trenutku mi zaista nismo mogli ni biti sasvim sigurni šta će odlučiti naša Skupština jer ulog je bio suviše veliki. Naravno, Karadžić je na kraju sam doneo odluku. Posle tog iznudenog potpisa Micotakis mu je patetično i teatralno poklonio svoje pero. A taj potpis će dramatično ubrzati i možda promeniti našu sudbinu ovih dana.

Iz Atine smo otišli nesrećni. Nismo bili toliko zbnjeni koliko zamišljeni. Kako da se izvučemo iz zamke? Svom narodu oči-

gledno nismo iz Atine uspeli da donesemo ništa u rukama na temelju čega bismo mogli da tražimo saglasnost naše Skupštine. Prvo što smo uradili jeste da smo relativizovali Karadžićev potpis. On ga je odmah u Beogradu nazvao „paraform“, i svi smo govorili o uslovima koji treba da se postave na Skupštini. Posle dva dana zakazali smo Skupštinu na Palama i odlučili da pozovemo Ćosića, Miloševića i Bulatovića. Jer u ključnom trenutku u Atini, kada je Milošević insistirao da se potpis svakako da, rekao sam mu: „Ali ti ćeš biti onaj koji će to objašnjavati našem narodu“, a on je spremno pristao na to. Imao sam sasvim određen utisak da je Milošević ranije dao obećanja kako će Srbi „biti kooperativni“, a da su njemu, s druge strane, bila data obećanja o dizanju sankcija. Uostalom, Micotakis je i meni rekao: „Ukoliko Karadžić potpiše, smesta idem kod Miterana u Pariz i počinje akcija dizanja sankcija.“

Teško je opisati dilemu u kojoj smo se našli. Ne samo da se narod iscrpljuje sankcijama, sada se preti i bombardovanjem. Daju se čak i detaljne informacije (ili dezinformacije?) o tome kada i koja tačno mesta će biti bombardovana. Očigledno je Zapadna obaveštajna služba dobro obavila svoje zadatke, pa je recimo u Londonu objavljeno da je Mejđzor razgovarao telefonom sa Klintonom o najnovijem razvoju situacije i o mogućnostima ograničenih napada (...) Što se tiče našeg rukovodstva, mi nismo bili baš previše ubeđeni u mogućnost bombardovanja (za razliku od naše braće preko Drine) jer su se upravo tih dana dok smo mi bili u Atini borbe između Muslimana i Hrvata toliko rasplamsale da više ni Zapad nije mogao da krije žestinu tih borbi. (...) Saznajemo od naših prijatelja iz Amerike da ni američka javnost nije za bombardovanje (prema anketama više od 60 odsto se izjasnilo protiv), a ni Kristofer na svojoj turneji po Evropi nije dobio saglasnost za vojnu intervenciju. Tako smo zapravo bili zbunjeni zašto nam naša braća s one strane Drine predstavljaju dilemu između potpisivanja i bombardovanja, a ne između potpisivanja i zaoštavanja sankcija.

A onda su se 4. maja na Jahorini pojavili Micotakis, Ćosić, Milošević i Bulatović. Doček je bio svečan i ozbiljan. Prošavši pored postrojene čete vojnika, predsednici su ušli u hotel „Rajski do“.

(Kakva simbolika!) Skupština je bila izuzetno burna i, rekao bih, konfuzna. Osnovni stav poslanika bio je da treba prihvatiti potpis pod takvim uslovima koji će onemogućiti da mape budu definitivne, onemogućiti da Unprofor dođe na naše teritorije i onemogućiti efektivno uspostavljanje centralne vlasti. Krajišnik je, podržavajući mnogobrojne govornike, zaključio kao predsednik Skupštine da mi potpis ne možemo prihvatiti, ali ga ne možemo ni odbiti, dakle, moramo pronaći neko treće rešenje. Međutim, poslanici iz onih oblasti koje bi po Vens-Ovenovom planu pripale Muslimanima dramatično su podigli ton (Miroslav Vještica iz Krupe, Srđo Srdić iz Prijedora, Radoslav Brđanin iz Čelinca i radikali iz Hercegovine), pa je prihvatanje plana postajalo sve manje moguće, čak i pod nekim uslovima.

Milošević je do dva u noći govorio čak dva puta i nikad neću zaboraviti njegovu najefektniju rečenicu: „Čovek ima pravo da žrtvuje sve za narod, ali nema pravo da žrtvuje narod“, rekao je Milošević, s punim pravom, ali ne u kontekstu u kojem bi žrtvovanje naroda trebalo da znači odbijanje plana. Naprotiv, po mišljenju naših poslanika, a sigurno i naroda, naš narod bi na ovim prostorima bio žrtvovan upravo da smo plan potpisali, što ne znači da je sudbina naroda izvesna sada kada nismo potpisali.

Stavovi naših gostiju i naših poslanika dramatično su se zaoštravali. Krajišnik je tada ponovo sazvaio sastanak Kluba poslanika. Ja nisam prisustvovao. Odlučeno je da se plan ne potpiše, da se u celini odbaci, da se ide na referendum, da narod donese krajnju odluku. Navodno, na tom sastanku ideja sa uslovnim potpisom nije prihvaćena ne samo zbog poslaničke nefleksibilnosti, nego i zato što je Micoatakis, ranije, u jednom trenutku rekao: „Ako ćete postavljati uslove, onda je bolje da ne potpisujete.“ Navodno, zbog toga je došlo do radikalnog obrta i odluka.

Posle zaključka Kluba prešlo se na javno glasanje. Krajišnik je glasao za ovu odluku. Čulo se iz reda u kojem su sedeli predstavnici Jugoslavije: „Sad vidimo o čemu se radi.“ Micoatakis, Ćosić, Milošević i Bulatović otišli su pred zoru, nezadovoljni. Tako je počela nova faza u našim odnosima sa braćom preko Drine.

Momir Bulatović

(*Pravila ćutanja*, Zograf, Niš 2005, 161–162)

Skupština je zasijedala u nekada lijepom hotelu na Jahorini. Svuda okolo vojnici koji nisu nikakva svečana garda, nego ratnici na izvršenju zadatka. Dobar broj njih je vidno nervozan i ne krije antipatiju prema nama koji im „naturamo“ neprihvatljiv i nerazumljiv mirovni plan. General Mladić, sa kojim se odavno i dobro poznajem, prijateljski mi savjetuje da uđem u svoju sobu i ne muvam se previše okolo, jer „momci“ nisu raspoloženi i svašta im može pasti na pamet. Slušam ga jer i sam vidim da nešto lebdi u vazduhu. Uostalom, bilo bi više nego ironično skončati od ruke nekog psihotičnog pripadnika vojske koju ne doživljavaš kao neprijateljsku, ali koja tebe ne prihvata kao prijatelja. No sve to traje kratko i brzo biva potisnuto. Počinje rasprava i političari treba da rade svoj posao.

Odmah se vidi da neće ići glatko. Karadžić se, vješto prikri-veno, ali ipak nedvosmisleno, pokazuje kao čovjek koji je bio pod velikim pritiskom i potpisao prihvatanje plana. Od toga ne odustaje, govori u prvom obraćanju, ali njegova je neizrečena poruka da očekuje da poslanici odluče slobodno, što će reći, različito od njega. Prve diskusije su tvrde, da tvrde ne mogu biti. Onda se uključujemo mi. Govori svako od nas. Micotakisa burno pozdravljaju, ali ni njegove poruke ne ostavljaju dubljeg traga. Posebno uvjerljivo govori Milošević. Poštuju i riječi Dobrice Ćosića i moje kratko obraćanje.

I za nas prisutne, čitanjem pisma Njegove svetosti patrijarha srpskoga gospodina Pavla, pojavljuje se novi glas za mir. Patrijarh,

obraćajući se poslanicima kao braći po Hristu i vjeri pravoslavnoj, pridružuje se našim političkim stavovima, kroz svoju hrišćansku zamolnicu.

Poslije ovih nastupa mijenja se klima u sali. Gotovo trećina poslanika (po metodu grube računice ustanovljavanje trenutnog odnosa snaga među prisutnim), počinje da se slaže sa iznesenim argumentima. Drugi pokazuju interes za konkretne elemente iz plana, o kojima, očigledno, nisu znali ništa, iako su trebali da odlučuju. Kada smo bili na dobrom putu da se taj procenat uveća, data je pauza. Poslije nje novi krug našeg ubjeđivanja poslanika, i konačno se nazire svjetlo na kraju tunela. Gotovo je postojala većina za mirovni plan. Onda, ponovo pauza ovaj put da bi se održale sjednice klubova poslanika.

Tamo nam nije bio dozvoljen pristup. Uzalud smo tražili (Milošević najupornije) da i na tom mjestu kažemo poslanicima što smo mislili da bi im koristilo. Govorili su da to nije potrebno i da se ne brinemo. Sve će biti u redu i plan će biti prihvaćen. Uz zakusku i piće ali u političkom smislu kao posljednji nevažni šrafovi u mehanizmu, čekali smo da se završe konsultacije, kako bi se nastavila sjednica Skupštine. Umjesto nastavka, uslijedio je kraj.

HRONOLOGIJA MIROVNIH PREGOVORA O BOSNI I HERCEGOVINI

januar – maj 1993.

1993.

3–4. JANUAR: U Ženevi počeo sastanak na vrhu tri zaraćene strane. Sajrus Vens i Dejvid Oven predstavili predlog mirovnog plana u prisustvu Alije Izetbegovića, Dobrice Ćosića, Franje Tuđmana, Radovana Karadžića i Mate Bobana. Objavljeni su predloženi Ustavni principi za BiH, plan prekida ratnih dejstava i mapa decentralizovane Bosne i Hercegovine sa deset provincija. Predstavnici delegacija su u načelu podržali prekid neprijateljstava, ali su izneli zamerke na predložena rešenja i prekinuli razgovore radi konsultacija.

8. JANUAR: Dobrica Ćosić održao konsultacije sa liderima parlamentarnih stranaka o toku pregovora u Ženevi. Skupština Republike Srpske na zasedanju u Bijeljini ovlastila delegaciju da nastavi pregovore koristeći ponuđeno rešenje kao osnov.

9. JANUAR: Sedmočasovna sednica Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici SRJ, uz učešće predstavnika Republike Srpske i Republike Srpske Krajine.

10–11. JANUAR: Nastavak pregovora u Ženevi. Srpska strana dala novi predlog ustavnog uređenja BiH kao složene države tri konstitutivna naroda.

12. JANUAR: Srpska delegacija prihvatila devet ustavnih principa za BiH, sa kojima su se ranije saglasile hrvatska i bosanska strana. Principi su preneti na razmatranje Narodnoj skupštini Republike Srpske.

20. JANUAR: Skupština Republike Srpske odobrila potpisivanje Ustavnih principa za Bosnu i Hercegovinu: 55 glasova za, 15 protiv, 1 uzdržan.

21. JANUAR: Sednica Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici SRJ, uz učešće predstavnika Republike Srpske i Republike Srpske Krajine.

23. JANUAR: Počela treća etapa pregovora u Ženevi. Bosanska i srpska strana izrazile nezadovoljstvo teritorijalnim rešenjima.

30. JANUAR: Završeni pregovori o BiH u okviru Ženevske konferencije. Predstavnik bosanskih Hrvata, Mate Boban, potpisao je sva tri dokumenta, Radovan Karadžić u ime bosanskih Srba nije potpisao mape razgraničenja, a Alija Izetbegović nijedan od ponuđenih dokumenata. Kopredsednici su odlučili da prenesu pregovore u Njujork, pod okrilje Saveta bezbednosti UN.

5–8. FEBRUAR: Pregovori nastavljeni u Njujorku. Američka administracija izrazila rezerve prema ženevskom mirovnom paketu, a predstavnici tri zaraćene strane ne postižu saglasnosti o prekidu neprijateljstava i teritorijalnoj podeli BiH. Radovan Karadžić je u ime srpske strane ponudio novu mapu podele, koju druge strane nisu prihvatile. Kopredsedavajući Sajrus Vens i Dejvid Oven izveštavaju Savet bezbednosti o neuspehu ove pregovaračke runde i zahtevaju rezoluciju kojom bi se predvidele sankcije za strane koje odbiju predloženi plan.

10. FEBRUAR: SAD objavljuju plan od 6 tačaka za rešavanje bosanske krize, kojim se uz rezerve daje podrška Vens-Ovenovom planu, ali se i podržava hitno uspostavljanje međunarodnog suda za zločine u bivšoj Jugoslaviji, pooštavanje sankcija prema SRJ i vojna podrška doturu humanitarne pomoći. SAD imenuju Redžinlanda Barolomjua za specijalnog izaslanika za mirovne pregovore.

18. FEBRUAR: Delegacija RS odbila da putuje u Njujork na pregovore i zatražila od kopredsednika da se pregovori održavaju u Ženevi.

24. FEBRUAR: Rusko ministarstvo spoljnih poslova objavljuje sopstveni plan od 8 tačaka za rešavanje bosanske krize, kojim se daje podrška Vens-Ovenovom planu, ali i podržava stroga kontrola embarga na oružje, hitan prekid vatre i postepeno ukidanje sankcija prema SRJ. Vitalij Čurkin je imenovan specijalnim izaslanikom Borisa Jelcina za pitanja mirovnog procesa.

27. FEBRUAR: Na stanici Štrpci, iz voza Beograd-Bar paravojna formacija „Osvetnici“ iz sastava VRS pod komandom Milana Lukića kidnapovala je 19 putnika, državljana SRJ nesrpske nacionalnosti, koji su opljačkani, mučeni i ubijeni u blizini Višegrada.

28. FEBRUAR: Američki predsednik Bil Klinton u pismu Slobodanu Miloševiću kritikuje nedovoljne srpske napore ka usvajanju mirovnog plana. Američki državni sekretar Voren Kristofer se zalaže za nadgradnju Vens-Ovenovog predloga.

2–5. MART: U novoj rundi pregovora u Njujorku sve tri strane potpisuju vojni deo mirovnog sporazuma. Hrvatska strana potpisuje i mape, ali ih ne potpisuju srpska i muslimanska strana. Muslimanska i hrvatska strana potpisuju i sporazum od 10 tačaka kojim se podržava jedinstvo Bosne i Hercegovine i imenuju predstavnici u njenom budućem predsedništvu. Muslimanska i srpska strana ne potpisuju deo sporazuma koji se odnosi na teritorijalno uređenje BiH, čime propada i ova runda pregovora.

11. MART: Slobodan Milošević u zvaničnoj poseti Francuskoj. Predsednik Fransoa Miteran obećava ukidanje sankcija posle usvajanja mirovnog paketa, ali i upozorava na posledice njegovog odbijanja.

15–18. MART: Nastavlja se ofanziva VRS u istočnoj Bosni. Sužava se pojas oko Srebrenice i ruše se džamije u Bijeljini, usled čega muslimanska strana odbija da učestvuje u pregovorima u Njujorku. Srpske snage prekidaju napredovanje i pregovori se nastavljaju.

18–25. MART: Posle nove runde pregovora u Njujorku, ne nalazi se zajedničko rešenje. Kopredsedavajući u mirovni paket, osim tri postojeća

dokumenta, unose i prelazni dogovor o formiranju privremenih institucija. Muslimanska i hrvatska strana potpisuju dopunjeni plan u celosti, ali ga odbija srpska strana, koja prihvata dva već potpisana dela plana, ali za koju su neprihvatljive mape i predviđeni oblik organizovanja vlasti u prelaznom periodu.

22. MART: Bosna i Hercegovina podnosi tužbu protiv SR Jugoslavije Međunarodnom sudu pravde.

26. MART: Savet bezbednosti podržao je u zajedničkim saopštenjem akciju strana koje su stavile potpis na plan i pozvao srpsku stranu da neodložno potpiše čitav dokument.

28. MART: Dogovorom Alije Izetbegovića i Franje Tuđmana osnivaju se Oružane snage BiH u čiji sastav ulaze i Hrvatsko vijeće obrane i Armija Bosne i Hercegovine. Američki državni sekretar najavio pooštrevanje sankcija protiv SRJ, potpunu zabranu letova i skidanje embarga na uvoz oružja u BiH, kao i određene vojne mere ukoliko srpska strana ne potpiše Vens-Ovenov plan.

31. MART: Savet bezbednosti usvojio Rezoluciju 816 o primeni sile u sprovođenju zabrane letova iznad BiH.

2. APRIL: Norveški ministar inostranih poslova Tornvald Stoltenberg prihvatio funkciju kopredsedavajućeg umesto Sajrusa Vensa.

3. APRIL: Skupština RS u Bileći usvaja Deklaraciju u kojoj se zalaže za nastavak mirovnog procesa, ali i osuđuje politiku pritisaka na srpsku stranu i odbija predložene mape. Izražava se neslaganje sa teritorijalnim rešenjima.

4. APRIL: Vlada SRJ pozdravlja odluku Skupštine u Bileći i nudi svoje posredničke usluge u daljem pregovaračkom procesu.

5. APRIL: Predsednik Saveta Evropske zajednice upućuje pismo predsedniku SRJ zahtevajući od njega da obezbedi potpis bosanskih Srba na mirovnom planu i upozoravajući na mogućnost pooštrevanja sankcija

protiv SRJ ako do dogovora ne dođe. Skupština RS usvaja zaključak o održavanju svesrpske skupštine.

6. APRIL: Grčki premijer Konstantin Micotakis u Beogradu razgovara sa Dobricom Ćosićem, Slobodanom Miloševićem, Radovanom Karadžićem i patrijarhom Pavlom, zalažući se za potpisivanje mirovnog plana. Ministri inostranih poslova Evropske zajednice usvajaju Deklaraciju o Jugoslaviji kojom se od bosanskih Srba zahteva potpisivanje plana i preći potpunom izolacijom Srbije i Crne Gore. U Deklaraciji je izražena zabrinutost zbog odbijanja Srba iz BiH da potpišu preostale dokumente mirovnog plana i zahtevano je od njih da to odmah učine.

7. APRIL: Vitalij Čurkin razgovara sa jugoslovenskim zvaničnicima i podstiče ih da utiču na potpisivanje mirovnog plana. Svet bezbednosti dovršava nacrt rezolucije o pooštavanju sankcija prema SRJ. Američka administracija najavljuje potpuno zatvaranje Jadrana.

11. APRIL: Momčilo Krajišnik najavljuje novu sednicu Skupštine Republike Srpske u cilju ujedinjenja RS i RSK.

14. APRIL: Redžinland Bartolomju i Vitalij Čurkin u Beogradu, razgovaraju sa Radovanom Karadžićem, Dobricom Ćosićem, Slobodanom Miloševićem i Životom Panićem.

15. APRIL: VRS nastavlja ofanzivu prema Srebrenici. Oko Travnika i Jablanice rasplamsavaju se sukobi hrvatskih i muslimanskih snaga.

16. APRIL: Svet bezbednosti UN usvaja Rezoluciju 819 kojom se osuđuje srpski napad na Srebrenicu i ova zona proglašava zaštićenom.

17. APRIL: Svet bezbednosti UN usvaja Rezoluciju 820 kojom se ukoliko bosanski Srbi ne potpišu mirovni plan do 26. aprila određuje pooštavanje sankcija protiv Jugoslavije, koje uključuje potpun prekid broskog transporta i rečnog saobraćaja Dunavom, blokira se jugoslovenska jadranska obala i ograničavaju kopnene komunikacije. Zamrzavaju se jugoslovenska sredstva u inostranstvu i sve finansijske transakcije osim telekomunikacionih, poštanskih i pravnih. Rusija i Kina se uzdržavaju od glasanja.

21. APRIL: Lord Oven na pregovorima u Beogradu. Sreće se sa Dobricom Ćosićem, Slobodanom Miloševićem, Radovanom Karadžićem i Ratkom Mladićem.

22. APRIL: SAD razmatraju mogućnost bombardovanja srpskih položaja.

23. APRIL: Skupština RS u Novom Gradu osudila je Rezoluciju 820 i potvrdila opredeljenje da se Vens-Ovenov plan može potpisati samo ukoliko se nastave pregovori u duhu uvažavanja legitimnih interesa srpskog naroda. Radovan Karadžić ovlašćen da sa Dejvidom Ovenom dalje razgovara u potrazi za prihvatljivim rešenjem.

24. APRIL: Radovan Karadžić odbacuje predložene mape, koje je ocenio kao „toliko loše, da ne mogu biti korigovane. One moraju da se promijene.“ Slobodan Milošević se zalaže za pojašnjenje statusa Severnog koridora, ustavnih rešenja i pitanja imovine i bezbednosti građana u zonama koje bi Srbi vratili drugim stranama.

25. APRIL: Takozvana najduža noć: u Beogradu lord Oven, Dobrica Ćosić, Slobodan Milošević i Momir Bulatović ubeđuju Radovana Karadžića da prihvati plan. Andrej Kozirjev naglašava da će se Rusija u potpunosti priključiti novom režimu sankcija.

26. APRIL: Poslanici SRS u Bijeljini jednoglasno odbijaju zahtev za potpisivanje plana. Usvaja se Proglas srpskom narodu i donosi odluka o referendumu o Vens-Ovenovom planu, zakazanom za 15–16. maj. Zasedanju Skupštine prisustvuje i srpski ministar inostranih poslova Vladislav Jovanović koji donosi pismo predsednika Ćosića, Miloševića i Bulatovića u kojem se ukazuje na značaj potpisivanja mirovnog predloga i od poslanika zahteva da ga prihvate. Odbijanjem ovog predloga pooštren režim sankcija protiv SR Jugoslavije automatski stupa na snagu.

27. APRIL: Predsednik Ruske Federacije Boris Jelcin upozorava na posledice po srpsku stranu u slučaju odbijanja Vens-Ovenovog plana.

28. APRIL: Skupština Srbije usvaja kao svoj apel pismo trojice predsednika Skupštini RS i poziva je da još jednom razmotri plan.

29. APRIL: Radovan Karadžić i Momčilo Krajišnik prihvataju predlog da se za 5. maj zakaže nova skupštinska sednica i još jednom razmotri mirovni paket.

30. APRIL: Komitet visokih funkcionera KEBS-a usvojio je izjavu kojom se podržava ukidanje embarga UN na isporuku oružja bosanskim muslimanima. Srpska strana je označena kao odgovorna za opstrukciju mirovnog procesa.

1–2. MAJ: Konferencija o miru u BiH u Atini u organizaciji Dejvida Ovena, Tornvalda Stoltenberga i Konstantina Micotakisa. Prisustvuju Radovan Karadžić, Alija Izetbegović, Mate Boban, te Dobrica Ćosić, Franjo Tuđman, Slobodan Milošević i Momir Bulatović, Redžinland Bartolomju i Vitalij Ćurkin. Na zatvaranju Radovan Karadžić potpisuje celokupan Mirovni plan za Bosnu i Hercegovinu, ali potpis uslovljava skupštinskom ratifikacijom.

4. MAJ: Dotadašnji kopredsednik Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji Sajrus Vens predaje dužnost novom kopredsedniku Tornvaldu Stoltenbergu.

5–6. MAJ: Posle dvodnevnog zasedanja, Narodna skupština Republike Srpske odbacuje Vens-Ovenov plan i Karadžićev potpis, ostajući pri prethodnoj odluci o referendumu, uprkos prisustvu Ćosića, Miloševića, Bulatovića i Micotakisa koji su se zalagali za drukčiju odluku. Za ovu odluku glasa 52 poslanika, protiv su 2 a 12 je uzdržano. Vlada Srbije najavljuje ograničavanje pomoći Republici Srpskoj na hranu i lekove.

6. MAJ: Savet bezbednosti UN usvojio Rezoluciju 824 kojom se osuđuje srpska ofanziva i „objavljuje da se glavni grad Republike BiH Sarajevo i druge slične ugrožene zone, posebno gradovi Tuzla, Žepa, Bihać, Goražde, kao i Srebrenica, sa njihovom okolinom, tretiraju kao zaštićene zone od svih strana u sukobu i da se prekinu svi oružani napadi i sve neprijateljske akcije“.

7. MAJ: U Banja Luci srušene džamije Ferhadija i Arnaudija.

8. MAJ: Rukovodstvo Republike Srpske sprečeno da pređe granicu sa SRJ Jugoslavijom kod Zvornika.

14. MAJ: U Beogradu je umesto prvobitno zamišljenog Svesrpskog sabora održana zajednička sednica skupština SR Jugoslavije, Srbije i Crne Gore, kojoj su prisustvovala tročlana delegacija Skupštine Republike Srpske i tridesetočlana delegacija Skupštine Republike Srpske Krajine, koja je napustila zasedanje. Poslanici su jednoglasno usvojili Deklaraciju o mirovnom planu za okončanje građanskog rata u BiH.

15–16. MAJ: U Republici Srpskoj održan referendum o Vens-Ovenovom mirovnom planu. Prema zvaničnim podacima, na referendum je izašlo 92% upisanih birača. Protiv prihvatanja plana izjasnilo se 96% od izašlih. Na drugo referendumsko pitanje o pravu na samostalno i slobodno udruživanje RS sa drugim državama potvrdno se izjasnilo takođe 96% birača.

25. MAJ: Ministri inostranih poslova Rusije, SAD, Francuske, Velike Britanije i Španije usvojili su u Vašingtonu Akcioni plan za ostvarenje mira u Bosni, koji predviđa raspoređivanje posmatrača mirovnih snaga na granicama između Jugoslavije i BiH, uspostavljanje zaštićenih zona i ustanovljavanje Međunarodnog suda za ratne zločine. Istoga dana, Savet bezbednosti UN usvaja Rezoluciju 827 kojom se osniva Međunarodni sud za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije sa sedištem u Hagu.

BIOGRAFSKI REGISTAR

BOBAN, MATE (1940–1997), hrvatski političar iz Bosne i Hercegovine, lider Hrvatske demokratske zajednice u BiH i predsjednik Hrvatske Republike Herceg-Bosne do 1994. U Ženevi je bio predstavnik hrvatske strane. Umro u Mostaru posle završetka rata – 26, 27, 37, 49, 63–67, 69, 83, 211, 226, 227, 278–280, 285

BJELIĆ, SLOBODAN, poslanik SDS-a iz Bosanske Dubice u prvom skupštinskom sazivu – 103, 192–195

BOSILJČIĆ, LJUBO, poslanik SDS-a sa Ilidže u prvom skupštinskom sazivu – 103, 159–162, 215

BOŽOVIĆ, RADOMAN (1953), visoki funkcioner Socijalističke partije Srbije. Tokom pregovora o Vens-Ovenovom planu bio je premijer Srbije (1991–1993), docnije predsednik Veća građana Skupštine Savezne Republike Jugoslavije (1993–1996) – 102, 125, 211, 270, 271

BOŽOVIĆ, SRĐA (1955), crnogorski političar, član Demokrat-

ske partije socijalista, potpredsednik Narodne skupštine Crne Gore, docnije poslanik Veća republika Skupštine SRJ, a zatim i predsednik tog skupštinskog doma – 102

BRĐANIN, RADOSLAV (1948), ratni potpredsednik Skupštine opštine Bosanska Krajina i predsednik Kriznog štaba Autonomne oblasti Krajina, čija je aktivnost bila ključna za „etničko čišćenje“ tog prostora. Poslanik NSRS, protivnik Vens-Ovenovog plana. Osuđen u Haškom tribunalu 2007. godine na 30-godišnju robiju – 103, 170, 236, 276

BUHA, ALEKSA (1939), srpski političar iz Bosne i Hercegovine, visoki funkcioner Srpske demokratske stranke. U vreme Ženevskih pregovora bio je član delegacije, kao ministar inostranih poslova Republike Srpske – 82, 84, 103, 105, 113, 114, 188, 191, 192, 212, 214, 237, 274

BULATOVIĆ, MOMIR (1956), crnogorski političar, lider Demokratske partije socijalista. U vreme Ženevskih pregovora bio je

predsednik Crne Gore (1990–1998), docnije premijer SRJ (1998–2000). Učestvovao u Ženevskim pregovorima u okviru delegacije SRJ – 8, 61, 62, 65–67, 74, 79, 80, 83–85, 102, 124, 127, 141, 171, 199, 219, 227, 237, 259, 265, 267, 268, 275–277, 284, 285

ĆOSIĆ, DOBRICA (1921), srpski političar i književnik. Odvojio se od Saveza komunista Jugoslavije 1968. U vreme pregovora u Ženevi bio je predsednik SRJ (1992–1993), čiju je delegaciju predvodio – 8, 60–63, 65–67, 75, 76, 79, 80, 83–86, 101, 102, 119–121, 123, 126, 127, 186, 199, 206, 208, 215, 217, 219, 220, 237, 259, 260, 262, 265, 267–273, 275–277, 279, 283–285

DODIK, MILORAD (1959) srpski političar iz Bosne i Hercegovine. Predratni premijer opštine Laktaši, izabran u prvi Parlament BiH na listi reformista. Glasao za prihvatanje Vens-Ovenovog plana. Predvodio je Klub nezavisnih poslanika u Skupštini NSRS, iz kojeg će se posle rata razviti Stranka nezavisnih socijaldemokrata. Na njenom čelu, Dodik će biti premijer Republike Srpske (1998–2001, 2006–2010), a od 2010. njen predsednik – 103, 235, 242

DRAŠKOVIĆ, VUK (1946) srpski političar i književnik, lider Srpskog pokreta obnove. Pristalica prihvatanja Vens-Ovenovog plana. Zamenik premijera SRJ 1999. Izbegao dvostruki pokušaj atentata. Posle pada Miloševića bio je ministar inostranih poslova Srbije i Crne Gore – 171

DUKIĆ, RAJKO, poslanik SDS u prvom skupštinskom sazivu – 103, 145–151, 238, 239

ĐOGO, RISTO (1956–1994), novinar Srpske radio-televizije u Republici Srpskoj. Ratni izveštač i spiker Dnevnika poznat po šovinističkom humoru. Nestao pod nerazjašnjenim okolnostima novembra 1994. u Zvorniku – 103, 118

ĐUKANOVIĆ, MILO (1962) crnogorski političar. U vreme pregovora u Ženevi premijer Crne Gore (1991–1998), docnije predsednik (1998–2002), pa ponovo premijer (2002–2006, 2008) – 80

ĐUKIĆ, ILIJA (1930–2002), jugoslovenski diplomata i ambasador. Tokom pregovora u Ženevi nalazio se na mestu ministra inostranih poslova SRJ (1992–93) – 13

ĐOGO, GOJKO (1940), srpski pisac i pesnik, jedan od osnivača

Demokratske stranke (1989) i predsednik Udruženja Srba iz Bosne i Hercegovine u Srbiji (1991). Posle rata senator Republike Srpske i član njene Akademije nauka – 103, 118

GAKOVIĆ, MOMIR, poslanik SDS-a iz Novog Grada (Bosanskog Novog) u prvom skupštin-skom sazivu – 127–130

GALI, BUTROS (Boutros Boutros-Ghali, 1922), egipatski diplomata, šesti generalni sekretar Ujedinjenih nacija (1992–1997) – 11–39, 60–72

IZETBEGOVIĆ, ALIJA (1925–2003), prvi predsednik Bosne i Hercegovine 1992–1996. Tokom pregovora u Ženevi rukovodio bosanskom delegacijom. Posle rata biran za člana Predsedništva Bosne i Hercegovine – 19, 20, 24, 25, 27, 30, 34, 41, 49, 59, 64, 66, 67, 69, 77, 83, 84, 131, 143, 155, 164, 200, 205, 217, 222, 226, 228, 231, 232, 238, 279, 280, 282, 285

JELJICIN, BORIS (Борис Николаевич Ельцин 1931–2007), prvi predsednik Ruske Federacije 1991–1999 – 83, 220, 281, 284

JOVANOVIĆ, VLADISLAV (1933), srpski diplomata, ministar

inostranih poslova Srbije i SRJ u dva mandata. Docnije ambasador SRJ u Ujedinjenim nacijama i poslanik u Saveznoj skupštini – 65, 77, 80, 81, 127, 284

JOVIĆ, BORISAV (1928), predsednik Predsedništva SFRJ (1990–1991), visoki funkcioner Socijalističke partije Srbije, čiji je bio predsednik (1991–1992), pa potpredsednik (1992–1996) – 74, 178

KARADŽIĆ, RADOVAN (1945), srpski političar iz Bosne i Hercegovine. Predsednik Srpske demokratske stranke i prvi predsednik Republike Srpske (1992–1996). U Ženevi je predvodio srpsku delegaciju. Optužen za genocid i ratne zločine, skrivao se do 2008, kada je uhapšen i izručen Haškom tribunalu, pred kojim mu se sudi – 7, 8, 10, 41, 49, 59, 62, 66–69, 71, 75–81, 83–85, 105, 106, 109, 114–116, 123, 124, 128, 134, 136, 138, 156, 162, 182, 189, 198, 213–215, 217, 226, 227, 229, 230, 235–237, 241, 243, 259–261, 263, 264, 266, 269, 270, 273–275, 277, 279, 280, 283–285

KARINGTON, PITER (Peter Alexander Rupert, 6th Baron Carrington, 1919), britanski političar i diplomata. Ministar ino-

stranih poslova Velike Britanije (1979–1982); generalni sekretar NATO (1984–1988); predsjedavajući Mirovne konferencije Evropske zajednice o bivšoj Jugoslaviji 1991–1992 – 11, 144, 155

KOLJEVIĆ, NIKOLA (1936–1997), srpski političar iz Bosne i Hercegovine, anglista. Član Predsedništva Bosne i Hercegovine (1990–1992), za vreme pregovora u Ženevi potpredsednik Republike Srpske (1992–1996). Izvršio samoubistvo u Beogradu 1997 – 8, 24, 25, 76, 78, 79, 82, 84, 105, 113, 114, 155, 166, 173, 226, 273

KONTIĆ, RADOJE (1937), crnogorski političar. Predsednik Izvršnog vijeća Crne Gore (1989–1991), potpredsednik (1992–1993), pa predsednik (1993–1998) Savezne vlade SRJ – 79, 80

KOSTIĆ, BRANKO (1939) srpski političar iz Crne Gore. Predsednik Predsedništva Crne Gore od 1989, a njen predstavnik u Predsedništvu SFRJ od maja 1991. Rukovodio je ovim telom posle odlaska Stjepana Mesića do 15. juna 1992 – 195

KOVAČEVIĆ, DUŠAN, generalmajor VRS, ministar odbrane u Vladi RS 1993–1994 – 201–203

KOZIRJEV, ANDREJ (Андрей Владимирович Козырев, (1951), ruski diplomata i političar, tokom pregovora u Ženevi ministar spoljnih poslova – 83, 284

KRAJIŠNIK, MOMČILO (1945), srpski političar iz Bosne i Hercegovine. Predsednik Narodne skupštine Republike Srpske (1991–1996). U Ženevi je bio član srpskog pregovaračkog tima. Posle rata, član Predsedništva BiH (1996–1998). Optužen za ratne zločine, uhapšen je 2000, a 2006. Haški tribunal mu je izrekao kaznu od 20 godina zatvora, koju sada izdržava – 8, 25, 63, 65, 76–80, 83, 84, 101, 103, 104, 145, 213, 226, 237, 245, 246, 265, 266, 270, 272, 274, 276, 283, 285

KRISTOFER, VOREN (Warren Christopher, 1925) američki diplomata. Državni sekretar u administraciji Bila Klintonu 1993–1997 – 21, 220, 281

KUTILJERO, ŽOZE (José Cutileiro, 1934), portugalski diplomata. Od januara do avgusta 1992. bio je koordinator Konferencije o Jugoslaviji zadužen za konstitucionalni aranžman o Bosni i Hercegovini, poznatiji pod imenom Kutiljerov plan. Kasnije je obavljao dužnost generalnog sekretara Za-

padnoevropske Unije (1994–1999) – 155

LALOVIĆ, GRUJO, poslanik SDS-a u prvom skupštinskom sazivu, ratni predsednik opštine Kalinovik – 103, 195, 196

LILIĆ, ZORAN (1953), srpski političar, poslanik na listi SPS od 1991, predsednik Narodne skupštine Republike Srbije od decembra 1992. Juna 1993. zamenjuje Dobricu Ćosića na položaju predsednika SRJ, na kojem ostaje do sredine 1997. Posle neuspele kandidature za predsednika Srbije na jesenjim izborima 1997, postaje potpredsednik Savezne vlade Momira Bulatovića i na toj funkciji ostaje do avgusta 1999 – 102

LUKIĆ, VLADIMIR (1933), srpski političar, predsednik Vlade Republike Srpske od 20. januara 1993. do 18. avgusta 1994 – 180, 271

MAKSIMOVIĆ, VOJISLAV (1935), do rada redovni profesor opšte književnosti na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Član SDS-a i predsednik poslaničkog kluba ove stranke od 1992. do 1998. Gradonačelnik Srpskog Sarajeva i rektor Univerziteta u

ovom gradu (1992–2000) – 103, 174, 191, 192, 239

MEDIĆ, STEVAN, poslanik SDS-a iz Šipova u prvom skupštinskom sazivu – 135–137, 191

MEJDŽOR, DŽON (John Major, 1943), britanski političar, lider Konzervativne partije, premijer Velike Britanije 1990–1997 – 275

MESIĆ, STJEPAN (1934), hrvatski političar, član Hrvatske demokratske zajednice od osnivanja i premijer Hrvatske od maja do avgusta 1990. Izabran u Predsedništvo SFRJ iste godine, bio je njegov poslednji predsednik (30. jun – 6. decembar 1991). Od 1992. do 1994. bio je predsednik Sabora, a zatim napušta HDZ. Izabran je za predsednika Hrvatske 2000, i na toj funkciji ostao je do 2010 – 163, 195

MICOTAKIS, KONSTANTIN (Konstantinos Mitsotakis, 1918), grčki političar, lider Nove demokratije, premijer Grčke 1990–1993 – 62, 66–68, 79, 83, 84, 86, 101, 114, 126, 186, 188, 198–201, 206, 207, 210, 219, 224, 231, 237, 240, 265, 267, 277, 283, 285

MIĆUNOVIĆ, DRAGOLJUB (1930), srpski političar, osnivač i prvi predsednik Demokratske stranke. Dugogodišnji poslanik u republičkom i saveznom parlamentu, čiji je predsednik Veća građana bio 2000–2004 – 171

MIJATOVIĆ, JOVO, poslanik SDS-a iz Zvornika u prvom skupštinskom sazivu, predsednik Izvršnog odbora SDS – 103, 130–133

MILANOVIĆ, DRAGAN, poslanik SDS-a u prvom skupštinskom sazivu – 103, 162–167

MILINKOVIĆ, DOBROSLAV, poslanik SDS-a u prvom skupštinskom sazivu – 103, 197, 198

MILOŠEVIĆ, SLOBODAN (1941–2006), predsednik Srbije (1989–1997) i Savezne Republike Jugoslavije (1997–2000). Osnivač Socijalističke partije Srbije. Učestvovao u Ženevskim pregovorima u okviru delegacije SRJ. Optužen za genocid i ratne zločine 1999, izručen Haškom tribunalu 2001, u čijoj je pritvorskoj jedinici umro pre izricanja presude – 8, 61–63, 65–67, 74, 75, 77, 79, 80, 82–85, 101, 122, 123, 126, 127, 139–141, 154,

171, 199, 200, 208, 225, 231, 237, 259–273, 275–277, 281, 283–285

MITERAN, FRANSOA (François Maurice Adrien Marie Mitterrand, 1916–1996), predsednik Francuske 1981–1995, lider Socijalističke partije – 226, 275, 281

MLADIĆ, RATKO (1942), general, ratni načelnik generalštaba Vojske Republike Srpske (1992–1995). Optužen za genocid i ratne zločine, uhapšen je i izručen Haškom tribunalu početkom maja 2011 – 7, 8, 61–64, 76, 85, 86, 138, 192, 203, 204, 209, 225, 229, 260, 261, 264–267, 270, 271, 277, 284

NAMBIJAR, SATIŠ (Satish Nambiar, 1936), indijski general. Prvi komandant UNPROFOR-a u bivšoj Jugoslaviji, od marta 1992. do marta 1993. Koordinator grupe za vojna pitanja na Ženevskoj konferenciji – 21, 52

NIKOLAJ (1928), u svetovnom životu Gojko Mrđa. Od 1973. episkop australijsko-novozelandski, od 1978. episkop dalmatinski a od 1992. mitropolit dabrobosanski – 117, 191, 230, 267, 270, 271

NOVAKOVIĆ, MILAN, poslanik SDS-a u prvom skupštinskom sazivu – 103, 190, 191, 223–225

OSTOJIĆ, VELIBOR (1945–2009), lider SDS-a iz Foče, ministar informisanja u Vladi Republike Srpske – 103, 189, 191

OVEN, DEJVID (David Anthony Llewellyn, Lord Owen, 1938), britanski političar. Ministar inostranih poslova u vladi Džejmisa Kalahana (1977–1979), osnivač i lider britanske Socijaldemokratske stranke (1983–1990). Nakon lorda Karingtona, posrednik Evropske zajednice, kopredsedavajući Konferencije o bivšoj Jugoslaviji (1992–1995) i koautor Vens-Ovenovog plana. Posle odbijanja plana i ostavke Sajrusa Vensa, koautor novog mirovnog plana sa Tornvaldom Stoltenbergom. Pomogao u izradi plana Kontakt grupe, napustio poziciju kopredsedavajućeg Konferencije maja 1995, na kojoj ga nasleđuje Karl Bilt – 7, 8, 11, 18, 31, 41, 59, 60, 66–71, 73, 77, 80, 81, 83, 112, 131, 144, 157–159, 164, 165, 172, 186, 188, 190, 195, 227, 239, 260–265, 268, 274, 279, 280, 282, 284, 285

PANIĆ, MILAN (1929), američki biznismen srpskog porekla,

premijer Savezne Republike Jugoslavije (1992–1993), protivkandidat Slobodanu Miloševiću za mesto predsednika Srbije na izborima decembra 1992 – 75, 154

PANIĆ, ŽIVOTA (1933–2003), general-pukovnik, poslednji vršilac dužnosti saveznog sekretara odbrane SFRJ (1992), zatim načelnik generalštaba Vojske Jugoslavije (1992–1993) – 80, 85, 283

PASPALJ, MILE (1953), predsednik Skupštine Republike Srpske (1992–1995), optužen 2006. za ratne zločine u Hrvatskoj – 102, 237

PAVLE, patrijarh srpski (1914–2009), u svetovnom životu Gojko Stojčević. Nižu gimnaziju završio u Tuzli a bogosloviju u Sarajevu. U Beogradu je završio Bogoslovski fakultet, a zamonašio se 1948. Nakon postdiplomskih studija u Atini izabran je za episkopa raško-prizrenskog 1957. Tu dužnost je vršio sve do izbora za patrijarha Srpske pravoslavne crkve decembra 1990 – 117–178

PLAVŠIĆ, BILJANA (1930), srpska političarka iz Bosne i Hercegovine, članica Predsedništva BiH (1990–1992), potpredsedni-

ca (1992–1995), pa predsjednica Republike Srpske (1996–1998). Optužena za ratne zločine pred Haškim tribunalom 2001, priznala je krivicu i osuđena na 11 godina zatvora. Izašla na slobodu 2009, posle odsluženja dve trećine kazne. 7, 8, 24, 25, 65, 76, 78, 79, 81–83, 117, 145, 265, 268

RADIĆ, TRIFKO, poslanik SDS iz Ilijaša u prvom skupštinskom sazivu – 103, 176–179

RAŠULA, NEDELJKO (1936–2011), poslanik SDS-a iz Sanškog Mosta u prvom skupštinskom sazivu – 103, 156–159

SAVKIĆ, TOMISLAV, poslanik SDS-a u prvom skupštinskom sazivu – 103, 186–188

SENDIĆ, BORIVOJE, poslanik SDS-a u prvom skupštinskom sazivu – 103, 182, 183

SILAJDŽIĆ, HARIS (1945), političar iz Bosne i Hercegovine. Ministar inostranih poslova u vladi BiH (1990–1993), zatim premijer (1993–1995). Član Stranke demokratske akcije. Član Predsedništva BiH od 2006 – 27, 194

SIMIĆ, BRANKO, poslanik SDS iz Mostara u prvom skupštinskom

sazivu, potpredsednik Skupštine – 103, 139–141

SRDIĆ SRĐA, poslanik SDS-a iz Prijedora u prvom skupštinskom sazivu – 103, 141, 190, 276

STOLTENBERG, TORNVALD (Thornvald Stoltenberg, 1931), norveški diplomata i političar. Bivši ministar odbrane, docnije spoljnih poslova Norveške. Sredinom 1993. zamenio je Sajrusa Vensa na mestu specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN za bivšu Jugoslaviju – 11, 67, 71, 83, 144, 260, 282, 285

ŠAINOVIĆ, NIKOLA (1948), srpski političar, član Socijalističke partije Srbije od osnivanja. Od 1991. zamenik premijera, a od februara 1993. do februara 1994. premijer Srbije. Docnije potpredsednik Savezne vlade SRJ i koordinator rada bezbednosnog aparata na Kosovu (1998–1999). Optužen za ratne zločine 1999, predao se Haškom tribunalu 2003, a 2009. osuđen je na 22 godine robjice – 102, 240, 241

TOLIMIR, ZDRAVKO (1948), pukovnik Vojske Republike Srpske, pomoćnik komandanta tokom 1993. Optužen za genocid i ratne zločine, nalazi se u Haškom

tribunalu od 2007, a suđenje je počelo februara 2010 – 192

TOŠIĆ, MOMIR, poslanik SDS u prvom skupštinskom sazivu – 103, 237

TRBOJEVIĆ, MILAN, poslanik NSRS iz Banja Luke, docnije zamjenik premijera pa ministar pravde u Vladi Republike Srbije. Glasao za Vens-Ovenov plan – 103, 137, 189, 191, 192, 199, 242

TUĐMAN, FRANJO (1922–1999), hrvatski general, historičar i političar. Odvojio se od Saveza komunista Jugoslavije 1971. Osnivač Hrvatske demokratske zajednice. Predsjednik Hrvatske (1990–1999) – 64, 66, 67, 83, 84, 143, 152, 157, 158, 170, 205, 211, 217, 273, 274, 279, 282, 285

VAN DEN BRUK, HANS (Hans van den Broek, 1936), holandski političar. Ministar inostranih poslova Holandije 1982–1993; pregovarač u ime Evropske zajednice u ranoj fazi jugoslovenske krize. Posle toga je bio komesar u Evropskoj komisiji, zadužen za spoljne poslove i pitanja proširenja – 163

VENS, SAJRUS (Cyrus Roberts Vance, 1917–2002), američki političar. Vojni sekretar u administraciji Džona Kenedija, zamjenik sekretara odbrane u administraciji Lindona Džonsona, državni sekretar u administraciji Džimija Kartera. Kao specijalni izaslanik generalnog sekretara UN izradio je planove za rešavanje rata u Hrvatskoj (Vensov plan, Z4) i plan za Bosnu i Hercegovinu, posle čijeg odbijanja je odstupio, a zamenio ga je Tornvald Stoltenberg – 7, 11, 18, 31, 41, 59, 60, 66–71, 73, 77, 83, 131, 144, 157–159, 164, 172, 186, 190, 195, 227, 268, 274, 279, 280, 282

VJEŠTICA, MIROSLAV (1947), poslanik SDS u prvom skupštinskom sazivu, docnije potpredsjednik NSRS, a zatim i Vlade RS – 103, 167, 182, 191, 192, 232, 235, 276

VOJINOVIĆ, MILENKO, poslanik SDS-a u prvom skupštinskom sazivu – 103, 222, 223

VOJVODIĆ, VLADIMIR, (1930–2008) general-pukovnik, načelnik Sanitetske uprave Vojske Jugoslavije – 85

VUČUROVIĆ, BOŽIDAR, ratni gradonačelnik Trebinja, član SDS.

Optužen za ratne zločine u Hrvat-
skoj, uhapšen u Srbiji aprila 2011
– 103, 184, 185

UKOVIĆ, LJUBOMIR (1937) mini-
star za obrazovanje, nauku, kultu-
ru i sport u Vladi RS – 151, 154
191

SKRAĆENICE

ABiH	– Armija Bosne i Hercegovine
BiH	– Bosna i Hercegovina
CIA	– Centralna obaveštajna agencija
DPS	– Demokratska partija socijalista
DS	– Demokratska stranka
ECMM	– Posmatračka misija Evropske zajednice
EZ	– Evropska zajednica
HDZ	– Hrvatska demokratska zajednica
HOS	– Hrvatske obrambene snage
HV	– Hrvatska vojska
HVO	– Hrvatsko vijeće obrane
JNA	– Jugoslovenska narodna armija
KEBS	– Konferencija o evropskoj bezbednosti i saradnji
MKBJ	– Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji
MKCK	– Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKI	– Međunarodni komitet za izbeglice
MKEZ	– Mirovna konferencija Evropske zajednice
MUP	– Ministarstvo unutrašnjih poslova
NATO	– Severnoatlantski pakt
NBJ	– Narodna banka Jugoslavije
NDH	– Nezavisna Država Hrvatska
NSRS	– Narodna skupština Republike Srpske
RF	– Ruska Federacija
RS	– Republika Srpska
RSK	– Republika Srpska Krajina
SAD	– Sjedinjene Američke Države
SAO	– Srpska autonomna oblast
SANU	– Srpska akademija nauka i umetnosti
SB	– Savet bezbednosti
SDA	– Stranka demokratske akcije
SDB	– Služba državne bezbednosti
SDS	– Srpska demokratska stranka
SFRJ	– Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SIV	– Savezno izvršno veće

SPO – Srpski pokret obnove
SPS – Socijalistička partija Srbije
SRJ – Savezna Republika Jugoslavija
SRS – Srpska radikalna stranka
TO – Teritorijalna odbrana
UN – Ujedinjene nacije
UNHCR – Visoki komesarijat UN za izbeglice
UNPROFOR – Zaštitne snage Ujedinjenih nacija
VJ – Vojska Jugoslavije
VKI – Visoki komesarijat za izbeglice
VMA – Vojnomedicinska akademija
VRS – Vojska Republike Srpske
VRSK – Vojska Republike Srpske Krajine
ZNG – Zbor narodne garde

SERBIAN POLITICAL ELITES AND THE VANCE-OWEN PLAN

II

Summary

The volume contains selected documents focused on the last round of negotiations of peace plan for Bosnia and Herzegovina held under the chairmanship of Cyrus Vance and Lord David Owen. Alongside with the reports of the Secretary General of United Nations on the negotiations progress and the full version of the offered peace package, the volume contains detailed records of internal debates of representatives of National Assembly of Republika Srpska, whose debate held on Pale in early May sealed the fate of the peace plan. Attached to the volume are also personal recollections of the protagonists and press coverage, which reflect on the reasons of failure of this round of negotiations.

BELEŠKA O PRIREĐIVAČU

Vladimir Petrović (1979), istoričar. Diplomirao je i magistrirao na Filozofskom fakultetu u Beogradu, a masterirao i doktorirao na Centralnoevropskom univerzitetu u Budimpešti. Radi u Institutu za savremenu istoriju u Beogradu.

Izdavač
INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU
Beograd, Trg Nikole Pašića 11
office@isi.co.rs

Za izdavača
Prof. dr Momčilo Pavlović, direktor

Tiraž 300
Prvo izdanje

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

341.37(497.1)"1993"

SRPSKE političke elite i Vens-Ovenov plan
: stenografske beleške sa zasedanja Narodne
skupštine Republike Srpske. Tom 2 / priredio
Vladimir Petrović. - 1. izd. - Beograd : Institut
za savremenu istoriju, 2011 (Trstenik : M-graf).
- 301 str. : ilustr. ; 21 cm. - (Biblioteka
Jugoslovenska kriza : dokumenta / [Institut
za savremenu istoriju])

Tiraž 500. - Uvodne napomene: str. 7-9. -
Beleška o priređivaču: str. 301. - Napomene i
bibliografske reference uz tekst. - Registar.
- Summary: Serbian Political Elites and the
Vance-Owen Plan.

ISBN 978-86-7403-159-9

a) Венс-Овенов план 1993
COBISS.SR-ID 185554188

Štampa M-graf, Trstenik

